

*0: EK
*1: 2012-2013
*2: 30
*3: Word
*4: 30ste vergadering
*5: Dinsdag 11 juni 2013
*6: 10.45 uur
**

Voorzitter: Fred de Graaf

Tegenwoordig zijn 75 leden, te weten:

Backer, Barth, Beckers, Van Beek, Beuving, Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Bruijn, Van Dijk, Duivesteijn, Dupuis, Duthler, Elzinga, Engels, Essers, Ester, Faber-van de Klashorst, Flierman, Franken, Frijters-Klijnen, Ganzevoort, Gerkens, Thom de Graaf, Fred de Graaf, Marcel de Graaff, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk, Ter Horst, Huijbregts-Schiedon, Van Kappen, Kneppers-Heijner, Knip, Koffeman, Kok, Koole, Kox, Kuiper, De Lange, Van der Linden, Linthorst, Lokin-Sassen, Martens, Nagel, Popken, Postema, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Sörensen, Van Strien, Strik, Swagerman, Sylvester, Terpstra, Thissen, Vliegthart, Vlietstra, Vos, De Vries, De Vries-Leggedoor en Witteveen,

en de heer Dijsselbloem, minister van Financiën, de heer Kamp, minister van Economische Zaken en de heer Van Rijn, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

en de heer Voordewind, de heer Van der Staaij, mevrouw Hilkens, mevrouw Bruins Slot, mevrouw Ginneken, de heer De Jong en de heer Den Boer.
**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat er geen berichten van verhindering zijn ingekomen.
**

Deze mededeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

*B
!Drank- en Horecawet!

Aan de orde is de behandeling van:

- het Voorstel van wet van de leden Voordewind, Van der Staaij, Hilkens en Bruins Slot houdende wijziging van de Drank- en Horecawet teneinde enkele leeftijdsgrenzen te verhogen van 16 naar 18 jaar en de preventie en handhaving te verankeren (33341).

De **voorzitter**: Ik heet de initiatiefnemers, de heren Voordewind en Van der Staaij en de dames Hilkens en Bruins Slot, de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, die net binnen komt, en de adviseurs van de initiatiefnemers,

mevrouw Van Ginneken en de heer De Jong, van harte welkom in de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Flierman** (CDA): Voorzitter. Ongeveer een jaar geleden bespraken wij de vorige wijziging van de Drank- en Horecawet waarbij onder andere een verbod op het voorhanden hebben van alcohol voor jongelui onder de 16 jaar werd ingevoerd. Toen al was duidelijk dat een verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar aan de orde was. In een motie van onze oud-collega, Pauline Meurs, werd ook gevraagd om stappen op dit punt. Het doet me genoeg, te zien dat met het initiatiefvoorstel dat wij thans behandelen deze motie een vervolg krijgt. Ik dank de initiatiefnemers en degenen die hun taken hebben overgenomen, dan ook zeer voor hun werk op dit punt. Met een knipoog: wij zouden als leden van de Eerste Kamer wel willen dat moties van onze kant vaker werden gevolgd door initiatiefvoorstellen uit de Tweede Kamer. Dit voorbeeld verdient navolging.

Bij die behandeling vorig jaar was er in mijn fractie de nodige aarzeling over de handhaafbaarheid van de toen voorliggende wet en we hebben dan ook pas na enige discussie voor de motie gestemd. Die handhaafbaarheid zal ook het voornaamste onderwerp van mijn inbreng van vandaag zijn. Voordat ik daarop inga, wil ik nog wel eens benadrukken dat wij het over de achterliggende doelstellingen die worden nagestreefd met dit wetsvoorstel, en ook met die van vorig jaar, snel eens kunnen zijn. Overmatig alcoholgebruik is sowieso slecht, maar alcoholgebruik op te jonge leeftijd schaadt de ontwikkeling en is daarmee een ernstige bedreiging van de ontwikkelingskansen van jonge mensen. Dat de wetgever daaraan paal en perk wil stellen in het belang van de doelgroep zelf, maar ook in het belang van de samenleving als geheel, heeft voor onze fractie geen verdere discussie. Sterker, ook excessen in het alcoholgebruik op latere leeftijd baren zorg. Net voordat ik hier naartoe ging, werd ik nog met een dergelijk geval geconfronteerd in de familiekring van een van mijn medewerkers.

Echter, wij dienen wetgeving ook op handhaafbaarheid te beoordelen en daar valt nog wel het nodige over te zeggen. Achter dit initiatiefvoorstel ligt de vraag naar de sociale norm: vinden we het acceptabel dat jongeren onder de 18 jaar al drank gebruiken? Dat geldt dan in het openbaar, maar natuurlijk ook thuis. Er is het nodige materiaal, de initiatiefnemers wijzen daar ook op, dat erop duidt dat een ruime meerderheid van de Nederlanders een verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar steunt. Ik vermoed echter wel dat men vooral vindt dat de ander zich eraan moet houden. Het is net als met de vragen naar de fatsoensnorm: die kan beter, vinden we met zijn allen, en het wordt hoog tijd dat de anderen er eens wat aan doen. In ieder geval zullen er ook groepen zijn, in het licht van dit

wetsontwerp niet onbelangrijke groepen, zoals de jongelui die nog net geen 18 zijn, die de grens onzinnig vinden. Ook hun ouders zullen wellicht twijfels hebben en het er op zijn minst moeilijk mee hebben. Een meting van de acceptatie van de norm specifiek onder deze doelgroepen kan dan ook interessant zijn. Ik zou graag van de indieners weten of daar ook informatie over is. Het zou in dit perspectief ook interessant zijn om eens te volgen in welke mate de norm ook in het privé domein ingang vindt. Wat vinden de indieners en de staatssecretaris van die gedachte?

De regering is van plan om met een gerichte campagne breed bekendheid te geven aan de verhoging van de leeftijdsgrens met het oogmerk dat daarmee ook de maatschappelijke acceptatie van de nieuwe norm wordt vergroot. Als het de regering dat echt wil, en daar gaan we natuurlijk van uit, dan hoop ik wel dat er voor een professionele en onorthodoxe campagne methodiek wordt gekozen. Met Postbus 51-spotjes of andere traditionele campagnes gaan we het zeker niet redden.

Ik ga ervan uit dat de effecten van de nieuwe wetgeving en van voorlichtingscampagnes over de acceptatie van de norm, in het publieke en private domein, en op de naleving van de wet worden gemeten. Zou de staatssecretaris kunnen toezeggen dat wij daarover over enkele jaren worden geïnformeerd?

Het zal, en de indieners erkennen dat ook, nog jaren duren voordat de 18-jaarsgrens als sociale norm breed geaccepteerd en gehanteerd wordt. En eigenlijk kun je een wet pas echt goed handhaven als de erin vervatte norm in beginsel breed wordt geaccepteerd, zodat de handhavers slechts bij uitzondering op overschrijding van de norm behoeven te reageren. In die zin zal de wet, in ieder geval op onderdelen, vooralsnog symboolwetgeving blijven. Nu heeft dat begrip vaak een negatieve duiding, maar wetgeving die een op zich wenselijke norm formuleert, in de wetenschap dat die nog niet algemeen is geaccepteerd, kan ook zinvol zijn. Wij willen het voorliggend voorstel in die zin bekijken.

Bij de handhaving gaat het in het bijzonder om een drietal aspecten: de handhaving van het verbod alcohol te verkopen aan jongeren die nog geen 18 jaar zijn, het zonder toezicht aanwezig zijn in een "slijtlokaliteit" en het op de openbare weg voorhanden hebben van alcohol als je nog geen 18 jaar bent. Hoewel de handhaving van de twee eerste aspecten ook nog geen sinecure is, zit daar toch niet onze voornaamste zorg. Uit de informatie bij de voorstellen blijkt dat de handhaving capaciteit behoorlijk wordt uitgebreid ten opzichte van de oude situatie en de betrokken branches, zoals supermarkten, lijken in beginsel mee te willen werken. Het gelijktrekken van de leeftijdsgrenzen werkt in dit kader ook als een vereenvoudiging en verbetering. We kunnen ons op dit punt hooguit de vraag stellen of de gemeenten in het zicht van komende bezuinigingen en taakverzwaringen, de prioritering zullen handhaven. Ik hoor daarover ook graag de opvatting van de staatssecretaris die immers langs andere weg de

gemeenten met een groot aantal belangrijke en zware nieuwe taken wil belasten, maar wel met een, ook in de herziene plannen uit het zorgakkoord, nog altijd forse korting op het budget.

Onze grootste zorg betreft echter de handhaving van het verbod op het voorhanden hebben. Daarbij kan zowel de politie als de bijzondere opsporingsambtenaar optreden, maar het blijft voor ons de vraag hoe we ons dat moeten voorstellen. Juist op dit vlak zal, naar wij vrezen, blijken dat het nog wel even duurt voor de norm in de wet algemeen aanvaard is en toegepast wordt.

Ik wil nog wel geloven dat er incidenteel kan worden opgetreden tegen één of enkele jongeren die alcohol voorhanden hebben. Maar hoe zien de indieners dat voor zich bij, om maar eens wat voorbeelden te noemen, een mooie dag op het strand, dauwtrappen in het oosten van ons land, Pinkpop, en al die introductiebijeenkomsten met eerstejaars studenten? Moeten bij dat soort gelegenheden de eerstejaars die nog net geen 18 jaar zijn een roze T-shirt aan, zodat ze anders dan hun oudere medestudenten geen bier kunnen krijgen? Ik kan het me eerlijk gezegd nog niet helemaal voorstellen. Ik zou graag de opvatting van de indieners op dit punt horen.

Twee bijzondere aandachtspunten nog tot slot: de drankketen en problematiek van de grensgebieden. Meerdere fracties hebben aandacht voor de problematiek van de drankketen gevraagd. In de beantwoording wordt verwezen naar vigerend beleid, maar ik vraag me af of bij de gemeenten, die moeten handhaven in een aantal gevallen de aanvaarding van de norm ook nog een issue is. Het is de vraag of het politieke klimaat in sommige landelijke gemeenten rijp is voor gericht handhaven. Ook in dit opzicht hebben we met een norm van doen die niet overall van harte wordt aanvaard, en juist niet in de kringen waar het relevant is. Ik vraag me af wat we kunnen doen om gemeenten op dit terrein verder te helpen. Op dit punt zou ik graag van de regering nog een reactie krijgen.

Ten slotte de grensstreek. De indieners besteden in hun reactie nogal wat aandacht aan de regels die in België en Duitsland in uitgaansgelegenheden gelden. Alcoholconsumptie door minderjarigen zal daar dus minder aan de orde zijn en het is strikt genomen ook geen Nederlands probleem, zeker als het uitwijkgedrag meevalt en er geen oneerlijke concurrentie ontstaat. Kopen van alcohol en dat meenemen naar Nederland is wellicht wel een verleiding. Zolang onze opsporingsambtenaren niet als een nieuwe grenswacht optreden, zal dit een effect zijn. Ik ken verschillende plaatsen waar direct over de grens grotere dorpen of steden liggen en daar is de verleiding om over de grens te winkelen groot. Ik zie vooralsnog weinig andere mogelijkheden dan dit effect maar voor lief te nemen en te hopen dat de leeftijdsgrens ook in buurlanden gaat verschuiven. Maar misschien zien de indieners meer ruimte om de wet ook op dit punt sluitend te maken. Dat hoor ik dan graag.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Hoe ziet de heer Flierman de rol van de ouders in het geheel? Dat aspect mis ik in zijn bijdrage.

De heer **Flierman** (CDA): Ik heb gezegd dat ik veronderstel dat de ouders het er wel eens moeilijk mee kunnen hebben als die grens omhoog gaat. Uiteraard hebben de ouders een rol in het toezien op het gedrag van hun kinderen, dus ook in dit opzicht. Ik kan mij voorstellen dat menig ouder van een jongere van 17 jaar het moeilijk zal hebben om de norm aan zijn of haar pupil uit te leggen, zeker als die nog niet algemeen geaccepteerd is. Dat is de ouders een rol hebben, is evident.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Ik geloof graag dat de ouders het daar moeilijk mee hebben. Ik hoor echter graag van de heer Flierman dat hun rol groter is. Zij zijn de opvoeders van hun kinderen. Zij kunnen meegeven dat het niet normaal is om alcohol te gebruiken. Zij moeten hun kinderen in de gaten houden. Die rol zou toch veel groter moeten zijn?

De heer **Flierman** (CDA): Ik denk dat wij het erover eens zijn dat de ouders een grote rol hebben. Laten wij niet discussiëren over de vraag of die rol groter moet zijn en hoe groot die dan moet zijn. Mevrouw Frijters heeft volstrekt gelijk. Dat die rol nog even lastig is, lijkt mij ook evident.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Ongeveer een jaar geleden spraken we hier ook over een wetsvoorstel dat het alcoholgebruik door jongeren zou moeten afremmen, onder meer door strafbaarstelling van het gebruik en in bezit hebben onder een bepaalde leeftijd. Hoewel er wat mijn fractie betreft principiële vragen te stellen zijn over het instrument van strafbaarstelling, hebben we uiteindelijk met het voorstel ingestemd omdat we met vele anderen hier menen dat we alles op alles moeten zetten om het alcoholgebruik door jongeren terug te dringen.

De redenen zijn bekend. We weten tegenwoordig veel beter dan vroeger wat de schadelijke gevolgen zijn van alcoholgebruik voor het zich ontwikkelende brein van jongeren. Sommigen versmallen dat tot de discussie over comazuipen, maar de zorg is structureler. Niet alleen de incidentele overdosis, maar juist ook het gestaag drinken is voor jongeren een ongezonde en dus ongewenste zaak. Inhoudelijk hebben de indieners dus ook wel gelijk als ze zeggen dat Nederland verantwoordelijk is voor de zorg voor de gezondheid van kinderen vanwege onder andere internationale verdragen, maar ze passen dat wel een beetje selectief toe op dit onderwerp. Niet voor niets is van verschillende kanten enigszins sarcastisch gevraagd of deze kinderrechtschendingen dan niet meer internationaal diplomatieke aandacht verdienen en waarom het argument niet wordt toegepast bij bijvoorbeeld obesitas. Je kunt, zo vat ik maar

samen, zelfs een goed argument ondermijnen door het te zwaar aan te zetten.

Maar als we de alcoholcultuur willen veranderen, is er meer nodig dan een verbod of een andere leeftijdsgrens. Daarom hebben we vorig jaar ook gevraagd om een samenhangend pakket van maatregelen voor preventie. En dan zijn we er nog niet, want uiteindelijk gaat het om een cultuuromslag -- zoals collega Flierman ook zei -- waarbij alcohol drinken niet synoniem is met stoer en gezellig. En ja, dan is het misschien moeilijk te begrijpen voor een puber dat volwassenen zonder probleem of schade een paar glaasjes kunnen drinken, terwijl zij dat als jongeren niet mogen, maar dat zij zo. Ieder jaar uitstel van alcoholgebruik door een jongere is structureel goud waard. Voor die cultuuromslag is dus een breed preventiepakket nodig van informatievoorziening, terugdringen van agressieve of opvallende reclames, enzovoorts.

Mijn fractie zet sterk in op het belang van deze preventie, zoals zij dat vorig jaar ook gedaan heeft. Zij is dan ook benieuwd naar het actieplan alcohol en jeugd dat de minister vorig jaar tijdens ons debat aankondigde. Ik had in een motie gevraagd om een samenhangend en doelgroepgericht preventiebeleid alcoholgebruik voor minderjarigen te ontwikkelen. Ik heb die motie ingetrokken omdat de minister meldde dat ze een plan alcohol en jeugd aan het maken was met de maatschappelijke actoren en dat dat plan na de zomer naar de Tweede Kamer zou worden gestuurd. Ik snap dat wij in de Eerste Kamer niet alle post krijgen die naar de overkant gaat en misschien heb ik het over het hoofd gezien, maar is dat plan er inmiddels en is het in werking getreden? Zo ja, kan de staatssecretaris daar iets meer over vertellen? En zo nee, waarom niet en wanneer komt het dan? Ik zeg er direct bij dat we blij zijn met de verankering van het preventiebeleid op lokaal niveau in dit wetsvoorstel, maar lokaal is ook maar lokaal. We willen ook een integraal samenhangend en doelgroepgericht preventiebeleid zien voor jongeren. Ik wijs in dit kader de staatssecretaris graag op de pagina over alcohol en preventie van het Nationaal Kompas Volksgezondheid van zijn eigen RIVM, dat letterlijk kopt: "Effectief beleid vereist integrale aanpak". Vervolgens wordt een state of the art overzicht geboden van de effecten van mogelijke beleidsmaatregelen. Graag een toelichting op het actieplan en de route die wordt gegaan.

Vorig jaar lag tijdens het debat ook de motie voor van collega Meurs die toen al pleitte voor een onderzoek naar een verhoging van de alcoholleeftijd naar 18 jaar. Mijn fractie heeft toen net als nu gepleit voor meer preventie dan repressie en gevraagd naar de handhaafbaarheid. We hebben ook gezegd dat we de discussie in de Tweede Kamer wilden afwachten omdat dat past bij de juiste volgorde in de parlementaire behandeling. Om die reden hebben we toen tegen deze motie gestemd. Inmiddels heeft de Tweede Kamer gesproken en ligt er een voorstel dat ook aandacht geeft aan preventie en waar de handhaafbaarheid wat ons betreft afdoende is beargumenteerd. Ik

begrijp heel goed dat daar nog vragen over zijn. Zo is er nu een uniforme leeftijd voor alcoholgebruik en is de preventie gedecentraliseerd en ook geïntensiveerd. Dat geldt ook voor het toezicht. Natuurlijk blijft er meer te doen aan drankketen en thuisdrinkers, maar dat is ook uitwerking van beleid en van het bredere preventieplan waar wij om vroegen. Ik onderstreep graag de vragen van collega Flierman over de handhaafbaarheid. Al met al neigen wij ertoe om dit voorstel te steunen.

Misschien kan ik dat nog het beste toelichten aan de hand van een korte briefwisseling. Net als de andere leden ontving ik in maart een mooie brief van Jelle, 16 jaar:

"Beste Eerste Kamer,
Wilt u alstublieft niet instemmen met het wetsvoorstel van de Tweede Kamer wat te maken heeft met het verhogen van de alcoholleeftijd. Ik denk dat ik wel namens heel 16-17 jarig Nederland die wel een biertje of een wijntje lust kan spreken. Jongeren zullen dan toch wel aan alcohol komen via oudere broers/zussen etc. En dan zal er eerder sterke drank worden gehaald dan gewoon bier of zo aangezien je toch helemaal heb geregeld dat iemand van 18+ wat voor je gaat halen.

Deze wet gaat volgens mij een averechts effect hebben. want meer mensen van onder de 18 die nu nog de kroeg in kunnen, kunnen rustig hun grenzen leren kennen met wat bier en ze kunnen nooit teveel drinken, want met de hedendaagse prijzen ben je al gauw flink wat kwijt. Ik denk dat jullie het beter zo kunnen laten hoe het was. Er komen natuurlijk wel te veel mensen in coma en ik begrijp dat jullie dat niet willen, maar bijna iedereen komt in coma door sterke drank wat al 18+ is. Bovendien is het gewoon je eigen verantwoordelijkheid en ik denk niet dat door dit wetsvoorstel er veel gaat veranderen.

Misschien heb ik niet van die hele goede argumenten, maar ik denk dat jullie het beter zo kunnen laten hoe het was. Het zou me wel ontzettend cool lijken als jullie dat doen. Jullie mogen uiteindelijk zelf beslissen natuurlijk en ik denk niet dat dit bericht echt enkel nut gaat hebben, maar je moet toch wat doen.

MVG,
Jelle."

Ik hou van brieven van mensen die meedenken en zich bemoeien met de politiek. Zeker als het om jonge mensen gaat. En daarom neem ik ook graag de tijd om te antwoorden. Ik schreef hem:
"Beste Jelle,
Ik kreeg via de Eerste Kamer de brief die je ons stuurde over het voorstel om de alcoholleeftijd te verhogen naar 18. Wat goed dat je je mening aan ons stuurt. Als Eerste Kamer kijken we allereerst of wetsvoorstellen een goed doel dienen, of ze goed in elkaar zitten en of w gaan werken. Zo heb ik als Kamerlid ook naar dit voorstel gekeken.

Voor mij is het belangrijkste argument voor deze verhoging dat we door allerlei onderzoek weten dat alcohol schadelijk is voor de ontwikkeling van de hersenen van jongeren. Dat gaat dus niet alleen over comazuipen, ook al loopt dat te vaak uit de hand. Het gaat dus ook niet alleen om het leren

kennen van je grenzen (trouwens, dat kan na je 18de natuurlijk ook); elk jaar dat jongeren later beginnen met drinken is echt winst

Uiteindelijk ligt natuurlijk de verantwoordelijkheid bij ouders en hoe ouder je wordt bij de jongeren zelf. We horen van veel ouders dat ze deze leeftijdsverhoging een steuntje in de rug vinden. Als ouders het toch goed vinden dat hun kind al wel eerder alcohol drinkt, dan kan dat nog steeds. Maar met deze verhoging maken we alcohol drinken door jongeren wel iets minder vanzelfsprekend.

Nogmaals dank voor je mail. Ik snap dat je niet blij bent met dit voorstel - en mijn eigen kinderen zijn het er ook niet helemaal mee eens - maar ik hoop dat ik in elk geval uitgelegd heb waarom ik voor ga stemmen."

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Om te beginnen, sluit ik mij graag aan bij de waardering die door de heer Flierman is uitgesproken voor de inspanningen van de initiatiefnemers en hun assistenten die ertoe hebben geleid dat hun wetsvoorstel hier vandaag behandeld kan worden.

In historische analyses van de 19de eeuw wordt overmatig alcoholgebruik en misbruik vrijwel zonder uitzondering toegeschreven aan miserabele sociale omstandigheden en vooral aan armoede. De vraag is of een dergelijke analyse als verklaring voor het alcohol- (en drugs-)probleem ook nog toereikend genoemd kan worden in de welvaartsmaatschappij van de 21ste eeuw. Of zou het ook zo kunnen zijn dat welvaart nog eerder en tot meer alcoholmisbruik leidt dan armoede? Het alcoholprobleem onder jongeren heeft in mijn ogen veel meer het karakter van een luxeprobleem, waar een heel complex van onderzoekers, voorlichters en hulpverleners zich mee bezighoudt, en ook de politiek. Niettemin, een probleem is het. Het is positief te noemen dat de initiatiefnemers dat onderkennen en er iets aan trachten te doen via wetgeving.

Mijn fractie heeft niet deelgenomen aan de schriftelijke voorbereiding van het wetsvoorstel, hetgeen uitgelegd kan en moet worden als een blijk van instemming met het wetsvoorstel en niet van desinteresse. Deze Kamer is, zoals uit genoemd verslag bleek, vooral geïnteresseerd in de handhavingsaspecten van het voorstel. Theoretisch is er zowel voor de verstrekkers van alcohol als voor de gemeenten sprake van een vereenvoudiging van de handhavingstaak. Het gaat uiteraard om de vraag hoe in de praktijk die taak vorm zal krijgen. Wat die handhaving betreft, heeft mij één zin op pagina 11 van in de memorie van antwoord getroffen, waar te lezen staat: "Er zullen gemeenten zijn die geen prioriteit geven aan de handhaving van de Drank- en Horecawet". De vraag is natuurlijk: aan welke soort gemeenten moeten wij dan denken? Waar denken de initiatiefnemers aan? Ik zou hierbij ook het punt kunnen betrekken dat door de heer Flierman is aangesneden, namelijk de te verwachten aanmerkelijke taakverzwaring voor gemeenten.

Papier en ook wetgeving zijn gewillig, maar wat valt er in de praktijk te verwachten als gemeenten op grond van het wetsvoorstel, zie artikel 43a, tot niet meer gedwongen kunnen worden dan het opstellen van een preventie- en handavingsplan? En van wie moet die dwang om zo'n plan op te stellen zo nodig uitgaan? Hoe wordt voorkomen dat er vergelijkbare berichten verschijnen als ten aanzien van de controle op de verkoop van tabak aan jongeren onder de 16 jaar? Ik verwijs naar de berichten in Algemeen Dagblad van 12 april jl. en de daarop gebaseerde schriftelijke vragen die door het Tweede Kamerlid Dijkstra op 19 april zijn gesteld aan de staatssecretaris van VWS (Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer, nr. 2036). Misschien heeft de staatssecretaris het antwoord op die vragen al paraat. Wellicht wil hij daar een voorschot op nemen.

Ook stel ik de vraag hoe wij ons de handhaving op bedrijfsmatige verstrekking buiten de sfeer van supermarkten, horeca en slijterijen moeten voorstellen, bijvoorbeeld -- ik ontleen dit voorbeeld aan de memorie van antwoord -- betaalde borrels op het werk, waarvoor volgens de wet een ontheffing of vergunning zou moeten worden aangevraagd en verkregen. Hoe stellen de initiatiefnemers zich de controle en handhaving in een situatie als deze voor?

Tot besluit moge ik nog een algemeen aspect met betrekking tot het wetsvoorstel aan de orde stellen, dat evenwel het bereik van het wetsvoorstel overstijgt. Ik onderken en erken dat bij voorbaat. Handhaving van de Drank- en Horecawet geschiedt met bestuurlijke en via de Wet Economische Delicten ook met strafrechtelijke middelen. De vraag is wat de rechtvaardiging is voor de eventuele inzet van het strafrecht. Hoe zit het op dit punt met de breed beleden en aanvaarde slogan dat de Staat geen zedenmeester is? Moet het onderliggende fundament voor inschakeling van het strafrecht misschien gezocht worden in het schadebeginsel? Valt met de wet strijdig gedrag onder jeugdcriminaliteit, verbonden aan een bijzondere leeftijdsgrens? Gaat het mogelijk om morele opvoeding door de overheid, een pedagogische doelstelling dus? Of is het misschien een vorm van kinderbescherming? Duidelijk lijkt mij in elk geval dat het hier niet primair gaat om de overtreding van een strafrechtelijke norm. Wel wordt met het wetsvoorstel, zo neem ik aan, een normerend effect beoogd. Ik beluisterde dat ook in de bijdrage van de heer Flierman die met name sprak over een sociale norm in dezen.

De initiatiefnemers geven in de memorie van toelichting wel een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van de verstrekkingsleeftijdsgrenzen, gevolgd door een reeks van argumenten voor verhoging van de leeftijdsgrenzen tot 18 jaar -- daar kan ik mij geheel in vinden -- maar aan de zo-even opgeworpen vragen gaan zij voorbij.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Ik heb een vraag over de strafrechtelijke handhaving. Verkeersvoorschriften vallen eigenlijk in dezelfde

categorie. Zouden die ook niet onder het strafrecht moeten vallen?

De heer **Holdijk** (SGP): Of je in dit geval generaal over verkeersvoorschriften kunt spreken, wil ik even terzijde laten. Er zijn verkeersvoorschriften zoals het verplicht dragen van een autogordel, die in een vergelijkbare categorie vallen. Ook daarbij komt de vraag naar voren wat de rechtvaardiging is om het strafrecht daarbij te hulp te roepen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Is het niet zo dat de samenleving veel schade ondervindt van verkeersongelukken en van te veel drank?

De heer **Holdijk** (SGP): Een van de voorgaande sprekers heeft gezegd dat je ook alle nadruk kunt leggen op de eigen verantwoordelijkheid van mensen. Ik geef toe dat het feit dat je anderen schade kunt toebrengen een argument zou kunnen zijn. De vraag is of dat bij alcoholgebruik op dezelfde wijze en in dezelfde mate het geval is.

Ik had geconstateerd dat vragen zoals deze door de initiatiefnemers eigenlijk niet zijn behandeld. Dat kan de Kamer zich in zoverre aanrekenen dat er in het voorlopig verslag geen vragen over zijn gesteld of opmerkingen over zijn gemaakt. Een ontmoedigingsbeleid, gepaard gaande met een ingrijpen in de privésfeer van burgers, eventueel met strafrechtelijke middelen, vraagt toch om een rechtvaardiging tegen de achtergrond van de door mij genoemde slogan. Met name de regering -- ik spreek dus niet in de eerste plaats de initiatiefnemers aan -- pleegt toch de gedragslijn te hanteren dat in onze zogeheten pluralistische en postmoderne maatschappij de vrijheid van het autonome individu uitgangspunt is. Meer dan ooit is daarmee het idee op de tocht komen te staan dat het strafrecht de grenzen zou mogen trekken van wat heeft te gelden als moraal en wordt van het recht geëist dat het juist de individuele autonomie garandeert. Toch zijn de verwachtingen die in de maatschappij leven over de toepassing van het strafrecht en het effect daarvan, nog doortrokken van de notie dat het strafrecht vooral bedoeld is om "mores te leren". Dat leidt mij tot de vraag welke positie de initiatiefnemers en de regering innemen te midden van de dilemma's die uit deze paradoxale situatie voortvloeien als het over het onderhavige wetsvoorstel gaat. Ik ben daar benieuwd naar, ofschoon ik, zoals gezegd, beseft dat deze vragen over de Drank- en Horecawet als zodanig gesteld kunnen worden en niet in het bijzonder betrekking hebben op dit detailwetsvoorstel, om het zo maar te zeggen.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Dat is een mooie zin van de heer Holdijk die ook precies mijn vraag aan hem onderstreept. Ik begrijp deze fundamentele overweging en ik vind het ook zinvol om hierover na te denken. Kan de heer Holdijk toespitsen hoe dit zich verhoudt tot de specifieke verandering van de leeftijdsgrens: van 16 in 18 jaar? Hebben de vragen die hij stelt ook betrekking op dat verschil of gaan ze daar niet alleen aan voorbij, maar staan ze er ook los van?

De heer **Holdijk** (SGP): Een verschuiving van 16 naar 18 jaar, dus alleen een verschuiving van de leeftijdsgrens, kan als achtergrond hebben dat 16-jarigen of nog jongere kinderen minder in staat zijn om een eigen zelfstandige afweging te maken van risico's en voor- en nadelen, al zie ik de voordelen niet direct. In dat opzicht is het geen vreemd verschijnsel in ons bestel en in onze wetgeving dat leeftijdsgrenzen, hoe arbitrair misschien soms ook, een achtergrond hebben. Die achtergrond zou ik, hier staande en improviserende, niet elders kunnen zoeken dan in het feit dat men 16-jarigen minder goed in staat acht om de risico's af te wegen dan jongeren die twee jaar ouder zijn.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Dat kan ik mij voorstellen. U maakt een onderscheid tussen de verschillende soorten argumentatie: rechtsfilosofisch en anders. Bent u van mening dat bij die verschuiving een andere filosofie aan de orde is? Moeten wij daarover doorspreken?

De heer **Holdijk** (SGP): Mijn indruk, die ik overgehouden heb na het lezen van de stukken, is dat daarover door de initiatiefnemers niet echt is nagedacht. Voorop heeft gestaan een doelstelling, namelijk de doelstelling om het alcoholgebruik en -misbruik terug te dringen. Dat is, denk ik, in confesso voor iedereen een acceptabele doelstelling. Niet specifiek is de vraag gesteld waarom het strafrecht een geëigend middel zou zijn. Ik kan mij daar iets bij voorstellen, want die geldt ook voor de totale Drank- en Horecawet. Gegeven de algemene inzet van met name de regering, vind ik dat op dit soort vragen in dit verband allicht een antwoord, al is het maar een begin van een antwoord, gegeven kan worden.

Graag zie ik van beide zijden, van initiatiefnemers én regering, een reactie op mijn vragen tegemoet.

*N

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Voorzitter. We bespreken vandaag het voorstel van wet van de leden Voordewind, Van der Staaij, Hilkens en Bruins Slot houdende een wijziging van de Drank- en Horecawet teneinde enkele leeftijdsgrenzen te verhogen van 16 tot 18 jaar en de preventie en handhaving te verankeren. Dit voorstel beoogt alle leeftijdsgrenzen van 16 jaar uit de Drank- en Horecawet te verhogen tot 18 jaar met uitzondering van degenen die werkzaam zijn in horeca- of slijtlokaliteiten of sportkantines. Voorgesteld wordt verder de preventie en handhaving op lokaal niveau te verankeren door in de wet op te nemen dat gemeenteraden periodiek aangeven wat het gemeentelijk beleid is ten aanzien van preventie van alcoholgebruik, met name onder jongeren. In het plan dient ook te worden vastgelegd hoe invulling wordt gegeven aan het handhavingsbeleid in dezen. Een vraag die bij ons leeft is of de middelen voor het handhavingsbeleid ook financieel zullen worden ingevuld door het Rijk. Graag een antwoord hierop.

Drankgebruik op jonge leeftijd leidt vaker tot alcoholisme en heeft ernstige gevolgen voor de ontwikkeling van de hersenen. In zoverre acht de PVV-fractie voorliggend wetsvoorstel een sympathiek initiatief. Dank aan de indieners hiervoor. Een voorstel dient echter ook op doeltreffendheid, doelmatigheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid te worden getoetst. Hierbij komen een aantal vragen bij onze fractie op. Zijn de gestelde doelen te bereiken met de aangegeven middelen? Is er zicht op niet-beoogde negatieve effecten van de wetgeving? Is er een ex-antequickscan uitgevoerd voor het bedrijfsleven, alle instanties die bij de handhaving betrokken zijn en, in het licht van dereguleringsdoelen, een vermindering van de administratieve lasten? Zo ja, wat zijn de uitkomsten van deze scan? Graag krijgt onze fractie een antwoord op deze vragen.

De handhaving wordt een taak van de gemeenten. Een controleur mag pas de straat op nadat hij bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit een cursus van 25 dagen heeft afgerond. Op dit moment is er echter nog slechts een handjevol gediplomeerde gemeentelijke controleurs beschikbaar die het nieuwe beleid moeten gaan controleren in zo'n 8.000 kroegen en talloze supermarkten en slijterijen in ruim 400 gemeenten. Daar komt nog bij dat de groep waar het om gaat aanmerkelijk groter wordt, want er komen 400.000 jongeren bij die onder deze wet gaan vallen. In Nederland zien we de laatste jaren een enorme groei van het aantal drankketen. Schuurtjes, caravans en woonkamers waar jongeren bij elkaar komen om te drinken. Zuipketen, zonder enige controle. Hier vindt het meeste alcoholmisbruik plaats, buiten het zicht van welke wetgever dan ook. Dit kan leiden tot een verschuiving naar illegaliteit, een toename van drankmisbruik in groepsverband en in thuissituaties, alcoholtoerisme naar buurlanden en ongelimiteerde bestelmogelijkheden via internet. Graag horen wij van de initiatiefnemers of is voorzien in een evaluatie van de relatie tussen praktijk en feitelijke effecten, zowel gewenste als mogelijk ongewenste. Zo ja, welke termijn stellen zij dan voor?

Waarom denken de initiatiefnemers dat de handhaving juist gemakkelijker zal worden met de verhoging van de alcoholleeftijd? Alleen omdat de regelgeving simpeler wordt vanwege de leeftijdsgrens van 18 jaar, waardoor de handhaving eenvoudiger wordt en dus meer controles kunnen worden uitgevoerd? Hoe zien de initiatiefnemers de controlemogelijkheden bij de eerder gememoreerde drankketen, etc.? Of wordt deze wet zo bij de gemeenten over de schutting gegooid?

De meeste jongeren die in het ziekenhuis belanden, komen daar terecht door het drinken van sterk alcoholische dranken, die ze nu ook al niet mogen kopen. Een niet onbelangrijk deel van de ziekenhuisopnames door alcoholintoxicatie betreft jongeren onder de 16. Ook nu al mag deze jeugd geen alcohol drinken, maar het gebeurt in de gevallen van geregistreerde alcoholintoxicatie toch. De overgrote meerderheid van ziekenhuisopnames is dus te wijten aan zaken die nu ook al verboden

zijn. Het verhogen van de verkoopleeftijdsgrens zal dan ook op dit soort processen geen effect hebben: het mag nu niet en het mag straks nog steeds niet, dus wat is het verschil? Graag een antwoord van de initiatiefnemers. Wat kunnen de initiatiefnemers melden over het maatschappelijk draagvlak onder alle betrokkenen: jeugd, ouders, horeca en handhavers? Wat kunnen zij melden over de voorlichting aan alle betrokkenen?

Alles overziende komt de PVV fractie tot de conclusie dat het op dit moment verhogen van de leeftijdsgrens tot 18 jaar de toets van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid nog niet kan doorstaan. De minister sprak zich in mei vorig jaar hierover nog als volgt uit: "Ik wil eerst beginnen met de handhaving en dan stap voor stap doorgaan." De voorgestelde wijziging van de wet loopt op belangrijke aspecten waaraan ze moet voldoen voor de muziek uit. In de huidige vorm voldoet de wet niet aan de vereisten die wij in deze Kamer kunnen en moeten verwachten. Omdat dit het geval is, is er sprake van symboolwetgeving en daar is niemand bij gebaat.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Volgens mij is de PVV soms zeer geïnteresseerd in symboolwetgeving, maar daarover wil ik het niet hebben. De VNG heeft gezegd dat zij deze verhoging graag wil. Zij denkt namelijk dat de handhaving gemakkelijker wordt. Waarop stoelt uw veronderstelling dat de handhaving minder makkelijk zal zijn?

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Dat heb ik in mijn betoog uitgelegd. Er komen 400.000 jongeren bij. De boa's zijn nog lang niet allemaal opgeleid. Het is de vraag of het allemaal op tijd is. Bovendien krijgen de gemeenten er heel veel taken bij. In onze ogen wordt dit een heel groot probleem.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Het indienen van een initiatiefwetsvoorstel is een mooi en belangrijk staatsrechtelijk instrument, dat is voorbehouden aan de Tweede Kamer. Met een initiatiefwetsvoorstel kan vorm worden gegeven aan voornemens en verlangens uit het verkiezingsprogramma. Verkiezingsprogramma's raken na de verkiezingen en na de totstandkoming van een regeerakkoord altijd enigszins uit beeld. Maar niet vandaag. De initiatiefnemers vertegenwoordigen vier partijen die alle in hun verkiezingsprogramma hebben opgenomen dat alcohol niet is bestemd voor jeugdigen jonger dan 18 jaar. Zij hebben hun krachten gebundeld. Dat is een gelukwens waard.

Het verkiezingsprogramma van D66 ziet er op dit punt anders uit. Ook D66 erkent het belang van een goede gezondheid, wat niet samengaat met het overmatig drinken van alcohol op jonge leeftijd. D66 legt echter het accent op de voorlichting. Voorlichting aan kinderen, ouders en scholen. D66 meent dat goede voorlichting een remmend effect op het gebruik van alcohol heeft. Daarnaast wil D66 streng toezien op de handhaving van de leeftijdsgrens voor verkoop van alcohol aan

kinderen onder de 16 jaar. Wij verschillen dus niet van mening over het uitgangspunt. De jeugdigen dienen zo veel mogelijk beschermd te worden tegen de verleiding om op jonge leeftijd alcohol te gaan drinken. Wij weten allemaal dat dat niet gezond is. Wij verschillen wel van mening over de manier waarop wij met het wettelijk verbodsinstrument moeten omgaan.

Een jaar geleden hebben we in deze Kamer over ditzelfde onderwerp gediscussieerd. Toen waren wij het Kamerbreed, met uitzondering van Guusje ter Horst, eens over een alcoholverbod voor jeugdigen onder 16 jaar. Destijds gaf Guusje ter Horst een stemverklaring. Uit het feit dat ik haar naam op de lijst van sprekers mis, maak ik op dat zij deze nu opvat als een instemmingsverklaring. Maar misschien kan dit nog rechtgezet worden.

De **voorzitter**: Zij staat er wel op.

**

Mevrouw **Scholten** (D66): Dan heb ik met mijn neus gekeken, sorry, voorzitter, en sorry, Guusje.

De **voorzitter**: Zij is wel de laatste spreker.

**

Mevrouw **Scholten** (D66): Tegelijkertijd steunde een Kamermeerderheid de motie-Meurs met het verzoek aan de regering om de wettelijke leeftijdsgrens te verhogen tot 18 jaar. Mijn fractie wilde afwachten hoe de grens van 16 jaar zou worden gehandhaafd en hoe de evaluatie ervan zou luiden. Dat was destijds ons standpunt.

In dit debat heeft mijn fractie een aantal vragen. Is de handhaving op orde? Zo nee, komt dit wetsvoorstel dan niet te vroeg? Zal een verbod voor de groep van 16- en 17-jarigen effectief zijn? Zal dit verbod kunnen worden gehandhaafd? Met de Wet terugdringen alcoholgebruik onder jongeren werd 16 jaar de norm. 16 jaar is niet zomaar een leeftijdsgrens: een 16-jarige mag al veel. Zo heeft hij geen toestemming van zijn ouders meer nodig voor een medische behandeling en binnenkort zelfs niet voor een geslachtswijziging in de gemeentelijke basisadministratie. In de huidige situatie mag hij ook alcohol kopen. Waarom is die leeftijdsgrens van belang? Omdat van een 16-jarige mag worden verwacht dat hij zich onafhankelijk leert op te stellen en zijn eigen keuzes leert te maken. Bij mijn fractie rees dan ook de vraag: doet dit wetsvoorstel niet te bevoogdend en paternalistisch aan?

De brief van Jelle die collega Ganzevoort noemde, heeft deze beide punten nog eens onderstreept. Vorig jaar was in het schriftelijke debat voor bijna alle fracties de belangrijkste vraag: hoe is het gesteld met de handhaving? Want verbieden is één ding, maar zonder handhaving heeft verbieden weinig zin. Daar lag en ligt onze zorg. Want voor handhaving is mankracht, opleiding en dus geld nodig.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik ben benieuwd of voor collega Scholten alleen bevoogding, autonomie, eigen verantwoordelijkheid en dergelijke zwaarwegend is. Of hecht zij ook

belang aan de kennis die wij tegenwoordig hebben, namelijk dat het effect van alcohol op het zich ontwikkelende brein van jongeren niet bij 16 ophoudt maar ook in de jaren daarna, zeker tot 18 jaar en eigenlijk tot 23 jaar, groot is? Vindt zij niet dat het argument van bevoogding misschien wat te mager weinig is om hierover tot een afgewogen oordeel te komen? Hoe denkt zij over het schadelijke effect op ook iets oudere jongeren: mag dat meespelen in de afweging?

Mevrouw **Scholten** (D66): Collega Ganzevoort raakt een goed punt. Dat is juist het lastige van de afweging of je dit wetsvoorstel moet steunen. Als je het helemaal op de gezondheid schuift, kun je net zo goed zeggen dat je pas bij 24 jaar alcohol mag gaan drinken. Je moet ergens een afweging maken. Waar ligt de verantwoordelijkheid van jongeren? Waar liggen hun eigen keuzes? Welke bescherming moet de maatschappij bieden ten aanzien van hun gezondheid? Dat zijn allemaal vragen die ook in de wetgeving terugkomen, bijvoorbeeld in de verkeerswetgeving. Mevrouw Quik-Schuijt stelde dit punt al even aan de orde. Allemaal worstelen wij hiermee.

De initiatiefnemers stellen zich in de memorie van antwoord op het standpunt dat de handhaving door gemeenten en politie op gang komt. Zij hebben er goede hoop op dat dit gaat lukken. Volgens het Expertisecentrum Handhaving Drank- en Horecawet worden 300 tot 400 gemeentelijke toezichthouders klaargestoomd. Zij moeten het examen toezichthouder Drank- en Horecawet hebben afgelegd. Volgens cijfers van de VNG komt de controle van horecaondernemingen in het nieuwe systeem op gang. Ook de staatssecretaris is optimistisch. Ik verwijs naar zijn brief aan de Eerste Kamer van 24 april. Ook al is er sprake van een overgangssituatie, de handhaving zal in de meeste gemeenten dit jaar op orde zijn, zo schrijft de staatssecretaris. De burgemeester heeft voldoende middelen en mogelijkheden tot zijn beschikking. Maar mijn fractie is nog niet overtuigd. Enkele cijfers over aantallen toezichthouders, over hun opleiding en optimisme over het handhavingsbeleid, hoe aanstekelijk ook, zeggen op dit moment, een halfjaar na invoering van het nieuwe systeem, nog zo weinig. En extra geld voor de controle op de grotere groep, nu ook de 16- en 17-jarigen gecontroleerd gaan worden, wordt niet vrijgemaakt, zo bleek mij uit de memorie van antwoord.

Naar de mogelijkheid van Ieeftijdsgebonden verkoop van alcohol op internet is inmiddels wel onderzoek gedaan, maar er is op dit vlak nog geen vooruitgang geboekt. Daarover rapportierend wijst de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie in zijn brief van augustus 2012 op enkele mogelijke systemen. Wel vreest hij bij uitvoering voor de privacy. De initiatiefnemers verwijzen naar enkele marktpartijen die met de ontwikkeling op dit terrein bezig zijn. Enige concrete besluitvorming blijkt daar echter nog niet uit. Mijn fractie verwacht dan ook niet dat op dit onderwerp op korte termijn belangrijke vorderingen worden gemaakt. Handhaving van een verbod tot verkoop van alcohol

aan jeugdigen op internet lijkt dus nog volstrekt illusoir.

Graag roep ik daarom de woorden van de minister van VWS tijdens het debat op 22 mei vorig jaar in herinnering: nu geen leeftijdsverhoging, eerst handhaven en evalueren op een termijn van drie jaar, en dan zien waar wij staan. Deze evaluatie is met de motie-Bergkamp/Rutte recentelijk nog aangescherpt. De vraag is hoe de regering hier nu in staat. Mijn fractie hoort hierop graag een reactie van de staatssecretaris.

Niet onbelangrijk is de vraag hoe het zit met de noodzaak tot verhoging van de leeftijdsgrens. Sedert de behandeling van het vorige wetsvoorstel zijn de cijfers van dr. Nico van der Lely van de alcoholpoli -- die zijn ook door de initiatiefnemers geraadpleegd -- niet verslechterd. Ze zijn echter ook niet verbeterd. Tegen medio mei zijn nieuwe cijfers beloofd. Mijn fractie is daar benieuwd naar. Ik hoop dat de staatssecretaris ze inmiddels heeft.

Zal de leeftijdsverhoging tot 18 jaar worden geaccepteerd? Ook op dit punt stralen de initiatiefnemers een groot optimisme uit. Maar er is wel een belangrijk punt dat wellicht wordt gebagatelliseerd, namelijk de proportionaliteit. De 16- en 17-jarigen zullen bij overtreding onder het strafrecht vallen. Willen wij dat? Collega Holdijk heeft hierover behartigenswaardige woorden gesproken. Ik sluit mij daarbij aan. De indieners hebben het over aangepaste boetebedragen voor first-offenders, maar de vraag is hoe het Openbaar Ministerie hiermee zal omgaan. Heeft dit onderwerp bij het OM prioriteit? Kan het OM hier iets mee, gelet op de aangekondigde bezuinigingen op deze organisatie? Want hoe zal de acceptatie van de norm worden ervaren als de handhaving en de controle tekortschieten? Ik had deze vraag graag gesteld aan de minister van Veiligheid en Justitie, die vorig jaar bij het debat aanwezig was. Maar misschien kan de staatssecretaris van VWS hierop ook reageren.

Moet de aandacht niet eerder worden verlegd naar de groep jonge kinderen, van wie wordt gezegd dat zij op steeds jongere leeftijd met alcohol in aanraking komen? Uit een NIPO-onderzoek uit 2003 -- het is al enige tijd geleden, maar toch -- blijkt dat 50% van de jongeren al op 15-jarige leeftijd regelmatig drinkt, waarbij één op de tien 15-jarigen wel tien glazen alcohol in een weekend drinkt. Eén op de vijf 10-jarigen bleek al eens alcohol gedronken te hebben en bij de 12- en 13-jarigen nam dit aantal toe.

Hiermee kom ik vanzelf op het onderwerp preventie. Mijn fractie is een groot voorstander van goede voorlichting. En dan is het van groot belang dat deze voorlichting speciaal op de jongeren gericht is en deze groep bereikt. Op dat punt heeft iedereen, zowel de initiatiefnemers als de staatssecretaris van VWS, goede bedoelingen. Ik verwijs naar de motie-Ganzevoort, waarnaar de heer Ganzevoort zelf ook al heeft verwezen. In dit verband stel ik dezelfde vraag: is er voortgang geboekt ten aanzien van de toezegging van de minister vorig jaar over programma's alcohol en jeugd in samenwerking met de maatschappelijke

actoren? Ik zou graag van de staatssecretaris horen hoe het staat met uitvoering van deze toezegging en met de uitvoering van een samenhangend en doelgericht preventiebeleid. En is er samenhang van dat beleid met het preventie- en handavingsplan dat de gemeenten op grond van dit wetsvoorstel moeten gaan opstellen? Hoe staat de staatssecretaris tegenover deze aan de gemeenten op te leggen verplichting? Is er samenwerking te verwachten met de maatschappelijke actoren die het preventiebeleid uitvoeren? Heeft de VNG hierin een rol?

Zoals gezegd, dekken de verkiezingsprogramma's elkaar. Bovendien staat de eigen verantwoordelijkheid van de jeugdige vanaf het moment dat hij geacht wordt die verantwoordelijkheid aan te kunnen, haaks op de paternalistische taakopvatting van de overheid in dit wetsvoorstel. Misschien komt dit wetsvoorstel te vroeg. Mijn fractie heeft er dan ook moeite mee, maar wacht graag de beantwoording van de vragen en het verdere verloop van het debat af.

Mevrouw **Ter Horst** (PvdA): Als ik mevrouw Scholten goed begrepen heb, zegt zij dat de D66-fractie moeite heeft met dit wetsvoorstel. Zij vindt namelijk dat via voorlichting de gewenste effecten bereikt moeten worden. Geldt dit alleen voor zwak-alcoholische dranken of ook voor sterk-alcoholische dranken, waar de grens al bij 18 jaar ligt? Vindt de D66-fractie eigenlijk dat je dat ook niet bij wet moet regelen maar via voorlichting?

Mevrouw **Scholten** (D66): Zelfregulering heeft in alle gevallen de voorkeur. Ik denk dat D66 hierin niet alleen staat. Waarom heb je een wet nodig als het ook op een zelfstandige manier geregeld kan worden? In het verleden is er een verschil gemaakt tussen zwak-alcoholische en sterk-alcoholische dranken. Vooralsnog ligt de grens voor zwak-alcoholische dranken bij 16 jaar en die voor sterk-alcoholische dranken bij 18 jaar. De vraag is of de leeftijd tot 18 jaar moet worden opgetrokken als al blijkt dat de handhaving van de wet die wij vorig jaar hebben aangenomen -- daarin is sprake van 16 jaar -- nog in de kinderschoenen staat en nog helemaal moet worden uitgevoerd. Vooralsnog heeft mijn fractie er geen bezwaar tegen om de leeftijdsgrens voor sterk-alcoholische dranken op 16 jaar te houden, als dat tenminste iets oplost.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Ik heb een vraag over de alcoholintoxicaties. In 2011 waren het er ongeveer twee per dag. Dat is ontzettend veel. Wij willen allemaal dat dit aantal omlaag gaat. Weet mevrouw Scholten dat de gemiddelde leeftijd van deze kinderen onder 16 jaar ligt? Het heeft dus niets te maken met de verhoging van de leeftijd waarover wij nu spreken. Dat blijft zo.

Mevrouw **Scholten** (D66): Inderdaad ligt de gemiddelde leeftijd onder de 16. Ik ben het met u eens dat een verhoging van 16 naar 18 voor sterke alcohol in de praktijk geen verschil uitmaakt.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Dit is een mooi wetsvoorstel, waarvoor ik de indieners en via de huidige indieners ook de initiatiefnemers Bouwmeester en Uitslag complimenten geef. Het voorstel is voorzien van een uitstekend gemotiveerde memorie van toelichting. Het geeft uitvoering aan de mede door ons ingediende motie bij het vorige voorstel tot wijziging van de Drank- en Horecawet. Het is goed dat de leeftijdsgrens voor alcoholgebruik wordt verhoogd tot 18 jaar, ongeacht het alcoholpercentage. Het vereenvoudigt volgens de VNG ook de handhaving. De SP-fractie had dan ook geen vragen over het voorstel, en dat moeten de indieners zien als een compliment.

De vragen die door enkele andere fracties zijn gesteld, betreffen voornamelijk toezicht en handhaving, vragen die ook in het debat van een jaar geleden uitgebreid aan de orde zijn geweest. Met deze fracties is de SP-fractie bezorgd over de naleving van de wet, nu in het verleden juist daar een groot probleem lag. De overdracht van deze taken van de NVWA naar de gemeenten geeft hoop. De controle van de NVWA was immers vanwege ondercapaciteit ineffectief. De hoeveelheid taken die de gemeenten er de afgelopen jaren bij hebben gekregen, is echter groot en het vertrouwen bij de opeenvolgende kabinetten dat de gemeenten alles goedkoper kunnen uitvoeren dan Rijk of provincies berust niet op wetenschappelijk onderzoek; het is meer een soort "geloof".

Wij staan zonder meer positief tegenover de nieuwe verplichting voor de gemeenteraad om een preventie- en alcoholplan vast te stellen. En tot mijn genoegen las ik in ons plaatselijke nieuwsblad dat onze gemeenteraad vandaag over een voorstel met betrekking tot voorlichting en handhaving gaat stemmen. De GGD en de scholen nemen het voortouw en er wordt gewerkt met ervaringsdeskundigen. Ook zullen er boa's ingeschakeld worden. De SP hoopt dat de scholen ook de ouders bij de voorlichting zullen betrekken, want, eerlijk is eerlijk, de vorige generaties wisten niet wat wij nu weten over de schade die alcohol aan het jonge brein toebrengt. Het vergt een omschakeling in het denken over een glaasje wijn of bier, waarbij de ouders hard nodig zullen zijn.

Volgens onderzoek van de GGD heeft 48% van de jongeren tussen de 13 en 17 jaar in mijn gemeente wel eens alcohol gedronken en is 71% daarvan een zogenaamde "binge"-drinker. Dat zijn geen geruststellende cijfers. Mijn gemeente werkt tot op heden met gele en rode kaarten, die uiteindelijk kunnen leiden tot een verblijfsontzegging. Wij zijn benieuwd wat de nieuwe wet aan deze aanpak zal toevoegen. Over hokken en keten lezen wij vooralsnog niets. Wij dringen er bij alle gemeenten op aan om dit probleem met voorrang aan te pakken. In de plaatselijke supermarkt wordt sinds kort herhaaldelijk omgeroepen dat er geen alcohol aan minderjarigen wordt verkocht. Er lijkt wel degelijk een omslag in het denken gaande.

Het is de SP-fractie nog onduidelijk wat het kabinet gaat doen om te voorkomen dat minderjarigen alcoholhoudende drank via internet

*N

kopen. Technisch is Leeftijdsverificatie mogelijk, zo lezen wij. Maar of hieraan wordt gewerkt, weten wij niet. Hierop krijg ik graag een antwoord van de staatssecretaris.

Wij hebben met betrekking tot alcoholbeleid gericht op jongeren nog een flink aantal wensen: een verbod op alcoholreclame en sponsoring, geen stuntprijzen meer, meer alcoholpoli's, een verbod op happy hours en nog veel meer. De oorzaak van vandalisme en geweld ligt veelal bij overmatig alcoholgebruik in het uitgaansleven. Rigoureuze controle op hokken en keten enerzijds en steunen van het burgerinitiatief "vroeg op stap" in combinatie met een deurbeleid en vroegere sluitingstijden zou onzes inziens het overmatig drinken en de schade die daardoor aan de samenleving wordt toegebracht beperken. Dit zou gepaard moeten gaan met alcoholvrije uitgaansmogelijkheden voor minderjarigen. Wij begrijpen dat dit nu allemaal op het bord van de gemeente ligt. Toch zouden wij graag van de staatssecretaris horen welke mogelijkheden hij ziet om dit soort beleid te stimuleren. Meer algemeen, hoe staat het met de plannen met betrekking tot preventie en gezondheid, alcohol, roken en bewegen? Is er een alomvattend plan?

Ziet de staatssecretaris kans om de producenten van alcoholhoudende dranken op een of andere manier te laten bijdragen aan de reductie van de gezondheidsschade die aantoonbaar door hun producten wordt veroorzaakt, bijvoorbeeld door betere voorlichting en meer waarschuwingen?

Wij hopen dat het kabinet zich blijft inzetten voor het recht van jongeren om gezond, en dus onder andere ook zonder hersenschade ten gevolge van alcohol, op te groeien en wij vertrouwen op de indieners en de Tweede Kamer als geheel om het onderwerp op de agenda te houden.

Wij zullen graag voor het wetsvoorstel stemmen.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Voor mevrouw Quik-Schuijt heb ik dezelfde vraag die ik aan de heer Flierman heb gesteld. Zij zegt dat zij hoopt dat de scholen de ouders bij de voorlichting zullen betrekken, maar het moet toch andersom zijn? De ouders zijn toch verantwoordelijk? Als zij hulp nodig hebben van scholen is dat prima, maar dat is toch de omgekeerde wereld?

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Absoluut, de primaire verantwoordelijkheid ligt altijd bij ouders. Maar uit eigen ervaring kan ik vertellen dat het lastig is om een norm te handhaven die de vriendjes en vriendinnetjes op school niet hebben. Wanneer je als klas of als school een bepaalde norm neerzet, maakt dat het voor ouders ook een stuk gemakkelijker. Daar gaat het om. Ouders wisten jaren geleden niet van die hersenschade. Dat weten wij nog maar heel kort. Dus voor ouders is het ook wennen aan de nieuwe norm. Wanneer je daar hulp bij kunt krijgen door het samen te doen, waarvoor de school de beste plek is, zie ik daarin veel voordelen.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ook mijn fractie heeft veel waardering voor het initiatiefvoorstel dat vandaag ons huis heeft bereikt. Ik las pas dat de gemiddelde zittingsduur van een Tweede Kamerlid drieënhalf jaar is. Als dat zou gelden voor de indieners van dit wetsvoorstel, had dat dit huis niet bereikt. Dus onze waardering daarvoor. Wij zijn als Eerste Kamer natuurlijk ook wel heel tevreden over het feit dat de motie-Meurs vorig jaar instrumenteel is geweest voor de laatste fase van het proces om de wet hier te krijgen. De motie-Meurs is ook door onze fractie van harte ondertekend. Daarin werd de regering gevraagd, de leeftijd voor verkoop en bezit van alcohol van 16 naar 18 jaar te brengen.

De argumenten waren ook toen al, één jaar geleden, ruimschoots aanwezig voor deze stap: diverse alarmerende onderzoeken over de schadelijke effecten van drankgebruik op jonge leeftijd, pleidooien van artsen en gezondheidswetenschappers en de meerderheid van EU-lidstaten die ons voorging. De motie-Meurs bezegelde een omslag van denken, in ieder geval hier, die zoals ik aangaf al gaande was in de Tweede Kamer. Wij complimenteren de indieners hiermee?.

De aanscherping van de Drank- en Horecawet op het punt van de leeftijd voegt een nieuw element toe aan de preventie van alcoholmisbruik en de binding van de verstrekking en het bezit van alcohol aan wettelijke grenzen. Nieuwe medische inzichten over het effect van alcohol op jonge hersenen liggen hierachter, alsmede de continue bezorgdheid over de cultuur van excessief drankgebruik in het sociale verkeer en het uitgaansleven. Nederland kent een reputatie op dit punt die lang teruggaat. In elk geval is deze voor de zeventiende eeuw al beschreven door de historicus Van Deursen, waar hij schrijft dat onmatig gebruik van wijn en bier typerend heette te zijn voor de Hollander, die elke gelegenheid en ook elk besluit dat werd genomen wist aan te grijpen om het glas te heffen. De eerste wetgeving ontstond toen de Hollandse wetgever, waarschijnlijk in dit huis, de dronkaard die door wilde gaan voor huwelijkskandidaat tegen zichzelf in bescherming nam. De overheid achtte hem namelijk ontslagen van zijn trouwbelofte, zegt Van Deursen, als hij onder invloed van drank tijdelijk het volle gebruik van zijn verstand moest missen.

De strijd tegen drankmisbruik in de negentiende eeuw is grimmiger. Alle emancipatiebewegingen die uit waren op de verheffing van het volk probeerden hun achterban bij de drank vandaan te houden. Armoede, verval, vroegtijdige sterfte en alcoholverslaving gingen hand in hand. Toen de verstrekking voor het eerst aan vergunningen werd gebonden in de Drankwet uit 1881 was handhaving ook een breed bediscussieerd probleem, onder meer in de binnensteden, waar vele honderden kroegen en dranklokalen, veelal in achterbuurten, werden gedreven.

Maar die strijd heeft wel succes gehad. De hoeveelheid genuttigde liters alcohol per hoofd van de bevolking liep drastisch terug in de jaren sinds de invoering van de eerste Drankwet, van 8 liter pure alcohol per hoofd van de bevolking in het midden van de negentiende eeuw naar ongeveer 2,5 liter in de jaren kort na de Tweede Wereldoorlog, de jaren waarin Gerard Reve De avonden schreef.

Je kunt zeggen dat dat een succesvol beschavingsoffensief was, maar inmiddels zitten we inderdaad, zoals collega Holdijk aangaf, mede door de gestegen welvaart alweer op een veel hoger peil. In 2011 was de consumptie 7,5 liter pure alcohol per hoofd van de bevolking. Wij zijn daarmee ongeveer weer terug op het peil van de negentiende eeuw. Het cijfer daalt wel, mede dankzij preventie, voorlichting en voortgaande maatregelen, die soms ook wel ingaan tegen culturele patronen van royaal drankgebruik bij tal van gelegenheden. Wat dat betreft is er misschien niet zo heel veel veranderd sinds de zeventiende eeuw. De inzet is nu om de acceptatie van alcoholgebruik op jeugdige leeftijd terug te dringen.

De verhoging van de leeftijdsgrens voor verkoop en bezit tot 18 jaar moet ertoe leiden dat ook onder jongeren zelf het bewustzijn sterker wordt dat alcoholconsumptie serieuze gezondheidsrisico's bevat. Volgens een NIPO-onderzoek dat vorig jaar ook al beschikbaar was en dat is aangehaald in het debat hier, is 76% van de bevolking voor deze wettelijke leeftijdverhoging, die daarmee ook een instrument kan zijn voor opvoeders, ouders, jeugdleiders, sportleiders en mensen in het onderwijs. Mijn fractie juicht het toe dat er gezamenlijk kan worden gewerkt aan deze cultuurverandering en deze sociale norm, zoals die in dit debat ook is genoemd. Je moet soms de hekken verplaatsen om de loop te veranderen.

De heer **Beckers** (VVD): Ik hoor de heer Kuiper zeggen dat opvoeders de norm nodig zouden moeten hebben. Is dat niet de zaak omdraaien? Zijn het gebruik en de eventuele negatieve effecten niet de argumentatie? Van daaruit redenerend zouden ouders toch een heel andere discussie met hun kinderen kunnen voeren dan op basis van een norm?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het is in dit debat al een paar keer eerder genoemd dat de nieuwe inzichten over wat drank doet met jeugdige hersenen een heel belangrijk argument is, ook voor mijn fractie, om de leeftijdsgrens te verhogen. Dat vestigt in zekere zin een publieke sociale norm. Zo is het natuurlijk toch ook op andere gebieden gegaan. De wetgeving helpt ook opvoeders om met hun kinderen een gesprek te voeren. Het debatje zo-even ging daar ook al over. Maar natuurlijk ligt hier een verantwoordelijkheid, in de eerste plaats voor ouders, om dit te doen, maar zij worden daarin ondersteund wanneer wij deze wettelijke grenzen aanbrengen.

De heer **Beckers** (VVD): Ik zou het jammer vinden als ouders de kans krijgen om zich te verschuilen

achter een norm die in de wet vastligt, in dit geval van 18 jaar, en niet de open discussie aangaan over mogelijke effecten van alcohol.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Maar dat heb ik helemaal niet gezegd. Dan verstaat collega Beckers mij verkeerd. Natuurlijk is het primair de verantwoordelijkheid van ouders. Zij zullen dat gesprek moeten voeren. Het zijn in de eerste plaats hun kinderen. Zij kunnen alle typen argumenten gebruiken om hun kinderen op te voeden, maar dat deze grens nu in de wet terecht komt is daarbij wel een hulp.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Ik val de heer Kuiper bij, want de heer Beckers weet toch ook dat naarmate kinderen ouder worden, de peer group, de leeftijdsgroep belangrijker voor hen is dan de ouders? Als je die hele groep wilt bereiken, krijg je pas iets voor elkaar. Om een hele groep te bereiken, zijn scholen natuurlijk belangrijk, maar wetgeving is daarbij ook heel behulpzaam.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): De vragen van mijn fractie gaan niet over het principe van de leeftijdverhoging maar over de handhaving en dan met name in het publieke domein, winkels en uitgaansgelegenheden. De handhaving verandert niet in principiële zin, want die moest ook plaatsvinden bij de leeftijdsgrens van 16 jaar en ook bij de leeftijdsgrens van 18 jaar voor sterke drank. Het heeft nu wel andere kenmerken. Jongeren van 17 zijn nu eenmaal dichterbij hun meerderjarigheid en presenteren zich ook als bijna-volwassenen. Het volume neemt uiteraard toe van het aantal jongeren tussen 16 en 18 jaar, waarvoor het getal van ongeveer 400.000 jongeren wordt genoemd. Is het bekend hoe gemeenten hun preventie- en handhavingsbeleid gaan intensiveren? Het komt ons voor dat aan dit nieuwe offensief ook verenigingen, jeugdclubs en dergelijke moeten gaan meewerken. Die gezamenlijke inspanning helpt om een effectief preventiebeleid in te richten. Vorig jaar heb ik in het debat ook gepleit voor een beleid dat reclames op televisie, zelfs na 21 uur, sterker aan banden legt. Hoe wordt op de preventie ingezet? Ik schaar mij bij de vragen die daarover ook al door collega's zijn gesteld.

Naast preventie is handhaving van belang. Wordt er straks meer gesurveilleerd in de openbare ruimte? Is er gericht beleid om boa's in te zetten in de buurt van supermarkten, grote evenementen en voetbalstadions? Hoe gaat winkelpersoneel om, wellicht ook met intimiderend optreden van groepen jongeren aan de kassa? Worden deze mensen daarbij ondersteund? Op welke wijze wordt geanticipeerd op mogelijke verplaatsing van de verkoop naar de publieke ruimte, zoals een vergroting van het straataanbod, waarvoor wel wordt gevreesd? Uiteraard hebben wij ook te maken met de situatie waarin gemeenten voor bezuinigingstaakstellingen staan, die negatief kunnen uitpakken voor de handhavingcapaciteit, terwijl natuurlijk bij de introductie van zo'n nieuwe maatregel als deze handhaving uiterst belangrijk is.

Onvoldoende handhaving kan een maatregel die cultuurverandering beoogt lelijk in de wielen rijden.

Wij vragen de indieners en de regering hun visie te geven op de wijze waarop stevige naleving van deze wet door gemeenten een adequate invulling krijgt. Zijn er ook al eerste ervaringen van het toezicht dat nu berust bij de Voedsel- en Warenautoriteit?

Onze fractie zal deze wet steunen. Ons land schaart zich nu bij een ruime meerderheid van Europese lidstaten die deze leeftijdsgrenzen ook al hanteren. Wij verheugen ons over het voorstel en wij zien uit naar de beantwoording van onze vragen.

*N

De heer **Beckers** (VVD): Voorzitter. Vandaag behandelen we een kleine en juridisch gezien eenvoudige wijziging van de Drank- en Horecawet, nadat we die wet verleden jaar rond deze tijd hebben aangenomen in dit huis. Bij die behandeling stond zowel hier alsook in de Tweede Kamer de leeftijdsgrens van 16 jaar in het politieke debat centraal. Meerdere collega's drongen toen aan op een tijdige evaluatie, uiterlijk te houden medio 2015, van de handhaafbaarheid van een aantal maatregelen, waaronder de leeftijdsgrenzen van 16 en 18 jaar, zoals die in die wet zijn opgenomen. Maar ook zou in die evaluatie het gevoerde preventiebeleid onder de loep gelegd worden en zouden we zodoende informatie ter beschikking krijgen waarmee het alcoholbeleid effectiever zou kunnen worden gevoerd.

Laat ik duidelijk zijn. De gevolgen van overmatig alcoholgebruik zijn zorgelijk en ernstig. Zij worden zichtbaar in zowel sociaal gedrag van betrokkenen alsook in de gezondheidseffecten en behoeven derhalve optreden van de overheid.

Dat overmatig gebruik van alcohol is zeker onaanvaardbaar als het zich voordoet bij jongeren wier lichamelijke en geestelijke ontwikkeling in volle omvang plaatsvindt, een ontwikkeling die door dat alcoholgebruik negatief wordt beïnvloed of zelfs leidt tot grote schade aan de hersenfunctie. De leden van mijn fractie zijn ervan overtuigd dat bovenmatig alcoholgebruik onaanvaardbaar is en dat gepaste maatregelen noodzakelijk zijn om deze negatieve gevolgen te voorkomen.

Verhogen van de minimumleeftijd waarop alcoholhoudende drank verstrekt wordt tot 18 jaar behoort tot dergelijke maatregelen, maar dan zou dat moeten worden voorafgegaan door intensieve voorlichting en vervolgens moeten worden gevolgd door adequate en effectieve handhaving. Dit wetsvoorstel besteedt daaraan naar onze mening te weinig aandacht. Heel expliciet gesteld, zijn de leden van mijn fractie niet tegen verhoging van de leeftijdsgrens tot 18 jaar, maar de manier waarop het in dit wetsvoorstel wordt neergelegd baart mijn fractie zorgen.

Vooreerst hadden we graag gezien dat de gegevens en resultaten van de afgesproken evaluatie van de per 1 januari jl. ingevoerde wet basis geweest zouden zijn voor de keuze van de

benodigde vervolgmaatregelen. Daaraan wordt nu voorbij gegaan.

Acceptatie van het onderhavige wetsvoorstel leidt tot nieuwe maatregelen per 1 januari aanstaande, zoals de regering voornemens is en dan volgt wellicht 1,5 jaar later, in 2015, wederom een wijziging die gebaseerd is op de vorig jaar toegezegde evaluatie van de thans geldende wet, waarbij dan met name het gebruik en bezit zouden worden geëvalueerd.

Zo veel wijzigingen in een korte periode leiden niet alleen tot verwarring en gebrek aan vertrouwen, maar zijn ook niet overtuigend. Dat laatste is nu juist in de opvatting van mijn fractie broodnodig om gedrag te beïnvloeden en vervolgens te veranderen. In dit verband vernemen we dan ook graag van de indieners van dit initiatiefvoorstel of zij ook van mening zijn dat te vaak muteren in wetgeving ten koste gaat van geloofwaardigheid en overtuigingskracht en voorts hoe zij denken deze negatieve effecten te kunnen voorkomen en herstellen.

Mijn gewaardeerde collega in de fractie Sybe Schaap attendeerde ons erop dat Aristoteles in zijn geschriften het onderwerp van de veelheid der wetten al heeft beschouwd en in zijn tijd al kwam tot de conclusie dat wetgeving overzichtelijk moet zijn, niet zo gecompliceerd dat de burger er weinig meer van begrijpt en niet in een zodanige veelheid dat hij de inhoud niet meer tot zich kan nemen. Ook mag wetgeving niet te snel veranderen, dat ondermijnt het gezag ervan. Misschien helpt deze visie zowel de indieners alsook de staatssecretaris bij het beantwoorden van de vragen.

Aan de staatssecretaris zou ik namens de leden van mijn fractie ook willen vragen of de geschetste problematiek niet zou moeten leiden tot een latere invoering van dit wetsvoorstel en wel op een zodanig tijdstip dat de wetswijzigingen van verleden jaar, die per 1 januari jl. zijn ingegaan, geëvalueerd zijn en de uitkomsten van die evaluatie kunnen worden meegenomen in toekomstige wetsvoorstellen.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik vraag de heer Beckers of Aristoteles van mening zou zijn geweest dat een wet met twee verschillende alcoholleeftijden overzichtelijker en simpeler is dan een wet met één leeftijd.

De heer **Beckers** (VVD): Ik heb u reeds gezegd dat een voordeel van deze wet het hanteren van één leeftijd is. Het gaat om iets waaraan de bevolking gewend is er zovele jaren mee om te gaan. Het te vaak blijven muteren en zodanige detailwijzigingen aanbrengen heeft ernstige negatieve gevolgen voor de handhaafbaarheid. Mensen geloven er niet meer in. Een gebrek aan geloof en vertrouwen is het slechtste om tot handhaving te komen.

Een volgend probleem van het onderhavige wetsvoorstel ziet mijn fractie bij de handhaving. Voorgenomen invoering leidt enerzijds wel tot een uniforme leeftijd voor zwak-alcoholische en sterk-alcoholische dranken maar ook tot uitbreiding van de groep jongeren waarop dit wetsvoorstel

betrekking heeft met 400.000. De heer Ganzevoort begon er al over. Van hen zijn er momenteel minstens 300.000 die reeds veelvuldig alcoholhoudende drank consumeren en die dus aan het gebruik, het bezit en de aankoop ervan gewend zijn. Daarnaast behoren zij tot een leeftijdscategorie die sociaal en verbaal vaardig is om regels te ontwijken die bij hen als niet-gepast overkomen. De leden van mijn fractie zien dan ook meer en betere mogelijkheden als er wordt geïnvesteerd in intensieve voorlichting omtrent de schadelijke gevolgen van overmatig alcoholgebruik door jonge mensen. Die voorlichting zou moeten en kunnen leiden tot een gedegen overtuiging.

Bij de beantwoording van schriftelijke vragen geeft ook de regering aan, het van groot belang te vinden dat de sociale norm omtrent verkoop en gebruik van alcoholische dranken verandert. Dat zijn intensieve en moeilijke trajecten die pas effectief worden na langdurig en met herhaling verstrekte boodschappen. Overtuiging komt langzaam, maar heeft als voordeel een beter besef van het eigen verantwoordelijkheidsgevoel. Wij zouden graag zien dat er meer energie in wordt gestoken om alle betrokkenen, in de eerste plaats de ouders, maar ook producenten in de alcoholbranche, retailers, horecaondernemers, detailhandelaren, net als zorgverleners in de gezondheidszorg en onderwijsgevendens, bij dit onderwerp een rol te geven vanuit hun deskundigheid en hen te betrekken bij de gewenste voorlichting. Dat het zeer wenselijk is hen te betrekken bij plannen om het alcoholgebruik onder jongeren te verminderen, blijkt uit de vorige week gestarte campagne van een Nederlandse bierbrouwer om het tweede glas gratis te verstrekken aan houders van een bepaald bonnetje. Wie die houders zijn kunt u wel bedenken: uiteraard jongeren.

Van de indieners vernemen we graag waarom zij er niet voor hebben gekozen om dit traject van voorlichting en overtuiging in te zetten en te bewandelen in plaats van het wijzigen van de leeftijdsgrens en beleid en handhaving vervolgens te droppen bij gemeenten.

Die gemeenten beschikken merendeels nu niet over het inzicht, de kwaliteit en het beschikbare personeel om handhavend op te treden, zoals meermaals uit publicaties en uit de media tot ons komt. De thans nog lopende opleiding van 400 boa's -- gemiddeld nog niet één per gemeente -- zal zeker in de eerste jaren niet toereikend zijn om de honderden horecagelegenheden en verkooppunten per gemeente te controleren en correctief op te treden bij evenementen, laat staan dat er dan nog gelegenheid zou zijn om het gedrag van jongeren te beïnvloeden door middel van een overtuigend gesprek. Het aanschaffen van alcoholische drank en de aanwezigheid in slijtlokaliteiten kun je nog wel controleren, maar een stuk ingewikkelder is het vaststellen van alcoholbezit in de openbare ruimte. De invoering van maatregelen die niet succesvol uit te voeren zijn en die vervolgens niet te handhaven zijn, schaadt niet alleen de groep die door deze maatregelen zou moeten worden beschermd, maar

doet ook afbreuk aan het aanzien van de overheid en diens geloofwaardigheid. Herstel daarvan is een langdurend proces!

Invoering van dit wetsvoorstel zonder dat er voldoende tijd is genomen om per gemeente beleid te ontwikkelen, dat beleid overtuigend uit te dragen, alle betrokkenen medeverantwoordelijkheid te geven en vervolgens over te gaan tot deskundige handhaving is tot mislukken gedoemd.

Wij vragen de staatssecretaris om nog eens aan te geven waarop hij zijn mening baseert, zoals weergegeven bij de beantwoording van schriftelijk gestelde vragen, dat de burgemeester voldoende middelen en mogelijkheden ter beschikking heeft om zijn bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de controle en handhaving te dragen. Daarbij zijn mijn mede-fractieleden speciaal geïnteresseerd waarin deze middelen en mogelijkheden afwijken van de thans reeds ter beschikking staande en wat de reden is dat deze middelen tot nu toe niet effectief zijn gebleken. Graag vernemen we ook van de indieners hieromtrent hun mening. Ten slotte vragen we de staatssecretaris of de regering van mening is dat deze gebrekkige handhavingkans niet moet leiden tot invoering van dit wetsvoorstel op een zodanig moment dat de geschetste negatieve gevolgen worden voorkomen. Afhankelijk van de beantwoording van deze vragen zullen de leden van mijn fractie hun standpunt bepalen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik ben wel benieuwd naar de afweging van uw fractie, want de vraag over handhaving houdt ons allemaal bezig. Dat hebt u gehoord, maar het gaat ook om nog een ander gewicht, dat hier ook door veel fracties naar voren is gebracht, namelijk de gezondheidsrisico's voor jongeren. Dat is voor veel fracties toch het voornaamste punt om te zeggen dat dit een belangrijk wetsvoorstel is. Dus ik ben heel benieuwd hoe u daar tegenover staat. U liet zich nog het zinnetje ontvallen dat onder jongeren van 16 en 17 jaar deze maatregel misschien als niet gepast wordt gezien. In uw woorden moet je die jongeren overtuigen, maar vinden zij zelf deze maatregel eigenlijk misschien wel minder gepast. Dat zou er toch juist voor pleiten om de leeftijd te verhogen tot 18 jaar, omdat het in hun eigen gezondheidsbelang is? Ik daag u uit om het gewicht voor dat argument ook aan te geven.

De heer **Beckers** (VVD): Ik ben begonnen met mijn verhaal dat wij er in de fractie van overtuigd zijn dat de situatie zo ernstig is dat er maatregelen nodig zijn om jongeren te behoeden voor het overmatig gebruik van alcohol. Laat er geen enkel misverstand over bestaan dat wij daarvan overtuigd zijn. 60 tot 70% van onze Nederlandse bevolking is daar mede van overtuigd. Dus daar zit het probleem voor ons niet. Het probleem zit in de geloofwaardigheid van de veelheid van wetswijzigingen die leidt tot onverschilligheid over weer een verandering. Dat is een ernstig punt.

In de tweede plaats zit het probleem in de handhaving. Natuurlijk kun je dat gedrag alleen maar beïnvloeden als je ook handhavend kunt optreden. Wij zijn ervan overtuigd dat je

voorafgaande aan die handhaving jongeren moet meenemen en hen ervan moet overtuigen dat het in hun belang is en niet dat het gaat om het handhaven van een wetsregel die morgen misschien anders kan zijn, maar dat het erom gaat dat het in het belang van jongeren is om anders om te gaan met de schade die bij hen kan ontstaan door onbezonnenheid in hun gedrag, zich uitend in te veel alcoholgebruik. Als je dat hebt gedaan en als je daarin voldoende medestanders hebt, ga je vervolgens nog een keer handhaven. Dat is een andere volgorde.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Wij zijn het er natuurlijk allemaal over eens dat wij jongeren moeten bereiken. Ik ben het niet met u eens dat dit weer een nieuwe complicatie is. Het is juist een vereenvoudiging in de wetgeving, ook in aansluiting bij het gebruik dat in andere landen al geldt. Dus in dat opzicht deel ik uw argument niet dat het complicerend werkt en dat het misschien morgen weer anders kan zijn. Ik denk dat het juist nu iets vastzet op een niveau dat toch voor een reeks van jaren zo kan blijven. De zorg over de handhaving hebben wij hier allemaal, maar als u straks een aantal overtuigende antwoorden krijgt over de inzet op dat punt, is uw fractie dan bereid om zich eventueel ook te scharen onder de voorstanders?

De heer **Beckers** (VVD): Ik wacht graag de antwoorden af. Ik heb kritische vragen gesteld. Ik hoop dat ik daarop een afdoend antwoord krijg.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Behoort u niet tot een partij die almaar meer zaken strafbaar wil stellen, hogere straffen wil en dat soort dingen, terwijl er niet gehandhaafd kan worden omdat er geen capaciteit voor is?

De heer **Beckers** (VVD): Wij zijn altijd voorstander van stevige handhaving. Als regels niet nodig zijn, dan zijn wij geen voorstander van meer regels. Als wij gedrag kunnen beïnvloeden door mensen ervan te overtuigen dat het hun belang is -- niet eens het belang van de overheid -- dat zij hun gedrag veranderen, dan zijn wij daar voorstander van. Wij doen dit eerder dan dat wij een nieuwe regel willen maken met een beperkte handhavingsskans.

*N

Mevrouw **Ter Horst** (PvdA): Voorzitter. De initiatiefnemers van het wetsvoorstel verdienen complimenten, niet alleen voor de inhoud, maar ook voor de snelheid waarmee dit wetsvoorstel met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid wet zal worden. Het wetsvoorstel dateert van juli 2012, dus er is nog geen jaar verstreken voordat de Eerste Kamer er vandaag over spreekt. Deze snelheid compenseert het langzame Echter-nachachtige proces dat voorafging aan de totstandkoming van de Drank- en Horecawet. Eerst wel de mogelijkheid voor gemeenten om de alcoholleeftijd te verhogen van 16 naar 18 jaar in de wet -- inderdaad een slap compromis maar beter iets dan niets -- maar in het uiteindelijke wetsvoorstel zat de mogelijkheid om

de alcoholleeftijd te verhogen van 16 naar 18 jaar weer niet. Gelukkig heeft voortschrijdend inzicht geleid tot een meerderheid in, voorsnog de Tweede Kamer, voor het verhogen van de alcoholleeftijd tot 18 jaar. Wij verheugen ons in het gegeven dat de motie-Meurs c.s. uit de Eerste Kamer daar een bijdrage aan heeft geleverd. Ik zeg tegen mevrouw Scholten dat ik inderdaad destijds tegen de Drank- en Horecawet heb gestemd omdat daarin de leeftijdsgrens van 16 jaar was opgenomen en niet die van 18 jaar.

Veel sprekers voor mij hebben al stilgestaan bij de desastreuze gevolgen die alcoholgebruik op het jonge brein kan hebben. Het voorkómen dat jongeren op vroege leeftijd gaan drinken bevordert niet alleen de volksgezondheid, maar drukt ook de kosten van aan alcoholgebruik gerelateerde problematiek. Dat zijn niet alleen gezondheidsproblemen, maar ook overlastproblemen. Het hanteren van één leeftijd voor het verstrekken en in bezit hebben van zwak- en sterk alcoholische dranken komt de eenduidigheid ten goede en zal dus ook de handhaving ten goede komen. De doelmatigheidswinst die je daarmee kan boeken, kan je weer inzetten voor extra handhaving die nodig is omdat de aantallen jongeren toenemen. Ik zeg dit ook tegen de heer Beckers.

Als bezwaar tegen het verhogen van de alcoholleeftijd wordt wel eens aangevoerd dat jongeren als zij dat willen toch aan alcohol kunnen komen. Dat is ontegenzeggelijk waar, want het zal nog wel even duren voordat de jongeren er zelf van overtuigd zijn. Ik weet niet of iedereen het boek Het puberende brein heeft gelezen waaruit volstrekt duidelijk wordt dat het niet erg effectief is om uit te gaan van de verwachting dat pubers zelf tot de overtuiging komen dat zij niet meer mogen drinken. Het argument dat jongeren toch aan drank kunnen komen, zal zeker kloppen, maar dat ontslaat de wetgever niet van de verplichting om zijn verantwoordelijkheid te nemen. Voor velen zal de wet een steun in de rug zijn. Dat is iets anders dan je achter de wet verschuilen. De wet is een steun in de rug voor ouders die vinden dat hun kinderen niet mogen drinken voor hun 18de. De wet is ook een steun in de rug voor bijvoorbeeld scholen die feestjes willen organiseren waar bier te krijgen is. Of misschien is de wet een steun in de rug voor scholen zelf in de richting van de jongeren die graag bier op die feestjes willen drinken. De wet is vast een steun in de rug voor de aanvankelijk roepende in de woestijn dr. Nico van der Lely die in de alcoholklinieken de gevolgen ziet van comazuipen op jonge leeftijd. De wet is zeker een steun in de rug voor de talloze initiatiefnemers in gemeenten om drankgebruik onder jongeren tegen te gaan.

De heer **Beckers** (VVD): Nu is het helaas zo dat jongeren onder de 16 jaar met grote regelmaat in omstandigheden worden aangetroffen waarin zij te veel alcohol hebben gebruikt. De ouders, de opvoeders, de mensen in hun omgeving zijn nu ook in de gelegenheid om een leeftijdsgrens te handhaven, maar dat gebeurt niet. We hebben de

televisiebeelden van enkele maanden geleden nog vers op het netvlies toen werd getoond in welke gemeenten feesten worden gevierd door 14- tot 16-jarigen. Ook daarbij zag je dat er niet werd opgetreden. Ik geloof niet in het verbinden van de handhavingsskansen aan de leeftijdsgrens. Er moet meer gebeuren. Er moet overtuiging zijn.

Mevrouw **Ter Horst** (PvdA): Ik zeg niet dat er niet meer moet gebeuren. Ik weet zeker dat dit wetsvoorstel waarin de leeftijdsgrens wordt verhoogd van 16 naar 18 jaar een steun in de rug is voor ouders. Zij kunnen namelijk naar de wet verwijzen. Ook leeftijdgenoten beïnvloeden jongeren. Hoe groter de kloof tussen de leeftijd waarop je mag gaan drinken en de kinderen waar u over spreekt, hoe kleiner de kans dat die jongeren ook drank zullen krijgen. Nu krijgen 14-jarigen drank van 16-jarigen. Als de grens naar 18 jaar gaat, wordt de kloof groter. Met 18 jaar is die kloof zo groot dat 14-jarigen geen drank van 18-jarigen zullen krijgen. Dat is belangrijk voor het effect.

Het is te hopen dat de brede steun voor dit wetsvoorstel ook ten deel zal vallen aan voorstellen om andere schadelijke gewoonten zoals roken en te veel en vet eten door jongeren in de klauw te krijgen. In ieder geval is de staatssecretaris al zeer veelbelovende bezig met het terugdringen van het roken.

Er is één element van het wetsvoorstel dat voor de PvdA-fractie onbegrijpelijk blijft. Dat betreft de uitzondering voor dienstdoend personeel in de horeca inclusief barvrijwilligers in sportkantines tussen 16 en 18 jaar. Uit de antwoorden op de vragen van de PvdA-fractie begrijpen wij dat deze personeelsleden gedurende de uren dat zij werkzaam zijn alcohol "aanwezig mogen hebben". Dat betekent dat zij zwak alcoholische dranken in handen mogen hebben en mogen uitschenken, maar ook dat zij geen boete kunnen krijgen op grond van artikel 45, ook niet als zij zelf drinken. De initiatiefnemers verwijzen vervolgens naar niet-wettelijk verankerde bestuursreglementen van NOC*NSF en horecahuisregels waarin gebruik van alcohol onder werktijd verboden is. Ik zou graag van de indieners willen horen of mijn conclusie juist is, namelijk dat het verstrekken van alcohol aan 16 tot 18-jarige barvrijwilligers en horecamedewerkers niet mag, maar tappen en drinken wel.

Ik realiseer me dat het ministerie naast de V van Volksgezondheid, de W van Welzijn de S van Sport in zijn naam heeft. Heeft nou de angst voor een afname van barvrijwilligers in sportkantines de doorslag gegeven om deze groep uit te zonderen in de wet? Zijn de indieners niet bang dat het aantal barvrijwilligers van 16 tot 18 jaar om de verkeerde redenen zal toenemen en hoe stellen zij zich voor wat dit betreft de vinger aan de pols te houden? Zien zij een manier om dit te monitoren en de weg om ook voor de genoemde groep de wet in zijn geheel van toepassing te verklaren, open te houden? Ik zou ook de staatssecretaris willen vragen op dit punt in te gaan. Wat vindt hij van de uitzondering van barvrijwilligers en horecamedewerkers tussen 16 en 18 jaar? Is hij tot monitoring bereid?

Ook ik heb de mail van Jelle gekregen en die heb ik ook beantwoord. Ik zal het antwoord niet voorlezen. Ik heb de jonge mailer voorgesteld om een keertje in de Eerste Kamer te komen kijken. Daar heeft hij echter helemaal niet op gereageerd. Toen dacht ik één seconde: het zal toch niet zo zijn dat de naam "Jelle" staat voor een of ander alcoholproducerend bedrijf?

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.33 uur tot 13.30 uur geschorst.

De **voorzitter**: Vandaag is het, althans voorlopig, de laatste keer dat onze collega, de heer Kim Putters aan een vergadering van de Eerste Kamer deelneemt. Wij zullen straks in de Hall uitvoerig bij zijn afscheid stilstaan.

De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het financieel toezicht, het Burgerlijk Wetboek, de Wet op de economische delicten en enige fiscale wetten ter implementatie van richtlijn nr. 2011/61/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 8 juni 2011 inzake beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2003/41/EG en 2009/65/EG en van de Verordeningen (EG) Nr. 1060/2009 en (EU) Nr. 1095/2010 (PbEU 2011, L 174) (33235);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het notarisambt in verband met de uitbreiding van de nationaliteitseis voor benoeming tot notaris tot personen met de nationaliteit van een andere lidstaat van de Europese Unie, van een overige staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte of de Zwitserse Bondsstaat (33419);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet tot wijziging van de Wet op het financieel toezicht, het Burgerlijk Wetboek, de Wet op de economische delicten en enige fiscale wetten ter implementatie van richtlijn nr. 2011/61/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 8 juni 2011 inzake beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2003/41/EG en 2009/65/EG en van de Verordeningen (EG) Nr. 1060/2009 en**

**(EU) Nr. 1095/2010 (PbEU L 2011, L 174)
(implementatie vrijstelling artikel 2, derde lid,
onderdeel e, van de AIFM-richtlijn) (33589).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het **Wijziging van de Wet aanvullende regels veiligheid wegtunnels in verband met het vaststellen van een veiligheidsnorm en het stellen van regels omtrent het gebruik van gestandaardiseerde uitrustingen en in verband met wijzigingen in het totstandkomingsproces van wegtunnels (33125).**

(Zie vergadering van 4 juni 2013.)

De **voorzitter**: Ik heet de Minister van Economische Zaken, die namens de regering bij de stemmingen aanwezig is, van harte welkom in de Eerste Kamer.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

Mevrouw **Martens** (CDA): Voorzitter. Onze fractie zal tegen dit wetsvoorstel stemmen. De drie hoofdredenen daarvoor licht ik graag kort toe.

Met dit wetsvoorstel worden tunnels niet veiliger. Dat is ook niet het doel van dit wetsvoorstel. Dit wetsvoorstel beoogt een einde te maken aan de discussies, met name tussen overheden, over de veiligheid van wegtunnels.

De wet maakt een onderscheid tussen rijkstunnels enerzijds en provinciale en gemeentelijke tunnels anderzijds. Wat betreft de rijkstunnels, acht onze fractie het wetsvoorstel overbodig en onnodig complicerend. Met het wetsvoorstel komt er een wettelijke norm en een standaarduitrusting voor rijkstunnels, maar Rijkswaterstaat hanteert beide al en kan deze nu al gebruiken bij de aanbestedingen van tunnels. Goedkopere en betere technologieën mogen volgens de wet niet worden toegepast, tenzij deze na de vijfjaarlijkse evaluatie in een nieuwe ministeriële regeling worden voorgeschreven.

Wat betreft de gemeentelijke en provinciale tunnels, acht onze fractie het wetsvoorstel ook overbodig. Het gaat hierbij om ongeveer de helft van alle tunnels. Voor deze tunnels wordt de standaarduitrusting niet verplicht, maar gaat alleen de norm voor de tunnels gelden. Maar deze norm is zo tolerant dat zelfs de Maastunnel uit 1943 aan deze wettelijke norm voldoet. Alsof er een gemeente of provincie is die een ambitie heeft onder het veiligheidsniveau van de Maastunnel!

Tot slot vindt onze fractie dat dit wetsvoorstel zijn doel voorbij schiet, omdat hiermee niets wordt gedaan aan kwaliteitsborging

en aan het gebrek aan kennis bij opdrachtgevers en opdrachtnemers. Bij de Fyra zien we waar dat toe kan leiden. Ook gaat het wetsvoorstel voorbij aan de echte oorzaken van de discussies, te weten: een gebrek aan samenwerking en beheersbaarheid van processen. Met dit wetsvoorstel blijft het onduidelijk wie uiteindelijk echt verantwoordelijk is voor de veiligheid. Daarom stemt onze fractie tegen.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Dit wetsvoorstel regelt een wettelijke norm en standaarduitrusting voor rijkstunnels. De fractie van GroenLinks is het eens met een aantal bezwaren van het CDA tegen dit wetsvoorstel, namelijk dat hiermee aan een aantal belangrijke oorzaken van de discussies over de veiligheid van wegtunnels in feite niets wordt gedaan. Ik heb het dan over de noodzakelijke verbetering van samenwerking, de verbetering van het proces, de borging van kwaliteit en het verhelpen van het probleem van de gebrekkige kennis bij de opdrachtgevers en de opdrachtnemers. Toch is mijn fractie van mening dat dit wetsvoorstel meerwaarde heeft door het duidelijk regelen van die norm en die standaarduitrusting. Daarom zullen wij het wetsvoorstel het voordeel van de twijfel geven en ervoor stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, de PVV, de SP, D66, GroenLinks, de ChristenUnie, de SGP, 50PLUS, de PvdD en de OSF voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fractie van het CDA ertegen, zodat het is aangenomen.

**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** over moties, ingediend tijdens het debat over **de toekomst van het Koninkrijk**,

te weten:

- de motie-Ester c.s. over een structureel actieprogramma ter verbetering van de naleving van kinderrechten op de BES-eilanden (33400-IV, letter V);
- de motie-Quik-Schuijt c.s. over het beperken van de gezondheidsschade als gevolg van de aanwezigheid van de Islaraffinaderij (33400-IV, letter W).

(Zie vergadering van 4 juni 2013.)

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Ester.

**

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de vorige week in het debat toegezegd om nog voor de zomer met een

uitgebreide en integrale beleidsreactie te komen op het UNICEF-rapport over de zeer zorgwekkende onveilige en ongezonde omstandigheden waaronder kinderen in Caribisch Nederland opgroeien. Wij zien deze beleidsreactie tegemoet. Om deze reden houden wij de motie-Ester c.s. (33400-IV, letter V) aan.

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Ester stel ik voor, zijn motie (33400-IV, letter V) aan te houden.
**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Quik-Schuijt.
**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Mijn fractie heeft besloten om de motie-Quik-Schuijt c.s. (33400-IV, letter W) een week aan te houden omdat wij enige wijzigingen in de tekst overwegen.

De **voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Quik-Schuijt stel ik voor, haar motie (33400-IV, letter W) aan te houden.
**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik stel vast dat wij bij de eerstvolgende gelegenheid waarbij de minister aanwezig is, een korte derde termijn zullen houden om de motie te wijzigen. Vervolgens geven wij de minister de gelegenheid om daarop te reageren. Daarna zullen wij tot de stemming overgaan.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Franken

*B
!Warmtewet!

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Warmtewet in verband met enkele aanpassingen (32839).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Economische Zaken nogmaals welkom in de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Het doel van de Warmtewet is consumentenbescherming. Hieraan wordt vormgegeven door bepalingen betreffende tariefbescherming en leveringszekerheid voor de verbruiker en de introductie van een onafhankelijke

toezichthouder. De intenties van dit wetsvoorstel zijn naar mening van de PVV-fractie dan ook goed. Wij kunnen ons vinden in de uitgangspunten om enerzijds voor tariefbescherming en leveringszekerheid voor de consument te zorgen, en anderzijds de complexiteit te verminderen en de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel en de regelgeving te vergroten.

Ten aanzien van de tariefbescherming voor de consument roept dit wetsvoorstel wel enkele vragen op. De PVV-fractie krijgt daarover graag duidelijkheid. Zo wordt voor het bepalen van de maximumprijs uitgegaan van het NMDA-principe, het "niet meer dan anders"-principe, en wordt de prijs voor warmte gerelateerd aan de gassituatie van een huishouden. Daar het in de gasmarkt gebruikelijk is om naar de maximale capaciteit van de aansluiting te kijken, wordt deze dan ook op 100 kW gesteld. Het uitgangspunt is dus niet de kostprijs, maar de gasprijs. Hoe hoger de gasprijs in relatie tot de kostprijs, des te hoger het rendement. Dit kan leiden tot ongewenst hoge rendementen. Het wetsvoorstel voorziet in een rendementsmonitor die overwinsten bij warmteleveranciers moet voorkomen. Iedere twee jaar zal de ACM uitvoering geven aan de rendementsmonitor. Het is nog niet duidelijk welke leveranciers worden meegenomen in deze monitor. De leveranciers worden ingedeeld in twee groepen; de vergunninghouders en de niet-vergunninghouders. Het is nu niet bekend hoeveel niet-vergunninghouders er zijn. Om goed te kunnen handhaven worden de niet-vergunninghouders verplicht zich te registreren. Indien een leverancier meerdere warmtenetten in bezit heeft, zal de rendementsmonitor zich richten op de gehele portfolio van de warmteleverancier en zal rekening worden gehouden met de gehele levensduur van het warmteproject. Klopt het dat hierdoor één of meerdere slecht renderende warmtenetten de prijs kunnen opstuwten van warmtenetten met een goed rendement? Kan het dus voorkomen dat er, ondanks een hoog rendement, hoge tarieven worden toegestaan? En zo ja, is deze situatie dan volgens de minister gewenst?

Het beeld van het rendement dat voortkomt uit de monitor kan aanleiding geven om een rendementstoets uit te voeren bij een leverancier. Het resultaat van de rendementstoets kan zijn dat de toekomstige tarieven naar beneden moeten worden afgesteld. Dit kan alleen bij te hoog geachte tarieven. Twee jaar na inwerkingtreding van het voorliggende wetsvoorstel wordt de rendementsmonitor uitgevoerd. Lijkt het er dan niet op dat de warmteleveranciers drie jaar lang vrij baan krijgen om de overwinsten te realiseren? Want alleen vanuit de rendementstoets kunnen de toekomstige tarieven worden bijgesteld. In hoeverre kan er dan nog sprake zijn van consumentenbescherming? Waarom wordt de rendementsmonitor niet direct uitgevoerd na inwerkingtreding van deze wet?

De rendementstoets zal, omwille van de uitvoerbaarheid, bij niet-vergunninghouders signaalgestuurd plaatsvinden. Is er dan sprake van dat niet-vergunninghouders niet deelnemen aan de

rendementsmonitor en dat er dan geen controle plaatsvindt behalve als er sprake is van klachten? Met andere woorden: wie moet het signaal afgeven? En hoe sterk moet het signaal zijn om een rendementstoets te kunnen laten uitvoeren?

De rendementstoets wordt in de wet opgenomen, maar treedt nog niet in werking. De minister schrijft in de memorie van toelichting die op 6 juli 2011 is ontvangen dat er op dat moment geen aanleiding voor verdiscontering van rendementen is. Uit het effectonderzoek van de ACM blijkt immers dat de onderzochte warmteleveranciers momenteel lagere rendementen behalen dan redelijk wordt geacht. Wat verstaat de minister onder een redelijk rendement?

Een warmtenet kan extra inkomsten genereren voor een woningcorporatie en hierdoor de keuze beïnvloeden voor het wel of niet aansluiten van woningen op een warmtenet. Een woningcorporatie kan namelijk functioneren als doorleverancier van warmte en kan zo kosten bij de huishoudens in rekening brengen. De minister geeft aan dat het NMDA-principe zal blijven gelden voor de consument. Toch kan doorlevering lucratief zijn voor de woningcorporatie daar zij als grootverbruiker een lagere prijs kan bedingen. Het is de PVV-fractie echter niet duidelijk hoe het met de capaciteit van de aansluiting van de woningcorporatie zit. Is deze minder dan 100 kW? Als dat niet het geval is, valt de capaciteit van de aansluiting niet meer onder de reikwijdte van dit wetsvoorstel en daardoor valt de levering ook niet meer onder de rendementsmonitor. Hierdoor kan de rendementstoets ook niet meer worden uitgevoerd die tariefverlaging kan bewerkstelligen. Tariefverlaging ten gevolge van verdiscontering van het rendement is dan niet meer aan de orde. Het kan dan voorkomen dat de eindverbruiker een te hoge prijs betaalt, zelfs als men is aangesloten op een warmtenet met een laag rendement. De vraag rijst dan ook in hoeverre deze consumenten nog worden beschermd door dit wetsvoorstel. Geldt het NMDA-principe nog wel als de capaciteit van de aansluiting niet meer onder de reikwijdte van dit wetsvoorstel valt? Kan de minister aangeven of de capaciteit van de woningcorporaties altijd minder is dan 100 kW? Zo niet, kan de minister dan aangeven op welke wijze de consument in dezen wordt beschermd? In hoeverre zijn de doorleveringskosten inzichtelijk?

Natuurlijk is de vraag of een woningcorporatie voor de hoofdprijs zal gaan. Met het oog op de stijgende verhuurderheffing kan het verleidelijk zijn voor een woningcorporatie. De consument kan een op afstand uitleesbare meter weigeren en ook de mogelijkheid voor het uitlezen van meetgegevens op afstand blokkeren. Is de warmteleverancier, indien de consument gebruikmaakt van deze mogelijkheden, bevoegd om dit door te berekenen in de tarieven? Kan de minister dit punt nader toelichten?

Indien een nieuwe woning wordt aangesloten op een warmtenet worden er eenmalige aansluitkosten in rekening gebracht. Er zijn twee situaties mogelijk. De eerste situatie betreft nieuwbouwwoningen die worden

aangesloten op een nieuw warmtenet. De aansluitbijdrage wordt bepaald door de projectontwikkelaar, de gemeente en de warmteleverancier. Opmerkelijk is dat het niet inzichtelijk is of er verdeling plaatsvindt van de aansluitbijdrage. De minister heeft in de memorie van toelichting aangegeven dat de aansluitbijdrage die uit dit overleg tot stand komt in het algemeen door de projectontwikkelaar wordt afgedragen aan de warmteleverancier en wordt doorberekend in de huizenprijs. Hoe moet ik "in het algemeen" in dezen interpreteren? Zijn er dan uitzonderingen? De aansluitbijdragen worden niet rechtstreeks bij de verbruiker in rekening gebracht. Is bij deze aansluitbijdragen ook het NMDA-principe van toepassing? In hoeverre is de hoogte van de bijdrage inzichtelijk voor de consument?

De tweede situatie betreft een nieuwe woning die wordt aangesloten op een bestaand warmtenet. De aansluitbijdrage wordt meestal door de warmteleverancier direct in rekening gebracht bij de verbruiker, hoewel deze soms door een projectontwikkelaar in rekening wordt gebracht via de huizenprijs. Om verbruikers in deze situatie te beschermen, is bepaald dat op de aansluitbijdrage in dit geval het NMDA-principe van toepassing is. De PVV-fractie is van mening dat het voor de consument inzichtelijk moet zijn aan wie, hoeveel en hoe vaak de aansluitbijdrage in rekening wordt gebracht. Als het NMDA-principe van toepassing is, moet dit toch ook worden gehandhaafd? Voor handhaving is het van belang dat men beschikt over de betreffende informatie. Deelt de minister de stelling dat er maar eenmaal een aansluitbijdrage in rekening mag worden gebracht? Klopt het dat de consument nu niet het complete beeld heeft van de in rekening gebrachte aansluitbijdrage en het dan ook niet te controleren is of het juiste bedrag in rekening wordt gebracht? Zo ja, is de minister dan bereid om met een voorstel te komen om de consument een compleet inzicht te verschaffen, zodat de consument zelf de controle kan verrichten? De minister geeft in de memorie van antwoord aan dat het een keuze is van de ontwikkelaar in hoeverre deze inzicht verschaft in de opbouw van de vraagprijs. De PVV-fractie is van mening dat dit los staat van het feit dat de aansluitkosten slechts eenmaal in rekening mogen worden gebracht.

De Warmtewet beschermt de verbruiker ongeacht de herkomst van de warmte. Bijzonder is dat afval net zo veel waard kan worden als gas. Met het oog op de controle of consumenten voldoende beschermd worden, vindt de PVV-fractie dat de in rekening gebrachte bedragen altijd inzichtelijk dienen te zijn. Dat geldt ook voor de aansluitbijdrage. Graag een reactie van de minister.

Zoals ik aan het begin van mijn betoog al zei, onderschrijft de PVV-fractie de doelstellingen van dit wetsvoorstel, maar zij kon dit vanwege met name de vragen over de consumentenbescherming niet afdoen als een hamerstuk. Ik wacht de beantwoording van de minister met grote belangstelling af.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank mevrouw Faber voor haar vragen. Haar uitgangspunt is dat zij het een wetsvoorstel vindt met goede intenties. Zij laat de mogelijkheid open dat haar fractie het wetsvoorstel steunt. Ik ga proberen haar daarvan te overtuigen.

Het wetsvoorstel is eigenlijk een wet die er al is, omdat de Eerste Kamer er al mee heeft ingestemd, nadat ook de Tweede Kamer ermee heeft ingestemd. Het wetsvoorstel is een initiatief van twee leden van de Tweede Kamer. Het uitgangspunt was, in het geval mensen afhankelijk waren van de levering van warmte, dat het mogelijk was dat die mensen te veel betaalden, vergeleken met anderen die op andere wijze in hun behoefte aan warmte hadden voorzien, bijvoorbeeld via een eigen cv-ketel. In die gevallen zou er door die mensen wellicht te veel worden betaald. Het idee was destijds dat er overwinsten bij warmtebedrijven zouden worden gerealiseerd en dat daar iets aan moest gebeuren. Daar was het initiatiefwetsvoorstel op gericht. Het wetsvoorstel is aangenomen, maar vervolgens bleek, toen de zaak nader moest worden uitgewerkt, dat er geen sprake was van overwinsten bij de leveranciers, maar "onderwinsten". Er werd te weinig verdiend. Dat betekent dat nieuwe investeringen en vervangingsinvesteringen niet mogelijk zijn. Dat betekent voorts dat bestaande netten mogelijk niet in stand zouden kunnen worden gehouden en dat nieuwe netten niet tot stand zouden kunnen komen, terwijl het wel gewenst is dat warmte die over is bij de productie van elektriciteit en warmte die over is bij de verbranding van afvalstoffen weer worden benut. Het is ook gewenst dat er warmtenetten zijn. Inmiddels zijn een half miljoen Nederlanders aangesloten op een warmtenet. Het betreft ongeveer 6% van de huishoudens. Het is dus goed dat de Kamer daarnaar kijkt, om te zien hoe het zit met de positie van die mensen. Het is ook goed dat wij nu de gelegenheid hebben om aanvullend op het initiatiefwetsvoorstel te komen met een aanpassing, op grond waarvan een aantal zaken worden verbeterd. We hebben er in de Tweede Kamer unanieme steun voor weten te krijgen. Ik geloof dat wij er in deze Kamer mogelijk ook een positieve reactie op kunnen krijgen.

Aan het gestelde dat het wetsvoorstel te ingewikkeld was qua uitvoering en dat er allerlei problemen in de uitvoering zouden ontstaan, al was dat natuurlijk niemand's bedoeling, zijn wij nu tegemoetgekomen met een aanvulling in de vorm van de voorliggende novelle, de wijzigingswet. Daarin zijn allerlei correcties aangebracht. Die wijzigingswet ligt vandaag ter bespreking voor.

Mevrouw Faber spreekt over de situatie dat een leverancier meerdere warmtenetten heeft en dat het kan voorkomen dat een net een slecht rendement levert, terwijl een ander net een beter rendement levert. Op een gegeven moment wordt het totale rendement beoordeeld en dan kan het gebeuren dat er, ondanks een hoger rendement, toch hoge tarieven worden toegestaan. Ik denk dat dit niet zo is. Als een leverancier warmte levert,

wordt het prijsniveau van die leverancier geacht te liggen op het niveau van "niet meer dan anders". Dat houdt in dat wordt gekeken naar wat mensen zouden hebben betaald als ze gewoon een gasaansluiting en een eigen cv-ketel zouden hebben. Die kosten mogen maximaal door de leverancier van warmte in rekening worden gebracht als het gaat om een warmtenet. Mocht er toch sprake zijn van een te hoog rendement, wordt dat vastgesteld, maar dan wordt datgene wat in het verleden te veel is betaald, in de toekomst minder in rekening gebracht, waardoor men uiteindelijk toch weer op de situatie uitkomt van het principe van "niet meer dan anders" en een redelijk rendement. Als een leverancier meerdere netten heeft, dan is het zijn taak om die netten allemaal goed te exploiteren en in evenwicht te houden. Wat betreft de leverancier die moet investeren, die vervangingsinvesteringen moet doen en die mogelijk ook nog nieuwe initiatieven moet nemen, wordt naar het geheel van zijn exploitatie gekeken. Dat lijkt mij op zichzelf goed. Daarom denk ik dat datgene wat is voorgesteld verstandig is.

Mevrouw Faber vroeg ook of het nodig is om tot twee jaar na de inwerkingtreding van de wet te wachten met de rendementsmonitor. Dat lijkt mij inderdaad goed. Er is sprake van een lange voorgeschiedenis. Het heeft tien jaar geduurd en nu hoop ik dat per 1 januari 2014 het hele pakketje van wetten en regels van kracht kan worden. Dan moet je eerst even de tijd hebben om te kijken hoe het in de praktijk allemaal landt en hoe het allemaal uitpakt. Vervolgens, na niet al te lange tijd, twee jaar, ga je ernaar kijken. Je weet dat er geen overwinsten worden gemaakt, want dat is al uit onderzoek gebleken. Er is dus geen urgentie, maar na twee jaar ga je het toch bekijken. Mocht het dan nodig zijn om iets te corrigeren, kan dat. Er lijkt mij geen noodzaak te zijn om het anders te doen dan is voorgesteld.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): De minister stelt dat er geen overwinsten zijn, maar er is helemaal geen beeld van de niet-vergunninghouders. Dat is niet bekend. In feite heeft de minister alleen de vergunninghouders in beeld. Klopt dat?

Minister **Kamp**: De ACM heeft bekeken hoe de zaken er in de markt voor staan. Het uitgangspunt was dat er overwinsten worden gemaakt en er is bekeken of dat het geval is. Nu blijkt dat dit helemaal niet het geval is, maar dat wij ons zorgen moeten maken over de te lage rendementen. We houden die netten namelijk graag in stand en we willen ook graag dat het fenomeen warmtenetten blijft bestaan. Het gaat ons er nu om hoe wij een en ander zodanig kunnen vorm geven dat het in stand blijft. Mevrouw Faber hoeft dus niet bezorgd te zijn over wat zij stelt over niet-vergunninghouders en vergunninghouders en over het toetsen van het rendement over een of twee jaar. Dit zou allemaal wel urgent zijn als er aanleiding was om te denken dat het fout zit, maar die aanleiding is er niet. Wij kunnen de rendementstoets en het toezicht door de ACM rustig afwachten. Pakt het in een bepaald

geval anders uit, dan kan er via de systematiek in de wet worden gecorrigeerd.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Is mijn stelling juist dat het helemaal niet inzichtelijk is wie de vergunninghouders zijn?

Minister **Kamp**: Wat hier speelt, is inzichtelijk. 500.000 mensen, 6% van de huishoudens in het land, zijn aangesloten op een warmtenet. Er is een bestand op basis waarvan je kunt zien hoe het in elkaar steekt met de warmtenetten en hoe er wordt geleverd. Er zou nog een misverstand kunnen zijn over de vraag hoe het wat dit betreft zit met een woningcorporatie, maar daar kom ik nog op. Ook wat dat aangaat, is in de systematiek van de wet geregeld dat er in die situatie sprake is van het toezicht dat mevrouw Faber noodzakelijk acht voor het beschermen van het belang van de consument.

Mevrouw Faber heeft ook over de klachten gesproken. Klachten zijn er altijd wel, maar die zijn er ook om aandacht te krijgen en behandeld te worden. Wat ons blijkt uit de situatie zoals die is gecreëerd, is dat in algemene zin de warmtenetten goed functioneren en dat degenen die de warmtenetten in gang hebben gezet, corporaties, leveranciers en gemeenten, die daar ook bij betrokken waren, dat met de beste bedoelingen hebben gedaan en dat zij gelukkig ook de intentie hebben om daarmee door te gaan. Ik heb daarom de overtuiging dat mochten er klachten komen, en die zijn er natuurlijk altijd, en naarmate die komen, die op een correcte manier kunnen worden afgewikkeld.

Mevrouw Faber zei ook dat ze zich afvraagt wat ik eigenlijk versta onder "redelijke rendementen". Onder een redelijk rendement versta ik dat je een economische activiteit op een economisch verantwoorde wijze kunt uitvoeren. Dat betekent dat je de kosten die je maakt, vergoed krijgt, dat je een redelijke compensatie krijgt voor het geld dat je erin hebt gestoken en dat een bedrijf zodanig kan functioneren dat het tegenvallers kan opvangen en indien nodig grote vervangingsinvesteringen kan doen. Dat zijn de criteria voor een redelijk rendement. Deze criteria worden meer in detail door de ACM bepaald. De ACM kijkt ook of het redelijke rendement wel of niet gehaald wordt of misschien zelfs wel overschreden wordt.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Welk percentage heeft de minister voor ogen voor het rendement van het geïnvesteerde kapitaal?

Minister **Kamp**: Daar kun je verschillend tegen aankijken. Er is een tijdlang door de ACM een percentage gehanteerd van 6-plus voor elektriciteits- en gasbedrijven. Op grond van de recente stand van zaken voor wat betreft de rente zitten ze aan 3%-plus. Het varieert dus. Het wordt iedere keer door de ACM op grond van de marktsituatie bepaald en openbaar gemaakt, zodat iedereen zich ervan kan vergewissen.

Mevrouw Faber heeft ook vragen gesteld over de verdiscontering. Zij wil weten of het zo kan

zijn dat een eindverbruiker een te hoge prijs betaalt, zelfs als die aangesloten is op een warmtenet met een laag rendement. Hoe worden dan de consumenten nog beschermd in het wetsvoorstel, vraagt zij zich af. Geldt het NMDA-principe nog wel als de capaciteit van de aansluiting niet meer onder de reikwijdte van de wet valt? Mevrouw Faber doelt kennelijk op de woningcorporaties. Voor woningbouwcorporaties hebben we het zo geregeld dat als je minder dan 100 kWh afneemt, je onder de reikwijdte van de wet valt. Als je meer afneemt, treedt de woningbouwcorporatie zelf als leverancier op. Dit is bij een woningcorporatie soms het geval, als ze het zo georganiseerd hebben dat de warmte binnenkomt bij een complex en vervolgens door de woningcorporatie door wordt geleverd naar de verschillende huurders van de appartementen. Als de woningcorporatie zelf als leverancier optreedt, geldt de bescherming van de huurders naar de woningcorporatie toe. De woningcorporatie wordt er dan op aangesproken dat ze niet meer dan anders bij de huurder in rekening mag brengen. Dit betekent dat hoe het ook precies geregeld is door de woningcorporatie, het in ieder geval altijd zo geregeld is dat degene waar het ons en mevrouw Faber om gaat, de uiteindelijke consument, de bescherming krijgt die de bedoeling is.

Mevrouw Faber sprak over de op afstand uitleesbare meter. Als je die uitschakelt, zouden er kosten kunnen ontstaan.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik heb eerst nog een vraag over de woningcorporaties. Zij mogen doorleveringskosten in rekening brengen. Zou het niet fair zijn als de consument kon zien hoe hoog die doorleveringskosten zijn? Dat is nu namelijk totaal niet inzichtelijk.

Minister **Kamp**: Ik denk dat er tussen de woningcorporaties en hun klanten een open en transparante verhouding moet zijn. Het is nuttig dat de huurders de informatie krijgen die voor hen van echt betekenis is, zoals hoe het bedrag dat zij iedere maand betalen, is opgebouwd. Ik vraag mij echter af in hoeverre je in details moet treden. We hebben ook niet het idee dat er misstanden zijn op dit vlak. Het lijkt mij daarom dat we dit kunnen overlaten aan de woningcorporaties en de huurders tezamen. Woningcorporaties zijn semipublieke instellingen, ze zitten in het semipublieke domein en gaan op een nette manier met hun klanten om. Zij hebben daarover ook afspraken gemaakt en houden zich aan de kaders die ervoor zijn. Ik denk dus dat we dit aan hen kunnen overlaten. Ik denk dat ze de kostenspecificaties die van belang zijn, inzichtelijk maken voor hun huurders.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Maar is het wel de taak van een woningcorporatie om energieleverancier te worden? Dat is toch helemaal niet haar primaire taak? Is de minister het niet met mij eens dat gezien de huurdersheffing die eraan komt, het heel verleidelijk is voor een woningcorporatie om deze extra inkomsten te kunnen genereren? Hoe ziet de minister dit?

Minister **Kamp**: Ik denk dat het afhangt van de manier waarop het georganiseerd is. Het is nu ook prima als er een warmteleverancier is die een rechtstreekse relatie met de uiteindelijke consumenten heeft. Dat is prima. Die leverancier valt dan onder de voorwaarden die de wet stelt en de huurders vallen dan onder de bescherming die de wet stelt. Het kan echter ook zo zijn dat de woningcorporatie ertussen zit. In een aantal gevallen is dat ook zo. Dan neemt de woningcorporatie de warmte in ontvangst en geleidt deze vervolgens door. In dat geval hebben we geregeld dat de consument terecht kan bij degene waar de consument mee te maken heeft. Degene met wie de consument te maken heeft, de woningcorporatie, heeft zich te houden aan de regels, niet meer dan anders, en de consument krijgt bescherming. Ik denk dat dit dus op een goede, inzichtelijke manier is geregeld.

Misschien wil mevrouw Faber het tweede deel van haar vraag herhalen?

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): De vraag was of het gewenst is dat een woningcorporatie ook energieleverancier is. Ik heb daar nog een vraag bij. Deelt de minister met de PVV-fractie de stelling dat de doorleveringskosten voor de consument inzichtelijk moeten zijn, zodat deze kan controleren of het NMDA-principe wordt toegepast?

Minister **Kamp**: Die tweede vraag heb ik zojuist al beantwoord. Op de eerste vraag heb ik ook al geprobeerd antwoord te geven. Het is niet zo dat het logisch is dat per definitie een woningcorporatie ook warmteleveranciers is; het kan ook op een andere manier geregeld zijn. Als het echter wel op deze manier geregeld is, is het ook goed, net zoals de gemeente die vaak eigenaar is van een warmteleverancier. De warmteleverancier en de corporaties zijn instellingen die op een verantwoorde manier met hun klanten plegen om te gaan. Er zijn op dit moment geen misstanden bij mij bekend. Er is ook geen sprake van overwinsten. We hebben het allemaal desondanks toch in een wet willen regelen. Ik vind dat je niet te veel in een wet moet regelen. De vraag is zelfs of dit wat we in de wet hebben geregeld, nou allemaal wel nodig was. Maar we hebben het gedaan en we gaan het nu nog wat nader verfijnen. Om daar nog verder in te gaan en precies voor te gaan schrijven wat de een wel of niet aan de ander moet voorschrijven en op welke wijze, lijkt me niet gewenst. Ik denk dat we enige zelfbeperking daarbij in acht kunnen nemen. Gegeven het feit dat hier geen misstanden zijn, er geen overwinsten worden gemaakt en dat we nu een goede en verfijnde wettelijke regeling hebben, vind ik dat we het totale onderwerp naar behoren hebben geregeld.

De **voorzitter**: Een laatste vraag in deze ronde, mevrouw Faber.

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ja, voorzitter, dank u wel. Ik heb een vraag voor alle duidelijkheid. De minister zegt dat mijn tweede

vraag al beantwoord was. Het is voor mij echter nog niet helemaal duidelijk. Dat ligt misschien aan mij. Deelt de minister de stelling dat de doorleveringskosten inzichtelijk moeten zijn voor de consument?

Minister **Kamp**: Als het antwoord voor mevrouw Faber niet duidelijk is, ligt dat niet aan haar maar aan mij. Ik zal proberen om het beter te formuleren. Ik denk dat het uitgangspunt is dat een huurder de informatie moet hebben die voor hem relevant is. Je betaalt een maandelijks bedrag en dan wil je ook weten waar dat bedrag voor is. Het specificeren van dat maandelijks bedrag is dus nuttig, maar het moet niet te gek worden. De dingen die relevant zijn voor de huurder moeten voor die huurder ook inzichtelijk worden gemaakt, maar een overmaat aan informatie is uiteindelijk niet in het voordeel van de huurder. Dan krijg je hetzelfde als er heel lang is gebeurd met de jaarlijkse specificaties van je pensioenrechten die je kreeg: het komt binnen, je kijkt ernaar en je denkt: oh, oh. Vervolgens gaat het in een schoenendoos. Daar hebben we niets aan. Het moet allemaal wel op een praktische manier.

Mevrouw Faber heeft gevraagd hoe het zit met de op afstand uitleesbare meter. Wat kan er gedaan worden om tarieven in rekening te brengen als je die meter blokkeert? Dat is op dit moment niet wat er speelt. Wij zetten op dit moment de slimme meter uit. Er is geregeld dat als je die meter op afstand wil laten uitzetten, dat kan. Er is ook geregeld dat je de meter kunt weigeren. We denken nu dat als we dit grootschalig willen aanpakken, en de meters over het gehele land bij iedereen willen uitrollen, het misschien het beste is om één soort meter bij iedereen in het hele land te hebben. Als er dan mensen zijn die niet willen dat op afstand gelezen kan worden wat op hun meter gebeurt, kunnen zij dat kenbaar maken en dan moet het door de leverancier worden uitgeschakeld. Die benadering is recentelijk voorgesteld door mevrouw Van Veldhoven in de Tweede Kamer. Ik ben bezig om die te verwerken in de verdere uitwerking van regels die wij in ons STROOM-wetpakket binnenkort aan de Tweede en daarna aan de Eerste Kamer gaan presenteren. De kosten die gepaard gaan met het in- en uitschakelen van de meter zijn op dit moment niet relevant. Het is een eenvoudige techniek en ik geloof niet dat dat de afnemer hoeft te bezwaren.

Er is gesproken over hoe het gaat met nieuwe woningen die in een gebied worden gebouwd. Mevrouw Faber stelde daarover een aantal vragen. Laat ik het als volgt proberen samen te vatten. Er is een gebied waarop nog een woning kan worden gebouwd. De consument, een toekomstige woningbezitter, koopt een kavel in dat gebied en bouwt daarop een huis. Voor de bouw van dat huis en in het bijzonder voor de aansluiting van het huis op het warmtenet mag dan niet meer in rekening worden gebracht dan als de bewoner een eigen cv-ketel zou hebben, gas aangeleverd zou krijgen en dat zou gebruiken voor zijn verwarming. Hij wordt dus aangesloten op dat warmtenet maar betaalt niet meer dan als hij de

kavel in een andere wijk had gekocht en daar zijn eigen cv-ketel had moeten neerzetten. Dat is één situatie. Een andere situatie is dat een aantal woningen wordt gebouwd door een projectontwikkelaar. Dan is er sprake van een onderhandelings situatie. Een gemeente heeft grond in eigendom en probeert daarvoor een projectontwikkelaar te krijgen. Die projectontwikkelaar probeert klanten te krijgen die een huis willen kopen van hem. Iedereen gaat met elkaar handelen. De gemeente gaat bij het bepalen van de prijs van de grond uit van de gemaakte kosten en het verlies dat men bereid is om te accepteren. De warmteleverancier zegt vervolgens: als ik de huizen in dat gebied ga aansluiten, dan moet ik kosten maken, maar de projectontwikkelaar heeft alleen maar voordeel ervan omdat er geen rookkanaal of schoorsteen in het huis hoeft te worden aangelegd. De warmteleverancier kan de projectontwikkelaar dan vragen om de uitgespaarde kosten aan hem te betalen. Op die manier gaan zij met elkaar onderhandelen. Het zijn allemaal professionele partijen: de warmteleverancier, de projectontwikkelaar, de gemeente. Uiteindelijk komt uit die onderhandeling een prijs die onderdeel uitmaakt van de totaalprijs voor een woning en dan is het voor het risico van de projectontwikkelaar of hij die woning al dan niet kwijt kan. De potentiële koper kan het geheel beoordelen en zeggen: ik wil die prijs al dan niet betalen. Ik geloof niet dat het simpel is voor iemand om daarin allerlei ingewikkeldheden te organiseren. Deze situatie kan gewoon aan de marktpartijen worden overgelaten. Iedereen komt op voor zijn eigen belang en er wordt een goed evenwicht gevonden. Ik heb al aangegeven dat de wet volledig van toepassing is op de bescherming van het individuele geval, als het gaat om één bouw kavel.

Ik hoop dat ik hiermee naar behoren de vragen van mevrouw Faber heb beantwoord. Als dat niet het geval is, dan zal ik bij interruptie of in tweede termijn een tweede poging wagen.

De **voorzitter**: Ik zie dat mevrouw Faber nog een keer wil interrumperen. Mevrouw Faber, u hebt nog een tweede termijn.

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Dat weet ik, maar ik wil een vraag stellen.

De **voorzitter**: U hebt het woord.

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik stel graag nog even een vraag over de aansluitbijdrage. Is de minister het met de PVV-fractie eens dat deze maar één keer in rekening gebracht dient te worden?

Minister **Kamp**: Dat is zo. De aansluitbijdrage mag maar eenmaal in rekening gebracht worden. In het geval van de individuele bouw kavel mag die maar eenmaal in rekening worden gebracht. In het geval van een groot project is het ook een eenmalige

zaak, een onderhandeling tussen de energieleverancier, de projectontwikkelaar en de gemeente. Daar komt één uitkomst uit. Het is niet de bedoeling dat meerdere keren hetzelfde in rekening wordt gebracht.

In meer algemene zin zeg ik het volgende tegen mevrouw Faber. Dit wetsvoorstel is echt gericht op het bieden van consumentenbescherming. Bij de noodzaak daarvan zijn vraagtekens te zetten. Wij hebben er met elkaar voor gekozen om dat toch te doen. Er is een systematiek op gezet waarmee bereikt wordt dat het gewenste fenomeen van warmtenetten in stand kan blijven. Daarop kan een redelijke winst gemaakt worden maar niet meer dan dat. In individuele gevallen worden de consumenten niet de betaler van overwinsten door leveranciers. Ik denk dat wij hiermee de zaak netjes geregeld hebben en dat het de steun van de PVV-fractie waard is.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik ben het eens met de minister dat wij hier staan voor consumentenbescherming. Daarom sta ik hier. Wij dragen dat een warm hart toe. Het punt blijft dan wel dat er maar één keer een aansluitbijdrage betaald diende te worden. In de praktijk schijnt het echter wel eens twee keer in rekening te worden gebracht. Deelt de minister de mening dat inzichtelijk moet zijn voor een consument wanneer hij deze aansluitbijdrage betaalt? Dan kan de consument namelijk zelf controleren of hij niet te veel betaalt. De minister en ik staan hier allebei om de consument te beschermen.

Minister **Kamp**: Zeker. Als er misstanden zijn, dan moeten die zeker onderzocht worden. Ik houd mij ook aanbevolen om misstanden bij ons te melden. Wij zullen de ACM daar dan ook op zetten. In zo'n nieuwe wijk zijn er twee mogelijkheden: je bent in je eentje en dan heb je de bescherming van de wet of je bent onderdeel van een groter geheel, waarin professionele partijen onderhandelen, en dan beoordeel jij als eindconsument het eindresultaat en zeg je ja of nee. Hoe de prijs van zo'n huis nu precies is opgebouwd, of de gemeente €300 per meter vraagt of in het ene geval €200 en in het andere geval €400, en of een gemeente bereid is om een verlies te lijden van €25 of €50, en of het rookkanaal en de schoorsteen €1.200 kosten of €800, moeten partijen onderling uitvechten. De consument kan het eindresultaat beoordelen. Dat is mijn pleidooi.

De **voorzitter**: Hiermee komen wij toe aan de tweede termijn van de Kamer.

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Ik verzoek u om een schorsing van tien minuten.

De **voorzitter**: Tien minuten?

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Of vijf minuten. Ik zal het zo snel mogelijk proberen te doen.

De **voorzitter**: Ja, want wij lopen hiermee uit. Op de agenda staat nog een lang debat dat gepland staat tot bijna 24.00 uur. Kunnen wij het houden op drie minuten?

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik doe mijn uiterste best om het zo snel mogelijk te doen.

De vergadering wordt van 14.23 uur tot 14.28 uur geschorst.

*N

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Ik wil de minister vriendelijk danken voor zijn uitgebreide antwoorden. Over de gehele linie is de PPV-fractie gerustgesteld. Het gaat om de consumentenbescherming en die wordt nu in ieder geval beter geregeld dan voorheen.

Mijn fractie is ook blij dat de minister het ermee eens dat er geen dubbele aansluitkosten in rekening gebracht dienen te worden en dat misstanden onderzocht moeten worden. Het is geen uitgangspunt van deze wet. Dat begrijpen wij en wij zijn blij dat ook de minister een voorstander is van duidelijkheid en transparantie. De minister legt de verantwoordelijkheid echter liever in het veld. Wij willen liever meteen doorpakken en het in deze Kamer regelen. Daarom dienen wij de volgende twee moties in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Faber-van de Klashorst, Van Dijk, Reynaers, Frijters-Klijnen, Kok, Van Beek, Sörensen, Marcel de Graaff, Van Strien en Popken wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat een woningcorporatie kan functioneren als doorleverancier van warmte en hiervoor doorleveringskosten in rekening kan brengen bij de huishoudens;

van mening dat de doorleveringskosten van warmte van redelijke aard dienen te zijn;

van mening dat de hoogte van de doorleveringskosten inzichtelijk moeten zijn voor de consument;

verzoekt de regering om met een voorstel te komen waarmee de doorleveringskosten, in rekening gebracht door de woningcorporaties, inzichtelijk zijn voor de consument,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter G (32839).

**

*M

De **voorzitter**: Door de leden Faber-van de Klashorst, Van Dijk, Reynaers, Frijters-Klijnen, Kok, Van Beek, Sörensen, Marcel de Graaff, Van Strien en Popken wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de aansluitbijdrage op een warmtenet eenmaal in rekening gebracht mag worden;

constaterende dat het niet altijd inzichtelijk is voor de consument, wanneer en door welke instantie de aansluitbijdrage in rekening wordt gebracht;

constaterende dat de hoogte van de in rekening gebrachte aansluitbijdrage niet altijd inzichtelijk is voor de consument;

van mening dat het meer dan eenmaal in rekening brengen van de aansluitbijdrage niet juist is;

van mening dat de consument recht heeft op inzicht wat hij/zij betaalt aan aansluitbijdrage en hoe hoog deze aansluitbijdrage is;

verzoekt de regering, met een voorstel te komen om inzicht te verschaffen aan de consument wanneer, hoeveel en door welke instantie de aansluitbijdrage in rekening wordt gebracht,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter H (32839).

**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Ik wil nogmaals benadrukken dat wij het over de hele linie eens zijn met het voorgestelde wetsvoorstel.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank mevrouw Faber nogmaals voor haar positieve benadering van dit voorstel. Mag ik tegen haar opmerken dat het verschil beperkt is? Op een punt waarvan je je kunt afvragen of regelgeving wel echt noodzakelijk is, komen wij toch met regelgeving. Ik wijs een stuk van 60 centimeter aan. Over dat stuk van de regelgeving zijn wij het eens. Over een stukje van 2 centimeter zegt mevrouw Faber dat daar misschien wat extra gedaan zou kunnen worden. Ook als wij het daarover niet eens zouden worden, kunnen wij het in hoofdlijnen toch eens kunnen zijn over dit wetsvoorstel.

Met de motie op stuk nummer G (32839) zegt mevrouw Faber dat een woningcorporatie als doorleverancier kan fungeren, dat de

doorleveringskosten van redelijke aard moeten dien en inzichtelijk moeten worden gemaakt voor de consument.

Ik heb al gezegd dat als de woningcorporatie als leverancier fungeert, zij ook als leverancier wordt aangemerkt en zij zich aan de bepalingen van de wet dient te houden. Het is logisch dat wanneer je als verhuurder van een appartement en als leverancier van warmte iets in rekening brengt bij je huurders, je inzichtelijk maakt wat je in rekening brengt: een bedrag voor huur en een bedrag voor warmte. Ik denk dat het niet noodzakelijk is dat de wetgever aanvullend regelt dat precies aangegeven wordt hoe het bedrag voor warmte precies is onderverdeeld. Daarom zou ik dit willen laten zitten. Gelet op de huidige praktijk en op de aard van de betrokken partijen ben ik van mening dat wij ervan uit mogen gaan dat dit op een nette manier zal plaatsvinden. Om die reden ontraad ik deze motie.

In de motie op stuk nr. H (32839) zegt mevrouw Faber dat de aansluitbijdrage maar één keer in rekening mag worden gebracht en vraagt zij de regering met een voorstel te komen om inzicht te geven wanneer, hoeveel en door welke instantie de aansluitbijdrage in rekening wordt gebracht.

Ik ben het met haar uitgangspunt eens dat de aansluitbijdrage maar één keer in rekening gebracht mag worden. Voor een individueel geval is er geen verschil tussen ons, maar voor een groep kan er wel een verschil bestaan in de perceptie van mevrouw Faber. De oplossing die zij wil, werkt daar ook niet. Stel ik ben een warmteleverancier, ik onderhandel met een projectontwikkelaar en zeg tegen hem dat hij mij niets hoeft te betalen voordat ik die woningen ga aansluiten op het warmtenet, maar dat ik wel graag wil dat hij een bijdrage doet van €1.000 per woning aan de groenvoorziening in die wijk. Die projectontwikkelaar zegt dat het goed is en dat hij dat zal doen. Vervolgens wordt mij als warmteleverancier gevraagd of er iets betaald is voor de warmteaansluiting en antwoord ik dat daar niets voor betaald is. Daar schieten wij allemaal niets mee op. Het is veel beter om dat op een natuurlijke manier te laten gebeuren. Allerlei partijen zijn samen bezig om ervoor te zorgen dat er een woning komt waar een koper "ja" of "nee" tegen kan zeggen. De koper bekijkt de totaalprijs die gevraagd wordt. Hoe die precies is opgebouwd, maakt niet zo veel uit. Je kunt op allerlei manieren schuiven tussen verschillende posten. Dat wordt niet duidelijker als wij hier extra regels gaan maken. Om die reden wil ik ook graag de tweede motie van mevrouw Faber c.s. ontraden.

De **voorzitter**: Een korte interruptie, want eigenlijk kan het niet meer.
**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Wat de partijen met elkaar afspreken over verrekening van zaken, staat toch gewoon los het feit dat die bijdrage maar een keer in rekening moet worden gebracht?

Minister **Kamp**: Bij een nieuwbouwproject staat alles ter onderhandeling. Daar hoort bij dat een

warmteleverancier tegen een bouwer zegt: als jij die woningen daar neerzet, moet ik ze op mijn net aansluiten, waarvoor ik geld wil hebben. Ik zeg dan als warmteleverancier: jij zult die kosten moeten maken, maar die hoeft je niet te maken omdat ik die woning aansluit. Als je dat bedrag nou eens betaalt. De besparing kan €800 zijn, tegen €1.000 kosten, zodat de warmteleverancier €200 extra wil hebben. Laat ze hun gang gaan. Daar zijn het professionals voor, die hun verantwoordelijkheid nemen en risico's lopen. Daar moeten we als overheid niet tussen gaan zitten als dat niet nodig is.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Volgende week zal over de ingediende moties worden gestemd.
**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*B

!Nationale Hervormingsprogramma!

Aan de orde is het **debat** over het **Nederlandse Nationale Hervormingsprogramma en het Stabieleits- en Convergentieprogramma in het kader van het Europees Semester**.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Financiën en de minister van Economische Zaken nogmaals van harte welkom in de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Enkele weken geleden heeft ons land in Utrecht 300 jaar Vrede van Utrecht herdacht. Dit was het eerste Europese Vredesverdrag uit 1713. Dit Verdrag heeft voor 27 jaar Vrede in Europa gezorgd. In 1740 was er de volgende Europese oorlog. Het Verdrag van Rome uit 1957 heeft al bijna 60 jaar bijgedragen aan vrede in Europa. Het is verbazingwekkend en zorgelijk dat hiervoor zo weinig waardering bestaat bij een deel van de bevolking.

Voorzitter: Fred de Graaf

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Nog zorgelijker is dat deze anti-Europese gevoelens ook nog worden aangewakkerd door sommige partijen, die toch beter zouden moeten weten.

Voor de vrede in Europa op lange termijn is de band tussen Duitsland en Frankrijk cruciaal. Onze fractie maakt zich in dit licht grote zorgen over een stijging van de anti-Duitse gevoelens in een aantal landen. Wij hebben geen moeite met kritiek op de politiek van een ander land, en ook niet op Duitsland.

De heer **Van Strien** (PVV): Op welke partijen doelt u als u het hebt over partijen die het Verdrag van Rome uit 1958 niet zouden ondersteunen?

De heer **Terpstra** (CDA): Ik heb begrepen dat er een partij is die uit de EU wil stappen. Dat doet die partij niet uit waardering voor het Verdrag van Rome.

De heer **Van Strien** (PVV): Als u dan kennelijk moeite hebt de naam "PVV" over uw lippen te krijgen, dan zeg ik dat zelf maar even. Met het Verdrag van Rome is niets mis. Het is fout gegaan in Maastricht, in 1991, sorry, 1992.

De heer **Terpstra** (CDA): Ik dacht: laat ik maar geen partij noemen. Dat bleek juist te zijn. Maar ik heb toch het idee dat de PVV ruwweg anti-Europese gevoelens heeft.

Wij hebben geen moeite met kritiek op de politiek van een ander land, en ook niet op Duitsland. Wel moet je dan wel de goede argumenten gebruiken. Ziet de Minister van Financiën op dit gebied nog een rol in zijn functie als voorzitter van de eurogroep?

Wat de samenwerking tussen Duitsland en Frankrijk betreft, is onze fractie geen voorstander van het idee "meer Europa, minder Brussel." Het omzeilen van Brussel is niet in het belang van de kleinere landen, en dus ook niet in dat van Nederland. Vandaag hebben we een debat over de stukken die de regering naar Brussel heeft gestuurd in het kader van het Europees semester, het Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma. En uiteraard ook over de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissaris Rehn en de reactie van het kabinet op deze aanbevelingen. Wij zien dit debat ook een beetje als een experiment met betrekking tot de vraag hoe Europa meer kan worden geïntegreerd in het nationale beleid.

Dit debat vervangt naar onze mening niet onze normale begrotingscyclus. Het is meer een aanvulling. Wij vergelijken de signalen uit Brussel met de signalen die uit de Voorjaarsnota voortvloeien. De begroting voor 2014 wordt op Prinsjesdag gepresenteerd en besproken in de Tweede Kamer. Daar wordt het beleid vastgesteld. Gelet op dit feit zullen wij hier geen concrete uitspraken doen over een exacte invulling van het beleid voor volgend jaar. Wij hebben er bij voorbaat begrip voor als de vertegenwoordigers van de regeringsfracties dat standpunt innemen.

Wel uiteraard over de grote lijnen van de kabinetsvoornemens en over de inpassing van dit beleid in de mede door Nederland voorgestelde aanscherping van de bestaande Europese regels. Van belang is in dit verband de waardering van ons beleid door Commissaris Rehn. In de stukken staat dat het kabinet onveranderd vasthoudt aan de 3%-norm voor 2014. Dat uitgangspunt kunnen wij delen. In de landenspecifieke aanbevelingen wordt de suggestie gedaan te streven naar 2,8% tekort in 2014. Is deze 2,8% nu een gevolg van de wens, het tekort met ongeveer 0,75% per jaar te verminderen? Of is het meer ingegeven door de

wens te werken met een soort veiligheidsmarge, vergelijkbaar met het einddoel van het Stabiliteits- en Groeipact zelf: evenwicht op de Begroting of een overschot?

De discussie over de 3%-norm is geen louter technische discussie. Op de achtergrond speelt heel erg de vraag of we niet teveel bezuinigen. Bij de algemene financiële beschouwingen hebben wij tot nu toe altijd de zuinige lijn verdedigd. Als het stimuleren van de economie door extra uitgaven goed is voor de economische groei, had Griekenland het bijvoorbeeld veel beter moeten doen dan Duitsland. Nederland is ook al jaren bezig met het stimuleren van de economische groei door een tekort op de begroting te creëren. Sinds 2008 ligt dit zelfs boven de 3%.

Om dit proces beter te kunnen beoordelen, hebben we een aantal vragen gesteld over bezuinigen, lastenstijgingen en groei in een aantal grote EU-lidstaten. Ik wil het kabinet hartelijk danken voor de beantwoording van alle vragen. Ik heb nog niet alle lessen eruit getrokken die ik eruit had willen trekken. Daarom vraag ik de minister of hij in de volgende ronde of bij de algemene financiële beschouwingen zelf lessen uit de cijfers zou willen trekken.

Het is mij opgevallen dat de bezuinigingen in de periode 2009-2013 het grootst zijn geweest in Spanje en Duitsland. Met bezuinigingen wordt bedoeld een vermindering van het tekort op de begroting, verminderd met eventuele lastenstijgingen of dalingen. In Spanje gaan de bezuinigingen gepaard met een daling van het bruto binnenlands product, en in Duitsland juist met een stijging. Je kunt dus niet per definitie zeggen dat bezuinigingen de economische groei schaden. Blijkbaar spelen meer factoren een rol.

Amerika is minder ver met het saneren van de overheidsuitgaven dan de meeste EU-lidstaten. De groei lijkt zich daar echter sneller te herstellen. Is dit met name een gevolg van minder bezuinigen, of spelen daarbij ook andere elementen een rol, zoals het veel harder saneren van de bankensector, de flexibeler arbeidsmarkt en het op veel grotere schaal inzetten van een alternatief energiebeleid, zoals schaliegas? Ik hoor graag de visie van beide bewindslieden op dit punt.

Nederland en Portugal hebben binnen de buitensporigtekortprocedure uitstel gekregen van een jaar, terwijl Frankrijk, Spanje, Polen en Slovenië er twee jaar over mogen doen om het evenwicht te bereiken. Hoe verklaart de minister van Financiën dit verschil?

Wat de hervormingsgezindheid betreft, maakt onze fractie zich het meest zorgen over Frankrijk, waar naar onze mening de "Auslandabhängigkeitsbewusstseinsgrad" het laagst van Europa is, om het maar eens in duidelijk Duits te zeggen. In de eerste aanbeveling van commissaris Rehn wordt voorgesteld om bij bezuinigingen toekomstgerichte uitgaven op het gebied van onderwijs, innovatie en dergelijke te ontzien. Mijn fractie kan zich geheel vinden in dit idee. Dit standpunt is vrij logisch omdat deze eerste aanbeveling sprekend lijkt op de motie die ik bij de

algemene financiële beschouwingen van vorig jaar heb ingediend. Wij zijn benieuwd hoe de minister van Economische Zaken de aanbeveling gaat invullen.

Uit de aanbevelingen over de woningmarkt, de gevolgen van de vergrijzing en de arbeidsparticipatie maken wij op dat ons land op de goede weg is. Wel zou alles sneller moeten. Dit laatste onderdeel van het beleid laten wij graag over aan het overleg in de Tweede Kamer.

In de reactie van het kabinet op de aanbevelingen wordt opgemerkt dat het draagvlak onder de bevolking een groot goed is. Daarbij wordt ook gewezen op het sociaal akkoord. Zoals bekend is onze fractie op basis van oeroude christelijk-sociale waarden een groot voorstander van het overlegmodel. Wij zullen bij de beoordeling van het beleid zeker rekening houden met dit element. Op grond van dit overleg is ook besloten om bepaalde bezuinigingen eventueel later in te vullen. Het grote risico hiervan is dat men zo snel geen bezuinigingen kan vinden en zal overgaan tot lastenstijgingen. Daar zijn wij geen voorstander van. De overheid geeft te veel uit en het doorschuiven van de rekening naar de burger is niet goed voor de economie. Op dit gebied kunnen wij ons redelijk vinden in de gedachte van de Nederlandsche Bank. Ook daar hebben we bij de algemene financiële beschouwingen van vorig jaar al op gewezen. Tot slot zou ik drie algemene punten aan de orde willen stellen.

Het eerste punt gaat over de meerjarenbegroting van de Europese Unie. De Europese Unie, die een relatief kleine begroting heeft van ruwweg 1% van het bbp, werkt met een meerjarenkader van zeven jaar. Wij vinden het vreemd dat meevallers gewoon worden geaccepteerd, terwijl tegenvallers binnen hetzelfde meerjarensysteem uitgebreid worden besproken. Is dit niet tegenstrijdig met het idee van een meerjarenbegroting, waarin je mee- en tegenvallers kunt opvangen?

Het tweede punt gaat over het trendmatig beleid in Nederland. De minister van Financiën is uitgebreid hierop ingegaan bij Knevel en Van den Brink. Wij kunnen geheel instemmen met het beleid van het kabinet om de bestaande begrotingsregels en het trendmatig begrotingsbeleid te handhaven. Niet voor niets noemden wij dit laatste bij de start van dit beleid "de Zijlstra-Zalmsnorm". Het belangrijkste nadeel van het systeem is dat de overheid elk jaar meer kan uitgeven en toch elk jaar moet bezuinigen. Alles bij elkaar opgeteld bezuinigen we ongeveer 48 miljard euro ten opzichte van een verwachte groei van 50 miljard bij de start van het kabinet-Rutte I. Een verwarrende factor is dat bezuinigingen en lastenstijgingen beide "bezuinigingen" worden genoemd. Wij houden ons liever aan de zuivere definitie, en vragen de minister van Financiën dit ook te doen. Een bezuiniging betekent dus minder uitgeven. Een lastenverlaging of -verhoging is geen uitgave of bezuiniging.

Veel moeilijker is het derde punt: de communicatie met de burger. Door de permanente discussie over bezuinigen denkt de burger vaak dat

er van de overheid weinig is overgebleven, terwijl deze in omvang zelfs toeneemt. Dit probleem schetste de minister helder bij Knevel en Van den Brink. Daar heb ik grote waardering voor. Ziet hij echter ook een oplossing? Hoe kun je aan de bevolking duidelijk maken dat miljarden euro's uitgeven iets "minder meer" is en dat wij dat in Den Haag "bezuinigen" noemen? De burger definieert "bezuinigen" immers zelf als "minder uitgeven dan vorig jaar".

Bij de versterking van het Stabiliteits- en Groeipact gaat het om de bekende normen van 3% en 60%. Onder bepaalde vooronderstellingen van de economische groei leidt een tekort van maximaal 3% tot een maximale schuld van 60%. Het is nu al bijna zeker dat de groei de komende jaren in Europa veel lager zal zijn dan bij de berekeningen van de normen is verondersteld. Wordt er op langere termijn in de Ecofin of bij de Europese Commissie nagedacht over actualisering van de huidige normen? Is het ministerie van Financiën daar zelf al mee bezig? Ik begreep dat het antwoord ontkennend was, omdat het halen van de 3%-norm al moeilijk genoeg was. Ik vraag de minister toch of de Studiegroep Begrotingsruimte wil kijken of de normen voor Europa nog actueel zijn.

*N

De heer **Backer** (D66): Voorzitter. Omdat het een bijzonder eerste debat is in het Europese semester, heb ik er een motto aangegeven. Het motto luidt: de ziel gaat te paard. Ik zal straks uitleggen waarom.

Vandaag benutten wij de gelegenheid om, eerder dan anders in de nationale begrotingscyclus, met het kabinet van gedachten te wisselen. Het is voor de eerste keer dat we dat in dit huis doen en niet pas na Prinsjesdag. Dat legt wel beperkingen op: het gaat mijn fractie vandaag vooral om de oriëntatie van het kabinetsbeleid. Pas later zullen we in de vorm van wetgeving en de begroting zien wat daarvan terecht is gekomen.

Dat wij als senaat een eigenstandige rol spelen, stond aan de overzijde nog niet op de radar. Wij kwamen er bij toeval achter dat de heer Olli Rehn op bezoek was aan de overzijde. Hij heeft daar ook de minister ontmoet. Dat laatste hoefde ons natuurlijk niet verteld te worden, maar als er aanvullende inzichten zijn gekomen, vernemen wij dat vanmiddag natuurlijk graag van de minister.

Centraal in dit debat staan de aanbevelingen van de Commissie aan de Raad over het Nationale Hervormingsprogramma 2013 en over het Stabiliteitsprogramma van Nederland, onder het beheer van respectievelijk de minister van Financiën en de minister van Economische Zaken; dat zijn dus eigenlijk aanbevelingen voor aanbevelingen. De Commissie verklaart in de toelichting dat zij "met de gerichte aanbevelingen is gekomen om Europa uit de crisis te tillen en de fundamentele van de groei te versterken."

Het Europees semester opent de cyclus met de Annual Growth Survey. De kern van de analyse is dat er met het oog op de strategie in het kader

van Lissabon 2020 en het bestrijden van de economische crisis in de Europese Unie vijf sporen zijn, maar voor mijn fractie zijn drie van die sporen het belangrijkste: een gedifferentieerde groeivriendelijke begrotingsdiscipline, herstel van kredietverlening voor ondernemingen en bevordering van duurzame economische groei en concurrentievermogen. Op basis daarvan zijn uiteindelijk de landenspecifieke aanbevelingen opgesteld voor Nederland en de 26 andere EU-landen. Voor landen met een EMU-saldotekort dat groter is dan 3% van het bbp, geldt dan ook nog het extra mechanisme van de buitensporigtekortprocedure. Daar zitten wij sinds 2009 in.

Uit het voorstel voor de Wet houdbare overheidsfinanciën, dat hier nog ter behandeling ligt, blijkt dat de minister van Financiën van plan is om bij het uitvoeren van het trendmatig begrotingsbeleid rekening te houden met de aanbevelingen van de EU instellingen, de normen en de doelstelling voor de middellange termijn. Ook in de reactie op de aanbevelingen geeft de minister aan dat hij dit zal doen, maar tegelijkertijd blijkt dit maar ten dele het geval te zijn.

De brief van de minister van Economische Zaken van 23 april 2013 aan deze Kamer, waarbij hij het Nederlands Nationale Hervormingsprogramma 2013 aanbood, is doordeesemd van rust en balans. Op zich zien wij daarin een heldere probleemschets en een globale richting van de oplossingen. Vanuit onze sociaalliberale achtergrond kunnen wij daarin meegaan: innovatie, verhoging van de arbeidsproductiviteit, hervormingen ter versterking van de dynamiek van de economie, scholing en investeringen in onderwijs en onderzoek. So far, so good, maar vervolgens lijkt het kabinet -- om het in welertermen te zeggen -- de benen stil te houden, want wat er uiteindelijk gaat gebeuren, wordt zowel qua timing als qua inhoud voor een groot deel afhankelijk gesteld van een aantal akkoorden: het sociaal akkoord, het zorgakkoord, het techniekpact en andere akkoorden. Ik kom daar straks nog even over te spreken, want de vruchten van die akkoorden zien wij hier uiteindelijk pas in de vorm van wetgeving. Het gaat vandaag dus eigenlijk alleen om een inschatting op basis van wat hierover in de beide plannen wordt aangegeven en om de inschatting die de Commissie daarvan maakt.

De brief van de minister van Financiën (24 april 2013), waarbij het Nederlandse Stabiliteitsprogramma 2013 aan deze Kamer werd aangeboden, is aanzienlijk korter en urgenter van toon en nodigt fracties ertoe uit om mee te denken of zelfs mee te doen aan de besluitvorming over de Miljoenennota 2014. Die urgentie is begrijpelijk, omdat al in april kon worden voorzien -- dat wordt bevestigd in de aanbevelingen en werd gisteren ook bevestigd door de Nederlandse Bank -- dat met rust en delegatie naar de partners met deelbelangen de nationale problemen niet worden opgelost maar eerder worden uitgeruild en geparkeerd.

In de aanbiedingsbrief van minister Dijsselbloem lezen we: "Aanvullende maatregelen zullen alleen worden genomen indien de MEV-

raming van het CPB, gegeven de saldodoelstelling van - 3% in 2014, daartoe aanleiding geeft." Dat was in april. Inmiddels ligt april achter ons en zijn de aanbevelingen ontvangen. De Europese Commissie is kritisch en ook heel concreet. Ontbrak in de brief van de minister niet een belangrijke toevoeging? Het gaat immers niet alleen om de MEV-raming van het CPB, maar ook om: "indien de landenspecifieke aanbevelingen daartoe aanleiding geven". Waarom heeft de minister dat voorbehoud in april niet gemaakt?

Hoe onverstandig dat was, bleek al uit een kop van een landelijk ochtendblad: "Rehn gunt Rutte II geen tel rust". De aanleiding was de publicatie van de aanbevelingen. De nationale politieke discussie werd ineens wakker geschud. Er werd een steen in de rustige Hofvijver gegooid en het polderlandschap waarin in alle rust en in eigen tempo werd gewerkt aan een sociaal akkoord, een zorgakkoord en andere urgente problemen, kreeg ineens te maken met een externe urgentie.

De Nederlandse regering heeft het Stabiliteits- en Groeipact, het sixpack en het twopack ondersteund. Dat introduceert niet alleen procedureel maar ook materieel een andere discipline. Ons tempo wordt niet alleen bepaald door het traptempo van de eigen nationale "fiets", de eigen nationale begrotingscyclus. Dat tempo wordt ook in belangrijke mate bepaald door de kopmannen van het europeloton. Die discussie hebben we eerder gehad. Daarbij gaat het in abstractere termen over ons budgetrecht.

Niet alleen Merkel en Hollande hebben daar vergaande voorstellen voor gedaan. Ik reken ook onze eigen voorzitter van de eurogroep tot de kopmannen. Ik zou het in dit verband overigens interessant vinden om van de minister te vernemen wat hij vindt van het idee van een permanente voorzitter van de eurogroep en van de vergaande voorstellen die de Frans-Duitse as heeft geproduceerd.

Het lijkt erop dat de minister, kopman of niet, in de gevarenzone komt in zijn eigen begrotingsdiscipline. In de aanbevelingen komt het correctief mechanisme van de begrotingsdiscipline, de buitensporigtekortprocedure, ook aan de orde. Ik citeer de aanbeveling sub 9: "De Raad is van oordeel dat de door de autoriteiten geplande begrotingsinspanning niet zal leiden tot daadwerkelijke correctie van het buitensporig tekort tegen 2014". De Commissie doet de aanbeveling immers aan de Raad; de Raad gaat daar nog over besluiten. Wij kunnen daar nu aan toevoegen dat dit ook de analyse van DNB is. Deelt de minister beide analyses en de conclusies? De brief was al van april en we zijn nu een stukje verder. Ik zou dus graag weten hoe de minister dit nu ziet.

Is de minister van Financiën het met mijn fractie eens dat met een oplopend begrotingstekort, een oplopende werkloosheid, een dalend consumentenvertrouwen, een opdrogende kredietverstrekking aan het mkb, een stagnerende vastgoedmarkt en hoge private schulden de rentestand eigenlijk niet lang zo laag zal kunnen blijven? Dat heeft allemaal ook te maken met het vertrouwen van de financiële markten.

Voorspellingen daarover zijn moeilijk, maar het lijkt mij sterk dat de rente lang zo laag kan blijven.

In het Stabiliteitsprogramma staan twee scenario's. Het ene scenario gaat uit van een stijging met 20% van de aandelenkoersen en de gevolgen daarvan. Het andere scenario gaat uit van vertraging van de groei van de wereldhandel met 2%. Ik zou de minister ertoe willen oproepen om een derde scenario te maken: wat betekent een verhoging van de rente met enkele procentpunten voor onze "houdbaarheid"?

Op het punt van de aanbevelingen gaat het wel alsof de minister-president, die vandaag alleen virtueel hier aanwezig is, nog in de ontkenning leeft en dat hij de aanbevelingen eigenlijk als een soort hinderlijke onderbreking beschouwt van zijn vrolijke dagen in het Torentje. Ik refereer in het bijzonder aan zijn uitlatingen in de pers over de aanbevelingen van de heer Rehn. Daarbij sprak de premier deze prachtige woorden: "Wij maken de begroting al sinds 1815 in augustus". Nog los van de vraag of dat feitelijk juist is, klinkt daar eigenlijk in door: bemoei je er niet mee! Door middel van de aanbevelingen bemoeien de Europese instellingen zich er wel mee. Ze staan niet voor niets vandaag op de agenda en eind juni op de agenda van de Europese Raad. Dat hebben we zelf zo gewild en wij hebben daar zelf op aangedrongen: wij hebben meer bevoegdheden voor Commissaris Rehn voorgesteld.

Overigens ben ik benieuwd hoe de beide bewindslieden straks zullen antwoorden op de vraag hoe de Nederlandse regering zich in de Raad zal opstellen. Ik weet niet of er een regel voor een conflicterend belang geldt, volgens welke je niet over je eigen aanbeveling mag spreken. Ik ben wel benieuwd. In een normale vergaderprocedure zou dit gelden, maar ik weet niet of dit daar ook het geval is.

Aan die aanbevelingen ligt ook nog een heel uitvoerige landenstudie ten grondslag. Het zou mooi zijn als je kon zeggen dat de Europese Commissie zich niet echt goed verdiept heeft in die zaak. Nee, dat heeft ze wel. In de studie is vastgesteld dat Nederland weliswaar in een buitensporigtekortprocedure zit, maar dat de uitdagingen voor de Nederlandse economie op zichzelf genomen niet buitensporig zijn. Het is ook wel interessant om te zien wie nu het strafbankje van de buitensporigtekortprocedure hebben mogen verlaten. Dat zijn landen als Hongarije, Roemenië en Italië. Dat zijn de landen waarbij wij toch nog wel eens met gefronste wenkbrouwen kijken naar hun begrotingsbeleid. Het is mogelijk dat die cijfers helemaal niet kloppen, denkt mijn collega Van Strien. Laten wij even aannemen dat ze kloppen, dan is dat opmerkelijk. Wij zitten daarop tot ver na 2014, samen met de Belgen als troost.

Het lijkt of de geschetste houding van de minister-president ook een beetje de toon gezet heeft voor de officiële reactie van het kabinet. Die getuigt van ontkenning of verlegenheid, maar ik noem het zielloosheid. Ik kan het niet mooier maken dan ik het zeg. Vandaar het motto "de ziel gaat te paard". Alsof wij nooit samen in de trein van de economische convergentiepolitiek zijn

gestapt. Alsof de urgentie voor de hervormingsinspanningen er nog niet is, omdat we in de EU nog steeds de vijfde economie qua concurrentievermogen zijn en wij best een trein later kunnen nemen. Over het algemeen leert men dat die trein dan niet meer langskomt.

Hervormingen op het gebied van zorg, woningmarkt en arbeidsmarkt zijn in de ogen van mijn fractie nog veel te gering en te voorzichtig. Ja, ze zijn pijnlijk, ze roepen weerstand op, de discussie over draagvlak komt op, maar die komt nu ook op. De veranderende economie vraagt om een krachtdadige herstructurering, waarbij het vizier op de lange termijn en niet op de nabije toekomst gericht dient te zijn, maar wel nabije maatregelen moeten worden genomen. Zoals ik nu de stukken lees, heeft het kabinet zichzelf vast gepolderd.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik weet dat heer Backer hier niet spreekt namens zijn fractie in de Tweede Kamer.

De heer **Backer** (D66): Natuurlijk niet.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): In de appreciatie door het kabinet is een van de redenen waarom men niet meer voortvarend werk wil maken van onder andere de hypotheekrenteaftrek, dat daarover een akkoord is gesloten. Ik weet dat de fractie van de heer Backer aan de overkant een van de fracties is die heeft meegedaan aan het woonakkoord. Ziet de heer Backer daarom in het sluiten van het woonakkoord een belemmering om verdergaande maatregelen te nemen op het gebied van bijvoorbeeld de hypotheekrenteaftrek?

De heer **Backer** (D66): Mevrouw De Boer begint haar vraag heel juist door te stellen dat ik daarover niet ga. De betekenis van dit debat moet zijn of wij vinden dat het kabinet in bepaalde richtingen moet voortgaan of dat het verdergaande maatregelen zou moeten nemen. Daarin past dat dit onderwerp ter sprake moet komen, als men het mij vraagt. Ik vind het niet mijn taak om nu te reageren op de vraag of dit nu zou moeten en of dit precies binnen dat dossier en op die manier zou moeten. Ook daarbij zal de afweging gelden tussen rust en voorspelbaarheid en de geschatte opbrengsten daarvan. Wij hebben heel competente collega's aan de overkant aan wie ik dit graag overlaat.

Ik zei net dat het kabinet zichzelf had vast gepolderd. Ik stel dit trouwens zonder vreugde vast. Ik doe dit en durf dit ook te doen. Het was alsof ik de interruptie van mevrouw De Boer aanvoelde, want in mijn tekst staat "omdat mijn fractie een aantal keren haar nek heeft uitgestoken om een politieke meerderheid voor structurele maatregelen mogelijk te maken", evenals de fractie van GroenLinks. De aanbevelingen van de Europese Commissie en de cijfers van de Nederlandsche Bank laten zien dat de opgave voor de begrotingen van 2014 en 2015 een herculestaak zal zijn, voor welk kabinet van welke samenstelling dan ook. Dat is evident, maar de ziel van de minister-president reist nog steeds te paard. In de stukken en in zijn

reacties ontbreekt de urgentie. Dit klinkt door in de kabinetsreactie op de aanbeveling. Dan is het interessant, misschien ook voor degenen die kritisch staan ten opzichte van de Europese Unie, dat de Commissie eigenlijk fungeert als een factchecker. Bij de verkiezingsprogramma's worden feitelijk onjuiste of onhoudbare stellingen tegenwoordig aan de kaak gesteld en doorgeprikt. Na de verkiezingen mag alles weer, maar het valt wel op in Europa. Dat is winst, denk ik.

Wij lezen in de aanbevelingen dat voor 2013 en 2014 een reële economische groei wordt verwacht van respectievelijk -0,4% en 1,1%. De Commissieprognose is nog iets lager. Wat verwacht de minister van Financiën van de actualisatie door het CPB die aan het eind van de week zal verschijnen? Onderschrijft hij de aanname van de Commissie dat de doelstelling voor de middellange termijn nog steeds structureel -0,5% is? Is de vuistregel juist dat elke procentpunt groeiverlies ten opzichte van de prognose overeenkomt met 1 miljard ombuigingsinspanning? Dat geeft ook ons inzicht. Dan is de vraag van belang, zeg ik ook tegen mijn collega Terpstra, wat een ombuiging is en wanneer een ombuiging een bezuiniging is of een lastenverzwaring. Ik stel mijn vraag anders aan de minister van Financiën: welke economische groei is nodig om te voorkomen dat er een ombuigingsoperatie van 6 tot 8 miljard nodig zal zijn? De problemen afwentelen door lastenverzwaring is de richting die wij zeker niet wensen en die ook niet door Europa wordt aanbevolen. In dit verband vraag ik de minister hoe hij dit ziet in de prioriteitstelling. Is het halen van de 3%-norm als EMU-saldo een voldoende rechtvaardiging voor lastenverzwaring, ook als dit negatieve groei-effecten heeft?

De Nederlandse economie is vandaag de dag aanzienlijk kleiner dan voor de crisis. Er zijn onzekerheden, er is een huizen crisis, mensen houden de hand op de knip. De decennia van mooie groeicijfers lijken voorlopig voorbij. De nieuwe werkelijkheid is dat de Nederlandse economie structureel nog even krimpt en dan misschien een traag groeitempo zal oppakken. Daarbij hoort ook een structureel ander uitgavenpatroon en een met name langjarig vol te houden aanpassingstraject van de overheidsfinanciën, alsmede hervorming van het financieel stelsel en van het verdienvermogen van onze economie. Mijn fractie roept het kabinet op, voor zover wij hier de grote richtingen bespreken, tot het opstellen van een duurzame groeimagenda en tot het bijbuigen van de rijksbegroting voor 2014 in die richting, waarbij het met name de noodzakelijke investeringen doet in onderwijs en innovatie, en niet de kaasschaaf hanteert omdat wij in tijdnood raken -- het is nu al midden juni en in augustus moet het rond zijn -- en omdat er geen plan B is. Een plan B lijkt er niet te zijn omdat het polderen in brede kring de hoop heeft gevoed dat de lastige dossiers als de WW en de AOW het voorlopig kunnen doen met maatregelen die pas op termijn ingaan. Naar mijn idee zullen die maatregelen waarschijnlijk niet ver genoeg gaan. Het risico bestaat dat wij het dan gaan zoeken in lastenverzwaring.

Van alle franje ontgaan is dat ook wat de Europese Commissie heeft aanbevolen. Daarmee is nogal lichtzinnig omgesprongen. Aanbeveling 1 is hier heel helder over. Over de richting van wat er bij die keuzen moet worden gespaard, vraagt de aanbeveling om "de uitgaven op gebieden die rechtstreeks van belang voor de groei zijn, zoals onderwijs, innovatie en onderzoek te ontzien." Mijn fractie wil een stapje verder gaan door de oplopende tekorten in de bekostiging van onderwijs tot staan te brengen en extra uitgaven op te nemen in de begroting van OCW en in de Miljoenennota voor 2014.

Ik had in mijn tekst ook nog wat overwegingen over de wijze waarop de uitgaven voor onderwijs en innovatie meetellen in het model van het CPB, maar dat wordt misschien wat technisch en wat lang. Ik vraag de minister van Economische Zaken alleen het CPB kritisch te volgen op het punt van de commissie-Soete van de KNAW, die hiermee serieus bezig is en ons op de hoogte te stellen van de uitkomsten. De oorspronkelijke discussie kennen wij. Iedereen die iets met verkiezingsprogramma's te maken heeft gehad, weet dat. Op welke wijze tellen investeringen in onderwijs en innovatie mee in de groei in het model? Dat is toch belangrijk. Ik vraag de regering om te onderzoeken op welke wijze de ondersteunende organen vergelijkbaar met het CPB dit doen met de Europese Commissie. Ook daar moet natuurlijk input geleverd worden voor groeiprognoses.

Uitstel van maatregelen leidt uiteindelijk tot veel meer en hogere lasten voor de burger. Dat is onverstandig, zo zegt niet alleen D66, maar ook DNB. Met bezweringsformules, rust en polderen zal dit niet gebeuren. Het streven om de normen te halen die in de aanbevelingen zijn opgenomen of die op de aanbevelingen zijn gebaseerd, is niet primair bedoeld voor Brussel, maar voor Bedum, Borne, Brielle, Breda en alles wat ertussen of eromheen ligt.

*N

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. De Europese Commissie heeft Nederland twee weken geleden een paar forse gele kaarten gegeven. We halen ook in 2013 de EMU-norm niet, de hervorming van de woningmarkt is onvoldoende, de arbeidsparticipatie moet omhoog, de vergrijzing moet steviger worden aangepakt en het tekort moet in 2014 zelfs naar 2,8%. De Nederlandsche Bank kwam gisteren uit op een tekort van 3,9%. Tot overmaat van ramp kwam de OESO met de mededeling dat Nederland zelfs het gemiddelde van de eurozone niet bij kan houden. Het beeld dat de Nederlandse economie wel een stootje kan hebben, keert zich tegen ons. Het kabinet kan niet langer volhouden dat Nederland met het sociaal akkoord 4,3 miljard euro aan bezuinigingen kan ontlopen. Sterker, het bezuinigingspakket moet eerder naar de 6 miljard euro of naar een nog hoger bedrag, zo leert de rekensom. Het Nationale Hervormingsprogramma 2013 komt met dit alles in een ander, donkerder, daglicht te staan.

Het kabinet reageerde betrekkelijk laconiek en meldde dat het in augustus met aangescherpte plannen zal komen ter voorbereiding van de Miljoenennota. Dit steeds maar weer vooruitschuiven lijkt het handelsmerk van dit kabinet te worden. Het ondermijnt het vertrouwen en bevestigt het beeld van geringe daadkracht. Het kabinet wordt daarmee onderdeel van het probleem en niet van de oplossing. Mijn fractie wil al in dit stadium horen wat de plannen zijn; niet de details, maar wel de richting. Ik betrek daarbij de motie van de leden Pechtold, Slob, Buma en Van der Staaij die daar nadrukkelijk om vraagt.

Kan de minister de contouren schetsen? Hoe beoordeelt de minister van Financiën de insteek van coalitiepartner VVD om te snijden in de zorg, de toeslagen en de uitkeringen? Graag krijg ik hierop een reactie. Houdt het kabinet vast aan de 3%-norm of aan de veiligheidsmarge van 2,8% die Eurocommissaris Olli Rehn ons voorhoudt? Premier Rutte heeft van dit laatste percentage immers publiekelijk afstand genomen. Dat roept de voor de hand liggende vraag op wat het sociaal akkoord nu nog waard is. De partijen dachten toch bepaald niet hetzelfde over de gevolgen die het niet halen van de EMU-norm zou hebben voor het akkoord. Is er al overleg geweest tussen de partijen? Deelt de minister onze mening dat de 2.016 hervormingen uit het sociaal akkoord naar voren moeten worden gehaald?

In de kabinetsappreciatie gaat het kabinet in op de aanbevelingen van de Commissie. Kan de minister hier in de senaat nog eens zeggen dat het hier om aanbevelingen en niet om voorschriften gaat, dat het niet om een soort landencontract gaat? Dat is de term die Van Rompuy hiervoor eerder gebruikte. Het kabinet geeft aan de hervormingen niet te willen versnellen om het gecreëerde draagvlak niet te doorbreken. Als er echter meer moet worden bezuinigd vanwege het niet halen van de EMU-norm, doet het draagvlakprobleem zich toch wederom volop voor?

Mijn fractie heeft erop aangedrongen dat de jaarlijkse groeianalyse van de Europese Commissie integraal deel uitmaakt van ons debat over het Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma. Het vormt immers het startpunt van het Europees semester en zet de toon voor de wijze waarop individuele lidstaten de maatregelen in het kader van deze beide programma's in het vat gieten. De Commissie identificeert vijf prioriteiten: begrotingsconsolidatie, normalisering van de kredietverlening, bevordering van het groei- en concurrentievermogen, het tegengaan van werkloosheid en het moderniseren van overheden. Wat gelijk opvalt, is dat het grotere verhaal achter deze prioriteiten over de toekomst van de Europese economie ontbreekt. Achterwege blijft, met welk arsenaal aan vernieuwende economische activiteiten Europa de mondiale concurrentieslag wil aangaan. Hoe denkt Europa zich te onderscheiden van bijvoorbeeld de BRIC-landen? Zeker, in de groeianalyse staan vele ronkende woorden om de noodzakelijke herstructurering van de Europese economie te typeren: "slim", "duurzaam", "inclusieve groei",

"concurrentiekracht" en meer van dat moois. Het lukt de Commissie echter niet goed om deze steekwoorden aaneen te rijgen tot een coherente visie. Heeft het kabinet een helder beeld van de inhoudelijke koers die de Commissie met Europa op economisch terrein wil varen? Zo ja, kan het dit beeld met de senaat delen?

Het document biedt nu een gefragmenteerde visie op de toekomst van het Europese economische model. Mijn fractie betreurt dit. Zo moet Europa veel meer dan nu het geval is, inzetten op vergroening van de economie, op het kiezen van duurzaamheid als leidraad voor economische herstructurering, als funderend leitmotiv voor het Europese economische model, een model dat generaties bindt. Nu blijft het te veel bij een economisch afvinklijstje.

Dit alles wil overigens niet zeggen dat de voorgestelde maatregelen, hoe incrementeel ook, onzinnig zijn. Veel van wat de Commissie aanbeveelt over het investeren in onderwijs en innovatie, het slechten van de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt, het verbeteren van het ondernemersklimaat en van de kredietverlening aan het mkb, het verkleinen van de privateschuldenberg et cetera, kan men onderschrijven. Veel van deze maatregelen had Nederland vermoedelijk ook wel zonder de Commissie genomen, althans, dat mag men hopen. Welke maatregelen, zo vraag ik het kabinet, zijn nieuw en waren nog geen onderdeel van het Nederlandse overheidsbeleid?

Sommige Commissieaanbevelingen -- dat geldt bijvoorbeeld voor de arbeidsmarkt en de infrastructuur -- zijn tamelijk specifiek en vergaand. Dit roept de vraag op die mijn fractie bij meerdere debatten in dit huis aan de orde heeft gesteld: hoe verhoudt Europees beleid zich tot nationaal beleid? Dit zijn toch maatregelen die botsen op de grenzen van onze eigen regiemacht? Zo tekende de Eerste Kamer nog zeer onlangs een subsidiariteitsbezwaar aan tegen een van de voorstellen uit deze groeianalyse: het openstellen van ons binnenlands reizigersvervoer per spoor voor Europese concurrentie.

Tot slot maak ik nog een opmerking over de groeianalyse 2013. Miljoenen Europeanen -- gezinnen, ouderen, jongeren, kinderen -- ervaren de negatieve gevolgen van de crisis aan den lijve. Armoede en uitsluiting grijpen om zich heen. Dat geldt zeker voor de mediterrane landen. In dat licht is het wrang, te constateren dat maatregelen gericht op sociale inclusie van kwetsbare groepen, armoedebestrijding en solidariteit met minder dan vijftien regels worden afgedaan in de groeianalyse. Mijn fractie vindt dat stuitend. Deelt het kabinet deze vaststelling?

Het Nationale Hervormingsprogramma is ingebed in een groot aantal akkoorden die het kabinet in de afgelopen maanden heeft gesloten. Het zijn er veel: het regeerakkoord, het herziene regeerakkoord, het woonakkoord, het maartpakket, het sociaal akkoord, het zorgakkoord, het Techniepact en wellicht binnenkort het energieakkoord.

De heer **Terpstra** (CDA): De heer Ester vraagt aan de Europese Commissie een soort integrale visie op de wijze waarop Europa zich zou moeten gedragen in de komende eeuwen. De ChristenUnie is echter over het algemeen voorstander van een vrij ruime mogelijkheid van nationaal beleid. Zit hier niet een zekere spanning tussen? Aan de ene kant zegt de heer Ester immers dat de lidstaten een heleboel dingen zelf moeten doen; aan de andere kant vraagt hij een totaalvisie van de Europese Commissie.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Er zit volgens mij niet al te veel ruimte tussen. Wij zien een aantal gemeenschappelijke uitdagingen voor individuele lidstaten. Ik heb net al gezegd dat ik mij bijvoorbeeld grote zorgen maak over de BRIC-landen. Niets verzet zich ertegen dat Europa hierover als Europa nadenkt en dat ook de lidstaten nagaan waar de mogelijkheden voor nationaal beleid liggen. Ik zie daar geen spanningsverhouding in. Het geldt voor Nederland, het geldt voor andere landen en het geldt voor Europa.

Ik noemde net een groot aantal akkoorden. Dat is een kluwen om duizelig van te worden. Dat alles roept bij mijn fractie de vraag op wat het grotere sociaaleconomische verhaal achter deze akkoorden is, ook gezien het feit dat de akkoorden met wisselende partners zijn uitonderhandeld. Kan het kabinet de bredere visie achter de akkoorden uit de doeken doen? Welk toekomstbeeld van de Nederlandse economie en samenleving gaat hierachter schuil? Versterken de akkoorden elkaar op alle punten?

In ieder geval, zo wil mijn fractie gezegd hebben, weerspiegelt de noodzaak om op zoveel terreinen tegelijkertijd akkoorden te sluiten het gebrek aan structurele hervormingen in de afgelopen jaren. Nederland betaalt nu zelfs letterlijk de rekening van te late hervormingen en gemankeerde nationale regie. De woningmarkt en de arbeidsmarkt zijn hiervan treffende voorbeelden. Mijn fractie heeft dit punt herhaaldelijk gemaakt. Er worden maatregelen afgekondigd, maar de achterliggende visie ontbreekt, wat leidt tot veel onnodige, zelf veroorzaakte politieke en maatschappelijke onmin. Draagvlak is onontbeerlijk voor hervormingen en daarvoor is een overkoepelende visie noodzakelijk. Nu springt het kabinet van ijsschots naar ijsschots, zonder een duidelijke koers, naar een ongewisse toekomst.

Ingrijpen op de arbeidsmarkt is nu echt geboden. Het betreft niet langer alleen ouderen en jongeren. De laatste CBS-cijfers laten zien dat nu ook werknemers tussen 30 en 40 jaar volop getroffen worden door werkloosheid. Het gaat dan veelal om jonge gezinnen die ook al op andere terreinen, zoals zorg, wonen en kindregelingen, in de knel komen en de stapeffecten hiervan in volle omvang voelen. Mijn fractie vraagt het kabinet of het onze bezorgdheid over jonge gezinnen deelt en welke specifieke maatregelen uit het Nationale Hervormingsprogramma de positie van de jonge gezinnen zullen versterken.

Nederland telt inmiddels meer dan 650.000 werklozen. Het UWV verwacht een doorgroei naar

740.000. De jeugdwerkloosheid neemt schrijnende vormen aan. Een verloren generatie dreigt. Bij de opsomming van de arbeidsmarktmaatregelen in het Nationale Hervormingsprogramma springt direct het ontbreken van een breder werkgelegenheidsplan of een banenplan in het oog. Dat is in onze ogen een gemis. Ik vraag de regering wat de reden hiervan is. Hier had het kabinet kunnen laten zien wat het waard is.

De heer **Backer** (D66): De heer Ester is een kenner van de arbeidsverhoudingen. Waar denkt hij aan als hij spreekt over een concreet banenplan?

De heer **Ester** (ChristenUnie): Een breder werkgelegenheidsplan, dat ik in eerste instantie noemde, is misschien een betere term. Als de jeugdwerkloosheid een dermate grote omvang heeft, moeten wij daar als samenleving iets aan doen. Ik ben ervan overtuigd dat D66 met mijn partij de grote bezorgdheid deelt over het ontstaan van een verloren generatie. Wij moeten er alles aan doen om de kerncompetenties van die generatie op peil te houden, want wij moeten die generatie een rol laten spelen in de samenleving. Ik maak mij daar grote zorgen over.

De heer **Backer** (D66): Die zorg deel ik inderdaad, alleen viel ik over het woord "banenplan", omdat dit in de Nederlandse context een historie heeft. Wij weten allemaal dat werkgelegenheidsbevordering een veelzijdig gegeven is en een veelzijdiger aanpak vergt dan alleen een banenpakket.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Absoluut. Ik heb het ook in die zin gecorrigeerd.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik sta nu tussen de woordvoerders van twee partijen die er mede voor verantwoordelijk zijn dat de AOW-leeftijd midden in de crisis verhoogd werd. Een van die partijen klaagt nu over het feit dat de jeugdwerkloosheid zo groot is, maar ja, hoe kan dat anders?

De heer **Ester** (ChristenUnie): Die twee zaken zijn niet een-op-een gebonden. Het verhogen van de AOW-leeftijd leidt er ook toe dat er minder collectieve middelen naar de AOW gaan, waardoor ons financiële model er wat gezonder uit komt te zien. Die middelen kunnen worden aangewend voor het tegengaan van de jeugdwerkloosheid. Bovendien, als iemand de arbeidsmarkt verlaat, betekent dat niet dat de positie die wordt achtergelaten een-op-een wordt ingevuld door een jongere. Daar zit een heel verhaal tussen. De heer Van Strien koppelt nu heel snel twee dossiers aan elkaar, maar het zit iets ingewikkelder in elkaar.

De heer **Van Strien** (PVV): Het probleem is inderdaad iets gecompliceerder, maar het is zonder meer slecht voor de werkgelegenheid voor de jeugd om in een periode waarin de economie achteruitholt de AOW-leeftijd omhoog te gooien. Dat kan iedere zelfbenoemde of echte econoom bedenken.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Ik kan er heel veel meer over zeggen en er een college van een uur over geven, maar ik denk niet dat men daar op zit te wachten.

Ik wil kort spreken over de flexibiliteit en het ontslagrecht. Mijn fractie meent dat de flexibele schil van de Nederlandse arbeidsmarkt de grens nadert. De bescherming die het sociaal akkoord wil bieden door flexwerkers na twee tijdelijke contracten een vaste baan te bieden, lijkt een tegengesteld effect te hebben. Werkgevers geven nu al aan dat zij deze constructie zullen ontlopen door flexwerkers juist korter in dienst te houden. Hoe beoordeelt het kabinet dit averechtse effect?

De discussie over het ontslagrecht concentreert zich nu volledig op het einde van de arbeidsmarktketen: de financiële compensatie van ontslag en de duur daarvan. Dat is begrijpelijk, maar ook eenzijdig. Het begin van de keten, waar het gaat om de juiste vaardigheden van werknemers, is minstens zo belangrijk. Mijn fractie pleit voor het veel meer investeren in het arbeidsmarktkapitaal van werknemers, ofwel hun kerncompetenties en duurzame inzetbaarheid. Dit leidt ertoe dat zij verhoudingsgewijs minder snel hun baan zullen verliezen en na ontslag eerder een nieuwe baan zullen vinden. Ontslagbeleid aan het eind van de keten moet veel meer in verband gebracht worden met arbeidsmarktbeleid aan het begin van de keten.

De ChristenUnie-fractie daagt het kabinet uit op het punt van de armoedebestrijding. In het Nationale Hervormingsprogramma wordt vooral gesproken over "meer aandacht", "intensivering" en "extra middelen", maar concreet wordt het allemaal niet. Helaas moet mijn fractie constateren dat ook in Nederland de armoede stijgt. Daarom vragen wij het kabinet om daar veel scherper stelling tegen te nemen en met helder beleid ter zake te komen. Graag ontvangen wij op dit punt een antwoord van de regering.

Mijn fractie en mijn partij hechten zeer aan een inclusieve arbeidsmarkt. Het is teleurstellend dat de afspraken rond mensen met een arbeidshandicap en grote afstand tot de arbeidsmarkt erg op de lange baan zijn geschoven. De facto komt de mogelijkheid van een quotum eerst in 2016 en de maximuminspanning pas veel later dan 2016 in beeld. De afspraken zijn boterzacht. Dit staat haaks op de visie van de ChristenUnie op het helpen van groepen die het op eigen houtje niet redden op de arbeidsmarkt. Hoe gaat de overheid overigens het eigen streefgetal van 25.000 banen voor deze groepen in de komende tien jaar realiseren, in een periode dat er ingrijpend op overheids personeel bezuinigd zal worden?

Het vermogen van de pensioenfondsen in Nederland is vorig jaar gestegen tot meer dan 1 biljoen euro. Het overgrote deel van dit vermogen is belegd in het buitenland. Hoe beoordeelt het kabinet deze extreme verhouding tussen binnenlandse en buitenlandse beleggingen? Beschikt de regering over instrumenten om onze pensioenfondsen meer in Nederland te laten beleggen?

Onderzoek en innovatie zijn cruciaal voor het concurrerend houden van de Nederlandse economie. Welk resultaat heeft het topsectorenbeleid opgeleverd? Hoe serieus neemt de regering de aanbeveling van de Commissie om niet op onderzoek en onderwijs te bezuinigen? Mijn fractie vraagt het kabinet tevens hoe het de relatie ziet tussen onderwijs, innovatie en industriebeleid. Heeft onze kwijnende maakindustrie nog een rol in ons economisch palet?

De heer **De Lange** (OSF): De heer Ester noemde de woorden "pensioenen" en "pensioenfondsen". Is de heer Ester het met mij eens dat de overheid op dit punt in wezen geen rol te spelen heeft, omdat pensioen uitgesteld loon is, dat op dit moment door de sociale partners bestierd wordt? Belangrijker lijkt mij de vraag hoe representatief de sociale partners zijn in het besturen van pensioenfondsen waarin geld van de individuele deelnemers belegd wordt, die daar vervolgens weinig tot niets over te zeggen hebben. Het is toch wel het laatste om te vermoeden dat de overheid daarover zou moeten gaan.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Ik heb de regering gevraagd of zij sturingsinstrumenten heeft. Als die er niet zijn, dan horen wij dat aanstonds wel.

In het laatste punt dat de heer De Lange heeft aangesneden, heeft hij zeker gelijk. Binnenkort komen wij in dit huis nog uitvoering te spreken over dat onderwerp, in het kader van een voorliggend wetsvoorstel.

Mijn laatste opmerking over het Nationale Hervormingsprogramma betreft de doelstellingen van het kabinet rond klimaatverandering en duurzame energievoorziening. Mijn fractie is voorstander van een ambitieuze groene groeistrategie. In dat licht bezien is het forse gat tussen onze doelstelling van 16% hernieuwbare energie in 2020 en de karige 4% die wij in 2011 gerealiseerd hebben, problematisch. De woorden die de regering aan deze kloof wijdt, zijn geruststellend maar overtuigen niet echt. Hoe staat het SER-energieakkoord er eigenlijk voor? Het is al enige tijd stil.

Ik kom op het Stabiliteitsprogramma. Nederland haalt al een aantal jaren de EMU-norm niet. Voor 2014 zet het kabinet wederom in op deze norm. Dat zal alleen lukken met additionele bezuinigingen om het gat te dichten van inmiddels ver boven de 6 miljard euro. Ook de belastingopbrengst valt met meer dan 8 miljard euro tegen. Hoe wordt de extra afdracht aan het rondkrijgen van de Brusselse begroting van 500 miljoen euro gedekt? Wordt er rekening gehouden met een mogelijk gedeeltelijke afschrijving van de Griekse schuld? Is dit alles in de SAFFIER-scenario's van het CPB verwerkt?

Ik stelde eerder de samenhang der dingen aan de orde wat de verschillende akkoorden betreft. In het zorgakkoord is bijvoorbeeld afgesproken dat de nullijn in de zorg komt te vervallen. Hoe wil het kabinet dit gat van ruwweg 1 miljard euro dekken? Kan de minister ons een cumulatief overzicht geven

van alle nog niet gedekte uitgaven uit de verschillende deelakkoorden? Dank daarvoor.

De staatsschuld is in de afgelopen periode opgelopen van 45% naar 75% van ons bbp, ofwel een bedrag van zo'n 450 miljard euro. Nederland betaalt alleen al aan rente 10 miljard euro per jaar. Dit terwijl het leeuwendeel van de zorguitgaven nog moet komen. Mijn fractie maakt zich daar grote zorgen over. De belangen van volgende generaties worden daarmee geweld aangedaan. Hoe beoordeelt het kabinet op dit moment de houdbaarheid van de staatsschuld en de omvang van de overheidsgaranties?

Ik ga afsluiten. Het is pijnlijk om te moeten constateren dat Nederland Brussel nodig heeft om grotere stappen te zetten om onze economische kerninstituten te hervormen. Het is bekend -- het kwam net ook al aan de orde -- dat mijn partij grote moeite heeft met de uitdijende "span of control" van de Commissie. Dat herhalen we ook nu. Wij hechten zeer aan soevereiniteit en de rol van ons parlement. Juist daarom menen we dat ook de Eerste Kamer een actieve rol moet spelen in het Europees semester. We zien dat Brussel in het kader van dit Europees semester en de landenspecifieke aanbevelingen stevige piketpaaltjes slaat. Nederland hervormt niet snel genoeg, zo luidt de boodschap. Dat doet politiek pijn, maar dat ligt ook gewoon aan onszelf. Het kabinet schuift hervormingen vooruit en mist visie en daadkracht.

Vertrouwen is essentieel om de Nederlandse economie weer vlot te trekken. Of de akkoordenstrategie van dit kabinet daaraan zal bijdragen, is de vraag. Wij hopen het zeer. De regering, en de minister-president voorop, moet het grotere verhaal achter deze akkoorden vertellen en uitdragen: hoe verhouden bezuinigen, investeren en de zorg voor kwetsbare groepen zich tot elkaar? Dat is voor de ChristenUnie de kern van de opgave. Niet omdat de Europese Commissie daarom vraagt, maar omdat we dat zelf belangrijk vinden.

Mijn fractie ziet uit naar de antwoorden van het kabinet.

*N

De heer **De Grave** (VVD): Voorzitter. Wij bespreken vandaag twee belangrijke stukken. Zij vormen immers een duidelijke en samenhangende agenda van de regering, gericht op gezonde overheidsfinanciën enerzijds, en op herstel van de Nederlandse economie en concurrentiekracht anderzijds.

Wat de VVD-fractie betreft, kan niet genoeg herhaald worden dat het Stabiliteits- en Groeipact van het grootste belang is voor Nederland, en dat dit pact tot stand is gekomen en is aangescherpt, juist ook middels de Nederlandse inbreng. Dat ons land zich tot het uiterste inspant te voldoen aan de bepalingen van dit pact is dus niet, zoals sommigen beweren, een soort slaafs volgen van Brusselse bureaucraten, maar het nakomen van verplichtingen die voortvloeien uit afspraken waar Nederland zelf, en terecht, krachtig op heeft aangedrongen. Waarom terecht? Omdat naar het

oordeel van de VVD-fractie een stabiele en gezonde euro van het allergegrootste belang is, juist voor een land als Nederland, dat voor een groot deel van zijn welvaart afhankelijk is van export naar het buitenland en dat in het bezit is van aanzienlijke pensioenvermogens. De heer Ester wees daar al op. Een stabiele en gezonde euro is niet mogelijk zonder dat de landen die de euro gebruiken, een begrotingsbeleid voeren dat het vertrouwen van burgers en financiële markten wereldwijd in die munt overeind houden.

Het is dus geen wonder dat mijn fractie ook hier vandaag wil uitspreken dat zij uit volle overtuiging de koers van het kabinet steunt die gericht is op het nakomen van de afspraken van het Stabiliteits- en Groeipact. Een en ander is overigens in samenhang met een uitgebreid hervormingsprogramma, gericht op vernieuwing en versterking van onze economie. Die samenhang is echt belangrijk. Daarbij realiseren we ons dat de consequenties van deze woorden lastig en moeilijk zullen zijn op het moment dat dit huis geconfronteerd zal worden met wetten waarmee dit beleid in de praktijk wordt gebracht. Maar dit kabinet kan erop rekenen dat mijn fractie voor deze verantwoordelijkheid niet zal wegllopen. Ik herhaal ten overvloede dat dit natuurlijk nooit een blanco cheque betekent, maar dat het wel een duidelijke intentie is.

Daarmee kom ik op de aard van dit debat. In deze vorm is dit debat nieuw voor de senaat. Over het Stabiliteits- en Groeipact hebben wij eerder gesproken, maar het gaat nu meer om de invulling die het kabinet geeft aan de afspraken daarin. Het voorgenomen beleid ligt vast in de documenten die het kabinet naar de Europese Commissie heeft gestuurd, en waarop inmiddels ook een reactie is gekomen van de verantwoordelijke Eurocommissaris, de heer Rehn. Hij overlegt momenteel, as we speak, met de overzijde over de Nederlandse voornemens. Ik sluit mij vanzelfsprekend aan bij een aantal collega's die aandacht hebben gevraagd voor de rol van de Eerste Kamer in dezen. Anderzijds, en dat brengt mij terug bij de vraag naar de aard van dit debat hier in de senaat, wij hebben als VVD-fractie geen behoefte aan een nieuwe traditie van een soort prebegrotingsdebat in dit huis in juni aan de hand van het Europees semester. Hoezeer wij ook begrijpen dat het debat aan de overzijde volledig in het teken stond van de discussie over de invulling van de begroting voor 2014, met overigens zeer veel omtrekkende bewegingen, is dat toch meer een debat voor de Tweede Kamer dan voor de senaat. Wij vinden als VVD-fractie dat wij beoordelen en oordelen over begrotingswetten aan het einde, evenals over wetgeving die voortvloeit uit het gepresenteerde regeringsbeleid, nadat de Tweede Kamer heeft gesproken. Daarom zal mijn fractie, hoe interessant dit onderwerp ook is, de neiging weerstaan om het te hebben over de jongste cijfers van de Nederlandsche Bank, al was het maar omdat er vrijdag weer nieuwe cijfers van het Centraal Planbureau komen. Wij houden ons aan de volgorde dat de regering regeert en de

begroting maakt op basis van de CPB-cijfers van augustus.

Wat het debat van vandaag betreft, zal mijn fractie als consequentie van bovenstaande zich beperken tot het maken van een aantal opmerkingen van meer algemene en structurele aard en een paar vragen gericht op informatieverstrekking in de komende Miljoenennota 2014.

De VVD fractie heeft met interesse kennis genomen van het Nationale Hervormingsprogramma. Dit toont aan dat het kabinet niet alleen bezuinigt, maar ook werk maakt van het versterken van het fundament van de Nederlandse economie. Overigens, het is bij alle somberheid -- nogmaals, die begrijp ik en die is ook terecht -- in de huidige situatie wel goed uit de stukken op te maken dat het fundament van de Nederlandse economie zo slecht nog niet is.

Ik dank de SP-fractie voor hun vraag. Ik heb het over vraag 13. Daarop kwam een antwoord, een staatje en een toelichting, waarmee toch wel interessante informatie wordt weergegeven. Daaruit blijkt dat het groeiverlies van de Nederlandse economie, stand vierde kwartaal 2012 ten opzichte van het begin van de crisis, eerste kwartaal 2008, maar iets boven het Europese gemiddelde ligt. Daaruit blijkt ook dat Nederland het in die jaren zelfs iets beter heeft gedaan dan landen als Finland en Denemarken. En dat terwijl we allemaal weten dat er sprake is van bijzondere binnenlandse omstandigheden die Nederland hard hebben geraakt. Dat betreft zowel de verscherpte neerwaartse aanpassing op de woningmarkt als reactie op een zeer uitbundige groei van de woningmarkt, als de maatregelen van de pensioenfondsen, voornamelijk op grond van de huidige lage stand van de rekenrente. Beide ontwikkelingen hebben logischerwijze forse gevolgen gehad voor de binnenlandse bestedingen. Daarenboven komt nog het gegeven dat de financiële crisis Nederland relatief harder heeft getroffen vanwege, opnieuw relatief, de omvang van onze financiële sector.

Dat Nederland dan toch zo ongeveer op het Europese gemiddelde zit -- nogmaals, het gaat weliswaar om een negatief gemiddelde -- moet aantonen, dat kan niet anders, dat andere sectoren van de Nederlandse economie krachtig genoeg waren om in deze moeilijke omstandigheden enig tegenwicht te bieden. Ik wijs hierbij in het bijzonder op de aanhoudende groei van de Nederlandse export. Het is dus zaak, zo meent de VVD-fractie, dat naast de noodzakelijke aanpassingen die voortvloeien uit het door ons gesteunde begrotingsbeleid, het kabinet op het punt van de hervormingsagenda de ambitie blijft houden die uit dit programma blijkt. Saneren en hervormen, saneren en structuurversterking moeten dus samengaan. Ik neem aan dat dit ook de ambitie is van dit kabinet. Ik nodig de bewindslieden uit nader op dit thema in te gaan.

De VVD-fractie begrijpt goed dat het kabinet met een faseringsprobleem zit bij het nakomen van de door ons dus gesteunde begrotingseisen van het Stabiliteits- en Groeipact

en de hervormingsagenda. Hoezeer de hervormingsagenda ook het structurele antwoord moet zijn op de uitdagingen waarvoor ons land staat, toch sorteren veel van de daarin opgenomen maatregelen pas op termijn ruimte in de collectieve uitgaven en daarmee in de begroting. Als mijn fractie het goed ziet, resteren voor het overige slechts twee hoofdlijnen voor maatregelen, namelijk inkomstenverhoging en incidentele maatregelen met een kortetermijnopbrengst.

Teneinde de lastige afwegingen die het kabinet ongetwijfeld rond de begroting 2014 moet maken, beter te kunnen beoordelen, zou de VVD-fractie het op prijs stellen als het kabinet in de Miljoenennota 2014 nadrukkelijk verbindingen legt tussen het voorgestelde begrotingsbeleid voor dat jaar en de ontwikkeling van het houdbaarheidstekort. Naar de mening van de VVD-fractie worden incidentele opbrengstverhogende maatregelen immers meer aanvaardbaar indien de structurele tekortontwikkeling aantoont dat deze maatregelen ook echt slechts incidenteel nodig zijn. Mijn fractie denkt daarbij niet alleen aan lastenverzwaringen voor burgers en bedrijven maar zelfs, en dat zal niemand verbazen absoluut niet in de eerste plaats, ook aan maatregelen zoals het temporiseren van collectieve uitgaven, het verkopen van collectieve bezittingen en andere denkbare maatregelen die het begrotingssaldo voor 2014 positief beïnvloeden. Ik heb lang genoeg financieel beleid gedaan, dus niemand hoeft mij uit te leggen dat dit natuurlijk suboptimale maatregelen zijn. Als overbrugging bij een verantwoorde ontwikkeling van het houdbaarheidstekort kunnen dergelijke maatregelen echter wel verdedigbaar zijn, zeker afgezet tegen de negatieve gevolgen van alternatieven. Kan het kabinet iets zeggen over deze redenering? Wil het kabinet in ieder geval toezeggen om in de Miljoenennota 2014 in te gaan op de relatie tussen het voorgestelde begrotingsbeleid voor 2014 en het houdbaarheidstekort?

Een ander onderwerp dat vanwege de omvang van de ermee gemoeid zijnde collectieve uitgaven van grote betekenis is voor zowel het tekort 2014 als voor het houdbaarheidstekort, is de volksgezondheid. Met name op het terrein van de langdurige zorg, waarover ook gisteren uitvoerig is gesproken, is een uitgebreid wetgevingsprogramma in voorbereiding. Bij de behandeling van de Miljoenennota 2013 heeft mijn fractie de minister van Financiën al de toezegging gevraagd om in de Miljoenennota 2014 zo uitvoerig en actueel mogelijk in te gaan op de feitelijke uitgavenontwikkeling in de zorg en om, vanwege de grote verschillen tussen de diverse sectoren van de zorg, met vaak ook een andere problematiek, deze verschillende sectoren apart te analyseren. Voor een goede beoordeling van de ingrijpende maatregelen in de zorg is het echt te beperkt om, zoals sommigen doen, het debat te verenigen tot het beeld van volstrekt uit de hand gelopen kosten van de zorg enerzijds, en het kapot bezuinigen ervan anderzijds. En wie weet wat er voor 2014 nog meer aan maatregelen zal worden aangekondigd? Mijn fractie wil oordelen op basis

van een goed en volledig overzicht van de feiten. Ik vraag de minister van Financiën, als eindverantwoordelijke voor de Miljoenennota 2014, op dit punt nadrukkelijk om een toezegging, zodat we de discussie aan de hand van de feitelijke financiële situatie kunnen voeren.

Ik rond af. Het jaar 2014 wordt een spannend jaar. Het zal erom gaan of de sterke punten van Nederland zwaarder wegen dan de negatieve effecten van de ook dan weer onvermijdelijk te nemen stappen in het verder gezond maken van onze collectieve huishouding, en of ze zwaarder wegen dan de negatieve effecten van maatregelen die ook banken en pensioenfondsen weer zullen moeten nemen vanuit hun verantwoordelijkheden. Belangrijk is daarbij wel dat kracht dan zo veel mogelijk wordt gesteuwd en dat kracht wordt verbonden met het oplossen van problemen. Een van onze krachten is dat Nederland, in vergelijking met veel andere landen, nog steeds beschikt over zeer omvangrijke pensioenbesparingen. Daarover is eerder ook gesproken. Natuurlijk, en daarover kan geen discussie zijn, is dat geld bestemd voor toekomstige pensioenen en pensioenfondsen moeten, in het belang van de pensioengerechtigden, zo prudent mogelijk met deze vermogens omgaan. Ik geloof ook niet dat het Nederlandse kabinet daarover rechtstreeks zeggenschap heeft, maar omdat pensioenvermogens fiscaal gefaciliteerd zijn opgebouwd, mag er wel degelijk sprake zijn van een debat. Het is dus een kracht, maar de vraag is of deze kracht optimaal wordt gebruikt. Het gaat voor mij daarbij niet alleen over de vraag of er meer of minder in Nederland kan worden belegd. Daarover zijn veel andere discussies gaande. Ik vraag het kabinet ook niet de Kamer daarover te informeren. Ik ga ervan uit dat als minister Kamp iets te melden zou hebben gehad, hij dat zou hebben gedaan. Ik hoop oprecht op positieve doorbraken. Mijn fractie blijven berichten bereiken over de hardnekkige problemen rond de vraag of er voldoende aanbod is van krediet en hypotheek. Er is echt een probleem met betrekking tot de hypotheekmarkt en de kredietverlening vanwege het feit dat buitenlandse kredietverschaffers maar niet op de Nederlandse markt komen en Nederlandse banken te maken hebben met balansverkorting vanwege de eisen van de Nederlandsche Bank op basis van internationale afspraken. Daar ligt een mogelijkheid van kracht die gebruikt kan worden voor het oplossen van problemen. Daarover wordt weliswaar gesproken, maar zou de minister van Financiën in ieder geval willen toezeggen dat in de Miljoenennota 2014 goed aandacht wordt gegeven aan deze punten? Hoe staat het met de kredietverlening? Hoe staat het met de hypotheekverlening? Wat is de actuele situatie? Wellicht kan de minister er nu al wat over zeggen vanuit zijn contacten met DNB.

Overigens zag ik net op mijn iPad dat de minister van Financiën is aangesproken. Misschien heeft hij daarvan ook al kennis genomen. Ja, ik zie dat die berichten hem ook hebben bereikt. Heeft hij daar commentaar of een reactie op?

Dan wil ik naar aanleiding van gisteren nog een verzoek doen om informatie. Ik bedoel informatie over de cijfers van de Nederlandsche Bank. Ik vraag dat omdat ik die som niet goed kan maken. Je ziet dat de consumptieve bestedingen in Nederland duidelijk achterblijven bij de algemene groeiontwikkeling. Die groeiontwikkeling is negatief, maar de consumptieve bestedingen zijn nog veel negatiever. Dat roept de vraag op waar de relatieve plus van de Nederlandse economie dan heengaat. Ik denk dat deze voor een deel naar overheidsbestedingen gaat, want die dalen niet. Maar gaat die ook nog ergens anders heen? Ik ben dan vooral benieuwd of dat leidt tot een vrij sterke stijging van de besparingen of tot een vrij duidelijke aflossing op schulden. Kortom, is er al iets te zeggen op dit punt? Ik heb alle begrip als de minister dat niet volledig paraat heeft. Maar wil hij dat dan wel goed in de Miljoenennota aangeven, omdat dit ook weer aanknopingspunten kan bieden voor de vraag wat het gewenste beleid zou moeten zijn? Dat is relevante informatie die onze fractie graag wil gebruiken.

Ik rond nu echt af. Het zal erom spannen in 2014. Het moge duidelijk zijn dat de VVD-fractie het beleid van dit kabinet op hoofdlijnen steunt. Dat geldt ook voor de keuzes die het kabinet heeft neergelegd in de stukken voor Brussel. Naast deze steun die de minister niet zal verbazen, wenst mijn fractie het kabinet vastberadenheid en wijsheid toe bij de invulling van de begroting 2014 die wij in spanning afwachten.

*N

De heer **Reuten** (SP): Voorzitter. Laat ik meteen constateren dat de Stabiliteits- en Hervormingsprogramma's die de regering bij de Europese Commissie indient, niet vooraf ter goedkeuring aan de Kamer zijn voorgelegd. Derhalve zijn wij daar niet aan gebonden. Een andere kwestie is dat mijn fractie er zonder aanpassing niet mee zou hebben ingestemd. Zij zou daar ten eerste niet mee hebben ingestemd omdat deze programma's de economische crisis averechts aanvatten. Ten tweede, omdat zij de zwaarste sociale gevolgen van de crisis eenzijdig bij de werklozen leggen. Ten derde, omdat ze voortborduren op het neoliberale credo van de markt als oplossing voor de problemen, terwijl dit credo ons juist in de huidige problemen bracht.

Dit laat zien waar de coalitiepartijen politiek staan. Dat dit kabinet gering draagvlak bij mijn fractie heeft, zal het waarschijnlijk minder zorgen baren dan het kwijnende draagvlak in de maatschappij en bij degenen die tien maanden geleden nog op de coalitiepartijen stemden. We gaan nog zien hoe het kabinet zich dit aantrekt. Tot zo ver de inleiding op de vier onderwerpen die ga bespreken. Ik begin met de status van de programma's. Vervolgens ga ik in op het bilateraal eurogroepbestuur. Mijn derde en vierde onderwerp betreffen de inhoud van de programma's.

Ik begin met de status van de programma's en de aanbevelingen in verband met het parlementair begrotingsrecht. Eerst de

aanbevelingen die de Europese Commissie over de programma's uitbracht. In zijn appreciatie van die aanbevelingen lijkt het kabinet zich nogal laconiek op te stellen. Het schrijft ons op 3 juni: "De aanbevelingen zijn geen beleidsvoorschriften." De toon van de appreciatie die ik proef is er een van: het kabinet doet wat het zich heeft voorgenomen; c'est tout. Ook over de aanbevelingen aangaande de buitensporigtekortprocedure, waaronder het 2,8% begrotingstekort in 2014, lezen we: "Het kabinet neemt kennis van de aanbeveling om het buitensporig tekort terug te dringen." Daarbij blijft het ongeveer. Ik vraag de ministers of wij goed proeven dat het kabinet zich hiermee in het kamp van Hollande schaart, die immers ook zegt dat Frankrijk zelf bepaalt wat het doet.

Formeel is deze opstelling van Frankrijk en Nederland correct. Wat betreft het begrotingsrecht verlegt dit de discussie echter des te meer naar de status van de ingediende programma's. Ik wijs op de voorlichting van de Raad van State van 18 januari 2013 en op de brieven van de Kamer aan de ministers van 28 februari over het begrotingsrecht en de afnemende mate van vrijblijvendheid van het Europees semester. Het is vooralsnog onduidelijk in hoeverre de regering zich bij het indienen van een Stabiliteits- en een Hervormingsprogramma specifiek vastlegt. Ik vraag de ministers om dit straks nauwgezet aan te geven, tevens met het oog op toekomstige programma's. Zonder instemming van de Eerste Kamer is deze niet aan zo'n programma gebonden. Dat geldt uiteraard ook voor de Tweede Kamer. Ziet de regering dit ook zo? Indien de regering van mening zou zijn dat zij zich met de indiening van de programma's specifiek en zonder voorbehoud vastlegt, zou zij naar het oordeel van mijn fractie de programmaonderdelen die bindend zouden zijn, voor de indiening ervan bij de EC, ter goedkeuring moeten voorleggen aan de Kamer. Zo'n goedkeuringsvoorstel zou, tenminste procedureel, dezelfde status als een wetsvoorstel moeten hebben, in die zin dat de Kamer zich uiteindelijk via stemming erover uitspreekt. Dit geldt uiteraard in het bijzonder voor programmaonderdelen die het begrotingsrecht van de Kamer raken. Deelt de regering deze opvatting? Zo ja, zegt zij toe om de eventueel bindende programmaonderdelen voortaan ruim voor de indiening ervan ter goedkeuring aan de Kamer voor te leggen?

Mijn tweede punt is kort. Hoe gaat het verder met het economisch bestuur van het eurogebied? Twee weken geleden bepleitten Merkel en Hollande de eurogroep te laten leiden door een permanent voorzitter. Sommige commentatoren vatten dit op als het desavoueren van minister Dijsselbloem. Anderen zagen veeleer het brede perspectief waarin Merkel en Hollande vooralsnog wel verder willen met de euro, maar een halt toeroepen aan de actieradius van de Europese Commissie. Toenemend bilateraal en multilateraal bestuur van euroaangelegenheden opent allerlei nieuwe perspectieven. Hoe appreciëren de ministers een en ander? De toekomst van de bankenunie is slechts een schakel in dit geheel. Gaat Nederland

zich hier in het Duitse of het Franse kamp opstellen?

Bij mijn derde punt ga ik over naar de inhoud van de programma's. Het kabinet ziet zichzelf als voorwaardenscheppend voor economische groei en werkgelegenheid in de toekomst. Dit is de toon van het Nationale Hervormingsprogramma. Ik ga vandaag niet twisten over de specifieke onderdelen daarvan maar wel over de algehele insteek. Kort gezegd, gaat het om allerlei varianten op productiviteitsverhoging en kostenverlaging op de lange termijn. Als algemene insteek is dat adequaat voor een florerende economie. Maar het kabinet -- en de Chicago-economen waarop het qua visie impliciet stoelt -- lijkt te vergeten dat we niet in een hoogconjunctuur maar in een zware stagnatie verkeren. Dan werkt dit niet. Die kostenbenadering was, eveneens kort gezegd, ook de insteek in de depressiejaren 1930. Maar met kostenverlaging, hier en elders in de wereld, brengen we een zwaar stagnerende economie niet op gang; toen niet en nu ook niet. Het kabinet veronachtzaamt dus de afzetcondities voor zijn beleid.

Het lijkt zo alsof het kabinet in de droom van een centraal geleide economie leeft waarbij er aan alle micro- en vooral macro-economische knoppen te draaien valt. Maar zo is het niet. Ten eerste heeft het kabinet de investeringen niet in de hand. En als bedrijven gezien de afzetverwachtingen al zouden willen investeren, heeft het kabinet thans de kredietverlening door banken niet in de hand. Ten tweede heeft het kabinet de consumptie niet in de hand. Ten derde heeft het kabinet de export niet in de hand. Ten slotte, het enige instrument om de binnenlandse bestedingen aan te zwengelen dat het kabinet wel in de hand heeft, namelijk de overheidsbestedingen, gebruikt het niet.

Op dit moment is de vraag eigenlijk niet of de EU-regels gebruik van dit instrument zouden toestaan; ik kom daar dadelijk op terug, inclusief de internationale coördinatie. De eerste vraag is of het kabinet de inzet van dit instrument zou willen, waarmee het dan een beleidsomslag zou inzetten. Het antwoord lijkt ontkennend te zijn. In onze schriftelijke vragen opperde mijn fractie of er ooit een moment zou kunnen komen, bij een bepaalde grenswaarde van groei-achteruitgang, werkloosheid enzovoorts, waarop het kabinet tot een beleidsomslag zou kunnen besluiten, een omslag van tekortreductiepolitiek naar stimuleringspolitiek. Tot toch wel mijn verbazing is het antwoord: "Het kabinet hanteert geen macro-economische grenswaarden zoals bbp-groei of werkloosheidsontwikkeling voor het bepalen van de stand van het begrotingsbeleid". Ik vraag nog eens aan de ministers of ik dit goed lees. Gaat dit kabinet inderdaad coûte que coûte door op de ingeslagen weg, wat ook de economische uitkomsten zullen zijn? Een belangrijk verschil tussen mensen en dieren is toch dat mensen kunnen reflecteren op hun daden en daaruit consequenties kunnen trekken? Dat is toch überhaupt de voorwaarde voor een zindelijke discussie? Sluit het kabinet zich af van discussie?

Maar op welke harde cijfers kunnen wij dit kabinet dan toch in 2014 en 2015 afrekenen? Graag de antwoorden.

Naar het oordeel van mijn fractie zou het kabinet er goed aan doen om op EU-niveau een gedegen en zuiver trendmatige begrotingspolitiek te entameren, waarbij de 3%-norm het dan moet ontgelden. Die norm is bedacht in een situatie waarin geen rekening werd gehouden met een crisis van de huidige omvang en nog minder met de overgang naar een depressieachtige situatie. In feite heeft Nederland door de 3%-norm afstand moeten nemen van het conjunctuur stabiliserend effect van trendmatige begrotingspolitiek. Immers, juist waar deze er meest toe doet, namelijk in een zware recessie, zoals de huidige, wordt de trendmatige politiek de facto verlaten door de 3%-norm. Onderschrijven de ministers dat Nederland in feite afstand heeft genomen van een zuiver trendmatige begrotingspolitiek? En achten zij een zuiver trendmatige begrotingspolitiek wenselijk? Wat mij betreft kan de trend, als de groeicijfers daarop duiden, tussentijds neerwaarts bijgesteld worden, maar vervolgens moet de overheid dan dit nieuwe pad volgen. Het voorkomt dat er begrotingswijziging op begrotingswijziging wordt gestapeld, met alle onzekerheden voor bedrijven en consumenten van dien. Het voorkomt ook de huidige neerwaartse spiraalwerking daarvan.

In dit verband wil mijn fractie graag van het kabinet vernemen waarom het bij zijn voorgenomen begrotingstekortreductie aan de Europese Commissie geen tijdpad voorlegde dat zich uitstrekt tot in 2015. Wij stelden deze vraag reeds schriftelijk, maar kregen geen antwoord. FD-journalist Martin Visser constateerde in Nieuwsuur dat ieder land van de Europese Commissie het uitstel kreeg waar het om had gevraagd. Gebruikt dit kabinet de Europese Commissie dan als stok voor zijn binnenlandse doeleinden?

De SP-fractie is met dit kabinet van mening dat er gestreefd moet worden naar een trendmatig overheidsbegrotingssaldo van rond de 0% bbp. Zij is echter van mening dat het daartoe vereiste redresseren van de begroting trendmatig opgelost moet worden, dat wil zeggen in een conjuncturele opgang en niet in een crisissituatie. Overigens ligt in Nederlands breed-historisch perspectief, bezien van 1820 tot 2012, de huidige overheidsschuld nogal onder het gemiddelde van 113%. Daarbij lag het begrotingssaldo op gemiddeld -0,6% bbp.

Ik kom bij mijn laatste en belangrijkste punt: de werkloosheid. Op 14 maart adviseerde de Europese Raad tot "het aanpakken van de werkloosheid en de sociale gevolgen van de crisis". In het Nationale Hervormingsprogramma neemt het kabinet dit over als één van de vijf prioriteiten. Het programma maakt gewag van hervormingen die op de lange termijn de werkloosheid zouden kunnen reduceren. Echter, in 2040 zijn de huidige oudere werklozen dood of met pensioen en veel van de huidige jongere werklozen hebben tegen die tijd de arbeidsmarktaansluiting gemist. Effectief is van die prioriteit in het programma thans niets te merken: gemeten in arbeidsvolume is er vanaf 2008 geen enkele werkgelegenheid gecreëerd, integendeel, en

er is hier dus niets waar dit kabinet of het vorige op kan bogen.

Over de welstand van de werklozen zegt de regering: "Wie buiten eigen schuld niet aan het werk komt, heeft de zekerheid van een uitkering op ten minste het bestaansminimum". Voorts wordt er nog een aantal maatregelen aangekondigd om armoede te bestrijden. Over bestrijding van de huidige werkloosheid als prominent sociaal gevolg van de crisis is in het Nationale Hervormingsprogramma echter weinig concreets te vinden. Waarom niet, zo vraag ik de minister van EZ. Vanaf eind 2008 is het werkloosheidspercentage meer dan verdubbeld. Eind april 2013 beliep dit 8,2% van de beroepsbevolking: 650.000 mensen. U weet hoe het gaat: baan kwijt en na verloop van tijd ook je huis of spaargeld kwijt. Intussen heeft de helft van de werklozen slechts een bijstandsuitkering. Omscholen voor banen die er per saldo nu niet zijn, biedt hen nu geen soelaas. 650.000 personen ... Als de voorzitter voor ons hun namen zou oplezen in krap één seconde per werkloze, zou dat zeven etmalen duren, dag en nacht.

Dat het kabinet vasthoudt aan de 3%-tekortnorm is penibel. Maar waarom laat het de zwaarste gevolgen daarvan terechtkomen bij één enkele groep mensen? Geen enkele regel vraagt daarom. Zij -- en dus niet de regering en het parlement -- worden willekeurig en hevig gestraft voor deze economische politiek. Ik vraag de ministers uitdrukkelijk om hun rechtvaardiging daarvan te geven. Bij ontbreken van die rechtvaardiging vraag ik het kabinet om op dit punt spoedig met een hervorming van de arbeidsmarkt te komen, zó dat de werkloosheid tenminste gelijk verdeeld wordt. Daarvoor zijn diverse mogelijkheden, bijvoorbeeld iedereen wat korter werken en iedereen een navenant lager inkomen. Je kunt ook werken met quota, enzovoort. Ik vraag het kabinet om de Kamer tegen het eind van de zomer over zo'n hervormingsplan te informeren.

Ik sluit af met drie concluderende stellingen. Ten eerste. Het kabinet lijkt vooralsnog nooit bereid tot herziening van zijn politiek, wat ook de uitkomsten ervan zullen zijn. Ik geef deze stelling straks graag voor beter indien het kabinet vandaag aangeeft op welke harde cijfers aangaande groei, werkloosheid enzovoorts het in 2014 en 2015 wél afgerekend kan worden. Ten tweede. De Kamer is niet gebonden aan financieel-economische programma's die haar voorafgaande aan de indiening ervan bij de Europese Commissie niet ter goedkeuring zijn voorgelegd. Indien de regering meent dat zij wél aan deze programma's gebonden is, is zij bewust de weg ingeslagen van uitholling van het begrotingsrecht van de Kamer. Ten derde. Voor mijn fractie hebben deze programma's thans slechts de status van een discussiestuk. Ik heb op hoofdlijn de defecten ervan aangegeven.

Bij het soort maatregelen dat het kabinet wil nemen, waant het zich in een groeisituatie die slechts versnelling behoeft. Het kabinet heeft geen oog voor de depressietoestand van de economie. Het voeren van zuiver trendmatige begrotingspolitiek is zeer urgent. Het kabinet heeft

evenmin oog voor de directe sociale gevolgen van de crisis, met name die voor de werklozen. Hangende een kabinetsplan om die gevolgen weg te nemen, karakteriseren wij dit kabinet als asociaal en immoreel. Bij adequate toezeggingen op dit punt later vandaag, neem ik deze kwalificaties terug.

Het geheel overziende, wijst mijn fractie deze kabinetsplannen af, doch bij redelijke aanpassing van de plannen in onze richting, zullen wij dit standpunt heroverwegen.

Voorzitter, ik wacht de antwoorden van de ministers met belangstelling af.

De **voorzitter**: Ik ook! Het woord is aan de heer Postema.

**

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. Er komt dezer dagen nogal wat op ons af. Eind april jongstleden ontving onze Kamer het Nationale Hervormingsprogramma 2013 van de minister van Economische Zaken en het Stabiliteitsprogramma van de minister van Financiën. Beide programma's maken onderdeel uit van de procedure van het Europees semester, waarmee getracht wordt om tot economische beleidscoördinatie in de Europese Unie te komen. In die zin denk ik dat het goed is om het debat van vandaag in die coördinerende zin te bezien en om daar onze bijdrage aan te leveren als parlement.

Onderdeel van deze cyclus is tevens dat vanuit de Europese Raad, voorbereid door de Europese Commissie, aanbevelingen worden verstrekt over de EU-brede en landenspecifieke opgaven, in reactie op de nationale programma's. Deze aanbevelingen ontvingen wij begin juni. Tevens publiceerde de Commissie op 29 mei jongstleden een aangepaste aanbeveling voor Nederland onder de buitensporigtekortprocedure. Vorige week dinsdag bereikte ons de kabinetsappreciatie van dit alles, waarvoor onze dank. As we speak -- ik geloof dat ik nu collega De Grave citeer -- wordt er met de heer Rehn gesproken.

Ik noem deze tijdslijn opdat helder is in welk een krap korset deze nieuwe loot aan het Nederlandse beleids- en begrotingsproces is gestoken. Dergelijke insnoering is voor parlementaire behandeling nooit verkieslijk en dat geldt zeker voor deze Kamer, die immers verondersteld wordt om primair te reflecteren op hetgeen in de samenwerking en wisselwerking tussen regering en Tweede Kamer tot stand is gekomen. Het is aldus nog wat zoeken naar de precieze rol en toegevoegde waarde van de gedachtewisseling die wij vandaag met elkaar en met de beide bewindspersonen hebben. Niettemin stellen wij deze op prijs.

Laat mij starten met het Nationale Hervormingsprogramma. Hierin wordt ingegaan op de wijze waarop het kabinetsbeleid invulling geeft aan de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en de doelen van de Europa 2020-strategie. Het programma bevat een economische

agenda die gericht is op herstel en versterking van de economie, waarbij in het bijzonder aandacht wordt besteed aan de opgave om de balansen van huishoudens, banken en overheid op orde te brengen. Daarmee komt het Nationale Hervormingsprogramma direct in lijn te liggen met het Stabiliteitsprogramma, dat zich weliswaar primair richt op de overheidsfinanciën, maar waarvan volstrekt helder is hoe afhankelijk deze zijn van de financiële situatie bij de huishoudens en in de financiële sector. De beide programma's vertonen dan ook een behoorlijke overlap. Dat is logisch, omdat een balansrecessie juist vanwege het gevaar van verdere vraaguitval niet alleen met bezuinigingen op bezuinigingen kan worden bevochten. Ik stel vast dat de SER in zijn meest recente rapport, Nederlandse economie in stabielere vaarwater, van april 2013, tot een soortgelijke conclusie komt. De raad richt zich daarbij in het bijzonder op de woningmarkt, het bankwezen en het pensioenstelsel en stelt vast dat de wisselwerkingen hiertussen de conjunctuurbeweging versterken, juist in de neergaande fase. De SER stelt dat het vinden van oplossingen voor structurele problemen in deze sectoren geboden is om het gevaar van een verdere negatieve spiraal af te wenden.

Zoals inmiddels gelukkig breed wordt onderkend, vormen de bovenmatige hypotheekschulden een belangrijke factor van disbalans. De regering kiest voor een geleidelijke afbouw om de neerwaartse dynamiek op de koopwoningenmarkt te beperken. Dat is op zich verstandig. Niettemin meent mijn fractie dat met deze voorzichtige aanpak kansen onbenut worden gelaten, waardoor de vergiftigende uitwerking van de bovenmatige hypotheekrenteaftrek op de overheidsfinanciën en op een redelijke verdeling van inkomens langer standhoudt dan wenselijk is. Ook de Europese Commissie bepleit in haar aanbevelingen een versnelde afbouw van de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrente. Hier moet wel voldoende tegenover staan, waarbij wij in het bijzonder denken aan een verlaging van de thans te hoge hypotheekrente zelf. Internationale vergelijking leert dat een verlaging met een vol procent mogelijk zou moeten zijn.

De heer **De Lange** (OSF): De hypotheekrenteaftrek is natuurlijk een heel mooi onderwerp. Niet zo heel lang geleden hebben wij daarover uitgebreid gedebatteerd. Toen is een kleine stap gezet in de zin dat voor starters de situatie veranderde. Er is echter geen heel grote stap gezet. Die heel grote stap had kunnen zijn om de hypotheekrenten van bestaande gevallen aan te pakken. Als ik het mij goed herinner, is dat mede met steun van de PvdA verhinderd. Of heb ik het niet goed begrepen?

De heer **Postema** (PvdA): Dat is het geval, zeker wat de Tweede Kamerfractie betreft. Mijn pleidooi hier heeft eigenlijk een andere strekking. Ik zeg dat wij ons zouden moeten richten op een aanpalend probleem, namelijk dat de hypotheekrente feitelijk te hoog is door de situatie waarin wij zijn beland. Als dat probleem bij dit pakket wordt betrokken,

zou er een verlaging van de hypotheekrente kunnen worden bereikt door een groter kredietaanbod. Op die manier worden mensen niet louter getroffen door vergaande hypotheekmarktrenteaftrekhervormingen. Er kan dan worden gecompenseerd door een renteverlaging in het vooruitzicht te stellen. Dat is de strekking van mijn opmerkingen hier.

De heer **De Lange** (OSF): Als de hypotheekrente verlaagd wordt, dan is dat leuk voor de individuele hypotheekhouders. Voor het totaal van de overheidsfinanciën dunkt mij toch dat het aan de orde stellen van die regeling als geheel heel wat meer gewicht in de schaal zal leggen dan praten over een kleine aanpassing van de hypotheekrente.

De heer **Postema** (PvdA): Ik denk dat de regering in het Nationale Hervormingsprogramma terecht stelt dat al te snelle verlaging van de hypotheekrenteaftrek de kans met zich brengt dat de huizenprijzen sterker dalen dan wenselijk is. Dat heeft zich ook al geëffectueerd. In haar bijdrage aan dit debat zegt de PvdA-fractie dat door ook te kijken naar de financiering van de hypotheek en het verruimen van de mogelijkheden daartoe via de route van de hypotheekrentehoogte wellicht ook soelaas is te bieden. De druk op de huizenprijzen wordt daarmee wellicht gecompenseerd. Dat is de stelling die ik hier inneem.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik heb bij de algemene financiële beschouwingen aan de minister gevraagd hoe dat zit met de hypotheekrente. Die lijkt in Duitsland namelijk ongeveer 2% lager te zijn. Er is alle aanleiding om te veronderstellen dat wij in Nederland op zijn minst met een oligopolistische markt te maken hebben. Ik heb de minister die vraag gesteld omdat verlaging van de hypotheekrente fiscaal voordelen heeft, zowel voor de huizenbezitter als voor de Staat. Als de hypotheekrente minder hoog is, dan is de aftrek ook lager. Een verdere verzwaring van de huizenbezitter vinden wij bovendien te gek om los te lopen. De minister heeft daarop geantwoord dat die 2% eigenlijk wel terecht was. Er waren wat onderzoeken geweest en er zat niets anders in het vat. Ik hoor graag van de heer Postema wat hij eigenlijk vraagt aan de minister. Moet de minister de hoogte van de hypotheekrente aan de markt gaan dicteren? Hoe moet ik mij dat voorstellen? Het kabinet zei eerst dat het niets kan doen aan de hypotheekrente. Onderzoeken naar het al dan niet aan de slag zijn van monopolisten op de hypotheekmarkt helpen kennelijk niet. Hoe moet ik mij voorstellen dat de hypotheekrente door het kabinet omlaag wordt gebracht?

De heer **Postema** (PvdA): Geloof het of niet, maar ik wilde het antwoord op die vraag juist geven in mijn volgende zin.

Een dergelijke aanpak vergt creativiteit en vooral ook enige moed. Daarbij doelen wij in het bijzonder op de inzet van ons opgebouwde pensioenvermogen. De minister van Economische Zaken vraagt zich in het Nationale

Hervormingsprogramma hardop af waarom Nederlandse pensioenfondsen ervoor kiezen om niet méér in de Nederlandse economie te beleggen dan nu het geval is. Hij verwijst naar verkenningen, zoals die van Kees van Dijkhuizen, om voor de pensioenfondsen investeringsproposities te ontwikkelen in Nederlandse infrastructuur, (zorg)vastgoed, energiebesparing en mkb-financiering, alsook om pensioenfondsen en verzekeraars meer te betrekken bij de Nederlandse hypotheekmarkt. De minister blijft voorop stellen dat het institutionele beleggers vrij staat om de beste investeringskeuze voor hun klanten te maken. De kunst is dan om te zien dat dergelijke beleggingskeuzes niet alleen een individueel, maar ook een collectief vraagstuk betreffen.

Tweedepijlerpensioenen en een aanzienlijk deel van onze zorgverzekering zijn zelf ook geen resultaat van individuele keuzevrijheid, maar van verplichte arrangementen. Het is zeer de vraag wat nu eigenlijk de beste beleggingskeuze voor die zogenaamde "klanten" is. Als het resultaat is dat ons spaargeld in het buitenland wordt belegd en er aldus sprake is van een mismatch tussen hypothecaire schulden, bankbalansen en verzekeringsfondsen, dan kan men zich met rede afvragen of we hiervoor met ons allen niet een heel dure macro-economische rekening betalen. Wij roepen de regering daarom op, de discussie over de inzet van de pensioenfondsen en andere collectief verplichte verzekeringsfondsen weliswaar met respect voor ieders positie, maar minder vrijblijvend te voeren. Dit zou heel wel tot een win-winsituatie voor zowel de pensioensector en de bankensector als voor de investeringen en bestedingen van bedrijven en gezinnen kunnen leiden. Ik wil hierop graag een reactie van de bewindslieden.

De heer **De Lange** (OSF): De heer Postema praat met heel veel gemak over "ons pensioengeld." Ik ben heel benieuwd wie hij met "ons" bedoelt. Volgens mij zijn de pensioengelden in essentie het uitgestelde loon van de deelnemers aan de pensioenfondsen. Of dat "ons" is, daarvan heb ik geen flauw idee, maar dat zijn de eigenaren van dat geld. Ik denk dat het niet aan de orde is dat anderen over dat geld beslissingen nemen. Ik denk juist dat wij de situatie moeten veranderen waarin het slechts de sociale partners zijn die daar zeggenschap over hebben en de mensen die het werkelijk betreft, de deelnemers die alle risico's lopen in de pensioenfondsen, buiten spel staan. Het zou mij een lief ding waard zijn als de heer Postema daarvoor een lans zou breken.

De heer **Postema** (PvdA): Ik denk niet dat de heer De Lange bepleit dat het geld van de sociale partners is. Ik zou graag weg willen van de discussie over mijn en dijn. Daar gaat het hier niet om en dat is ook helemaal niet de strekking van mijn opmerkingen. Met de loutere constatering dat zo veel van het pensioenvermogen van de Nederlanders in het buitenland wordt belegd en niet ten bate komt van Nederlandse investeringsprojecten, probeer ik aan te geven dat

daarmee een heel onhandige combinatie gecreëerd is. De grote hoeveelheid van dat geld vormt in relatie tot de omvang van onze financiële sector en in relatie tot onze hypothecaireschuldpositie een heel onhandige combinatie. De macro-economische onbalans waarin wij terecht zijn gekomen, speelt ons parten. Vroeger was dat niet zo erg, maar de afgelopen vier, vijf jaar hebben wij daar erg veel last van gehad. Wij zijn van mening dat de dialoog tussen de besturen van de pensioenfondsen en de regering over een verhoogde inzet van de pensioengelden voor Nederlandse investeringsprojecten wel eens tot een win-winsituatie zou kunnen leiden. Ik bepleit dus niet om de pensioenfondsen te treffen of om een greep uit de kas te doen, daar gaat het hier niet om. Het gaat erom proposities met elkaar te ontwikkelen die ook voor de Nederlandse pensioensector interessant zijn. De pensioensector heeft ook wel iets aan zijn hoofd. Ik wijs op dekkingsgraden, rekenrentedebatten en noem maar op. Het zijn institutionele arrangementen die in deze tijd van crisis bespreekbaar moeten zijn. Men moet samen blijven kijken hoe wij de balanscrisis recht kunnen trekken.

De heer **Terpstra** (CDA): Het CDA hecht sterk aan de rol van de sociale partners in de pensioenfondsen. Het CDA is ook voor overleg tussen de regering en de pensioenfondsen over de bestedingen in Nederland. De heer Postema zei dat hij vond dat het overleg minder vrijblijvend moet zijn. Wat bedoelt hij daar precies mee?

De heer **Postema** (PvdA): In het Nationale Hervormingsprogramma wordt aangegeven dat er wel gekeken wordt naar de uitkomsten van Van Dijkhuizen. Ik had dit graag wat steviger geformuleerd willen zien. Het belang van de inzet van dit soort middelen om een disbalans te voorkomen, is heel groot. Ik denk dat het een kans is om uit allerlei andere discussies over tekortnormen et cetera te komen. Ik had graag gezien dat de minister van Economische Zaken dit als een belangrijke mogelijkheid zou oppakken, vandaar mijn opmerking.

De heer **Backer** (D66): Het feit dat er enerzijds schulden zijn en er anderzijds geld nodig is voor investeringen, wil nog niet zeggen dat het geld dat daarvoor beschikbaar is ook daarvoor moet worden ingezet. Ik begrijp de redenering van de heer Postema wel, maar ik heb er toch problemen mee. Hij begint met de constatering dat er iets in het buitenland wordt geïnvesteerd. Daar zit de connotatie achter dat dit eigenlijk toch een gekke zaak is, want men zou beter in eigen land kunnen investeren. Mijn stelling is dat als de opbrengst in het buitenland beter is voor de deelgerechtigden, investeren aldaar beter is. De verantwoordelijken voor de Nederlandse pensioenfondsen worden allemaal door de Nederlandsche Bank getest en hebben allemaal een "fiduciary duty" voor het functioneren van het fonds. Zij moeten doen wat het beste is voor het fonds. Je kunt wel zeggen dat dit gekheid is en dat het geld ergens anders

besteed zou moeten worden, maar het is geen vrij geld. De vraag is dan waar er ander geld is. Wij zouden de discussie moeten voeren over de vraag waarom er niet geïnvesteerd wordt in Nederland. Ik denk dat dit te maken heeft met het investeringsklimaat en met andere dingen. Het een is niet het ander.

De heer **Postema** (PvdA): Ik wil hier iets anders tegenoverstellen. Het paradigma van de heer Backer is bekend. Daar zijn wij allemaal mee opgegroeid. Het is het standaardparadigma dat ook wordt toegepast op de fondsbeleggingen in de pensioensector. Daarmee is niet gek veel mis, ware het niet dat er sprake is van een enorme disbalans. Wat ik hier vanmiddag bepleit, is dat ook pensioenfondsen niet alleen naar de individuele beleggingsopbrengsten moeten kijken als hun cliënten door macro-economische onevenwichtigheden gigantisch getroffen worden. Dan weegt het individuele belang van een beleggingsrendement soms niet op tegen het collectieve belang om uit deze crisis te komen. Nogmaals, het gaat er niet om dat wij tegen de pensioenfondsen gaan zeggen dat zij dit of dat moeten doen. Dat is het punt niet, maar het louter focussen op rendementrisico en daarom een grote portefeuille in het buitenland aanhouden, gaat voorbij aan de ernst van deze crisis. Ik pleit ervoor dat de inzet van het Nederlandse pensioenvermogen niet alleen beleggingsmix is van een treasury, maar een mix waarbij de pensioenbesturen ook de grote macro-economische onevenwichtigheden betrekken ten bate van hun cliëntèle.

Een ander onderdeel van de woningmarkt wordt tevens zowel in het Nationale Hervormingsprogramma als in de aanbevelingen hierover van de Europese Commissie geadresseerd, namelijk het koppelen van de huren aan de inkomens van huishoudens in de sociale huursector. De Commissie roept op tot bespoediging en pleit er tevens voor dat woningcorporaties zich weer gaan richten op huishoudens die het meest behoefte aan sociale woningen hebben. Ook hier pleitte mijn fractie eerder reeds voor een hervormingsgerichte én bestedingsgerichte aanpak. Met andere woorden: het resultaat van de hervormingen op de huurmarkt zou primair ten goede moeten komen aan de sector zelf in plaats dat het als stoplap voor de begroting dient. En daarbij horen dan uiteraard sluitende afspraken met de corporaties om tot een krachtig investeringsprogramma te komen voor renovatie en nieuwbouw in de sector zelf, met alle inverdieneffecten voor de Nederlandse staatskas van dien. Dit zou tevens een uitgelezen moment zijn om tot afspraken te komen over de broodnodige en inmiddels ook door de sector zelf erkende hervorming van het systeem van zelfstandige woningbouwcorporaties, waarbij, zo merken wij op, de corporaties uitdrukkelijk een taak behouden om bij te dragen aan de diversiteit in buurten en wijken. In dat kader zien wij uit naar de tweede ronde van het overleg met de Kamer over het woonakkoord.

Uiteraard wordt in het Nationale Hervormingsprogramma ook de nodige aandacht besteed aan de werkgelegenheid, zowel generiek als specifiek voor wat betreft de inzet van oudere werknemers en mensen in de marge van de arbeidsmarkt. Toch is hier wel iets bijzonders aan de hand. Immers, we moeten constateren dat de werkloosheid in ons land weliswaar in Europees perspectief onverkort laag is, maar niettemin snel stijgt. De opsomming van maatregelen die de regering heeft genomen en voornemens is te nemen is weliswaar lang, maar steekt hier in termen van effectiviteit toch wat bleek bij af. Wanneer de regering het met de fractie van de Partij van de Arbeid eens is dat werk een essentieel onderdeel is van de receptuur om de crisis mee te bestrijden en dat in het bijzonder jeugdwerkloosheid ontoelaatbaar is, dan vragen wij ons af of het banenplan, dat de in dit Nationale Hervormingsprogramma genoemde maatregelen beogen te zijn, voldoende stevig is. In dit kader steunen wij de oproep van de Europese Commissie om vooral tot een verdere beperking van de negatieve fiscale arbeidsprikkels te komen. Ook achten wij, zoals bekend, een verschuiving van het belasten van arbeid naar het belasten van schadelijke en vervuilende activiteiten wenselijk. Ik roep tevens in herinnering dat deze Kamer onlangs een motie van mijn collega De Vries heeft aangenomen over de noodzaak van een Europees werkgelegenheidsbeleid. En tot slot is het van groot belang dat Nederland de kansen optimaal benut die de Europese structuurfondsen, en in het kader van het banenplan het Europees Sociaal Fonds in het bijzonder, bieden. Ziet de minister van Economische Zaken hier mogelijkheden toe, zo vragen wij hem.

De heer **Reuten** (SP): U vindt de jeugdwerkloosheid ontoelaatbaar. Moet ik dat letterlijk nemen?

De heer **Postema** (PvdA): Ik probeer te proeven wat de strekking is van deze op zich belangrijke vraag.

De heer **Reuten** (SP): Moet het verboden worden? Moeten we er van af? Ogenblikkelijk?

De heer **Postema** (PvdA): Ik weet niet of een verbodsbepaling helpt. Maar we zijn het een heel eind eens dat het hoe dan ook voorkomen moet worden. Het zou interessant zijn om daarvoor nieuw instrumentarium te ontwikkelen. Dat heb ik niet kunnen ontdekken in het banenplan van de minister van EZ. In het bedenken van die instrumenten mag je wat ons betreft heel ver gaan.

De heer **Van Strien** (PVV): Bent u ook van mening dat verhoging van de AOW-leeftijd middenin een crisis leidt tot extra jeugdwerkloosheid? Of heeft dat geen enkele invloed gehad?

De heer **Postema** (PvdA): Ik weet het eerlijk gezegd niet. Ik heb goed geluisterd naar uw eerdere interventie. Zelf heb ik in je jaren tachtig

dit soort discussies gevoerd, waarbij het steeds om de vraag ging of je met het verdelen van arbeid de taart verdeelt, of hem juist kleiner maakt. Ik heb daarvan meegenomen dat het een multidimensionaal vraagstuk is, waarbij het ongelooflijk belangrijk is om de huidige taart te verdelen, maar vooral om haar te laten groeien. In dat kader snap ik, gezien de urgentie van de onhoudbaarheid van het handhaven van de toenmalige AOW-leeftijd, dat die leeftijd is verhoogd.

De heer **Van Strien** (PVV): De heer Reuten vraagt of er echt iets moet worden gedaan aan de jeugdwerkloosheid. Daar antwoordt u bevestigend op. En u weet niet, begrijp ik uit uw antwoord, of de verhoging van de AOW-leeftijd daarop invloed heeft gehad. Dat is geen vraag, maar meer een constatering.

De heer **Postema** (PvdA): Dat hebt u helemaal goed. Ik zei al: ik zal nooit met stelligheid beweren dat ik iets zeker weet als er een onzekerheid is, mijnheer Van Strien. Daar voel ik me altijd heel gelukkig bij, kan ik u vertellen.

De Europese Commissie is opvallend uitgesproken in haar advies om, bij een mogelijke verdere inzet op uitgavenreductie, de uitgaven op gebieden die rechtstreeks van belang zijn voor de groei te ontzien. Daarbij doelt zij met name op onderwijs, innovatie en onderzoek. Mijn fractie steunt deze oproep en stelt met spijt vast dat de relevante uitgavenkaders ten behoeve van de kenniseconomie ten opzichte van de periode vóór 2010 sterk zijn gereduceerd, in het bijzonder door het wegvallen van het Fonds Economische Structuurversterking en het naar de algemene middelen toe laten vloeien van de aardgasbaten. Daarmee lijkt weinig lering te zijn getrokken uit de lessen van de jaren zeventig waarnaar zelfs een ziekte is vernoemd, de Dutch disease, en die tot uitholling van onze industrie heeft geleid. Talrijke landen, of dat nu Noorwegen of de Golfstaten betreffen, investeren, met expliciete verwijzing naar het gevaar van de Hollandse ziekte, grote delen van hun inkomsten uit natuurlijke hulpbronnen in versterking van de fysieke, kennis- en innovatie-infrastructuur. Graag vernemen wij van de regering of zij een herintroductie van het FES op enige termijn aannemelijk acht.

De heer **Terpstra** (CDA): Mag ik dit zien als een soort postume spijtbetuiging dat u vorig jaar tegen mijn motie hebt gestemd, waarin gewoon exact hetzelfde stond?

De heer **Postema** (PvdA): Ik zal die motie nog eens lezen. Op zich hebben wij, met velen van ons, best begrip voor het feit dat de financiële nood zo hoog was en mogelijk is dat je geneigd ben tot het nemen van dit soort maatregelen. Maar er zijn onderdelen van onze inkomsten waarbij je moet oppassen die structureel als een begrotingsonderdeel te zien voor het sluitend maken van je exploitatie. Dan gaat het om grondstoffen en het FES. Ik snap dat dat niet dit

jaar of volgend jaar kan worden gerepareerd, want in die luxepositie zitten we niet, maar ik wil een oproep doen om dat op enige termijn wel te bezien. Ik zal uw motie er nog eens op naslaan.

Ondanks de hernieuwde aandacht voor de industrie die naar onze mening geboden is, zijn er zeker ook kansen om juist in andere sectoren het been bij te trekken. Terecht maakt het Nationale Hervormingsprogramma melding van de relatief lage productiviteit in de sectoren bouw, zakelijke dienstverlening en detailhandel, zeker wanneer we dit afzetten tegen de zeer sterke prestaties in de chemie, de logistiek en de voedingsindustrie. Dit is helemaal interessant, omdat het te benutten groeipotentieel in de zakelijke dienstverlening middels het verminderen van regeldruk naar opgave van de regering tot een additionele macro-economische groei van 3% bbp zou leiden. In geval dit in tien jaar zou worden gerealiseerd, dan levert dit een jaarlijkse groeibijdrage van 0,3 procentpunt bbp op. Voor de bouwsector zou dit 0,2 procentpunt zijn. Kijk, dan hebben we het ergens over. De kunst is echter om de regeldruk ook daadwerkelijk aan te pakken, waarbij onverkort geldt dat regels juist moeten dienen om duidelijkheid te creëren en rechtsbescherming te verzekeren. De afgelopen jaren is hier door diverse kabinetten het nodige lawaai over gemaakt, maar wij moeten constateren dat we alles samen genomen maar weinig zijn opgeschoten. Waarbij wij, als Kamer, overigens ook de hand in eigen boezem moeten steken. Kan de regering aangeven hoe zij de belangrijke kansen die hier liggen reeds in deze kabinetsperiode gaat aangrijpen? En is zij daarbij tevens bereid om niet alleen naar het saneren van bestaande regelgeving te kijken, maar eveneens te voorkomen dat er nieuwe regels worden toegevoegd zonder dat oude zijn afgeschaft?

Tot slot het Stabiliteitsprogramma zelf. En laat mij beginnen met het delen van een zeker ongemak. Zoals bekend heeft mijn partij, en zo ook haar fractie in de Eerste Kamer, de afgelopen jaren gewaarschuwd voor de schadelijke effecten van een ideologisch gedreven versoberingsbeleid. Het omgekeerde is evenwel eveneens onwenselijk, namelijk het voeren van krampachtige pleidooien om hoe dan ook niet aan de afspraken binnen de Europese Monetaire Unie vast te houden. Volgens mijn fractie is het debat over het al dan niet behalen van de saldodoelstelling van 3% aanzienlijk minder interessant dan de vraag hoe die doelstelling gerealiseerd moet worden. Ik herinner de Kamer aan de volgende reeks van tekorten van de afgelopen jaren: 5,6% in 2009, 5,1% in 2010, 4,7% in 2011, 3,8% in 2012 en een geraamd saldotekort van 3,6% in 2013. Tegelijkertijd is de nationale schuld opgelopen tot ruim 70%, betalen we jaarlijks meer dan 10 miljard euro aan rente en is het nationaal inkomen anno 2013 even hoog als in 2007. Dat zijn geen prestaties om trots op te zijn. Het zal echt anders moeten. Maar, in het verlengde van hetgeen ik hiervoor stelde, niet via de weg van het boekhouden, van de rekenmachine, of van de kaasschaaf.

Hoe dan wel? Het kabinet geeft aan onverminderd geëngageerd te zijn aan het

realiseren van de EMU-doelstelling. Dat is als zodanig een heldere lijn, waarbij wij de regering vooral aanmoedigen om, met de Europese Commissie, naar het wegwerken van het structurele tekort te kijken. En in het regeerakkoord zijn tal van hervormingsmaatregelen opgenomen die ook de onderliggende problemen van onze economische malaise en de zorgwekkende situatie van de overheidsfinanciën adresseren. Tegelijkertijd zijn inmiddels een pensioenakkoord, een woonakkoord, een sociaal akkoord en een zorgakkoord overeengekomen met de sociale partners. Al met al zijn het positieve ontwikkelingen. Wij gaan ervan uit dat deze akkoorden de komende maanden standhouden. De vraag is echter of het genoeg is om de overheidsfinanciën weer op de rails te brengen, en of de additionele middelen geen onnodige schade brengen aan het groeivermogen van de economie, aan de werkgelegenheid en aan de inkomenspositie van de minstverdienenden in ons land. Wij hebben onze bijdrage in eerste termijn willen benutten om constructief bij te dragen aan de gedachteswisseling en zien uit naar de reactie van beide bewindspersonen.

De heer **Reuten** (SP): De heer Postema stelt vragenderwijs dat schade wordt toegebracht aan het groeivermogen van de economie. Wat is zijn positie: zit hij op de lijn van de lijsttrekker van de PvdA van tien maanden geleden, of op de lijn van het kabinet? Het gaat immers om de prioriteit van groei versus het begrotingssaldo.

De heer **Postema** (PvdA): Ik probeerde aan te geven dat het streven naar bijvoorbeeld de 3%-norm niet per se ten koste hoeft te gaan van de groei. Ik heb geprobeerd dit te nuanceren. Het gaat meer om de manier waarop je het doet, dan om het feit dat je er komt. Tegelijkertijd stoert het mij dat in de hele discussie over de doelstellingen van het Stabiliteits- en Groeipact de 3%-norm voorop wordt gesteld, blijkbaar omdat hij zo concreet is. Je hoort eigenlijk maar weinig over het structurele saldo. Ik heb geprobeerd om een aantal zaken aan te reiken, waarvan ik weet dat ze bijzonder lastig zijn. Mijn pleidooi is om maatregelen te nemen die een investeringsimpuls geven aan onze economie en die positieve bestedingseffecten hebben die ten goede komen aan het EMU-saldo, zonder dat ze de noodzakelijke groei tekort doen. In het lange debat dat we hadden over de inzet van pensioenmiddelen, hebben we het hier ook over gehad.

*N

De heer **Van Strien** (PVV): Voorzitter. Wij spreken vandaag over het Nederlandse Nationaal Hervormingsprogramma en het Stabiliteits- en Convergentieprogramma in het kader van het Europese semester. Alle sprekers zullen zich vandaag, evenals ik, door buitengewoon wollige documenten geworsteld hebben. Wollige documenten dienen meestal om veel te verhullen en dat is deze keer niet anders. Kijk alleen naar de titel, het Nederlandse Nationale Hervormingsprogramma, dus niet het Griekse

Nationale Hervormingsprogramma of het Franse Nationale Hervormingsprogramma. Nee, het gaat hier om Nederland als provincie van de Europese superstaat. Daarover mogen wij vandaag tegen elkaar praten. Het is in ieder geval geen meepraten, want Brussel schrijft ons volledig de wet voor op het gebied van financiën, pensioenen, arbeidsmarkt, bijstandstoerisme, woningmarkt, huurmarkt en zorg. Dit kabinet loopt volledig aan de leiband van Brussel zonder enig oog voor de ellende die dit voor de hardwerkende Nederlander heeft. Dat dit grote negatieve gevolgen heeft voor de Nederlandse economie, zal ik in mijn betoog duidelijk maken.

Het standpunt dat het Nederlandse parlement buitenspel komt te staan, is niet alleen een PVV-standpunt. Dat blijkt onder andere uit een opmerking van de Raad van State over dit onderwerp. Ik citeer uit het advies van 18 januari 2013 over dit onderwerp: "De politieke besluitvorming over de begroting van het volgende jaar wordt dus in belangrijke mate verlegd van het najaar naar het voorjaar. De behandeling van de wetsvoorstellen tot vaststelling van de begrotingen, en de bijbehorende voorstellen, zoals het Belastingplan, hebben daarmee, wat de hoofdlijnen betreft, meer het karakter gekregen van de uitwerking en formalisering van al vastgelegde afspraken". Het kabinet gooit dus de Nederlandse soevereiniteit overboord. Door Brussel moeten we van Prinsjesdag een stempeldag maken: een dag waarop wij instemmen met wat Brussel ons heeft voorgeschreven.

De minister van Economische Zaken schrijft in zijn brief over het Nationale Hervormingsprogramma: "De Europese Commissie beoordeelt het Nationale Hervormingsprogramma en doet eind mei een voorstel aan de Raad voor landenspecifieke aanbevelingen die aansluiten bij de actuele situatie in Nederland." In de brief gaat hij in op wat hij noemt het "diepteonderzoek" van de Europese Commissie naar macro-economische onevenwichtigheden in Nederland. De minister schrijft: "Elke dag ondervinden burgers en bedrijven de gevolgen van de economische crisis. In veel opzichten is dit geen normale economische crisis". Wat de laatste twee zinnen betreft zijn we het met hem eens, want een normale economische crisis is dit inderdaad niet. De crisis, die ongetwijfeld ook een conjuncturele component zal kennen, wordt verergerd en in stand gehouden door foutief beleid dat door Brussel wordt gedictieerd. Het is beleid dat alleen dient om Brussel tevreden te stellen. Het kabinet sloopt met zijn bezuinigingsbeleid de economie, de koopkracht en de consumptie. Elke maand sluiten 1.000 bedrijven de deuren. De werkloosheid stijgt tot dramatische hoogte. Iedere maand raken 20.000 mensen hun baan kwijt. Jongeren vinden geen werk meer en staan aan de kant. De arbeidsmarkt is een groot drama.

Ook de woningmarkt krijgt heel grote klappen. Het kabinet kiest ervoor om hardwerkende Nederlanders te pakken en ondertussen blijft het geld met bakken naar zowel de EU als ontwikkelingshulp gaan. De pensioenen worden

afgepakt en de WW en ontslagbescherming worden aangetast. Ouderen die onze welvaart hebben opgebouwd, verliezen het vooruitzicht op een goede oude dag.

En dan is daar natuurlijk nog de euro. Ik geef toe dat het verheerlijken van de euro niet alleen een hobby van het kabinet is. De heer Van der Linden heeft namens de CDA-fractie al minimaal twee keer geroepen dat de euro ons zo veel welvaart brengt, de laatste keer bij de algemene Europese beschouwingen. Ik heb er zowel StatLine, de website van het CBS, als AMECO, de website van de EU, de vijand, nog maar eens op nageplozen. En wat zien we? In de vijfjaarsperiode vóór de invoering van de euro was de gemiddelde groei van het bbp 4%. In de jaren vóór het Verdrag van Maastricht in 1993 hebben we lange perioden gezien met nog grotere groei cijfers. Dat is de periode waarin we de economische samenwerking kenden zoals de PVV die ook thans voor ogen staat. Ik zeg dit vooral voor de heer Terpstra van het CDA. Na de invoering van de euro in 2002 is het bbp tot 2012 gemiddeld gegroeid met 1,1%. Als we de voorziene krimp in 2013 erbij nemen, zitten we zelfs lager dan 1%.

Er is geen enkele naoorlogse periode van deze lengte te vinden waarin het zo slecht ging met Nederland als sinds de invoering van de euro. De gemiddelde koopkrachtontwikkeling over de gehele europereode ligt tot nu toe zelfs onder de 1%. Als je de groei van het bbp over een periode van tien jaar voortschrijdend berekent vanaf 1960, gebaseerd op de cijfers van AMECO, dan blijkt dat zelfs de krimp in 1975 en begin jaren tachtig niets voorstelde vergeleken met de situatie sinds de invoering van de euro.

De heer **De Grave** (VVD): Ik zou het zo interessant vinden als we dit eens zouden omdraaien. Het zou moeten betekenen dat de landen die geen euro hebben, grote welvaart kennen. Daar heb je immers al die ellende niet. Ik heb net aangegeven dat het gemiddelde welvaartsverlies sinds de crisis in Denemarken nog groter is. Ik neem aan dat de Engelse collega's de zegeningen van het Britse pond kunnen uitleggen, want het gaat fantastisch in Engeland. Zo kan ik wel een tijdje doorgaan. Ik kan eindeloos voorbeelden geven van landen die geen euro hebben en die het veel slechter hebben gedaan.

De heer **Van Strien** (PVV): De heer De Grave noemt Denemarken en Engeland. Laat ik daar twee andere landen tegenover stellen: Noorwegen en Zwitserland. Maar daar gaat het niet om. Het gaat erom dat ik hier al twee keer gehoord heb dat de euro ons zulke zegeningen gebracht heeft. Ik constateer dat Nederland het nog nooit, althans in de naoorlogse periode, zolang aan één stuk zo slecht heeft gedaan als in de periode waarin wij de euro hebben. Dat is mijn constatering.

De heer **Terpstra** (CDA): Ik heb een aanvullende vraag in de geest van de vraag van de heer De Grave. De euro is volgens mij in 2002 ingevoerd.

Hoe verklaart u dan dat de grote klap, die volgens u door de euro is ontstaan, pas in 2008 plaatsvond?

De heer **Van Strien** (PVV): Dat is helemaal niet waar. De grote klap vond niet in 2008 plaats.

De heer **Terpstra** (CDA): U zegt steeds dat de hele ellende van de langdurige crisis komt door de euro. De euro is ingevoerd in 2002. Dan zou je verwachten dat de economie in 2003 was ingestort, maar dat is niet gebeurd. Dat gebeurde pas in 2008 en volgens mij door heel andere redenen.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik heb gezegd dat ik op basis van de AMECO-cijfers het tienjaarsvoortschrijdende groeicijfer heb bekeken. Vanaf de invoering van de euro dendert dat langzaam omlaag. De heer Terpstra kan de cijfers eventueel van mij krijgen.

De constatering over de euro is overigens al eerder door Lombard Street Research gemaakt, maar is dus ook na te rekenen met AMECO-, dus met EU-cijfers. In dit verband zou ik de minister van Financiën willen vragen of ook hij deze rekensom weleens gemaakt heeft en of dat hij zich daar als "mister euro" niet steeds ongemakkelijker bij gaat voelen. Kun je met droge ogen nog steeds proberen om nieuwe landen, bijvoorbeeld Letland, in dit moeras te trekken?

Als we de krimp van dit jaar erbij nemen, dus een krimp van 0,8%, wordt het beeld in een elfjaarsvoortschrijdend gemiddelde overigens nog dramatischer. Laten we ons even beperken tot 2012 en 2013: 1% krimp in 2012, ingezet direct na het Kunduzakkoord, en dit jaar 0,8% krimp. Is dit conjunctuur? Nee. Hadden we dit vooraf kunnen weten? Ja. De verkiezingsprogramma's van de huidige regeringspartijen lieten namelijk al zien dat het de verkeerde kant uit moest gaan. Ik heb er voor deze gelegenheid het boek Keuzes in Kaart 2013-2017 van het CPB nog eens op nageslagen. In dat boek worden de gevolgen van de verschillende verkiezingsprogramma's nagerekend. Daar kijkt op dit moment natuurlijk niemand meer naar, maar bij mij ligt dat boek bovenop de stapel van regelmatig te raadplegen documenten. De regeringspartijen zullen zeggen: wij hebben een regeerakkoord en nog wat andere akkoordjes die inmiddels gesloten zijn. Van twee matige tot slechte programma's is het resultaat van het regeringsakkoord echter zo ongeveer het slechtste van beide, terwijl uit de recessie komen toch een belangrijk doel zou moeten zijn. De economie gaat immers zienderogen achteruit.

De krimp is ingezet direct na het ten behoeve van Brussel opgestelde Kunduzakkoord en inmiddels zitten we al drie kwartalen in een recessie. Waar men serieus met dit land begaan zou moeten zijn, zou het nuttig zijn om toch ook eens naar alternatieven te kijken voor bezuinigen en belasting verhogen. Ik zou zeggen: kijk naar KiK, Keuzes in kaart, de CPB-publicatie. Daarin is te zien dat bij de PVV, met haar afkeer van de geldsmijterij richting de EU en haar voorstellen voor belastingverlaging -- vooral voor de btw -- de economische groei toeneemt tot 0,7% ten opzichte

van het basispad in 2017, terwijl bij de andere partijen, vooral bij de grote voorstanders van de EU, een daling te zien is ten opzichte van het basispad. Het was, zoals ik al zei, dus allemaal voorzienbaar.

Je ziet bij de programma's van de regeringspartijen verder een negatief effect van het beleid op de koopkracht en dus ook op de consumptie. Dat kan anders; kijk naar het PVV-programma of naar het daarvan afgeleide tienpuntenplan van april van dit jaar.

De werkgelegenheid wordt door het huidige beleid afgebroken, soms wel heel moedwillig door ouderen middenin de crisis langer te laten doorwerken, ten koste van de jongere generatie. Voor het woningmarktbeleid geldt, zowel voor huur als voor koop, hetzelfde verhaal: de crisis wordt er alleen door verergerd. En wat doet het kabinet? Dat komt na een desastreuze ingreep die de markt lam legt, met een lapmiddel als de Blok-hypotheek, waarvan nog geen enkele bank ook maar enigszins serieus heeft overwogen om die aan te bieden.

Nog een laatste opmerking over de aanbevelingen. Dit kabinet is helemaal gebiologeerd door het begrotingstekort. Leiden alle genomen maatregelen tot een lager begrotingstekort? Nauwelijks. Het tekort zal een paar tienden van een procent lager uitkomen. De maatregelen leiden vooral tot krimp van de economie. Je kunt je afvragen wat voor zin het heeft om in 2013 de belastingen met 9 miljard te verhogen om vervolgens te concluderen dat je 8,5 miljard minder hebt opgehaald dan verwacht. Intussen zijn veel onrust en wantrouwen gezaaid, met als gevolgen krimp, werkloosheid, faillissementen en uiteindelijk geen dubbeltje meer belastinginkomsten. Zo maak je de economie, de koopkracht, het consumentenvertrouwen en de werkgelegenheid kapot; voor niets, omdat het moet van Brussel. Aan de overkant heet dat dat "het kabinet de economie kapot bezuinigt". Wil je dat wat deftiger zeggen, dan zeg je dat het beleid niet leidt tot inverdieneffecten, maar tot kostbare uitverdieneffecten. Dat is echter precies hetzelfde.

Wij zullen een andere kant op moeten. Weg van het zwarte gat dat EU heet, weg daarvan voordat we er geheel in gezogen worden. Een EU die zelf zijn financieel management verre van op orde heeft, wil Nederland de les lezen, een EU waarvan de begroting nog steeds, na vele jaren, niet voldoet aan de geldende rechtmatigheidsnormen, waar geen enkel zicht is op de vraag of het geld nuttig wordt besteed. We moeten er zo snel mogelijk vanaf.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. We spreken vandaag over het Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma, de aanbevelingen die daarop door de Europese Commissie aan Nederland zijn gedaan en de vraag wat Nederland met deze aanbevelingen gaat doen, dit alles in het kader van het Europees semester, zeg maar de

procesafspraken over de Europese afstemming van begrotingen en economisch beleid.

Met de eurocrisis is het besef doorgedrongen dat het noodzakelijk is om binnen Europa afspraken te maken over de afstemming van het economische beleid en het begrotingsbeleid. Het Europees semester geeft de structuur waarbinnen deze afstemming plaatsvindt. Eerdere discussies die we hier over dit Europees semester hebben gevoerd, gingen vooral over de vraag hoe en wanneer de parlementaire betrokkenheid bij het opstellen en indienen van de plannen gewaarborgd zou worden. Iedereen dacht immers dat in het Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma de uitgangspunten voor het economische beleid en de begroting van het volgende jaar zouden worden vastgelegd. Als het parlement nog iets te zeggen wilde hebben over de begroting, zou het dus zijn invloed moeten laten gelden op de inhoud van beide programma's.

Het lijkt alsof we ons ten onrechte zorgen hebben gemaakt, want hoe je het stabiliteits- en het Nationale Hervormingsprogramma ook bekijkt, een basis voor de begroting van 2014 vormen ze nauwelijks. Het is niet meer dan een opsomming van de afspraken die tot en met april 2013 zijn gemaakt: afspraken binnen de coalitie, zoals het regeerakkoord en het 1 maartpakket, afspraken met partners in het veld, zoals in het sociaal akkoord, en afspraken met andere partijen, zoals in het woonakkoord. Dat deze afspraken elkaars deels tenietdoen en per saldo steeds minder hervormen en bezuinigen, lijkt het kabinet niet te deren. Als we maar allemaal een auto kopen, komt het goed; dat wil premier Rutte ons doen geloven. En mocht het toch tegenvallen, ach, dan zien we in augustus wel verder.

In het Stabiliteitsprogramma heeft het kabinet hiervoor twee mooie bezweringsformules gevonden, die ook de kern vormen van de begeleidende brief: "Aanvullende maatregelen zullen worden genomen indien de MEV-raming van het CPB (...) daartoe aanleiding geeft. Op dat moment zal het pakket van 1 maart herleven, indien en voor zover dat op dat moment nodig blijkt". De andere formule is: "Het commitment van het kabinet om de EMU-doelstellingen te realiseren is dus onverminderd sterk en zal zo nodig met aanvullende maatregelen worden geëffectueerd". Geen woord over hoe het zit met het noodzakelijk geachte draagvlak indien de 1 maartafspraken herleven en het sociaal akkoord daarmee van tafel is. Ook geen woord over waaruit die aanvullende maatregelen dan zouden moeten bestaan, zelfs niet over uitgangspunten of denkrichtingen daarbij. En wij maar denken dat dat juist het idee was van het Stabiliteits- en Hervormingsprogramma: vooruitkijken en uitgangspunten formuleren voor de begroting van het volgende jaar. Maar misschien waren wij abusief en hechten wij te veel betekenis aan beide programma's?

Inmiddels hebben we kennis kunnen nemen van de aanbevelingen van de Europese Commissie en van de appreciatie daarvan door de Nederlandse regering. Over beide zijn wij niet onverdeeld

enthousiast. In de aanbevelingen van de Commissie missen wij een aantal belangrijke onderwerpen die nog wel genoemd werden in het werkdocument van de diensten van de Europese Commissie dat eraan ten grondslag ligt. Het gaat onder andere over:

- groeivriendelijke belastinghervorming, waaronder verbreding van grondslagen, verlaging van subsidies die schadelijk zijn voor het milieu en verhoging van groene belastingen;
- de beschikbaarheid van adequate en hoogwaardige kinderopvang;
- maatregelen om de arbeidsparticipatie van mensen met een migrantenachtergrond en van gehandicapten te vergroten;
- de aanpak van de jeugdwerkloosheid;
- verdergaande ambities op het gebied van onderwijs en innovatie;
- extra maatregelen, gericht op het behalen van het streefcijfer van 16% vernieuwbare energie in 2020.

Dat niet alle aandachtspunten uit het werkdocument het hebben gebracht tot Commissieaanbevelingen, betekent dat de Commissie hierin keuzen maakt, politieke keuzen. Kunnen de ministers aangeven hoe deze keuzen door de Commissie zijn gemaakt? Heeft hierover overleg of afstemming plaatsgevonden met het kabinet of met de Europese Raad? Is het kabinet het met ons eens dat hierop democratische controle plaats zou moeten vinden, bijvoorbeeld door het Europees Parlement, wanneer de Europese Commissie politieke keuzen maakt? Is de regering bereid om tijdens de Europese Raad de vraag te bespreken welke aanbevelingen de Europese Commissie kiest op basis van het werkdocument?

Dat niet alle aandachtspunten van de stafdiensten hebben geleid tot definitieve aanbevelingen, betekent niet dat het allemaal punten zijn die geen aandacht behoeven. Kunnen de ministers aangeven of zij kennis hebben genomen van deze aandachtspunten, of zij de analyses en zorgen zoals verwoord in het werkdocument delen, en of zij ook deze aandachtspunten bij de gedachte- en besluitvorming over verdere hervormingen zullen betrekken? Zijn de ministers bereid om ook van die aandachtspunten een appreciatie te maken, waarbij beargumenteerd wordt aangegeven of en in hoeverre de regering deze punten ter harte zal nemen?

Van de aanbevelingen die de Commissie wél doet, springt de aanbeveling dat Nederland in 2014 het begrotingstekort moet terugdringen naar 2,8% het meest in het oog. Terwijl andere landen twee jaar hebben gekregen om naar de 3% toe te werken, krijgt Nederland maar één jaar. Is het juist dat de regering nooit om een termijn van twee jaar heeft gevraagd? Zo ja, waarom niet? Is het denkbaar dat de Europese Commissie meer respijt zou hebben gegeven, net zoals zij dat bijvoorbeeld bij Frankrijk heeft gedaan, wanneer de regering beargumenteerd om een langere termijn had gevraagd? Nu gisteren ook VNO-NCW, bij monde van de heer Wientjes, naar aanleiding van de nieuwe DNB-cijfers aangaf het onverstandig te vinden verder te bezuinigen om in 2014 op een begrotingstekort van 3% uit te komen, staan

kabinet en Europese Commissie op dit punt wel erg alleen. Is het kabinet bereid om, mede naar aanleiding van de nieuwe cijfers, het gesprek aan te gaan met de Commissie en in de Europese Raad teneinde alsnog een jaar langer respijt te krijgen? Is de regering bereid om daar dan een extra inspanning op het gebied van structurele hervormingen tegenover te zetten, zoals bijvoorbeeld ook Frankrijk en Spanje hebben gedaan?

Tijdens dit debat verscheen in de media het bericht dat de heer Rehn vandaag na het gesprek met minister Dijsselbloem heeft gezegd dat Nederland bij slechtere groei cijfers wellicht later aan de 3%-norm zou mogen voldoen, mits daar structurele hervormingen tegenover staan. Kan de minister bevestigen dat de heer Rehn dit zo heeft gezegd? Is dit voor het kabinet aanleiding om in te zetten op sterkere structurele hervormingen tegenover het wat later bereiken van de 3%-norm?

Van de drie andere aanbevelingen die de Europese Commissie doet, namelijk voor de hervormingen op de woningmarkt, maatregelen om de gevolgen van de vergrijzing tegen te gaan en maatregelen om de arbeidsparticipatie te verhogen, legt het kabinet er blijkens de appreciatie een aantal naast zich neer. Onze indruk daarbij is dat het kabinet die maatregelen doorzet die het al van plan was te nemen en de maatregelen naast zich neerlegt die het niet met een van zijn vele partners heeft afgesproken, en dat de adviezen uit Brussel dus geen enkele rol spelen bij de verdere ontwikkeling van het kabinetsbeleid. Het kabinet doet wat het al van plan was. Sommige partijen zullen daar wellicht blij mee zijn, maar wij hopen toch dat het kabinet het Europees semester wel serieus neemt. Want hoe verhoudt deze houding zich tot de strengheid waarmee het kabinet andere landen tegemoet treedt? In de schriftelijke antwoorden aan de CDA-fractie meldde het kabinet nog dat landen zich verplichten de aanbevelingen van de Commissie over te nemen. Geldt dat alleen voor andere landen of ook voor Nederland? Verliezen Nederland en de minister van Financiën, als voorzitter van de eurogroep, niet compleet hun geloofwaardigheid en gezag in Europa wanneer ze zelf de aanbevelingen in het kader van het Europees semester naast zich neerleggen? Legt het kabinet de aanbevelingen eigenlijk gewoon naast zich neer of is het van plan om met de Europese Commissie en in de Europese Raad de discussie aan te gaan over de aanbevelingen die het niet wil uitvoeren? Heeft de minister van Financiën hierover vanochtend met de heer Rehn gesproken?

Op de argumenten waarmee de overheid de aanbevelingen over het versneld afbouwen van de hypotheekrenteaf trek en de overdraagbaarheid van de heffingsvrije voet naast zich neerlegt, is nog wel wat af te dingen. Ze lijken nobel. Mensen moeten kunnen rekenen op stabiel overheidsbeleid, maar het kabinet is hierbij wel erg selectief, want waarom verdienen zittende huiseigenaren meer bescherming dan zittende huurders, die blijkbaar wel met geheel nieuwe lastenverzwaringen, zoals een inkomensafhankelijke huurverhoging, geconfronteerd mogen worden? En waarom mogen

kostwinners niet versneld hun belastingvoordeel kwijtraken, maar kunnen de kosten van de kinderopvang wel sterk stijgen? In economisch zware tijden staan verworven rechten ter discussie; van iedereen. De keuze om bepaalde groepen mensen hiervan uit te sluiten, is een politieke keuze en geen objectieve noodzakelijkheid. Het zou het kabinet sieren wanneer dit wordt toegegeven. Ik nodig de ministers daartoe uit.

Ik wijd nog enkele woorden aan de hypotheekrenteaf trek. Er wordt veel gesproken over herziening van het belastingstelsel. Daarbij zal het niet alleen gaan over het terugbrengen van de toeslagen, maar zal zeker ook de hypotheekrenteaf trek opnieuw aan de orde komen. Ik begreep dat ook de fractievoorzitter van de VVD in de Tweede Kamer daar inmiddels van uitgaat en ik hoorde de fractievoorzitter van de PvdA in de Eerste Kamer zeggen dat wat hem betreft een verdere aanpak van de hypotheekrenteaf trek denkbaar is, mits daar verlaging van de rente tegenover staat. Waarom houdt het kabinet nog zo krampachtig vast aan de geringe beperking van de aftrek die nu is afgesproken? Waarom formuleert het niet als toekomstplan dat gewerkt gaat worden aan een belastingstelsel waarin die aftrek verder en/of sneller wordt beperkt? Hiermee zou de regering uitvoering geven aan de betreffende aanbeveling van de Europese Commissie en daarmee wellicht onderhandelingsruimte creëren om respijt te vragen voor het bereiken van de 3%- of 2,8%-norm. Graag ontvang ik hierop een reactie.

Over het creëren van onderhandelingsruimte gesproken: ik kan mij heel goed voorstellen dat de regering dit ook kan doen door uitvoering te geven aan de aandachtspunten uit het werkdocument die het niet tot Commissieaanbevelingen hebben gebracht, zoals die op het gebied van de verbreding van de belastinggrondslagen, het creëren van werkgelegenheid of het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie. Zien de ministers op dit punt ruimte bij de Commissie en de Europese Raad?

Voorzitter, ik rond af. Het kabinet klampt zich vast aan gesloten akkoorden en toont onwil of onvermogen om vooruit te kijken. Het adagium "regeren is vooruitzien" lijkt voor deze regering niet op te gaan. Tegen beter weten in hoopt ze op mooie cijfers, zodat er geen verdere plannen gemaakt hoeven te worden. Maar net zoals vrijwel iedereen buiten dit kabinet het erover eens is dat nog meer kortetermijnbezuinigingen meer kwaad dan goed doen, is ook voor vrijwel iedereen duidelijk dat verdere hervormingen onvermijdelijk zijn. Er moet vooruitgekeken worden. Er moet geregeerd worden. Meer en meer dringt zich de vraag op of dit kabinet daartoe wel in staat is, met zijn lappendeken van afspraken en akkoorden. De tijd zal het leren. In augustus zullen we moeten constateren dat de bezweringsformules uitgewerkt zijn en dat de ramingen aanleiding geven tot nadere maatregelen. Dan zal het kabinet aan de bak moeten en zal het zich niet langer kunnen verschuilen achter afspraken en akkoorden. Dan moet er geregeerd worden. Ik nodig het kabinet van harte uit daarmee niet te wachten tot augustus

en nu al aan te geven waaruit de nadere maatregelen zullen bestaan.

Voorzitter: Franken

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Ik spreek deze bijdrage mede namens de Partij voor de Dieren uit.

Nederland bevindt zich in de ernstigste economische crisis sinds vele decennia en zal nog wel even onder die omstandigheden blijven zuchten. We maken een diepe recessie door, de werkloosheid is gestegen tot zorgwekkende hoogten en zal verder stijgen, en het vertrouwen van de burger is zo ver gedaald dat een verdere daling nauwelijks nog mogelijk is. Begrotingsdoelstellingen worden niet gehaald, niet in Nederland, maar evenmin elders in Europa. De retoriek van de Nederlandse regering en de Europese Commissie viert hoogtij, maar brengt mogelijke oplossingen geen stap dichterbij. Dat we "sterker en socialer uit de crisis komen" is verworpen tot een bezweringsformule, een serieus kabinet onwaardig. Dit soort Ti-ta-tovenaarsgesprek is voor de burger die aan koopkracht inboet, die zijn baan verliest, die zijn hypotheek niet meer kan betalen en die regelmatig verneemt hoe Nederlandse garanties aan andere landen zonder heldere democratische verantwoording en controle de pan uitrijzen, onbegrijpelijk en letterlijk weerzinwekkend. Dat de nooit gekozen Eurocommissaris Olli Rehn het financieel-economisch beleid van ons land lijkt te dicteren, draagt ook al niet bij aan de waardering van de burger voor Europese instituties.

Waar te beginnen en waar in dit debat op in te zetten? Door de grote verwevenheid van Nederlandse en Europese problemen is dat niet eenvoudig. Het centrale punt waar het naar mijn mening om gaat, is hoe te manoeuvreren in een situatie van langdurige economische recessie en krimp. Is het huidige bezuinigingsbeleid, dat in belangrijke mate de burger en zijn koopkracht treft, een adequate aanpak? Is begrotingsfetisjisme dat de 3%-norm in Europa heilig heeft verklaard, maar dat haaks staat op de politieke en economische werkelijkheden, het beleid dat vertrouwen schept en oplossingen biedt? Zijn de economische modellen die ook door het CPB gehanteerd worden, van een zodanige kwaliteit en betrouwbaarheid dat wij daar onze financieel-economische toekomst aan op kunnen hangen? Het moge duidelijk zijn dat hier enorme problemen liggen. Ik zal de verleiding weerstaan, deze problemen "uitdagingen" te noemen. Ook aan dat soort retoriek heeft de burger geen behoefte. In de echte wereld is het maar beter de dingen bij de naam te noemen en allerlei eufemismen definitief af te zweren. Hiermee heb ik waarschijnlijk de eerste wens van mijn fractie uitgesproken waaraan de huidige coalitie niet zal voldoen.

Ik keer terug naar de Europese besluitvorming, de kwaliteit ervan, en de rol van Nederland en de gevolgen voor ons land in dit proces. In de huidige financieel-economische crisis

speelt de Europese Centrale Bank, de ECB, een sleutelrol. Werd onder Duisenberg en Trichet het ECB-beleid nog geschraagd door economische, liever dan politieke overwegingen, onder Draghi zijn we helaas de Rubicon van volledig gepolitiseerd economisch beleid in Europa overgestoken. Het mandaat van de ECB is tot het breekpunt opgerekt, de rente wordt langdurig kunstmatig laag gehouden, met desastreuze gevolgen voor onder meer de Nederlandse pensioenen, en de democratische controle is ver te zoeken. En inmiddels wordt aan de Europese landen die het iets beter doen dan gemiddeld, gevraagd om enorme financiële garanties te verlenen, niet alleen voor failliete landen, maar ook voor hun failliete banken. Dit wordt uiteraard bekostigd uit belastinggelden.

Gegeven deze situatie, mag de burger verwachten dat de democratische verantwoording en de financieel-economische controle van een dusdanige kwaliteit en transparantie zijn, dat hij inzicht krijgt in de vraag of zijn belastinggeld goed en verantwoord besteed wordt. Aan een werkelijk inzicht in die problematiek komt hij in de verste verte niet toe. De Algemene Rekenkamer heeft in het EU-trendrapport 2013 een ontluisterend beeld geschetst en het ontbreken van adequate controlemechanismen haarscherp aan de kaak gesteld. In verband met de tijd zal ik nu niet allerlei zaken uit dit rapport aan de orde stellen, maar dit kan natuurlijk echt niet zo. Ook het IMF heeft uiteindelijk moeten toegeven dat de besluitvormingsprocessen, bijvoorbeeld ten aanzien van het verstrekken van miljardenleningen aan Griekenland, misleidend en ver beneden de maat waren. Door de afzonderlijke lidstaten, waaronder Nederland, is weliswaar veel macht en soevereiniteit overgedragen aan de Europese Commissie, maar de wijsheid van die beslissingen uit het verleden wordt nu door velen, en niet alleen in Nederland, betwist. De monetaire unie wankelt en het voortbestaan van de euro is zelfs voor euro-optimisten twijfelachtig geworden. De realisten denken al langer na over een toekomst na de euro.

Minister Dijsselbloem is voorzitter van de eurogroep geworden. Mijn fractie heeft vanaf het begin betoogd dat dit voor ons land geen goede zaak was. De belangen van Nederland liggen bepaald niet in het zwaartepunt van dat van alle Europese landen. Dit maakt het voor een Nederlandse minister van Financiën onmogelijk om zowel de belangen van ons land te dienen als consensus met alle Europese landen te bereiken. De juistheid van die analyse wordt steeds meer door de feiten ondersteund. De illusoire 3%-norm voor heel Europa is al eerder door landen als Frankrijk en Duitsland simpelweg genegeerd. Weliswaar zijn de afspraken sindsdien aangescherpt, maar Frankrijk heeft al weer voor twee jaar dispensatie bedongen bij Eurocommissaris Olli Rehn. Dat uitstel is echt niet gebaseerd op het superieure financieel-economische inzicht en beleid van François Hollande, die in Japan weet te melden dat de eurocrisis voorbij is. Nederland daarentegen wordt in de tang genomen en de minister van Financiën is

nauwelijks in een positie om hier scherp afstand van te nemen. Zelfs onder economen -- dat is een beroepsgroep die niet uitmunt door consensus -- is niemand meer te vinden die meent dat een verder aangescherpt bezuinigingsbeleid ons uit het moeras zal trekken. Om met George Orwell te spreken: sommigen zijn kennelijk meer gelijk dan anderen.

Om een volksvertegenwoordiging, die een controlerende taak heeft, in staat te stellen die taak ook uit te voeren, zou de regering behulpzamer kunnen zijn dan thans het geval is. Er worden aan Europese steunfondsen als het EFSM en het ESM vele miljarden aan garanties verstrekt en er worden ook miljarden uitbetaald die nooit meer terug zullen komen. Ook in Nederland worden miljardeninjecties verstrekt aan zieltogende banken, als tijdelijke steun of zelfs voor volledige overnames. Het zou buitengewoon nuttig zijn om een A4'tje te ontvangen met een samenvatting waarin iedereen onmiddellijk kan zien welke garanties door ons zijn verstrekt aan diverse Europese noodfondsen, landen en banken, en welke garanties zijn verstrekt binnen Nederland. Hoeveel is gegarandeerd, hoeveel is tot uitkering gekomen, hoe groot zijn de risico's? Momenteel stelt alleen een uitgebreide, frustrerende en langdurige zoektocht op de elektronische snelweg de burger in staat wat incomplete informatie boven tafel te krijgen. Ik verzoek de regering om een duidelijke toezegging op dit punt.

Onlangs sprak Eurocommissaris Olli Rehn over de komst van een depositogarantiestelsel voor alle Europese banken tot een bedrag van €100.000 per spaarder. Men hoeft geen financieel genie te zijn om vast te stellen dat dit om garanties van enorme omvang gaat. Het betreft honderden banken waarvan een groot aantal in financiële problemen van ongekende complexiteit verkeert. De controle op die banken verkeert in veel landen in een rudimentair stadium en van controle door de ECB is vooralsnog geen sprake, als deze ooit al effectief zal plaatsvinden. Bij het debacle van SNS REAAL bleken de overige Nederlandse banken niet in staat, de bedragen benodigd in het kader van het Nederlandse depositogarantiestelsel op te brengen. Die schone taak bleek grotendeels weggelegd voor de belastingbetaler. Kan de minister de Eerste Kamer vandaag inzicht geven in de wenselijkheid van een Europees depositogarantiestelsel, in de bedragen die er ongeveer mee gemoeid zijn en in de risico's voor de Nederlandse belastingbetaler? Of is er sprake van het bekende Nederlandse gezegde "veel beloven, weinig geven doet de gek in vroege leven"?

In de stukken die ik ter voorbereiding van het debat van vandaag heb doorgenomen, wordt vaak, naar mijn smaak veel te vaak, geschreven over de rol die pensioenfondsen kunnen spelen in het oplossen van de crisis. Pensioenfondsen beheren het uitgestelde loon van werkenden en gepensioneerden en zijn slechts met één doel op aarde, namelijk het uitkeren van toegezegde pensioenen. Het is duidelijk dat een pot met geld die zo'n 1.000 miljard bevat, een onvoorstelbare aantrekkingskracht bezit op alles en iedereen die graag over andermans geld beschikt. Dat de

aasgieren in groten getale rondcirkelen, hoeft dus niet te verbazen. Daarom is er voor deelnemers in de pensioenfondsen alle reden zich grote zorgen te maken. Een greep in de kas van pensioenfondsen om financiële problemen van heel andere aard te helpen oplossen, zou bepaald geen nieuw fenomeen zijn. Sterker nog, een gevoel van déjà vu dringt zich onaangenaam nadrukkelijk op. Binnenkort spreken we in deze Kamer over een wetsvoorstel waarmee beoogd wordt de governance van de pensioenfondsen te regelen. Moderne inzichten op dit gebied leggen de zeggenschap bij hen die de risico's lopen. Als één ding overduidelijk is geworden in de afgelopen jaren, dan is het dat dit de deelnemers in de fondsen zijn en niemand anders. Helaas moet geconstateerd worden dat het, in het bijzonder bij de bedrijfstakpensioenfondsen, opnieuw de werkgevers zijn die geen risico's lopen en dat vakbonden die niet representatief zijn, zich al polderend maar al te graag op het pluche willen handhaven. Burgers, let op uw zaak. Graag verneem ik van de verantwoordelijke minister of en, zo ja, welke rol de overheid denkt te spelen ten aanzien van het beleggingsbeleid van de fondsen.

Ten slotte nog een paar woorden over het Nationale Hervormingsprogramma 2013. Mijn fractie heeft enig begrip voor het feit dat een regering in tijden van crisis optimisme wil en moet uitstralen. Tegelijkertijd moeten beleidsstukken vooral een realistische toon treffen. Dat is de enige manier om de burger te overtuigen en voor vergaande plannen te winnen. Hier wreken zich naar mijn mening de onvolkomenheden van een regeerakkoord dat enerzijds inhoudelijk onder druk van de externe omstandigheden nauwelijks meer bestaat, maar waarin anderzijds mantra's herhaald worden uit een verleden dat echt voorbij is. Er bestaat alle begrip voor dat overheidsbeleid in de huidige crisis bezuinigingen impliceert. Dat echter de vermeende noodzaak om op diverse terreinen te bezuinigen de visie op een toekomstige samenleving verduistert, valt minder te prijzen. Op alle belangrijke terreinen -- zorg, woningmarkt, innovatiebeleid, werkgelegenheid van ouderen en jongeren, onderwijs en armoedebestrijding, om er maar een paar te noemen -- stapelen de problemen zich alleen maar op. De door dit kabinet voorbereide wetgeving stuit in veel opzichten op grote maatschappelijke weerstand en blijkt bij implementatie dikwijls ineffectief. Ik zal de Kamer uit piëteit de concrete voorbeelden besparen. Kostbare infrastructurele projecten blijken veel duurder dan begroot, of mislukken. Fraude en incompetentie zijn aan de orde van de dag en kosten de samenleving miljarden, terwijl maatschappelijke dienstverlening het met grote regelmaat aflegt tegen de aberratie van schaamteloze zelfverrijking. Natuurlijk valt dat soort wangedrag de regering niet in detail te verwijten, maar in de perceptie van de burger is er toch veel mis met onze samenleving en gebeurt er te weinig tegen dit wangedrag. Dat dient de regering zich volop aan te trekken.

Aan het slot van mijn betoog in eerste termijn kom ik met een suggestie. Het huidige regeerakkoord is op veel punten achterhaald en

ondervindt onvoldoende politieke steun, bij de burger, maar ook in deze Kamer. Meer draagvlak kan alleen verkregen worden door de huidige coalitie te verbreden en in goed overleg te komen tot een echte toekomstvisie voor Nederland, die breed gedragen wordt en verder gaat dan retoriek alleen. Dat vereist vergaande doorbraken in het denken op terreinen als zorg, woningmarkt, innovatiebeleid, werkgelegenheid van ouderen en jongeren, onderwijs en armoedebestrijding. Dat zal moeilijk genoeg zijn, maar is geen reden om serieuze stappen in die richting niet te zetten. De Nederlandse burger verdient het.

Ik wacht de beantwoording van de ministers met belangstelling af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: De vergadering is iets uitgelopen. De dinerpauze was gepland van 17.15 uur tot 18.30 uur. Tijdens deze pauze zou ook de afscheidsreceptie van de heer Putters plaatsvinden. Deze receptie vindt momenteel al uitvoerig plaats, derhalve stel ik voor dat wij de vergadering voortzetten op het geplande tijdstip. Ik stel vast dat de Kamer zich hierin kan vinden.

**

De vergadering wordt van 17.35 uur tot 18.35 uur geschorst.

Voorzitter: Fred de Graaf

*B

!Drank- en Horecawet!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het Voorstel van wet van de leden Voordewind, Van der Staaij, Hilkens en Bruins Slot houdende wijziging van de Drank- en Horecawet teneinde enkele leeftijdsgrenzen te verhogen van 16 naar 18 jaar en de preventie en handhaving te verankeren (33341).

De **voorzitter**: Ik heet de heer Den Boer van harte welkom. Hij is in de plaats gekomen van de heer De Jong, die het eerste gedeelte van de behandeling van het voorstel als adviseur heeft bijgewoond.

**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

De heer **Voordewind**: Voorzitter. Het is een eer om samen met mijn collega's uit de Tweede Kamer, de heer Van der Staaij, mevrouw Bruins Slot en mevrouw Hilkens, dit wetsvoorstel in de Eerste Kamer te mogen verdedigen. Ik bedank meteen mevrouw Uitslag, het CDA-Kamerlid dat voorheen betrokken was bij het maken van de wet, en mevrouw Bouwmeester, die wij zo-even nog kort hebben mogen spreken en die momenteel met zwangerschapsverlof is. Ook mevrouw

Bouwmeester is nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van het wetsvoorstel.

Uiteraard dank ik de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, die vanavond aanwezig is, voor zijn actieve meedenken. Verder heet ik welkom mevrouw Van Ginneken, adviseur van STAP, die ons enorm heeft geholpen bij het maken van het wetsvoorstel, alsook de directeur van STAP, Wim van Dalen. Ook de verschillende medewerkers van de betrokken fracties, Wouter Langendoen, Rico den Boer, Jitske Haagsma en Gerlof de Jong, dank ik voor het ijverige werk dat zij ook vandaag nog hebben gedaan om alle gestelde vragen te beantwoorden.

Begin juni 2012 nam de Eerste Kamer een belangrijke motie aan, de motie-Meurs c.s., ondertekend door de PvdA, de ChristenUnie en de SP, en bovendien gesteund door het CDA, de SGP, de PvdD, de OSF en 50PLUS. Diverse woordvoerders hebben deze motie vanmorgen al genoemd. In deze motie werd gesproken over een overstelpend bewijs voor de nadelige effecten van alcoholgebruik onder jongeren en over de grote steun in de samenleving en bij gemeenten om een verhoging van de wettelijke alcoholleeftijd van 16 naar 18 jaar door te voeren.

Rond die tijd was ik samen met enkele collega-Kamerleden druk bezig met de voorbereidingen voor het initiatiefwetsvoorstel dat wij vandaag bespreken. De voornoemde motie heeft ons enorm gestimuleerd om verder te gaan met het initiatiefvoorstel, wetende dat er in de Eerste Kamer een ruime meerderheid voor dat voorstel zou zijn, hoewel wij daar, zo is mij verteld, nooit van mogen uitgaan. Er zit hier heel veel kennis en kunde, dus wij hebben goed geluisterd naar alle vragen. Nogmaals, de motie heeft ons gestimuleerd en aangemoedigd om vaart te maken met het wetsvoorstel.

De initiatiefnemers zijn verheugd over het feit dat wij het wetsvoorstel binnen het jaar in de Eerste Kamer mogen verdedigen. Wij zijn de woordvoerders erkentelijk voor hun inbreng vandaag, maar ook in de fase van de schriftelijke behandeling. Vooral mevrouw Quik dank ik hartelijk voor haar lovende woorden in de richting van de initiatiefnemers.

Ik zal vertellen hoe wij de blokjes hebben verdeeld, zodat de Kamerleden weten aan welke persoon zij hun vragen kunnen richten. Ik zal zelf de aanleiding en de achtergronden van het wetsvoorstel schetsen. Na mij zal de heer Van der Staaij het blokje over de gevolgen van het wetsvoorstel voor zijn rekening nemen. Daarna zal collega Bruins Slot ingaan op de handavingsaspecten. Ten slotte zal mevrouw Hilkens vragen beantwoorden over de gemeentelijke preventie en het handavingsplan.

Inmiddels weet bijna iedereen dat het drinken op jonge leeftijd leidt tot onherstelbare hersenschade. Drinken op jonge leeftijd verhoogt in sterke mate de kans op ernstige alcoholproblemen en het verdrievoudigt de kans op alcoholverslaving op latere leeftijd. 57% van de 16-jarigen drinkt op dit moment vaak en veel -- vijf glazen of meer per uitgaansgelegenheid -- en 19% van de jongeren

drinkt twintig glazen of meer in het weekend. Er zijn nog steeds veel comazuipers -- het is al genoemd vanmorgen -- ook van 16 en 17 jaar, alhoewel het totaal van de patiënten vorig jaar gelukkig iets is gedaald. De kosten van de behandeling op de spoedeisende eerste hulp aan jongeren van 15 tot en met 19 jaar bedragen inmiddels 24 miljoen euro per jaar. Zo kan ik een hele waslijst opnoemen met betrekking tot de maatschappelijke schade en de fysieke schade aan levens van jongeren. Kortom, het heeft een verslavende werking. De schadelijke gezondheidseffecten zijn duidelijk. Eveneens heeft het een groot maatschappelijk schade-effect. Daarom zijn wij er als indieners van overtuigd dat wij de leeftijd van 16 naar 18 zouden moeten verhogen.

De initiatiefnemers prijzen zich gelukkig dat zij zich in het gezelschap bevinden van enkele ministers die al eerder hebben gepleit voor de verhoging van de leeftijdsgrens. Ik noem voormalig minister Borst. Ik noem voormalig minister Hoogervorst, die mij in januari 2006 wakker heeft geschud toen hij wees op de enorme omvang van het drinken van jongeren. Als laatste noem ik voormalig minister Ter Horst, die hier vandaag ook aanwezig is. We weten wat haar inzet en toewijding met betrekking tot de verhoging van de leeftijd tot 18 jaar is geweest.

Ik refereer nog even aan voormalig minister Hoogervorst, want deze discussie wordt al jaren gevoerd, en gaat eigenlijk terug tot 2004/2005. Hoogervorst zei in 2006: "Overmatig alcoholgebruik is een openbareordeprobleem, ook omdat het soms leidt tot zinloos geweld. Het is tevens een onderwijsprobleem vanwege de slechte schoolprestaties die het kan opleveren. Het leidt tot onomkeerbare schade in de ontwikkeling van hersenen. Het is dus de hoogste tijd voor een stevige aanpak, waarbij je er met voorlichting alleen niet komt."

In dit wetsvoorstel is ook een verhoging opgenomen van de leeftijdsgrens voor het bezit van alcohol in de openbare ruimte. Het strafbaar stellen van het bezit in de openbare ruimte was al in de Drank- en Horecawet opgenomen, maar nu trekken we de leeftijdsgrens van 16 jaar ook op naar 18 jaar. Die leeftijd van 18 jaar vinden wij dan ook een logische grens. Met 18 jaar hoef je niet meer direct beschermd te worden door de overheid. Met 18 jaar zou je ook naar een coffeeshop mogen gaan of zou je een gokhal of een casino mogen bezoeken. Oftewel, het is de leeftijd voor meerderjarigheid. Binnenkort wordt ook de leeftijdsgrens voor tabaksgebruik opgetrokken naar 18 jaar. Daarmee zullen we één leeftijdsgrens hebben voor riskante genotsmiddelen.

In antwoord op de vragen van mevrouw Frijters en de heer Beckers melden wij het volgende. Door de uniforme leeftijdsgrens die nu al zal ontstaan, worden de naleving en de handhaving vergemakkelijkt. Nu is het een beetje een lappendeken, ook omdat we de vorige wet hebben aangenomen waarbij je zelfs twee leeftijdsgrenzen hebt. De leeftijdsgrens voor de verkoop is namelijk 16 en 18 jaar, maar daarnaast is er ook een grens

met betrekking tot het openbaar bezit. Die leeftijdsgrens bleef alleen 16 jaar. Daarmee ontstond er veel verwarring.

Het is goed om tot duidelijkheid en eenduidigheid te komen als het gaat om die leeftijdsgrens, niet alleen voor jongeren, maar eventueel ook voor toeristen die ons land aandoen. In navolging van Aristoteles zeggen we dan ook: wetgeving moet overzichtelijk zijn en niet zo gecompliceerd dat de burger er weinig meer van begrijpt. Om de handhaving op lokaal niveau te verankeren, stellen wij dan ook voor om in de Drank- en Horecawet op te nemen dat gemeenten periodiek een preventie- en handhavingsplan zullen vaststellen.

Bij de fractie van mevrouw Scholten rees de vraag of de leeftijdsgrens van 18 jaar niet bevoogdend en paternalistisch zou zijn. De wetenschap is duidelijk: alcoholgebruik door jongeren is ongezond en riskant, het is schadelijk voor de ontwikkeling van de hersenfunctie en het verhoogt de kans op verslaving. Dat wetende, kan ik de verhoging van de leeftijdsgrens voor alcohol onmogelijk zien als paternalistisch. Het is puur een vorm van jeugdbescherming. Vandaar ook dat de initiatiefnemers verheugd waren over de uitspraak van het congres van D66 op 9 maart jongstleden, waarbij ook de leden van D66 steun gaven aan de verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar. Maar er zijn nog veel andere argumenten om de leeftijd te verhogen. Wij zijn daar in de memorie van toelichting uitgebreid op ingegaan. Niet voor niets is de leeftijdsgrens in de meeste Europese landen inmiddels 18 jaar. Ook Italië heeft de leeftijdsgrens inmiddels opgetrokken tot 18 jaar. De leeftijdsgrens voor de verkoop van sterke dranken is in Nederland sinds 1967 18 jaar. Dat is altijd een geaccepteerde grens geweest. Ik kan mij niet heugen dat mensen dat paternalistisch vonden.

Je zou de vraag kunnen stellen waarom er niet is gekozen voor de leeftijd van 21 jaar of 23 jaar, aangezien alcoholgebruik tot en met 23 jaar een schadelijk effect heeft op de hersenen. We hebben toch gekozen voor een formele meerderjarigheid in het wetsvoorstel om duidelijkheid te geven met betrekking tot de leeftijdsgrens voor alle genotsmiddelen, die inmiddels op 18 jaar is gesteld.

Mevrouw Frijters vroeg ook naar het maatschappelijk draagvlak van de wet. Het maatschappelijk draagvlak van de leeftijdsgrens van 18 jaar is hoog. Dat blijkt uit de volgende vier studies. Ten eerste noem ik EU citizens' attitudes towards alcohol uit 2010 van de Europese Commissie. Daaruit blijkt dat 70% van de Nederlanders van mening is dat in de hele EU een verbod zou moeten komen op het verstrekken van alcoholhoudende dranken aan jongeren onder de 18 jaar, zowel voor de detailhandel als voor de horeca. Het onderzoek Ziek van alcohol uit 2011 is uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Alcoholbeleid (STAP). Daaruit blijkt zelfs dat 82,8% van de ondervraagden voor een verhoging van de leeftijd naar 18 jaar is. Er is gevraagd naar de politieke kleur van de verschillende mensen die de enquête hebben ingevuld, maar er blijkt op dit punt

eigenlijk geen verschil te zijn. Of je nou van de VVD of D66 of de Partij van de Arbeid komt, er is een heel groot draagvlak bij de respondenten voor het verhogen van die leeftijdsgrens. Ook het Peilstationsonderzoek Ouders van het Trimbos-instituut heeft hier in 2011 onderzoek naar gedaan. Daaruit bleek dat 80% van de ondervraagde ouders met puberkinderen graag een verhoging van de leeftijdsgrens zouden zien. Ten slotte noem ik het onderzoek in december 2012 van 1V Jongerenpanel van EenVandaag. Misschien vraagt u zich af: hoe kijken jongeren er zelf naar? Dat is ook onderzocht. Jongeren tussen de 12 en de 24 hebben aangegeven in meerderheid, namelijk 60%, het verhogen van de leeftijdsgrens naar 18 jaar te accepteren en te steunen.

Is er dan steun bij de gemeenten? De VNG heeft inmiddels aangegeven dat 60% tot 70% van de gemeenten voorstander is van de landelijke leeftijdsgrens van 18 jaar. Ze zijn zelfs blij dat het één uniforme leeftijd wordt en dat er geen sprake meer is van pilotgemeenten waarbij de ene gemeente wel en de andere gemeente niet een leeftijdsgrens van 18 jaar hanteert. Ook alle grote steden hebben aangegeven ontzettend blij te zijn met de leeftijdsgrens van 18 jaar. Zelfs de meeste slijterijen en de supermarkten zijn inmiddels voor een verhoging naar 18 jaar. Alleen in sommige horecasectoren is het draagvlak nog beperkt.

De heer Ganzevoort, de heer Beckers en mevrouw Scholten hebben gewezen op het belang van voorlichting en preventie. Ook de indieners zien dat belang. Wij vinden dan ook niet dat het een losstaande maatregel is, maar wij vinden dat voorlichting straks ook een onderdeel zou moeten zijn bij de invoering van deze wet. Die voorlichting zou specifiek gegeven moeten worden aan ouders. De afgelopen jaren is wel gebleken dat alle voorlichtingsactiviteiten richting jongeren zelf niet erg succesvol zijn. Dat heeft misschien ook te maken met het puberbrein. Er wordt verschillend gedacht over de risico's die je aangaat op het moment dat je drinkt.

Uit veel onderzoeken is gebleken dat met name een breed pakket aan maatregelen en wetgeving, de beschikbaarheid beperken, handhaving en voorlichting, waarmee het meeste effect wordt beoogd, het meest effectief zijn. Wat ons betreft, is het dan ook niet of/of, maar is het een totaal breed pakket, wat ertoe zou moeten leiden dat drankgebruik vermindert onder jongeren, met name jongeren onder de 18 jaar. Net als de leden van uw Kamer vinden wij het belangrijk dat riskant alcoholgebruik onder de jongeren ook terechtkomt in een breed nationaal preventieprogramma. Daar zal de staatssecretaris straks verder op ingaan. Mevrouw Ter Horst stelde nog een aantal vragen over de barvrijwilligers van 16 en 17 jaar. Zo vroeg zij of deze wet voor hen een uitzondering maakt om alcohol te mogen nuttigen. Dat was een goede vraag en die noopt ons om daar vandaag nog eens goed op in te gaan. De crux van het voorstel is dat het wordt verboden om alcohol te verstrekken aan jongeren onder de 18 jaar. Dat wordt bij elkaar gevoegd. In artikel 20 van de Drank- en Horecawet staan geen

uitzonderingen, ook niet voor het personeel. Als een handhaver ziet dat een jongere onder de 18 jaar drank verstrekt krijgt van zijn baas of het aan zichzelf verstrekt, kan de vergunninghouder een boete krijgen. Oftewel: het bezit van alcohol in de openbare ruimte blijft strafbaar, maar daarvan zonderen we het horecapersoneel en het personeel van de detailhandel uit. Indien een jongere in een horecagelegenheid alcohol aan zichzelf verstrekt en dus nuttigt, blijft hij strafbaar. Ik hoop dat we daarmee de bezwaren van de PvdA-fractie hebben kunnen wegnemen. Zo niet, dan hoor ik dat graag en dan zal ik dat verder verduidelijken.

Ik kom bij de een na laatste vraag, namelijk die van de heer Ganzevoort. Hij sprak over de kinderrechtenschendingen. Hij suggereerde dat het argument "selectief" zou worden toegepast op dit onderwerp en hij verwees daarbij ook naar obesitas. In het internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind is het opnemen van de alcoholleeftijd geen verplichting. Toch heeft het toezichthoudend comité in haar meest recente rapportage van 2009 haar bezorgdheid geuit over het gebruik van riskante middelen door Nederlandse adolescenten. Nederland wordt vervolgens aanbevolen om alle nodige maatregelen te nemen om het gebruik van verdovende middelen en alcohol te voorkomen. Alcohol wordt daarbij expliciet genoemd. Wij zijn van oordeel dat het verhogen van de alcoholleeftijd naar 18 jaar een van deze maatregelen dient te zijn. Om te voorkomen dat we onze goede argumenten te zwaar aanzetten, ga ik er hier verder niet op in.

Tot slot kom ik bij de heer Flierman die een vraag had over het onderzoek naar het draagvlak bij ouders. Ik heb daarover al iets gezegd en daarvoor ook verwezen naar het Peilstationsonderzoek Ouders van het Trimbos-instituut. Daaruit blijkt nogmaals dat 80% van de ondervraagde ouders met puberkinderen de verhoging van de alcoholleeftijd steunt en het ook als een steun in de rug ervaart als dat verankerd zou worden in de wet. Het is moeilijk voor ouders om tegen hun kinderen te zeggen dat ze niet mogen drinken als de wet dat gewoon toestaat. Wij krijgen mails met het verzoek om de ouders te helpen om die norm eenduidig naar hun kinderen te communiceren. Zij vragen de leeftijd op 18 jaar te zetten, zodat zij de interne discussie niet hoeven te voeren met hun eigen kinderen die zeggen dat ze van de overheid wel mogen drinken als ze 16 jaar zijn, maar niet van hun ouders, en dat ze moeten wachten tot ze 18 jaar zijn. We zouden dat hiermee kunnen rechtekken. Als de wettelijke norm 18 jaar wordt, zullen veel mensen zich gesteund weten.

We weten uit onderzoek dat ouders de laatste jaren al voorzichtiger zijn geworden. Zo had in 2007 51% van de ouders de regel dat hun kinderen niet voor hun 16de jaar alcohol mochten nuttigen; in 2011 was dat 72%. We hopen van harte dat dit wetsvoorstel er uiteindelijk toe leidt dat alle ouders de norm van 18 jaar zullen hanteren, waarvoor nu al draagvlak is zoals uit verschillende onderzoeken blijkt.

Mevrouw **Ter Horst** (PvdA): Ik heb een vraag waarmee ik misschien een tweede termijn voorkom of waarop ik in tweede termijn antwoord hoop te krijgen. De heer Voordewind heeft dan even wat meer tijd.

Hij zei dat het jongeren in de horeca of in een kantine niet is toegestaan om aan zichzelf alcohol te verstrekken. Ik wil hem wijzen op de beantwoording van mijn vragen. De indieners hebben daarover gezegd dat de wet betekent "dat zij -- althans tijdens werktijd -- geen boete kunnen krijgen op grond van artikel 45, ook niet als zij zelf drinken". Waar staat in de wet dat zij kennelijk wel een boete kunnen krijgen als zij aan zichzelf alcohol verstrekken? De heer Voordewind hoeft die vraag niet nu te beantwoorden; misschien wil hij er nog even over nadenken.

De heer **Voordewind**: Ik kan daarvoor verwijzen naar artikel 20 van de Drank- en Horecawet. Daarin staat dat er geen uitzonderingen worden gemaakt, dus ook niet voor het personeel.

*N

De heer **Van der Staaij**: Voorzitter. Ik ben er dankbaar voor dat de leden van de Eerste Kamer doorwrochte bijdragen aan dit wetsvoorstel hebben willen wijden. Ik wil graag mijn steentje bijdragen door op een aantal vragen in te gaan. Ik ga met name in op de vraag of deze wet wel gaat werken. Je kunt er mooie en goede bedoelingen mee hebben, maar gaat er in de praktijk nu iets veranderen door de verhoging van de wettelijke alcoholleeftijd?

De initiatiefnemers zijn daarover inderdaad optimistisch. Dat is niet omdat wij denken dat hiermee een toverstafje wordt aangereikt waardoor de praktijk in één keer zal veranderen, maar dat is wel omdat wij erin geloven dat zowel stevige voorlichting, preventie, als een heldere, eenduidige wettelijke normstelling, gevoegd bij een stevige naleving en handhaving, echt iets kunnen veranderen aan die praktijk. Heel veel ouders zeggen dat de wettelijke alcoholleeftijd ondermijnend werkt in hun pogingen om hun kinderen pas op 18-jarige leeftijd voor het eerst te laten drinken. De kinderen zeggen dan dat in de wet staat dat je al vanaf je 16de jaar bier mag kopen. Waarom zijn hun ouders strenger dan de wet? Het wordt nog lastiger als je daarop als ouders een goed antwoord probeert te hebben en er verhalen komen dat Pietje en Jantje thuis wel mogen drinken. Waarom zijn zij de pineut die dat niet mag? We helpen de ouders dus enorm door de wettelijke normstelling te laten aansluiten bij wat al door zo velen als sociaal wenselijk wordt gezien. Daarmee worden de ouders ook geholpen om met elkaar één lijn te kunnen trekken. Ook veel jongeren zijn ervan overtuigd -- vooral als ze iets jonger of iets ouder zijn -- dat het nuttig is om de leeftijd te verhogen.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik heb alle sympathie voor het voorstel, maar ik vind de argumentatie van het ondersteunen van de ouders

in, laat ik het zo zeggen, hun morele normstelling een beetje ingewikkeld gezien het feit dat er bijvoorbeeld ook ouders zijn die vinden dat hun kinderen geen televisie mogen kijken. Ik had ook een ander voorbeeld kunnen nemen. Daarvan zeggen we toch ook niet dat we maar eens moeten kijken of we dat als wetgever kunnen ondersteunen? Er zijn heel veel redenen om voor dit voorstel te zijn, maar ik vind het ondersteunen van ouders in hun morele normstelling ingewikkeld. Dat geldt voor mij ook als kinderen zeggen dat Jantje en Pietje wel televisie mogen kijken en vragen waarom zij dat niet mogen, terwijl het ook van de overheid mag. Dat is toch een punt waarbij de eigen verantwoordelijkheid van ouders in de relatie met hun kinderen niet direct sturend is voor de wetgevende positie van de overheid.

De heer **Van der Staaij**: Ik begrijp het punt van de heer Ganzevoort.

Ik heb het nu niet genoemd, maar in de stukken komt al naar voren dat de overtuiging eraan ten grondslag ligt is dat er een enorm maatschappelijk belang mee is gediend en dat er veel gezondheidswinst geboekt kan worden door te kijken op welke wijze we die leeftijd omhoog kunnen laten gaan. De heer Ganzevoort heeft dat in zijn termijn zelf ook genoemd. Ik vind dat de eigen verantwoordelijkheid van ouders en van jongeren juist wel wordt gerespecteerd omdat deze wet in de privésfeer niet normerend optreedt, maar zich uitsluitend richt op de publieke sfeer, het openbaar terrein, de aankoop en dergelijke. Ik hoop dat ik daarmee aan het bezwaar van de heer Ganzevoort tegemoet gekomen ben. Het argument is niet alleen om ouders een steun in de rug te geven; wel is het een extra argument dat er juist aan kan bijdragen dat er iets in de praktijk verandert. In dat kader gebruikte ik dat. Wij horen dat in elk geval van veel ouders terug.

Het is goed om hierbij ook nog te noemen dat we tijdens onze werkbezoeken gedurende de afgelopen periode hebben gemerkt dat veel supermarkten al druk in de weer zijn met het zich voorbereiden op een leeftijdsverhoging. Zij zijn ook heel gemotiveerd om die wettelijke bepalingen serieus te nemen. Dat is ook van belang, omdat het aangeeft dat je niet alleen maar van alles van het toezicht hoeft te verwachten, hoewel dat ook heel belangrijk is, maar ook naleving komt op die manier al goed uit de verf.

De initiatiefnemers realiseren zich voorts dat dit wetsvoorstel vrij snel na de vorige wijziging van de Drank- en Horecawet komt. De heer Beckers ging daar met name op in toen hij erop wees dat hij liever de evaluatie van die wetgeving had afgewacht. De indieners zijn van mening dat er in belang van de gezondheidswinst van jongeren niet te lang moest worden gewacht. Een evaluatie met daarna wetgeving kost ook zo maar twee jaar en dan zitten we al op 2017. De heer Beckers noemde ook nog Aristoteles. Hij had het altijd over de gulden middenweg. Ik denk dat dit wetsvoorstel precies de gulden middenweg is tussen het al bij het vorige wetsvoorstel meenemen van een en ander, maar toen bleek het net te vroeg, en het

wachten op de evaluatie, want dan zijn we weer te laat. In de aanloop naar de verkiezingen ontstond bovendien een nieuwe politieke situatie, toen namelijk diverse congressen en partijen besloten om de leeftijdsgrens van 18 jaar in hun programma op te nemen. De initiatiefnemers waren zeer verheugd dat ook het congres van D66 het verhogen van de leeftijdsgrens omarmde, want dat was opvallend. Men was vooral overtuigd door de gezondheidswinstargumenten.

Mevrouw Frijters vraagt of dit wetsvoorstel ook het comazuipen kan terugdringen, ook bij kinderen onder de 16 jaar. De initiatiefnemers hebben regelmatig gesproken met kinderarts Van der Lely, die vaak presentaties heeft gegeven, ook in de Kamer, en ons heeft uitgenodigd voor werkbezoeken. Hij heeft ons bijna gesmeekt om te zorgen voor een verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar, juist om het comazuipen aan te pakken. Dit zal niet onmiddellijk vanaf de eerste dag effect hebben, maar 18-jarigen gaan gemiddeld minder om met kinderen van veertien jaar dan 16-jarigen. Als je de leeftijdsgrens omhoog laat gaan, is de verwachting dat de algehele leeftijd waarop men begint te drinken gaandeweg ook omhoog zal schuiven. Daar is onderzoek naar gedaan en dat onderzoek bevestigt die verwachting.

Onder andere mevrouw Frijters vroeg ook naar het drinken in hokken en keten. Met name in landelijke gemeenten is het fenomeen hokken en keten helaas nog wijdverbreid. Het drankgebruik in die keten is zorgelijk. Er is alle reden om de problematiek van hokken en keten serieus te nemen en te bestrijden. Dat was al het geval voor dit wetsvoorstel en dat zal zo blijven na dit wetsvoorstel. Onze indruk is overigens wel dat de handhaving de laatste jaren duidelijk is verbeterd. Met name de uitgesproken commerciële keten zijn aangepakt en in sommige gemeenten gesloten. De handleiding ketenbeleid heeft ook doorgewerkt, want die heeft gemeenten duidelijkheid verschaft over het handhavingsinstrumentarium. Het is echter waar, een voortvarende handhaving blijft aangewezen, want er zijn gebieden waar het drankgebruik hardnekkig is. In onze visie is het ook belangrijk dat de detailhandel er bovenop zit, want het drankgebruik in hokken en keten is volledig afhankelijk van levering door de detailhandel. Die zal de alcoholleeftijd goed moeten naleven. De gemeente zal daar zeer streng toezicht op moeten houden. Wij zijn daarom blij dat de Drank- en Horecawet sinds 1 januari strengere bepalingen kent voor supermarkten en een schorsingsregeling voor slijterijvergunningen. Hopelijk zal ook dit een preventief effect hebben. Het belangrijkste is dat als gevolg van dit wetsvoorstel jongeren onder de 18 jaar die zorgen voor de bevoorrading van hokken en keten ook kunnen worden aangepakt. Zodra zij met kratten bier de supermarkt of de slijter uitlopen, kunnen ze worden beboet.

De heer Flierman en mevrouw Frijters vroegen naar de grenseffecten, met name als het gaat om de supermarktverkoop. Het zal inderdaad voorkomen dat jongeren kratten bier of andere drank in België of Duitsland gaan kopen. In grensgebieden waar jongeren lopend of zeer

gemakkelijk naar België of Duitsland kunnen, zal er dus wel over de grens worden geshopt. In het licht van het vrij verkeer van goederen is dat moeilijk tegen te gaan, behalve dan door toezichhouders te laten posteren bij de doorgaande routes naar België en Duitsland. Het is in onze visie niet wenselijk om een speciale wettelijke regeling te maken voor grensverkeer, want dan zou je dat moeten doen voor allerlei producten.

Mevrouw Frijters vroeg om een evaluatie van de wet. In 2010 is in opdracht van de departementen van VWS en Jeugd en Gezin een nulmeting gedaan rond de decentralisatie van het toezicht op de Drank- en Horecawet. In het kader van een pilot hebben 38 gemeenten, verdeeld over 15 pilotgebieden, proefgedraaid met de nieuwe toezichtstaak. Die gemeenten zijn vervolgens vergeleken met een aantal gemeenten die niet aan de pilot hebben deelgenomen. De meest recente wijziging van de Drank- en Horecawet zal ook worden geëvalueerd. Daar is in de Tweede Kamer via de motie-Straus om gevraagd. Recent besloot de Tweede Kamer door in te stemmen met de motie-Bergkamp/Rutte dat de volgende drie elementen in de evaluatie moeten worden meegenomen: de effectiviteit van het wetsvoorstel, de mate waarin de handhaving door gemeenten op orde is en de naleving door de alcoholverstrekkers. Staatssecretaris Van Rijn heeft in zijn brief gemeld dat in de evaluatie ook wordt uitgezocht of alle gemeenten een preventie- en handhavingsplan hebben opgesteld.

Dan de vraag van de heer Holdijk. Hij vraagt of het eigenlijk wel gerechtvaardigd is dat ook het strafrecht om de hoek komt kijken. Wij beklemtonen dat in de systematiek en de rol van het strafrecht door dit wetsvoorstel op zichzelf geen verandering komen, maar dat gaf de heer Holdijk zelf ook al aan. Het wetsvoorstel borduurt eigenlijk voort op de rol die er nu al is voor zowel het bestuurlijke sanctierecht als het strafrecht. De rol van het strafrecht is in die zin bescheiden. De bestuurlijke boetes staan voorop. De Wet economische delicten maakt het mogelijk om sancties op te leggen aan bedrijven als de veiligheid in het geding is, als de gezondheid wordt geschaad of als er een zodanig economisch voordeel wordt genoten dat een normale bestuurlijke boete eigenlijk te licht is. In die gevallen wordt voorzien in een rol voor het strafrecht. Er is nu al in het wetsvoorstel een aparte strafbaarstelling opgenomen voor de aanwezigheid van alcohol bij jongeren op de openbare weg. Dat is artikel 45 van de Drank- en Horecawet. Daar verandert dit wetsvoorstel niets aan, maar de vraag waar dit is op gebaseerd, wil ik toch beantwoorden. Kijk naar het wetsvoorstel waar dit artikel aan is toegevoegd. Het gaat daarin met name om het voorkomen van verstoring van de openbare orde van alcoholgerelateerde overlast. Er wordt ook verwezen naar de advisering van de Raad van State op dat punt. Artikelen die daarvoor al in het Wetboek van Strafrecht zaten, zoals artikel 453, de staat van dronkenschap, waren onvoldoende om te gebruiken in de richting van jongeren die nog niet die staat van dronkenschap vertoonden, maar die

wel al behoorlijke overlast konden geven. In die zin is het een aanvulling op de bepaling in het commune strafrecht. Ik ga er nu nog even rechtsfilosofischer op in, want je kunt je er gemakkelijk van afmaken met de stelling dat strafwaardig onrecht datgene is wat de Strafwet als zodanig benoemt, maar dat is een al te positivistisch antwoord voor de heer Holdijk. Dat begrijp ik, maar kijk naar wat er in de Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht van Hazewinkel-Suringa staat. Daarin staat dat niet heel precies te bepalen is wat nu een gedraging tot een strafwaardige gedraging maakt. Dat wordt ook bepaald door de ernst en de mate van de inbreuk, maar dat is nog geen vast criterium. Het heeft soms ook te maken met technische redenen. Waarom is verboden toegang in artikel 461 Wetboek van Strafrecht strafbaar gesteld? Ook omdat dit civiel lastiger is aan te pakken. Uiteindelijk gaat het erom, zoals minister Modderman ooit stelde in het kader van het Wetboek van Strafrecht, dat de Staat dat onrecht behoort te straffen dat niet door andere middelen te keren is. De straf zij en blijve ultimum remedium. Daar sluit de systematiek in dit wetsvoorstel op aan door het strafrecht alleen een aanvullende bescheiden rol te geven.

Mevrouw **Scholten** (D66): Ik wil de initiatiefnemer het volgende voorleggen. Hij zei dat het strafrecht een bescheiden rol heeft. Dat ben ik met de heer Van der Staaij eens. Ik ben het ook eens met wat hij daar verder over zei. Hij zei ook dat het strafrecht na het bestuurlijke deel van de controle en het toezicht komt. Ik heb het echter zo begrepen, maar misschien klopt dat niet, dat het bestuurlijke deel bestemd is voor de verkopers van alcohol, terwijl het strafrecht juist is bedoeld voor de jongeren, de 16- en 17-jarigen die met alcohol worden aangetroffen. Dat zijn twee verschillende sporen, waarbij het een niets met het ander te maken heeft. Ik vroeg me in eerste termijn af of het te rechtvaardigen is dat die 16- en 17-jarigen daardoor in de strafketen terechtkomen, ook al is het een sluitstuk van de wetgeving.

De heer **Van der Staaij**: Dat is eigenlijk de discussie die ook is gevoerd in het kader van het wetsvoorstel waar de bepaling rond de strafbaarstelling van jongeren aan de orde is gekomen, bij de wijziging van de Drank- en Horecawet in 2013. Toen werd dat nieuw ingevoegd in die wet. Wij veranderen daar op zichzelf niets aan met dit wetsvoorstel, maar gaan verder op de systematiek die al in dat wetsvoorstel werd gevolgd. Daar zie je dat voor zover de rol van het strafrecht in beeld komt, dat strafrecht gekoppeld wordt aan zowel de bescherming van jeugdigen -- dit kwam al naar voren in de titel van het wetsvoorstel -- als ook, in het bijzonder, aan het voorkómen van hinderlijk gedrag en overlast. Dat was juist in het bijzonder het te beschermen rechtsgoed bij het strafrechtelijke deel.

*N

Mevrouw **Bruins Slot**: Voorzitter. Ik wil allereerst Sabine Uitslag, de initiële initiatiefnemer van de kant van het CDA, bedanken voor de energie die zij in dit voorstel heeft gestoken. Ook wil ik de medewerkers die erbij betrokken zijn geweest, bedanken. Laat ik zeggen dat ik het een voorrecht vind om als Tweede Kamerlid het woord in de Eerste Kamer te mogen voeren.

Het CDA vindt dit een belangrijk voorstel. Wij hechten er veel waarde aan, ook al omdat de afgelopen jaren is gebleken hoe schadelijk het drinken van alcohol is voor jongeren. In het begin dachten we nog dat het vrij onschuldig was, maar inmiddels weten we dat het permanente gezondheidsschade met zich mee kan brengen, met alle gevolgen van dien voor jongeren. Daarnaast is dit wetsvoorstel, zoals de heer Van der Staaij al zei, een steun in de rug voor ouders die graag duidelijke en heldere normen naar hun kinderen willen stellen. Die heldere, duidelijke normen komen er nu voor jongeren tot 18 jaar.

Ik zal een aantal vragen beantwoorden op het gebied van de handhaving, voor zover de andere collega's die al niet hebben behandeld. Laat ik vooropstellen dat handhaving an sich natuurlijk niets is. Handhaving zul je altijd moeten combineren met een duidelijke wettelijke en sociale norm alsmede met goede naleving. Daaraan zitten zeker ook handhavingsaspecten en het aspect van de daarvoor benodigde capaciteit. Die drie zaken zijn uiteindelijk beslissend voor het antwoord op de vraag of je handhaving effectief is.

Meerdere leden, waaronder de heer Beckers, vroegen of er voldoende handhavers zijn om de Drank- en Horecawet effectief te kunnen uitvoeren. Laten we teruggaan naar de situatie voor 1 januari, toen de handhaving nog belegd was bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Destijds was er een capaciteit beschikbaar van ongeveer 80 toezichthouders. In de praktijk kwam dit neer op 50 fte. Inmiddels werken de gemeenten zelf toe naar een situatie met 300 tot 400 toezichthouders, die in 2014 hun werk kunnen gaan doen. Dat betreft 140 man. Als we de hoeveelheid capaciteit van twee jaar geleden vergelijken met de hoeveelheid die over een tot twee jaar beschikbaar zal zijn, zien we dus een verdriedubbeling.

Positief is ook dat veel gemeenten hebben besloten om regionaal te gaan handhaven. De heer Beckers had gelijk toen hij de 400 handhavers straks afzette tegen het huidige aantal van 407 of 408 gemeenten; ik raak af en toe de tel kwijt op dit punt. Echter, het feit dat gemeenten hebben besloten om regionaal te gaan handhaven betekent dat zij hun handhavers ook in andere gemeenten aan het werk kunnen zetten.

Gemeenten hebben handhaving tot een van hun prioriteiten gemaakt. Er werden meerdere opmerkingen gemaakt dat gemeenten in deze periode ook moeten bezuinigen. Dat is zeker waar; zij zullen moeten kiezen wat zij wel doen en wat niet. Echter, uit de pas verschenen top tien van de VNG, een goede graadmeter, blijkt dat de handhaving van de Drank- en Horecawet, dus op alcohol en drugs, op plek nummer vier te staan. De leden vragen zich nu misschien af wat er dan wel

op nummer één, twee en drie staat. Ik heb het even opgezocht. Op nummer één staat het onderwerp inbraak. Ik kan uit eigen ervaring vertellen waarom dat zo'n belangrijke prioriteit is. Op nummer twee staat jeugd- en jongerenoverlast. Dit is heel opvallend, immers, in principe gaat dit wetsvoorstel voor een deel over het tegengaan van jeugd- en jongerenoverlast. Die is namelijk vaak verbonden met behoorlijk veel alcoholmisbruik. Op nummer drie, ten slotte, staat de woon- en leefomgeving, dus het aanpakken van het straatvuil. Daarna, op nummer vier, komt dan de handhaving van alcohol en drugs, de Drank- en Horecawet.

Wij zijn als indieners positief over de prioriteit die gemeenten op dit moment geven aan het handhaven van de Drank- en Horecawet. Daarnaast weet de heer Beckers misschien nog van de behandeling van de wet -- hij was er een jaar geleden immers ook bij -- dat de gemeenten zelf hebben gevraagd of de handhaving naar het gemeentelijke niveau kon komen. Dat respecteren wij als Kamerleden natuurlijk ook.

Gemeenten kunnen ook veel efficiënter handhaven. Ik zal dit verduidelijken aan de hand van een praktijkvoorbeeld. Ik was een tijdje terug bij een supermarkt in Utrecht. Daar sprak ik met een van de teamleiders. Die was inmiddels bij de gemeente Utrecht langs geweest, samen met alle andere supermarktvertegenwoordigers en horecaondernemers, om te praten over het handhavingsbeleid. Zij hadden daarover gesproken met de betrokken wethouder. Deze teamleider was daar heel positief over. Hij zei dat ze goed met elkaar hadden besproken welke normen zij onderling wilden zetten. Hij zei dat hij als supermarktvertegenwoordiger steeds meer verantwoordelijkheid heeft om het imago van zijn bedrijf te beschermen. Bij dat imago hoort dat hij geen alcohol wil verkopen aan jongeren onder de 18 jaar. Een andere reden dat hij naar eigen zeggen zo blij was dat de handhaving naar de gemeente gaat, is dat raddraaiers gemakkelijker kunnen worden aangepakt door de gemeentes, omdat gemeentelijke handhavers veel eerder in de gaten hebben welke horecagelegenheden en supermarkten de hand lichten met de verkoop van alcohol aan jongeren.

Voorzitter. Ik wil doorgaan maar ik zie de heer Beckers naar de interruptiemicrofoon gaan.

De **voorzitter**: Maar hij krijgt het woord pas als ik dat hem geef!

**

De heer **Beckers** (VVD): En daar wacht hij geduldig op ...

Mevrouw **Bruins Slot**: Voorzitter. Vanochtend is diverse malen, onder andere door de heer Beckers, naar voren gebracht dat er extra controles moeten plaatsvinden, omdat er 300.000 jongeren bij komen, namelijk de jongeren die nu 16 jaar of 17 jaar zijn. Het totaal aantal 16- en 17-jarige jongeren bedraagt 400.000 en 300.000 van hen drinken al op die leeftijd. Er zijn dus 100.000 16-

en 17-jarigen die nog steeds niet aan de drank zijn. Van belang is dat de controle nu eigenlijk ook al plaatsvindt bij deze jongeren. Immers, op het moment dat je wilt controleren of jongeren alcohol mogen kopen, moet je inschatten hoe oud zij zijn. Dat is ontzettend lastig. Ik heb meegedaan aan een teamavond van die supermarkt in Utrecht. Ik zat tussen een stuk of zeven, acht caissières, de ene nog initiatiefrijker dan de andere. We kregen tien gezichten te zien en moesten schatten hoe oud die personen waren. Ik had er van de tien maar één goed. Jongeren van wie ik dacht dat zij zeker 18 jaar waren, bleken dat nog niet te zijn, terwijl jongeren die eruitzagen als 16 jaar al 20 jaar bleken te zijn. De caissières zeiden dat ze alle jongeren op het formulier naar hun leeftijd vragen omdat zij die leeftijd ook niet kunnen inschatten. Soms zien ze het aan kleding of make-up maar dat is nooit zeker, dus ze vragen het gewoon.

Een goede ontwikkeling daarbij is dat steeds meer jongeren uit zichzelf identificatie laten zien. Zij komen aan de kassa en laten daar hun ID zien om aan te tonen dat zij 18 jaar zijn. Er komen dus 400.000 jongeren bij, maar die 400.000 jongeren worden op dit moment ook al gecontroleerd, immers, kun je van een 18-jarige altijd precies zeggen dat hij 18 jaar is?

De **voorzitter**: Heeft de heer Beckers nog behoefte aan een vraag?

**

De heer **Beckers** (VVD): Ik denk dat het probleem niet zozeer zit in de vraag of er gehandhaafd moet worden. Het vraagstuk is ook niet of gemeenten de wens hebben om goed te gaan handhaven. In mijn optiek is het probleem dat gemeenten niet geëquipeerd zijn om te handhaven. Ik heb mij laten vertellen dat in een stadje als 's-Hertogenbosch, toch iets kleiner dan de stad Utrecht waar mevrouw Bruins Slot is wezen kijken, meer dan 500 verkooppunten van alcoholische drank zijn. Hoe moet het dan als je daar één boa hebt, vers opgeleid, die sinds kort weet dat hij jongeren moet vragen naar hun leeftijd en bedrijven moet bezoeken om te bekijken of men zich daar aan de wet houdt maar die geconfronteerd wordt met opgeschoten jongeren die het een sport vinden om uit te zoeken of zij verboden drank kunnen bemachtigen? Ik heb het dan nog niet eens over de caissière van amper 16 jaar die een leeftijdgenoot terecht moet wijzen. Dat hele spel is ingewikkelder dan als gemeente zeggen dat het als prioriteit op de vierde plek staat en er een aantal mensen zijn opgeleid om te controleren. In mijn optiek komt het daarmee niet goed. Het duurt minstens anderhalf tot twee jaar voordat categorieën ervan overtuigd zijn dat zij betrokken zijn bij en medeverantwoordelijkheid dragen voor de handhaving. Dat is niet neer te leggen bij een enkele boa. Wij blijven daarover van mening verschillen. Ik hoop dat mevrouw Bruins Slot mij kan overtuigen.

Mevrouw **Bruins Slot**: Mij valt op dat deze discussie vorig jaar uitgebreid gevoerd is met minister Opstelten. De fundamentele vraag was toen: gaan wij dit beleid van handhaving decentraliseren? Die discussie is toentertijd gevoerd. De Kamer hier heeft toen in meerderheid besloten dat de handhaving van het alcoholbeleid, de Drank- en Horecawet, gedecentraliseerd kon worden omdat er vertrouwen is in de capaciteit van gemeenten om ingewikkelde taken op te nemen. Het handhaven van de Drank- en Horecawet is een van de minder ingewikkelde taken als wij kijken naar de plannen die dit kabinet heeft liggen voor de decentralisatie van taken.

De heer Beckers wijst erop dat er 500 verkooppunten zijn. Die zijn er inderdaad, maar die waren er ook in de tijd dat de controle plaatsvond door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Gelet op de beschikbare capaciteit voor het uitoefenen van controle, is er een toename in de capaciteit van het aantal handhavers en controleurs. Daarin spelen nog twee andere zaken een rol die aantonen dat gemeenten de handhaving beter kunnen oppakken dan de NVWA. Het eerste aspect is dat gemeenten vaak heel goed weten waar de hotspots zijn waar de jongeren drinken en hun alcohol vandaan halen. Dat is een kwestie van goed opletten, weten wat er in de gemeenten speelt. Meerdere mensen hier zijn als raadslid of burgemeester actief geweest. Op een gegeven moment is bekend wie de zwarte schapen in de gemeente zijn, zelfs in een mooie stad als Den Bosch. Het tweede aspect waarover de heer Beckers sprak in zijn inbreng, waarin ook een bepaalde kans zit, is dat de gemeente actief is op het gebied van jeugdbeleid en de handhaving van het alcoholbeleid tot taak heeft, waardoor er verbanden tussen die twee kunnen worden gelegd. Die kans moeten gemeenten grijpen. Zeker met de decentralisatie van de jeugdzorg zijn er meer kansen om groepen aan elkaar te verbinden. Ik vond dat een heel goede opmerking van de heer Beckers.

De **voorzitter**: De heer Beckers sprak over Utrecht. Hij zei dat Den Bosch iets kleiner is dan Utrecht. Den Bosch is echter iets meer dan een derde van Utrecht. Dat is het Bossche chauvinisme zullen we maar denken. En over het aantal zwarte schapen in Den Bosch zullen wij het maar niet hebben. Mevrouw Bruins Slot, gaat u verder.

**

Mevrouw **Bruins Slot**: Dank u voorzitter. Er is verder nog een terechte vraag gesteld door mevrouw Scholten, de heer Kuiper en de heer Beckers over de financiering van toezicht en de handhaving. Over de financiering van het toezicht en de handhaving zijn natuurlijk afspraken gemaakt in 2007. Het Rijk zou regelen dat de opbrengsten van de bestuurlijke boetes in de gemeentekas terecht zouden komen en dat er extra geld zou worden vrijgemaakt voor de overdracht van toezicht op de Drank- en Horecawet. Dat de boeteopbrengsten naar de gemeenten gaan, is inmiddels geregeld in de Drank- en Horecawet. De

afspraken over het extra geld, die 150 miljoen, zijn in 2007 uitgewerkt. Ik heb de Handelingen van de Eerste Kamer van een jaar geleden, de woorden van minister Schippers en minister Opstelten, goed erop nageslagen. Minister Opstelten heeft benadrukt dat hij met de decentralisatie van de handhaving de gemeenten, de VNG, heeft gevraagd of zij voldoende geld hadden hiervoor. De VNG heeft toen gezegd: ja, wij hebben hiervoor voldoende geld, met die 150 miljoen komen wij prima uit. Die 150 miljoen worden natuurlijk wel gewoon in het Gemeentefonds gestort. Het is geen geoormerkt geld. Het is een bewuste keuze van het kabinet geweest om dat te doen. Ik heb eerder aangegeven in mijn betoog dat de omvang van de handhaving -- het aantal jongeren waarop moet worden gehandhaafd, het gedeelte dat strafbaar wordt -- groter is maar het aantal jongeren dat moet worden aangesproken even groot blijft omdat een 16-jarige en een 19-jarige nu eenmaal lastig uit elkaar te houden zijn. De omvang van de handhaving capaciteit neemt dus niet toe. Wij gaan er als indieners in elk geval van uit dat die 150 miljoen die toentertijd beschikbaar was en nog steeds beschikbaar is, voldoende is.

Ik kom toe aan de laatste vraag op mijn bordje. Die vraag is gesteld door de heren Flierman en Kuipers: hoe stellen de indieners zich de handhaving voor van het verbod op alcoholbezit in het openbaar? Het gaat om de strafbaarheid van het bezit van alcohol op straat onder de 18 jaar. De ommezwaai is misschien minder groot dan men op het eerste gezicht zou denken. Op dit moment is alcoholbezit onder de 16 jaar verboden. De meeste gemeenten hebben in hun APV een verbod op het gebruik van alcohol opgenomen en een verbod op het voor gebruik gereed hebben van alle alcoholhoudende drank op hun deel van het grondgebied. Men mag al niet zomaar met alcohol over straat lopen en zeker op bepaalde plekken ook niet drinken. Wij stellen een uitbreiding van de twee bestaande verboden voor, maar niet een geheel nieuwe tak van sport. Politieagenten en gemeentelijke handhavers hebben er inmiddels ook ervaring mee.

In dit verband is een terechte vraag gesteld over festivals en dergelijke. De heer Flierman sprak heel prozaïsch over studenten onder de 18 jaar in roze t-shirts. Dat leidde bij mij wel tot de vraag: waarom koos de heer Flierman voor de kleur roze. Bij het verlenen van de evenementenonthefing worden vaak eisen gesteld ten aanzien van de naleving van de wet. Er wordt dan ook op veel professionele festivals met polsbandjes gewerkt. Daar doen de problemen zich niet voor. Er doen zich wel problemen voor als sprake is van een informele sfeer, bijvoorbeeld bij studentenfeestjes of op het strand. Daar is nog wel een bepaalde nuancering in aan te brengen want de meeste studenten hebben de leeftijd van 18 jaar bereikt. De groep waar het dan over gaat, is vaak minder groot. Ik merk dat in de omgeving, bijvoorbeeld op sportverenigingen, op jeugdfeesten daadwerkelijk gewerkt wordt met polsbandjes. Degenen die onder de 18 jaar zijn, en nu nog onder de 16 jaar, hebben een polsbandje waaruit blijkt dat zij geen alcohol

mogen hebben. Degenen die ouder zijn dan 18 jaar hebben niet zo'n polsbandje.

Mij rest nog een laatste opmerking in relatie tot scholen. Door deze maatregel kunnen middelbare scholen één grens gaan stellen. Op schoolfeesten was er vaak getouwtrek over de vraag of de 17- en 18-jarigen wel of niet mochten drinken. Dit biedt scholen de kans om een alcoholvrij beleid te voeren. Naar mijn mening draagt dat in belangrijke mate bij aan wat met de jeugd in relatie tot alcohol beoogd wordt.

Ik heb het merendeel van de vragen over de handhaving hiermee beantwoord. Het laatste aspect pakt mijn collega op.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Ik stel graag nog één vraag. Ik weet niet zeker of mevrouw Bruins Slot de juiste persoon is om die vraag te beantwoorden, maar ik stel de vraag toch aan haar. Het gaat over de ongelimiteerde bestelmogelijkheden via internet. Wat vinden de indieners daarvan?

Mevrouw **Bruins Slot**: Dat is een heel terechte vraag. In steden rijden de "bierambulances" en bedrijven als Bavaria rond om, ook in het weekend, 's nachts en na tien, bier rond te brengen. Dat zijn echt zaken die aangepakt moeten worden. Het is ook steeds gebruikelijker geworden om via internet te bestellen. Dat geldt voor allerlei producten en diensten. Ongeveer 70% van alle wijn wordt verkocht via het internet. Bij bier en zeker bij gedestilleerde dranken ligt dat percentage waarschijnlijk iets lager. Daarom is in de Tweede Kamer, en ook in de Eerste Kamer, al best veel gediscussieerd over de online leeftijdsverificatie, ook in relatie tot tabaksproducten. Recent is hierover een rapport verschenen van het Platform voor de InformatieSamenleving: Online leeftijdsverificatie in Nederland. Daarin staat een marktverkenning waaruit blijkt dat er meer dan genoeg systemen zijn voor online leeftijdsverificatie. Het gebruik ervan is een verbetering ten opzichte van de huidige situatie. Dat is ook nodig. De initiatiefnemers zijn er voorstander van om dat soort systemen te gaan gebruiken. Het is echter een volgende stap om een bepaald systeem te gaan voorschrijven.

Ik kan nog wel iets vertellen over de discussie in de Tweede Kamer. Een van de woordvoerders, mevrouw Scholten, verwees daarnaar in haar inbreng. Minister Opstelten heeft een tijd geleden in een brief geschreven dat hij met plannen zou komen op dit punt. Ik heb deze staatssecretaris van VWS daaraan onlangs herinnerd en hem in een van de debatten gevraagd wat zijn uitwerking van het probleem is voor de leeftijdsverificatie op internet op het punt van de verkoop van alcohol en de verkoop van tabak of drugs. Ook dat gebeurt. De staatssecretaris heeft toegezegd dat hij er bij het verschijnen van de outline van het Nationaal Programma Preventie op terug zou komen. Dat heeft hij niet gedaan, maar wellicht is mevrouw Frijters in de gelegenheid om tijdens de inbreng van de staatssecretaris hem naar

de voortgang op dat punt te vragen. Dat stellen de indieners ook op prijs.

*N

Mevrouw **Hilkens**: Voorzitter. Toen ik na de eerste termijn hier naar buiten liep, vroeg iemand in de gang aan mij of ik zelf al oud genoeg was om alcohol te kopen. Mocht de vraag breed gevoeld zijn, dan merk ik ter geruststelling op dat ik al bijna twee keer zo oud ben, uitgaande van de nieuwe wet als die hier wordt aangenomen.

Joël Voordewind noemde in zijn inleiding al Lea Bouwmeester. Zij was een van de indieners van deze wet en zit nu in de laatste week van haar zwangerschap. Ik heb als collega-fractiegenoot toegezegd haar hier te zullen vervangen. Ik doe dat in alle bescheidenheid, want eerlijk is eerlijk, de mensen die hier zitten en Sabine Uitslag en Lea Bouwmeester hebben al het werk gedaan. Ik heb hen als lid van de Tweede Kamerfractie van de PvdA vervolgens ondervraagd.

Ik houd het kort. Mevrouw Bouwmeester verdient de credits vooral voor het nieuwe artikel 43.a van de Drank- en Horecawet. Gemeenten krijgen in dat artikel de plicht minimaal elke vier jaar een preventie- en handavingsplan alcohol vast te stellen. De Wet publieke gezondheid verplicht gemeenten nu al om de speerpunten van de Landelijke nota gezondheidsbeleid in acht te nemen. Omdat tegengaan van schadelijk alcoholgebruik een van de speerpunten is van het landelijke volksgezondheidsbeleid, besteden alle gemeenten nu al in meer of mindere mate ook aandacht aan het thema alcohol in hun lokale nota's gezondheidsbeleid. De Wet publieke gezondheid legt echter gemeenten niet op een preventie- en handavingsplan alcohol vast te stellen. Daaraan gaat dit artikel iets veranderen. Wij vinden dit heel erg belangrijk. Het heeft immers een duidelijke meerwaarde als het alcoholpreventiebeleid en het lokale handavingsbeleid echt planmatig worden aangepakt. Wij hopen dat dit de preventie en de handhaving een positief impuls zal geven. Dat is de reden waarom Lea Bouwmeester er met succes voor heeft gepleit deze verplichting in het wetsvoorstel op te nemen.

Na de nota van wijziging zijn het preventie- en handavingsplan alcohol en de lokale nota gezondheidsbeleid bovendien aan elkaar gekoppeld. Dat was een uitdrukkelijke wens van de VNG.

Ik ga in op de vragen van de heer Holdijk over de gemeentelijke preventie- en handavingsplannen. Hij wees op de memorie van antwoord waarin wordt gesteld dat er gemeenten zullen zijn die geen prioriteit wensen te geven aan handhaving en aan het opstellen van handavingsplannen.

De verantwoordelijkheid voor het opstellen van een specifiek lokaal alcoholplan is na aanvaarding van deze wet een wettelijke verplichting. De gemeenteraden zullen daarop toezien vanuit hun lokale controlerende taak. Bovendien kan bij taakverwaarlozing door gemeenten de toezichthouder ingrijpen, in dit geval de minister van VWS. Ik verwijs ook even naar de

brief van 24 april 2013. Daarin gaat de staatssecretaris van VWS uitvoerig in op de aan de regering gestelde vragen in het conceptverslag.

Het is duidelijk dat slechts in uiterste gevallen gebruik zal worden gemaakt van de generieke toezichtinstrumenten. De staatssecretaris heeft in zijn brief duidelijk vermeld dat gemonitord zal worden of alle gemeenten een preventie- en handhavingplan opstellen.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Zijn de indieners van dit voorstel van mening dat een lokaal preventiebeleid voldoende is, of vinden zij dat er ook een landelijk preventiebeleid moet zijn?

Mevrouw **Hilkens**: Wat mij betreft horen die twee bij elkaar. Ik weet dat er door de hier aanwezige staatssecretaris hard gewerkt wordt aan het Nationale Plan Preventie. Misschien kan hij daarop straks wat uitvoeriger ingaan.

*N

Staatssecretaris **Van Rijn**: Voorzitter. Dank dat de regering de gelegenheid krijgt om de indieners te kunnen adviseren over dit wetsvoorstel. Woorden van dank en complimenten zijn op zijn plaats voor de indieners, inclusief mevrouw Bouwmeester en mevrouw Uitslag, de medewerkers en de adviseurs voor het vele werk dat aan dit wetsvoorstel is besteed.

Veel bijdragen in dit debat gingen over de vraag hoe je een effectief beleid kunt maken om alcoholgebruik c.q. alcoholmisbruik op te jonge leeftijd te voorkomen. In de loop van het debat is tot uiting gekomen dat het een optimale combinatie zou moeten zijn van enerzijds de sociale normstelling en handhaving en anderzijds preventie en voorlichting en dat deze combinatie de kans op een succesvol beleid het grootst maakt.

Dat dit succesvol kan zijn, mag misschien blijken uit het feit dat er decennia geleden al op dezelfde manier gediscussieerd werd over de vraag wat een effectief beleid zou zijn om alcoholmisbruik te bestrijden. Er zijn al veel filosofen in deze Kamer aangehaald, maar misschien mag ik een andere filosoof aanhalen: de Zangeres Zonder Naam. Zij heeft een lied gemaakt over het alcoholmisbruik in vroeger jaren en dat heeft het volgende refrein: "Ach vaderlief, toe drink niet meer. Ik vroeg 't al zo menige keer, want moesjelief huilt telkens weer. Ach vaderlief toe drink niet meer." In de loop der tijd is een combinatie ontwikkeld van normstelling, handhaving en preventie en misschien moeten wij nu zo'n lied laten maken door Ali B.

Kortom, voorzitter, het wetsvoorstel probeert een leeftijdsverhoging tot stand te brengen die naar mijn mening niet losgezien kan worden van een goede combinatie van regelgeving, handhaving en zetten van de sociale norm enerzijds en inzetten op voorlichting en preventie anderzijds: preventie van alcoholgebruik door jongeren waaronder communicatie, niet alleen over de wetwijziging maar vooral ook over het versterken van de sociale norm; handhaving van de nieuwe leeftijdsgrens door gemeenten en naleving van de

nieuwe leeftijdsgrens door verkopers, verstrekkers, supermarkten, horeca en sportkantines. Ik denk dat het belangrijk is dat ik aangeef dat na aanvaarding van dit wetsvoorstel de regering wil inzetten op inderdaad die combinatie van instrumenten en maatregelen. De voorlichtingscampagne zal wat mij betreft niet alleen uitleggen wat er in de wet staat, maar juist duidelijk maken dat deze grens gesteld wordt om jongeren te beschermen omdat middelengebruik op jonge leeftijd grote gezondheidsrisico's meebrengt. Van diverse kanten is gezegd dat handhaving beter wordt naarmate mensen zelf overtuigd zijn van de noodzaak daarvan. Uitgangspunt van het communicatietraject zal ook zijn dat andere partijen zoals ouders, scholen en verstrekkers mede verantwoordelijk zijn. Ook de bestaande schoolprogramma's en informatiemateriaal daarover zullen worden aangepast.

Een aantal fracties heeft gevraagd hoe de sociale norm voor het drinken van alcohol en het verhogen van de leeftijdsgrens geïntroduceerd wordt. Het is juist die combinatie die ertoe heeft geleid dat op dat punt de grens van 18 jaar in het regeerakkoord is opgenomen, maar voorzien van de opmerking dat de verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar wordt ingevoerd, gepaard gaande met intensieve voorlichting en adequate handhaving. Het kabinet zet dus inderdaad in op de combinatie.

Daarbij komt dat ik recent een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer heb ingediend om ook de leeftijdsgrens voor tabak te verhogen naar 18 jaar. Ik merk dat in de discussie over de handhaving van leeftijdsgrenzen -- of het nu voor alcohol of tabak is -- het voor ouders, scholen en organisatoren van evenementen gemakkelijker wordt om op deze wijze tot een eenduidige grens te komen. Door de indieners is er al op gewezen dat meer dan 80% van de ouders dit wetsvoorstel steunt. Dat geldt overigens ook voor tabak. De inrichting van de communicatiecampagne zal wat mij betreft dan ook gericht zijn op het eenduidig communiceren van de leeftijdsgrens voor alcohol en tabak. Als deze Kamer instemt met dit wetsvoorstel zijn wij in staat om, als de invoering per 1 januari geschiedt, tot een gecombineerde communicatiecampagne te komen.

De heer **Beckers** (VVD): Waarom benadrukt u zo dat u daarmee wilt beginnen als het wetsvoorstel is aangenomen? Het probleem is er, en het heeft aanpak. Als we daarmee enige ervaring hebben opgedaan en allerlei betrokken partijen hun verantwoordelijkheid hebben genomen, dan gaan we die leeftijdsgrens invoeren.

Staatssecretaris **Van Rijn**: Ik kom nog op de voorlichtingsactiviteiten die we al hebben ondernomen. Als wij voorlichting gaan geven over de wettelijke grenzen en een combinatie zoeken van een leeftijdsgrens voor alcohol en een voor tabak, kunnen we daarmee natuurlijk pas beginnen als dit wetsvoorstel is aangenomen.

De CDA-fractie heeft gevraagd naar de evaluatie van de wet en de verandering van de norm, ook in het privédomen. Meten we ook of die

norm aan het veranderen is? Uiteraard zal de voorlichtingscampagne worden geëvalueerd. Daarbij zal worden bekeken in hoeverre de boodschap overkomt bij ouders en jongeren. Maar ook wordt dan bekeken of de normen, ook als het gaat om de opvattingen van de ouders, aan het veranderen zijn. Daarnaast doet het Trimbos-instituut periodiek onderzoek naar de opvattingen van ouders over het gebruiken van alcohol, drugs en sigaretten. Op basis daarvan zal ik monitoren of de norm bij ouders verandert. Overigens blijkt uit de metingen in het verleden dat de ouders de afgelopen tien jaar al strenger zijn geworden waar het gaat om het gebruik van alcohol in de opvoeding. De gehele Drank- en Horecawet zal in 2016 worden geëvalueerd. Daarbij zal ik de verhoging van de leeftijdsgrenzen uiteraard meenemen.

Er zijn veel vragen gesteld over de wijze waarop gemeenten in staat zijn om de handhaving op dit gebied vorm te geven, en hoe ze daarbij ondersteund worden. De NVWA, die verantwoordelijk was voor de handhaving, heeft een expertisecentrum opgericht waar gemeenten terecht kunnen met vragen over handhaving en toepassing van de Drank- en Horecawet. Er zijn websites ingericht. Het expertisecentrum blijft tot eind 2014 bij de NVWA. Ook in 2013 blijft de leeftijdsgrenzenpool van de NVWA beschikbaar om gemeenten te ondersteunen bij hun nieuwe toezichtstaak, om zo de overgang van het toezicht van de NVWA naar de gemeenten te begeleiden en de gemeenten te voorzien van kennis en kunde, opgedaan door de NVWA.

Daarnaast is een handreiking voor de gemeenten opgesteld om deze te ondersteunen bij het implementeren van de maatregelen uit de Drank- en Horecawet. Die handreiking is medio 2012 met een begeleidende brief gezonden aan alle burgemeesters. Op 26 juni organiseren we een groot landelijk alcoholcongres -- misschien is het beter om te spreken van een congres over alcohol - - dat is bedoeld om lokale bestuurders te betrekken bij het uitwisselen van best practices, vooral op het gebied van integraal alcoholbeleid, met name gericht op jongeren. Dit type bijeenkomsten, dat we wel vaker organiseren, wordt door erg veel mensen bezocht, zeker uit gemeentelijke kring. Voor de bijeenkomst van 26 juni hebben zich inmiddels 500 mensen aangemeld. Heel veel gemeenten zijn in de opbouwfase naar hun verantwoordelijkheid voor het toezicht bezig om hun kennis en kunde te vergroten en ervaring en kennis op te doen over hoe ze dat vorm gaan geven. Dat is eigenlijk ook ons eigen beeld: het is natuurlijk een overgangsjaar. Er zijn gemeenten die de zaken redelijk op orde aan het krijgen zijn, maar er zijn ook gemeenten waarin lokale toezichthouders nog geen diploma hebben en niet direct aan de slag kunnen. Onder voorwaarde dat ze binnen een jaar met goed gevolg het examen hebben afgelegd, kunnen ze alvast beginnen. Als je kijkt naar onze activiteiten ter voorbereiding van overdracht van taken die de gemeenten op zich gaan nemen, naar de belangstelling van gemeenten voor allerlei bijeenkomsten en naar de

handreikingen die zijn aangeboden, dan denk ik dat we met enig vertrouwen en optimisme kunnen kijken naar de voorbereidingen van de gemeenten op hun nieuwe taken.

Niet alles staat of valt met de handhaving. Bij handhaving van wetten zal altijd een afweging moeten plaatsvinden tussen de normstelling en de capaciteit die je nodig hebt om te handhaven. Niet bij elk stoplicht staat een politieagent. Soms kun je via allerlei systemen afspraken maken over slim handhaven. Verder noem ik de instrumenten van de burgemeester, zoals het uitdelen van boetes, het tijdelijk kunnen sluiten van de alcoholafdeling van een supermarkt of de schorsing van een café of slijterij als blijkt dat de leeftijdsgrens meerdere malen is overtreden. Hoewel er misschien geen heel grote handhavingcapaciteit is, kunnen deze sancties een preventieve werking hebben op lokaal niveau.

Hebben gemeenten voldoende middelen gekregen om de handhavingstaken te kunnen uitvoeren? De initiatiefnemers zijn daarop ingegaan. Inderdaad, de 150 miljoen is destijds structureel beschikbaar gesteld via het Gemeentefonds voor het brede terrein van de sociale veiligheid, maar daarbij is ook expliciet afgesproken dat daar de activiteiten, gericht op naleving van de Drank- en Horecawet onder vallen, wat is bevestigd door de VNG. Dat kan ik vanuit de regering bevestigen, inclusief het punt dat het inderdaad gaat om enerzijds uitbreiding en anderzijds vereenvoudiging van de leeftijdsgrenzen. Het aantal jongeren neemt misschien wel toe, maar dat geldt niet noodzakelijkerwijs voor het aantal controlepunten. Dat hangt af van het aantal verkoop- en verstrekkingpunten in een gemeente.

Een aantal sprekers heeft aandacht besteed aan de handhaving van alcoholgebruik in hokken en keten. Die opmerkingen onderschrijf ik graag. Wij zijn in nauw overleg met de gemeenten bezig geweest met het maken van een handreiking voor het aanpakken van dit moeilijke probleem. De gemeenten kunnen ervoor kiezen om illegale keten te gedogen, maar ze kunnen er ook voor kiezen om toch wat krachtiger te handhaven, vooral wanneer het gaat om hokken en keten waar veel minderjarigen komen. Reeds in 2010 zijn de gemeenten ondersteund om verschil te maken tussen commerciële en niet-commerciële keten, en wat je daarbij aan handhavinginstrumenten hebt. Er is een handreiking opgesteld en een gedragscode voor ouders en keteneigenaren. Met die handleiding kunnen gemeenten aan de slag, zeker nu er ook aanvullende bevoegdheden zijn. Ik ondersteun de opvatting van de indieners dat ook dit wetsvoorstel ertoe kan leiden dat het bevoorraden van hokken en keten wel degelijk wordt bemoeilijkt door het aannemen van dit wetsvoorstel.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Dat hoop ik dan maar. Maar wat zou een reden kunnen zijn om die hokken en keten te gedogen? U noemt dat zo nadrukkelijk.

Staatssecretaris **Van Rijn**: Het gaat gemeenten om de afweging tussen het op een geconcentreerde plaats iets bieden voor jongeren, en het verbieden waarna het over de hele gemeente uitzwerft. Sommige kiezen ervoor om dat gecontroleerd en gecentraliseerd te hebben, in plaats van geen zicht erop te hebben. Ik kan niet beoordelen wat het meest effectief is. Als het gaat om hokken en keten waar alcoholmisbruik door minderjarigen plaatsvindt, ben ik eerder voorstander van een streng beleid dan van een gedoogbeleid.

De fracties van GroenLinks en de ChristenUnie hebben gevraagd hoe het staat met het actieplan dat samen met maatschappelijke actoren is opgesteld. Inderdaad hebben diverse partijen, zoals de Koninklijke Horeca Nederland, het Centraal Bureau voor de Levensmiddelen, het Trimbos-instituut, NOC-NSF, GGD-Nederland, de Slijtersunie en de Stichting Verantwoord Alcoholgebruik elkaar de afgelopen tijd opgezocht om de alcoholproblematiek gezamenlijk aan te pakken. Die partijen hebben een gezamenlijk plan opgesteld, dat eind vorig jaar naar de Tweede Kamer is gestuurd. Diverse acties uit die plannen zijn nu opgesteld en in werking. Het stimuleren van de verkoop van niet-alcoholhoudende dranken en verbetering van het naleven van de leeftijdsgrenzen zijn een paar voorbeelden die uit die actieplannen voortvloeien. Nu al betalen producenten mee aan de reductie van alcoholmisbruik. Zij doen al het een en ander in de voorlichting over het verantwoord gebruik van hun eigen producten, zoals de logo's op hun producten. Die moeten ze zelf betalen, en slogans worden aangepast. Er zijn ook producenten die zelf voorlichting geven over het verantwoord gebruik van het product. De vertegenwoordiger van de SP-fractie heeft een aantal voorbeelden uit haar gemeente gegeven. Ook met alcoholproducenten zijn afspraken gemaakt over hun inzet om de verstrekking van alcohol en het drinken ervan onder de leeftijdsgrens tegen te gaan. Dit is onder andere via het eerder genoemde plan gebeurd.

De CU-fractie en de SP-fractie hebben gevraagd hoe de acties passen in een samenhangender preventiebeleid dat niet alleen gaat over alcoholgebruik. Ook vroegen ze hoe lokaal en landelijk beleid aan elkaar gekoppeld zouden kunnen worden. In 2011 is de preventienota naar de Tweede Kamer gestuurd. Hierin staan de hoofdlijnen van het brede preventiebeleid en de prioriteiten voor de komende jaren: alcohol, roken, maar ook overgewicht. Alcohol is hierin een nadrukkelijk onderwerp. De nota dient als handvat voor gemeenten om hun gezondheidsbeleid in te richten.

De minister en ik hebben de afgelopen weken een opzet gemaakt voor het Nationaal Preventie Plan, om breed in de samenleving te discussiëren over de vraag hoe wij het preventiebeleid op nationaal en lokaal niveau, in scholen en op het werk, een nieuwe impuls kunnen geven. Aan de ene kant blijven we de beleidsprioriteiten op het gebied van preventie hanteren, aan de andere kant zoeken we een bredere samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid, scholen en werkgevers. De opzet is twee

weken geleden met de Tweede Kamer besproken en de komende maanden zullen we de hoofdlijnen verder uitwerken. Overigens is de nota ook voorzien van de ideeën en suggesties die we van de Tweede Kamer en van allerlei maatschappelijke organisaties hebben gekregen. Ik verwacht dat de gemeenten bij het opstellen van hun lokale alcoholhandhavingsbeleid en preventieplannen kijken naar de landelijk uitgezette acties in het kader van het nationaal preventieprogramma.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Vorig jaar zei de toenmalige staatssecretaris dat zij met de maatschappelijke actoren een plan zou ontwikkelen en de Tweede Kamer daarover na de zomer zou informeren. Is dat voornemen nu vervangen door het plan dat de maatschappelijke actoren zelf hebben gemaakt en waarin allerlei waardevolle elementen zitten die nu genoemd worden? Als ik het goed begrijp, zijn deze elementen vervolgens op een hoger abstractieniveau gebracht en in een nationaal preventieplan gevat. Dat kan ook allemaal heel waardevol zijn. Toen de minister het plan vorig jaar aankondigde, reageerde zij op de vraag of er een samenhangend en doelgroepgericht preventiebeleid kon worden ontwikkeld en of de Eerste en Tweede Kamer daarover konden worden geïnformeerd. Is aan dat verzoek, dat nagenoeg een toezegging in het debat opleverde, voldaan, of is er nog een open einde? Waar is het samenhangende en doelgroepgerichte preventiebeleid van het kabinet?

Staatssecretaris **Van Rijn**: Eigenlijk wordt het beleid op twee manieren vormgegeven. In de eerste plaats hebben we met de diverse partijen het actieplan opgesteld om te kijken hoe verdere acties kunnen worden ondernomen, met name gericht op het alcoholbeleid. Dat is samen met de maatschappelijke partijen gebeurd en die acties lopen nu ook. Tegelijkertijd ontstond de behoefte om te kijken hoe we in brede zin het Nationaal Preventie Plan een nieuwe impuls kunnen geven, inclusief het verbreden van het alcoholbeleid. Het specifieke plan dat we al hebben en dat gericht is op het alcoholbeleid, zullen we inbedden in het Nationaal Preventie Plan dat alcoholpreventie en andere preventiebeledsprioriteiten moet versterken. Dit wordt in samenwerking met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, scholen en gemeente verder vormgegeven. Aan de ene kant is er dus een doelgroepenbeleid gericht op alcoholgebruik, en aan de andere kant een verbreding naar meer samenwerking met het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties, op het gebied van het preventiebeleid in brede zin.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Van deze benadering vind ik de breedte en de integraliteit heel sterk. De staatssecretaris noemt lokale partijen, zoals het bedrijfsleven. Eerder vanavond werd ook de jeugdzorg genoemd. De Wet maatschappelijke ondersteuning is natuurlijk belangrijk en sportverenigingen zijn belangrijk. Het is belangrijk dat alle partijen samenwerken om de sociale norm zo breed mogelijk gedragen te krijgen.

Straks is het aan de gemeenten om vorm te geven aan het beleid. De staatssecretaris draagt een mooie visie uit. Wat gaat hij doen om ervoor te zorgen dat de visie op gemeentelijk niveau landt? Gemeenten moeten het zelfstandig gaan oppakken. Hoe kan dit goed aangepakt worden?

Staatssecretaris **Van Rijn**: Ik denk dat er nu veel aandacht is voor de agenda van het Nationaal Preventie Plan. Dat is een uitgelezen kans om niet alleen te kijken naar de beleidsprioriteiten die van rijkswege worden gesteld, maar om de onderwerpen alcohol, roken, niet-bewegen en obesitas te verbreden naar samenwerking met zowel maatschappelijke organisaties als wijk, buurt en school. De bestaande lokale plannen voor het handhaven van het alcoholbeleid kunnen worden gezwaluwstaart met allerlei andere initiatieven op het gebied van preventie. Zo wordt het gemeentelijke beleid effectiever en wordt de communicatie tussen rijksbeleid en gemeentebeleid, maar ook met de maatschappelijke organisaties verder verbreed.

Ik heb goede hoop en zie veel enthousiasme in het veld om eraan mee te werken, ook bij gemeenten en maatschappelijke organisaties. Wij zullen dat verwerken in het Nationaal Preventie Plan en we zullen met de Kamer bespreken of de maatregelen effectief zijn. Op verzoek van de Kamer zullen we in het Nationaal Preventie Plan ook opnemen welke concrete beleidsdoelstellingen we voor de komende periode nastreven, zodat het preventiebeleid niet alleen een samenwerkingsslag vormt, maar ook een concretiseringslag. Ik heb er in deze fase goede hoop op dat we een nieuwe impuls aan het beleid kunnen geven.

Er waren enkele vragen van de D66-fractie over de alcoholpoli's en het aantal alcoholintoxicaties. Er zijn al een aantal antwoorden gegeven. De cijfers zijn wisselend. Aan de ene kant zijn er positieve cijfers: het aantal jongeren tussen de 12 jaar en 16 jaar dat drinkt, neemt af. Aan de andere kant zien we dat het aantal jongeren dat met een alcoholvergiftiging in het ziekenhuis wordt opgenomen, stijgt. Het zijn cijfers die er niet om liegen. Ten opzichte van 2009 is de stijging 37%. Sinds 2007 worden deze gegevens verzameld door het Nederlandse Signaleringscentrum Kindergeneeskunde, waarin 92% van algemene kinderartsen en 83% van de academische kinderartsen participeren. Je ziet door de jaren heen een gestage stijging van het aantal kinderen dat behandeld is als gevolg van alcoholvergiftiging.

Mevrouw **Scholten** (D66): Dank voor deze cijfers. In de memorie van antwoord was toegezegd dat er in mei nieuwe cijfers zouden komen. Zijn dit de cijfers die in mei zijn gepubliceerd, of moet de staatssecretaris daar nog op wachten en zijn dit oude gegevens? De oude cijfers zijn in het vorige debat al genoemd.

Staatssecretaris **Van Rijn**: Dit zijn de cijfers die op 31 mei 2011 zijn verschenen in het rapport Alcoholintoxicaties bij jongeren in Nederland,

waarin de cijfers van 2007 tot en met 2010 zijn gepubliceerd.

De fracties van D66 en SP stelden een specifieke vraag over de internetverkoop. Mevrouw Bruins Slot nodigde de Kamer uit om er een vraag over te stellen. Ik doe een poging om haar voor te zijn en de vraag te voorkomen. Hier is inderdaad sprake van een ernstig en groeiend probleem. Het gaat om levering aan de voordeur van bestellingen die vaak gedaan zijn door kinderen die niet in staat zijn om de risico's ervan goed in te schatten. Overigens vroeg ik me af wat de verantwoordelijkheid van de ouders is, als het gaat om het gebruik van internet om zaken te bestellen. Het mooiste voorbeeld vond ik dat een vader vertelde dat zijn 13-jarige zoon via internet drank had besteld. Hij sprak er in de krant schande van dat dit mogelijk was. Het zou misschien goed zijn om ook een gesprek met de vader zelf te hebben. Thuis is het tenslotte de verantwoordelijkheid van de ouders om tegen de kinderen te zeggen dat dit soort dingen niet de bedoeling is.

Ik vind het van belang dat er betere mogelijkheden komen om leeftijdsgrenzen te verbinden aan aankopen via internet en de levering aan huis. Er zijn al veel initiatieven. Een echt waterdicht systeem is er nog niet, maar er zijn wel allerlei ontwikkelingen op dat terrein. Het gaat om technieken die ook gebruikt worden bij het aankopen en bestellen via internet. Ik ben samen met de minister van Veiligheid en Justitie bezig met een inventarisatie van alle mogelijkheden om de verkoop via internet van leeftijdsgebonden producten -- dat is dus breder dan alcohol, want daarbij gaat het ook om wapens, sommige films en sommige gewelddadige internetspelen -- zodanig in te richten dat de naleving kan worden verbeterd. Wij denken dus na over een bredere oplossing, niet alleen op het punt van het bestellen van alcohol. Dat is niet gemakkelijk, maar wij zien wel dat dit een groeiend probleem is. Wij moeten voorkomen dat wij onze wetgeving alleen richten op de traditionele middelen en dat een ander probleem achter ons langzaam doorgroeit. Ik zeg daarbij dat dit niet zo gemakkelijk is. We zullen dit inventariseren en de resultaten naar de Kamer sturen. Dat is overigens de reden waarom dit nu nog niet klaar was, maar we zullen dat antwoord zo snel mogelijk geven.

Ik zal niet eindigen met een citaat van een nieuwe filosoof. Ik wacht dus af welke artiesten die ook de jongeren wat meer aanspreken, met eenzelfde soort liedje zullen komen.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): De staatssecretaris geeft aan dat het bestellen via internet een heel groot probleem is. Is het dan niet een goed idee om de invoering van de wet uit te stellen tot alles met betrekking tot de handhaving een beetje meer op orde is? Dat is immers natuurlijk niet het enige probleem.

Staatssecretaris **Van Rijn**: Ik ben daar geen voorstander van, want dan zou het betere de vijand van het goede zijn. De cijfers over alcoholgebruik en intoxicaties zijn zodanig dat, zoals een van de

indieners aangaf, elke maand later weer een gezondheidsschadeprobleem oplevert. Alles wat wij kunnen doen om daartegen een dam op te werpen en om daar een rem op te zetten, zouden wij moeten aangrijpen, in het besef dat het niet alleen gaat om handhaven op basis van de bestaande kennis en kunde, maar dat internet en internetverkopen weer nieuwe vragen oproepen. Laten we echter ook vaststellen dat ook als we daar grip op gaan krijgen, er wel weer iets anders zal zijn waarbij wij opnieuw met handhavingsvragen zullen worden geconfronteerd. Wat dat betreft, is wetgeving nooit af. Dat is plezierig, want daardoor kunnen we ook in deze Kamer verschijnen.

De **voorzitter**: Ik dank de staatssecretaris zeer voor zijn antwoord in de eerste termijn. Wij zijn toe aan de repliek. Dames en heren, ik heb u in de eerste termijn wederom uitgebreid de gelegenheid gegeven om elkaar, de indieners en de staatssecretaris te interrumpen. Ik verzoek u dus om in de tweede termijn uiterste terughoudendheid te betrachten en alleen de vragen te stellen die u echt nog beantwoord wilt hebben. Aan de indieners en de staatssecretaris zou ik willen vragen om bij de beantwoording zo selectief mogelijk te zijn, want anders lopen we vanavond met ons programma behoorlijk uit de tijd.

**

*N

De heer **Flierman** (CDA): Voorzitter. Ik dank de initiatiefnemers en de staatssecretaris voor de uitvoerige beantwoording. Volgens mij zijn er in het debat van vanochtend en vanavond twee lijnen. Enkele fracties vragen of er niet eerst veel moet worden gedaan aan voorlichting en preventie om een norm te ontwikkelen, waarna die norm via wetgeving kan worden vastgelegd. Enkele andere fracties, waaronder de CDA-fractie, zeggen: leg nu maar een norm vast en investeer in voorlichting en preventie als steun aan ouders, scholen, handhavers enzovoorts; dan groeit de acceptatie wel. Zoals gezegd: wij kiezen voor die laatste lijn. Mijn enige opmerking in dat verband is dat ik eerlijk gezegd nogal verbaasd was over de opstelling van mevrouw Scholten van D66; ik was zelfs zo verbaasd dat ik vergat te interrumpen. Heb ik het goed gehoord dat wat haar betreft de leeftijdsgrens in algemene zin op 16 jaar gesteld kan worden? Dat hoor ik straks misschien nog van haar.

Om het kort te houden, beperk ik mij tot drie opmerkingen. Op het punt van de voorlichting heb ik de staatssecretaris gevraagd of hij ook wil kijken naar modernere, nieuwe en eigentijdse manieren om de voorlichting aan de jeugd vorm te geven. Hij maakte zelf al de beweging van de Zangeres Zonder Naam naar Ali B. Ik durf niet te zeggen of die nog in is, want als je bij de inhuldiging mag optreden voor de koning en de koningin, ben je behoorlijk gearriveerd. Dat is volgens mij geen kenmerk van acceptatie onder de doelgroep, maar ik heb daar echt geen flauw benul van. Het lijkt mij wel dat in ieder geval ook moet worden gewerkt met allerlei eigentijdse en sociale

media. Ook daarbij geldt dat wat vandaag in is, morgen uit is, maar de deskundigen zullen wel kunnen aangeven of het Facebook of Hyves moet zijn. Het lijkt mij echt van belang om met eigentijdse media te werken. Ik hoor van de staatssecretaris nog graag de bevestiging daarvan.

Mijn tweede opmerking betreft de keten. Inmiddels hebben verscheidene woordvoerders gewag gemaakt van ervaringen in de eigen lokale gemeenschap. Volgens mij zijn Den Bosch, Utrecht en Zeist de revue al gepasseerd. Ik moet zeggen dat in de gemeente waar ik woon, Hof van Twente, nog niet bijster veel te merken is van dat strenge beleid ten opzichte van de keten. Ik vraag de staatssecretaris dan ook of de aanpak van de drankketen door gemeenten een expliciet onderwerp zal zijn in de evaluatie die hij in de Tweede Kamer heeft toegezegd op grond van de motie-Bergkamp/Rutte, waarin melding wordt gemaakt van de handhaving door gemeenten. Misschien kan de staatssecretaris ons dat straks toezeggen, want het kan geen kwaad om de gemeenten op dat punt een beetje scherp te houden.

Tot slot de gewetensvraag van mevrouw Bruins Slot over het roze T-shirt. Het stond zo in de tekst. Ik heb aan zelfonderzoek gedaan: heb ik daarmee ooit een trauma opgelopen? Dat is niet het geval. Uit mijn eigen groentijd herinner ik mij een wit T-shirt met aan de ene kant het jaar 1974 -- zolang is dat al geleden -- en aan de andere kant uiteraard een nul. Verschillende kleuren zijn, om het zo maar te zeggen, al vergeven. Van de kleur groen, die ook wel symbool staat voor jong, kun je van een CDA'er niet verlangen dat hij die in dit debat voor deze jonge doelgroep oormerkt.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb de stellige indruk dat wij vandaag een aantal belangrijke punten aan bod hebben gehad vanuit een positieve grondhouding over in ieder geval de intentie van dit wetsvoorstel. Vragen over de handhaving en dergelijke blijven op een aantal punten natuurlijk staan.

Ik moet zeggen dat er in het debat soms een lappendeken of, liever gezegd, een mix van argumenten op tafel is gelegd die ik niet allemaal even sterk vind, maar dat zij zo. Als we de handhaving bijvoorbeeld zo gaan doen dat we jongeren onder de 18 een polsbandje geven, is het iets gemakkelijker om van de leeftijdsgrens af te komen, namelijk door dat polsbandje door te knippen. Dat lijkt mij dus niet zo handig. Maar goed, dat is allemaal uitwerking en dat komt allemaal wel.

Ik constateer ook dat de meest kwetsieuze zaken waar de wezenlijke bezwaren liggen, eigenlijk niet veranderen met dit wetsvoorstel. Vorig jaar speelden zij een grote rol in het debat. Het toenmalige wetsvoorstel is aangenomen. Voor een deel herhalen we die discussie, maar nu op een klein onderdeel, namelijk het verschuiven van de leeftijdsgrens. Strikt genomen gaat een deel van de bezwaren daar echter niet over.

Ik heb nog een probleem op het punt van het integrale plan van preventie. Ik hoorde de staatssecretaris een aantal keren spreken over voorlichting, maar voorlichting is natuurlijk maar één aspect van preventie. We willen het graag hebben over een breder pakket dat, zoals ook wordt aangegeven in het Kompas van het RIVM, bijvoorbeeld te maken heeft met reclame, gecombineerde lesprogramma's, het door de staatssecretaris al genoemde onderwijs, huisartsinterventies, de door collega Flierman genoemde populaire cultuur, soaps en dergelijke. Mijn probleem is dat ik wel dingen hoor over dat integrale plan en dat samenhangende preventiebeleid, maar dat niet helder is of dat samenhangende beleid klaar ligt. Is dat plan er en, zo ja, kunnen we dat krijgen? Als de staatssecretaris, al is het maar door een fysiek gebaar, duidelijk kan maken en kan toezeggen dat dat er is en dat we dat krijgen, spaart dat mij een motie uit. De staatssecretaris knikt; dan ga ik vandaag geen motie indienen.

De **voorzitter**: Dank u wel. Overigens een beetje creativiteit, mijnheer Ganzevoort: bij festivals heeft iedereen verplichte polsbandjes. Alleen heeft het ene polsbandje dan een andere kleur dan het andere.

**

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Dat klopt, maar dat was niet het voorbeeld.

De **voorzitter**: Dat is waar, maar dat kunt u ook zelf bedenken.

**

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Ik kan in de tweede termijn in die zin positief op uw verzoek reageren dat ik heel kort kan zijn. In de eerste plaats dank ik de initiatiefnemers voor hun reacties. Dat geldt ook voor de staatssecretaris, ook al heeft hij niet expliciet hoeven te reageren aan mijn adres. Op de tweede plaats wil ik een klein punt op het terrein van de handhaving onder de aandacht brengen. Het is misschien een ondergeschikt punt. Ik heb het in eerste instantie ook al aangesneden. Ik moet dit misschien aan mevrouw Bruins Slot vragen. Het ging namelijk om de handhaving op bedrijfsmatige verstrekking buiten de sfeer van supermarkten, horeca en slijterijen, bijvoorbeeld bij borrels op het werk. Ik zou nooit op dat voorbeeld zijn gekomen als het niet in de memorie van antwoord stond. Ik heb er geen voorstelling van hoe de initiatiefnemers zich de handhaving in die situaties voorstellen, inclusief de ontheffingen, vergunningen et cetera, die daarvoor noodzakelijk zouden zijn, aldus de initiatiefnemers.

Op de laatste plaats is met name de heer Van der Staaij ingegaan op de uitdaging die ik in eerste instantie lanceerde om eens aan te geven waarom in deze problematiek van alcoholgebruik en -misbruik het strafrecht een rol moet spelen. Ik kon in veel opzichten daarin wel meekomen, zij het dat

zijn voornaamste argument was dat het strafrecht een rol moet worden toegekend ter voorkoming van verstoring van de openbare orde door overlast et cetera. Natuurlijk onderkennen wij dit allemaal in praktische zin, maar ik moet vaststellen dat die doelstelling een afgeleide is van het alcoholgebruik. Het gebruik, misbruik en bezit van alcohol als zodanig strafbaar stellen is toch weer een ander vraagstuk, denk ik. Wil je het accent leggen op de verstoring van de openbare orde en de overlast in dat verband, dan zou je een beroep kunnen doen op het schadebeginsel, dat zo dikwijls wordt aangehaald als een fundament voor de inzet van het strafrecht.

Ik ben in elk geval in zoverre voldaan door de reactie dat de mist die, wat mij betreft, in de stukken enigszins over dit punt hing, hiermee ten dele is opgetrokken. De heer Van der Staaij had uiteraard gelijk dat die zaak enerzijds het wetsvoorstel overstijgt en anderzijds ook al een jaar geleden aan de orde is geweest. Hoe wij ook de motivering en de rechtvaardiging van de inzet van het strafrecht zien, ik blijf benadrukken wat ook hij heeft benadrukt, namelijk dat het strafrecht in dezen ultimum remedium blijft.

*N

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Voorzitter. De PVV-fractie dankt de indieners en de staatssecretaris voor hun antwoorden. In de Tweede Kamer en in de commissies voor VWS zijn reeds veel vragen gesteld. De antwoorden op deze vragen hebben ons echter niet kunnen geruststellen. Ook vandaag is mijn fractie niet overtuigd geraakt. Sterker nog, het voorliggende wetsvoorstel gaat uit van veel aannamen en verwachtingen. Mijn fractie heeft geen nieuwe argumenten kunnen beluisteren.

Vooral in deze Kamer moeten wij waken voor symboolwetgeving. Waarnemend burgemeester Koopmans van Stein vindt ook dat hier sprake is van symboolwetgeving. Hij zei dat in mei jongstleden tijdens de CDA-bijeenkomst in Limburg. Ik citeer: "Wie moet dat gaan controleren en handhaven? Hiervoor zou ik dan boa's moeten inzetten, maar ik denk dat de politie ook een rol zal moeten hebben. Ik zie hoe druk het hier is met jongeren van 17 en 18 jaar in deze gemeente. Het zijn er heel veel. De verantwoordelijkheid ligt bij de ouders. Zij moeten dit zelf doen en de kennis overbrengen dat het niet verstandig is om alcohol te drinken op jeugdige leeftijd. Nu komt de Staat in de plaats van de ouders. Als ouders al niet in staat zijn om hun kinderen van de alcohol af te houden, waarom de politie dan wel?" Wij kunnen zijn woorden ten volle onderschrijven. Derhalve zal de PVV-fractie niet instemmen met dit wetsvoorstel.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Ook ik dank de initiatiefnemers en de staatssecretaris voor de uitvoerige beantwoording van al onze vragen. Ik vind dat de vragen die ik heb gesteld, goed zijn beantwoord. Het blijft voor mijn fractie en voor mij

een lastige afweging. Er bestaat een risico's op gezondheidsschade. Ik wil ook de cijfers die zijn genoemd, de 24 miljoen voor eerste hulp, de overlastproblemen en de onderwijsproblemen, absoluut niet bagatelliseren. Ik begrijp uit het debat dat de ouders, de scholen en de kinderen zelf een sociale norm nodig hebben. Ik ben er ook van overtuigd dat er een sociale norm moet zijn om kinderen ervan te weerhouden om alcohol te drinken. De vraag blijft voor mijn fractie echter of je een wettelijk instrument moet hebben om die norm te stellen of dat je die norm kunt stellen door in de maatschappij goede preventie en handhaving van de bestaande wetgeving te realiseren. Dat is best een lastige afweging, zoals ik al zei.

Ik wil de heer Flierman geruststellen naar aanleiding van zijn vraag aan mij. Ik heb als uitgangspunt de huidige wetgeving genomen, waarbij alcoholgebruik tot 16 jaar strafbaar is gesteld, en daarbij gezegd dat wij vandaag spreken over de vraag of de leeftijdsgrens moet worden verhoogd naar 18 jaar. Daarbij heb ik aan de orde gesteld dat wij tijdens het vorige debat de argumenten voor de leeftijd van 16 jaar doorslaggevend vonden. Dat is mijn antwoord op zijn vraag.

De handhaving blijft een lastig probleem. Ik ben blij met de antwoorden van de initiatiefnemers en de staatssecretaris dat er in het land heel veel wordt gedaan om de handhaving op peil te brengen. Ik begrijp ook dat de gemeenten een heel belangrijke stap moeten zetten omdat de handhaving is overgegaan van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit naar de gemeenten. Dat ze daaraan alles doen, wil ik onmiddellijk geloven. Ik begrijp alleen dat burgemeester Koopmans uit Limburg daarmee problemen heeft en misschien is hij niet de enige, maar daarvan heb ik geen beeld. Het punt van de handhaving moet dus inderdaad optimistisch en hoopvol worden benaderd, maar dan blijven wij nog het punt van internet houden. Daarover zegt de staatssecretaris ook zelf dat dit op dit moment echt heel moeilijk valt te controleren. Dit geldt natuurlijk afgezien van de verantwoordelijkheid van de ouders zelf, die van heel grote betekenis is.

Dit alles gezegd hebbende, zal ik wat ik hier vandaag heb gehoord meenemen naar de fractie en over de uitkomst volgende week uitsluitel geven.

De heer **Flierman** (CDA): Zegt mevrouw Scholten dat zij er de voorkeur aan geeft om het maar te laten zoals het is, met voor zwak alcoholische drank de leeftijdsgrens op 16 jaar en voor sterk alcoholische drank op 18 jaar, omdat zij een heleboel problemen met de handhaving voorziet als je de leeftijdsgrens opschuift?

Mevrouw **Scholten** (D66): Nee, dat heeft de heer Flierman mij niet horen zeggen. Ik begrijp ook heel goed dat handhaving voor één leeftijd veel simpeler is dan voor twee leeftijden, want dan hoeft de boer niet te kijken wat er in het glaasje zit, afgezien van het feit dat deze ter plekke niet eens kan controleren. Dat begrijp ik heel goed. Vandaag

spreken wij over de leeftijdsverhoging en de grens ligt nu bij 16 jaar. Dat is de discussie.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Ook ik bedank de initiatiefnemers voor de beantwoording van onze vragen. Ik vind het ook buitengewoon prettig om verschillende sprekers te horen. Het kan soms heel saai zijn, want bewindslieden kunnen soms heel lang van stof zijn. Als je dan vier verschillende stemmen hebt, maakt dit het toch een stuk levendiger. Misschien kunnen in het vervolg ministers en staatssecretarissen elkaar ook afwisselen.

Ik ben ook blij dat het Kinderrechtenverdrag ter tafel is gekomen. Het EVRM is meer dan bekend en het Kinderrechtenverdrag veel minder. Het is hoog tijd dat daaraan veel meer bekendheid wordt gegeven, want ook aan dat verdrag zijn wij gebonden, net zo goed als aan het EVRM.

Ik heb nog één opmerking over de internetverkoop. Ik weet dat het ministerie druk bezig is met wetgeving voor gokken via internet. Dat wil men ook beneden een bepaalde leeftijd verbieden. Ik hoop dat ook dat niet zal worden ingevoerd zolang de leeftijdsverificatie nog niet op orde is en er nog geen sluitend systeem is. U zegt zelf eerlijk: wij hebben dat nog niet onder controle, maar dat moet wel komen. Daarop hoop ik in de toekomst. Ik begrijp dat de indieners daar niets aan kunnen doen, maar ik hoop dat de staatssecretaris zich daarop, mede met het oog op de nieuwe wetgeving, blijft focussen.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de indieners en de staatssecretaris voor de beantwoording. Tijdens dit debat is het begrip "filosoof" wel erg opgerekt. Ik heb zelf een filosofieopleiding genoten en ik betreur het oprekken van dat begrip. Volgens mij was er een goede regel om filosofen vooral te geloven als zij een bepaalde leeftijd hadden bereikt. Misschien kan hiervoor ook het leeftijdscriterium worden ingevoerd, maar dan hebben wij ook nog een handhavingsprobleem. Volgens mij wordt de Zangeres Zonder Naam dan nog steeds filosoof genoemd. Wij kunnen ook nog een geografisch criterium toepassen. De enige filosoof die hier vandaag genoemd is, was ook de filosoof van de deugd en kende de deugd van de matigheid. De deugd van de matigheid is bij uitstek van toepassing op het gebruik van voedsel en drank.

Iemand sprak over een palet aan argumenten. Volgens mijn fractie hebben de indieners ook een verpletterend gelijk aan hun kant om de leeftijdsgrens te verhogen naar 18 jaar. Het is een belangrijk moment. Dat is al vaak gememoreerd. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen -- daar ga ik wel van uit -- zal ook in het cohort van jongeren boven de 16 jaar geleidelijk aan een andere norm voor alcoholgebruik groeien. Opvoeders en

jeugdbegeleiders vinden dat belangrijk. De wet geeft dat kader straks aan. Wel is het heel belangrijk dat het flankerend beleid, dus goede voorlichting en goede preventie, een nieuwe aanzet krijgt. Daartoe moedig ik de staatssecretaris aan. Het woord "preventieplan" kwam hier voorbij. Er is over voorlichting gesproken. Daarover hebben wij vorig jaar ook indringend gesproken. Ik wil dat graag steunen. Het ligt straks in de handen van de staatssecretaris om hieraan verder vorm te geven. Ik was getroffen door de bevlogen manier waarop hij erover sprak en de visie die hij erop heeft, gebruikmakend van krachten in de samenleving om dit te laten werken. Het gaat om meer dan aantallen boa's die inzetbaar zijn. Het is belangrijk dat de middelen er zijn, dat de boa's er zijn en dat het geld op de benodigde plek blijft, zonder dat ermee geschoven wordt, bijvoorbeeld in het kader van bezuinigingsdoelstellingen van een gemeente. Men moet volhouden om dit tot een succes te maken. Mijn fractie roept de staatssecretaris daartoe op.

*N

De heer **Beckers** (VVD): Voorzitter. Ik dank de initiatiefnemers en de staatssecretaris hartelijk voor de uitvoerige beantwoording. Bij de beantwoording is een sterk beroep gedaan op mijn geloven. Mijn geloven, zo leerde ik vroeger altijd, moest ik bewaren tot in de kerk. Vandaag werd er wel een beroep op gedaan. De veelheid aan argumenten om mijn vragen te beantwoorden, heeft mij wel een bepaalde richting uit gestuurd. Ik twijfelde niet over de verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar. Daar staat mijn fractie geheel achter. Die leeftijdsverhoging moet er komen. Wij hebben meer vragen over het tijdstip waarop de inwerkingtreding zou moeten plaatsvinden. Aan het begin van de dag had ik daarover meer zorgen dan nu, maar ik ben nog niet tevreden en ik probeer dat duidelijk te maken.

Wij zijn het erover eens dat preventie en voorlichting meer aandacht moeten krijgen. Er is een breed pakket nodig om alle betrokkenen te enthousiasmeren. Daarover zijn wij het ook eens. Een breed pakket hoeft echter niet eindeloos breed te zijn; een aantal gerichte maatregelen is nodig. De staatssecretaris geeft aan dat hij reeds op pad is om hierover met gemeenten te praten, hun de helpende hand te bieden en hen over de streep te trekken om te komen tot een goed preventief beleid. Dat juich ik toe. Het verantwoordelijkheidsgevoel van alle betrokkenen kan nog groeien. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan de ouders, de onderwijskrachten en de zorgkrachten die ermee te maken hebben. In de opsomming miste ik echter de drankindustrie. Die heeft ook een verantwoordelijkheid. Laten wij deze industrie aanspreken, want zij kan en wil die verantwoordelijkheid dragen. Als wij op die manier naar het probleem kunnen kijken, denk ik dat de gemeenten, die straks verantwoordelijk worden voor het terrein van de jeugdzorg, combinaties kunnen maken. De gemeenten krijgen de komende maanden echter heel veel nieuwe taken op hun

bord. Het vraagstuk van de drankvoorziening in hokken en keten vraagt een daadkrachtig optreden, zeker aangezien die drankvoorziening kan plaatsvinden door inkoop via internet. Degene die daarin optreedt, moet echter wel weten hoe hij dat moet doen.

Ik denk dat wij hiervoor meer tijd nodig hebben dan wij beseffen. Mijn redenering is nog steeds: begin je te vroeg, zonder daadkrachtige handhavingsmogelijkheid, dan verlies je de wedstrijd. Wij zijn het erover eens dat deze maatregelen verantwoord zijn en genomen moeten worden, maar is het niet mogelijk om enige tijd te wachten met de invoering van dit wetsvoorstel tot al deze facetten met spoed in gang gezet zijn om daarna te bekijken wat het juiste moment voor invoering van de wet is? Daarop krijg ik graag nog een antwoord.

Ik zal mij met mijn fractieleden beraden op ons uiteindelijke standpunt.

*N

Mevrouw **Ter Horst** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de indieners en de staatssecretaris voor hun antwoorden. Terwijl ik aan het luisteren was, heb ik alle versies van de Drank- en Horecawet sinds 1964 bekeken, om te zien wat er nu precies in artikel 20 staat. Ik ben er nu helemaal uit. In het wetsvoorstel van de initiatiefnemers wordt een uitzondering gemaakt voor barvrijwilligers. Deze uitzondering houdt in dat zij, als zij 16 of 17 zijn, wel alcohol aan anderen mogen verstrekken. Mijn vraag was, of zij alcohol aan zichzelf mogen verstrekken. Dat mag niet. Artikel 20 houdt namelijk in dat aan jongeren tot 18 jaar geen alcohol mag worden verstrekt. Zij mogen dus wel alcohol aan anderen verstrekken, maar niet aan zichzelf. Dat betekent waarschijnlijk ook dat zij het niet zullen drinken.

Uit de schriftelijke beantwoording werd dit echt niet meteen duidelijk, zeker omdat daarin staat dat zij geen boete kunnen krijgen. Ik weet nu precies hoe het zit, maar misschien weten de barvrijwilligers en kantinehouders in de horeca dat niet. Het lijkt mij dus van groot belang om op dit punt helderheid te verschaffen aan de eigenaren van horecagelegenheden en sportkantines. Zij mogen jongeren van 16 en 17 wel laten werken; deze jongeren mogen wel tappen, maar niet voor zichzelf.

Mijn fractie is blij met dit wetsvoorstel. Wij zijn blij dat de leeftijdsgrens wordt verhoogd. Anders dan de VVD zien wij geen reden om met de invoering van het wetsvoorstel te wachten, integendeel. Wij zouden zeggen: laten wij er zo snel mogelijk mee aan de slag gaan.

De **voorzitter**: De indieners en de staatssecretaris hebben behoefte aan een korte schorsing. Ik wil niemand tekortdoen, maar mag ik erop aandringen dat na de schorsing de weinige vragen die in tweede termijn nog gesteld zijn, door slechts een van de indieners en de staatssecretaris worden beantwoord? Ik zie dat men daarmee akkoord gaat. Ik schors de vergadering voor vijf minuten.

**

De vergadering wordt van 20.25 uur tot 20.30 uur geschorst.

Voorzitter: Franken

*N

De heer **Voordewind**: Voorzitter. Ik zal inderdaad spreken namens de indieners van het wetsvoorstel, met het risico dat wij de complimenten van mevrouw Quik weer teniet doen, nu wij onze beantwoording met minder woordvoerders afsluiten. Het goede nieuws is echter dat wij daardoor mogelijk iets sneller klaar zijn.

Ik dank de leden voor hun inbreng in tweede termijn, de getoonde betrokkenheid en de gedetailleerdheid van de gestelde vragen. Ik constateer dat er ook in deze Kamer een draagvlak ontstaat voor de leeftijdsgrens van 18 jaar.

De heer Flierman sprak over moderne manieren van voorlichting. Ik laat het over aan de staatssecretaris om met nog een andere coryfee dan Ali B. op de proppen te komen. Hij zal daar vast creatief in zijn.

De heer Ganzevoort noemde het integraal preventieplan. Het mag duidelijk zijn dat ook de indieners dat pleidooi in de richting van de staatssecretaris van harte ondersteunen.

De heer Holdijk wees op de passage in de memorie van toelichting over de borrels op het werk. Voor zover het het excessief gebruik van alcohol betreft, maken de indieners zich niet de meeste zorgen over deze borrels. De regeling stond al in de Drank- en Horecawet en wij hebben dat punt niet aangepast. Toen ik de Drank- en Horecawet in de Tweede Kamer had behandeld, was ik nog geen vijf meter uit de parkeergarage, of daar stond de politie die mij in het pijpje liet blazen. Ik hoop dat dit ook gebeurt bij de borrels op het werk, zodat de mensen die te veel hebben gedronken op die manier tegen de lamp lopen.

Mevrouw Frijters hebben wij helaas niet kunnen overtuigen. Alle aspecten in de vele onderzoeken waarvan wij wisten dat die een bijdrage konden leveren aan onze argumentatie, hebben wij naar voren gebracht, maar wij hebben ons bij dit feit neer te leggen.

Mevrouw Scholten van de D66-fractie bracht naar voren dat wij enerzijds gezondheidsschade willen voorkomen, terwijl het anderzijds de vraag is of wij daarvoor een wettelijke norm moeten hanteren. Ik wijs mevrouw Scholten erop dat wij die wettelijk verankerde leeftijdsnorm al hebben. De vraag is of wij die wettelijke norm willen verhogen naar 18 jaar. Ik weet dat de keuzevrijheid een belangrijk aspect is voor de D66-fractie, maar ouders vragen juist om verhoging van de leeftijdsgrens. Wij hebben een aantal onderzoeken de revue laten passeren waarin duidelijk naar voren komt dat ook de ouders -- ik meen dat het gaat om 80% van de ouders -- ons als wetgever hebben gevraagd om de leeftijdsgrens te verhogen. Wij voldoen graag aan de vraag van

die ouders om op dit punt een steun in de rug te krijgen via een verhoging van de leeftijdsgrens.

Mevrouw Quik heeft gewezen op het belang van het Kinderrechtenverdrag. Dat gaat mij zeer aan het hart, ook omdat ik het asielbeleid in mijn portefeuille heb en er op het punt van het belang van asielkinderen nog van alles op dat beleid aan te merken is. Juist ook dit aspect hebben de indieners een belangrijke plaats gegeven.

De heer Kuiper haalt aan dat de deugd van de matigheid een belangrijk principe is. Dat kan ik als vertegenwoordiger van de ChristenUnie van harte ondersteunen, maar ik denk dat hetzelfde geldt voor alle anderen achter deze tafel.

De heer Beckers zei dat het niet de vraag is of wij de leeftijdsgrens moeten verhogen naar 18 jaar, maar wanneer wij dat moeten doen. Hij vroeg de indieners nog even te wachten tot de norm van 18 jaar een breder draagvlak heeft onder de doelgroep. Ook wij hebben daarover nagedacht en daar in de Tweede Kamer over gesproken. Ook van de kant van de VVD werd dit argument genoemd. Wij vinden het om twee redenen niet verstandig om de besluitvorming over het wetsvoorstel uit te stellen tot 2015 of 2016. Ik zeg erbij dat de indieners, toen wij het wetsvoorstel behandelden in de Tweede Kamer, gezegd hebben dat zij de wet het liefst per 1 juli 2013 zouden willen invoeren. Mede gezien de vragen uit de Kamer, hebben wij ons echter neergelegd bij de ingangsdatum 1 januari 2014, juist ook om de huidige groep van 16- en 17-jarigen de kans te geven om aan die norm te wennen. Wij hebben op dit punt dus al iets meebewogen. Als wij nog twee jaar wachten met de invoering van de wet, dan zal in die periode de hersenschade bij de doelgroep ongetwijfeld verder oplopen. Het belangrijkste argument voor de indieners is echter dat wij, ook als wij de wet in 2015 of 2016 invoeren, alsnog te maken zullen hebben met een groep van 16- en 17-jarigen. Die groep zal wachten met het niet drinken van alcohol totdat de wet daadwerkelijk is ingevoerd. Wij hopen daarom dat wij geen jaren meer zullen verliezen.

Ik geef de heer Beckers het voorgaande mee voor het fractieberaad dat hij straks zal voeren. Wij hopen dat ook de VVD-fractie achter het wetsvoorstel zal kunnen staan. Het gaat hier om een debat dat ik in de Tweede Kamer al zes jaar voer. Ik ben enorm blij en tevreden dat wij dit debat hier kunnen afsluiten, maar ik zou er erg trots op zijn als wij dat met een brede meerderheid in de Kamer zouden kunnen doen.

Ik ben blij met de opmerking van mevrouw Ter Horst. Zij verwijst naar artikel 20. Het is inderdaad niet de bedoeling dat jongeren van 16 en 17 die in de horeca werken, ook zelf alcohol gaan gebruiken. Het is een goed punt van mevrouw Ter Horst om dat via de voorlichting onder de aandacht te brengen van de horeca. Dat geven wij bij dezen mee aan de staatssecretaris. Het is goed dat mevrouw Ter Horst dit nog eens genoemd heeft.

*N

Staatssecretaris **Van Rijn**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng. Ook ik zal proberen om het

kort te houden. Misschien is het daardoor wat saaier, maar ik ben geen voorstander van de voorgestelde methode om ministers en staatssecretarissen telkens af te wisselen.

De heer Flierman vroeg of de voorlichting op een moderne en eigentijdse manier kan plaatsvinden, met gebruikmaking van sociale media. Wij zullen in de voorlichting goed aansluiten op de leef- en denkwereld van de doelgroep. Overigens zullen wij er goed rekening mee moeten houden dat sommige sociale media al weer uit zijn voordat zij goed en wel in zijn. Wij zijn gaarne bereid om dit aspect in de evaluatie van de wet mee te nemen.

Tegen de heer Ganzevoort zeg ik dat hij de plannen rond de preventie zal ontvangen.

Ik onderstreep de scherpe en terechte observatie van de heer Holdijk ten aanzien van het ultimatum remedium van het strafrecht. Het is belangrijk om dit nog even uit te spreken.

Mevrouw Scholten maakte een opmerking over de wijze waarop een norm ontstaat. Ontstaat een norm in de samenleving en moeten wij die op een gegeven moment vastleggen in een wet? Of helpt het vastleggen in de wet om een gedeelte van die sociale norm te bewerkstelligen? Ik denk dat dit enigszins de balans is in het debat. Gelet op de wijze waarop men reageert van de kant van de gemeenten, de ouders en de GGD's, zal het wel degelijk helpen om met de aanvaarding van de wet te bewerkstelligen dat de aanvaarding van de sociale norm versneld wordt. Ik denk derhalve niet dat het een of-ofverhaal is. Het wettelijk instrumentarium komt wellicht tot stand in een situatie waarin er nog geen geaccordeerde sociale norm is, maar dat wettelijk instrumentarium kan wel degelijk helpen om die norm in de samenleving mede te bewerkstelligen, zeker ook omdat dit aansluit bij hetgeen van de kant van de ouders wordt gevraagd. Ik vraag mevrouw Scholten om dit in de afweging in haar fractie te betrekken.

Ik dank de heer Kuiper voor de woorden over de ambitie rond het preventieplan en het preventiebeleid. Ik kom daar graag op terug als wij het nationaal preventieplan dit jaar zullen opstellen en dit met de Kamer zullen bespreken. De opmerking dat wij dit met gezwinde spoed en met veel ambitie moeten doen, ervaar ik als een ondersteuning.

Voor de heer Beckers geldt eigenlijk een beetje dezelfde opmerking. Misschien geldt daarbij dezelfde afweging als van de kant van D66 is gemaakt. Daar wil ik nog één element aan toevoegen. Aan de ene kant helpt het als we bij de voorlichting rondom tabak en drank en horeca tot eenduidigheid kunnen komen wat betreft de leeftijdsgrenzen. In de Tweede Kamer hebben we met elkaar gediscussieerd over de mogelijke voordelen van het synchroniseren van de voorlichting. Ook is gevraagd om nog wat meer aan te geven dat we een eenduidig beleid hebben ten aanzien van de leeftijd en gezondheidsschade door enerzijds alcohol en tabak en anderzijds te vroeg drinken. Nu er in het maatschappelijk veld en in het bedrijfsleven minder discussie is over de vraag of die leeftijdsgrens er moet komen, helpt het wel

degelijk om activiteiten te stroomlijnen. Bij het voorbereiden op de nieuwe wet- en regelgeving, dienen we ervoor te zorgen dat gemeenten actie ondernemen om dat voor elkaar te krijgen. We moeten ervoor zorgen dat de GGD's paraat zijn en in overleg treden met scholen om iets te realiseren wat er toch aankomt. Het kan wel degelijk heel erg helpen om nu duidelijk te zeggen: op 1 januari gaat het gebeuren; er is geen ontkomen aan. Gelet op de bepleite impuls voor handhaving, preventie en voorlichting en het feit dat gemeenten er klaar voor zijn om het in te voeren, helpt het ook om nu duidelijkheid te bieden en te zeggen dat die wet er komt. Dit is het advies dat ik de heer Beckers vanuit mijn positie zou mogen geven ter bespreking in zijn fractie.

Als ik nu toch advies geef, kan ik meteen het boetekleed aandoen, waar de heer Kuiper om vroeg in het kader van de filosofen. Dat is altijd een probleem als je slechts advies mag geven. Was het niet Oscar Wilde, die zei dat het altijd dom is om advies te geven, maar dat een goed advies geven fataal is?

De voorzitter: Wilt u nog een interruptie plegen, mijnheer Ganzevoort?

**

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Heel kort. Het volgende zeg ik voor de precisie van de verslaglegging en met het oog op de toezeggingen. Ik ben blij met de toezegging van de staatssecretaris dat die actieplannen er komen. Ik heb begrepen dat het aan de ene kant gaat om het actieplan alcohol en jeugd dat er nu reeds ligt en dat het aan de andere kant gaat om het bredere preventieplan dat in ontwikkeling is. Dat komt dan op een iets later moment, maar als dat de toezegging is, ben ik daar erg blij mee.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Ik kom tot de afhandeling van het wetsvoorstel. Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel? Dat is het geval. Dan stel ik voor, volgende week dinsdag over dit wetsvoorstel te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De voorzitter: Ik schors de vergadering enkele minuten in afwachting van de minister van Financiën en de minister van Economische Zaken. Ze zijn al in het gebouw; ik heb ze al gezien.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Nationale Hervormingsprogramma!

Aan de orde is de voortzetting van het **debat** over **het Nederlandse Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteits- en**

Convergentieprogramma in het kader van het Europees Semester.

*N

Minister **Dijsselbloem**: Voorzitter. Collega Kamp en ik hebben het werk enigszins verdeeld. Ik zal mij met name richten op het Stabiliteitsprogramma en de financiële vragen die daarover zijn gesteld. Collega Kamp zal met name ingaan op het Nationale Hervormingsprogramma, dat een veel breder karakter heeft. Ik zal dus proberen mij bescheiden op te stellen.

Wij voeren het debat over deze stukken op een moment dat we midden in het Europees semester zitten, een begrotingsprocedure die zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld en waarin wij allemaal, soms nog enigszins onwennig, onze weg vinden. Dat betekent dat de normale begrotingsprocedure die wij, beide Kamers en het kabinet, met elkaar voeren van karakter is veranderd. Die zal onvermijdelijk nog meer veranderen.

Ik zal het beeld nog even schetsen. Eind februari kwam het CPB met het CEP met sombere cijfers over het komende jaar. Dat was voor het kabinet aanleiding om op 1 maart het pakket additionele maatregelen te presenteren. Op 11 april sloot het kabinet het sociaal akkoord. We hadden al besloten om voor 2013 geen additionele maatregelen te nemen. De maatregelen betroffen vooral 2014. Sociale partners hadden ons gevraagd om pas definitief over die maatregelen te beslissen in augustus. Daar hadden wij natuurlijk helemaal geen problemen mee, ook omdat wij altijd pas in augustus definitief beslissen over de nieuwe begroting, dus de begroting voor 2014.

Vervolgens hebben wij op 30 april het Stabiliteitsprogramma en het Nationale Hervormingsprogramma naar Brussel gestuurd. Daarop volgde op 3 mei de voorjaarsraming van de Europese Commissie en op 29 mei de aanbeveling van de Europese Commissie voor Nederland op het terrein van zowel ons tekort als de hervormingen. Inmiddels zijn de aanbevelingen en de ramingen alweer over elkaar heen gebuiteld. Op 10 juni, dus gisteren, hadden we de nieuwe ramingen van de Nederlandsche Bank. Vandaag was Commissaris Rehn hier. Ik zal daar zo iets meer over zeggen. Hij heeft een nadere duiding gegeven van de aanbevelingen voor Nederland. Hij heeft aangegeven wat die precies behelzen. Aanstaaende vrijdag verschijnt de zogenaamde "Koninginne-MEV", de nieuwste raming van het CPB. En zo gaan we verder.

Je ziet dat de nationale procedure en de Europese procedure enigszins vervlochten raken met ramingen, aanbevelingen, beslismomenten voor het kabinet en de momenten waarop wij hierover in de Kamer spreken. Dit is ook weer een nieuw moment in dat proces. We spreken vandaag immers over het Stabiliteitsprogramma en het Nationale Hervormingsprogramma. Dit alles eindigt zodra wij als kabinet beschikken over de concept-MEV van het CPB. In augustus maken wij de begroting af. Dan is de besluitvorming. De

begroting wordt zoals altijd gepresenteerd op Prinsjesdag. Dat zal wat ons betreft niet veranderen.

De heer Reuten heeft naar aanleiding hiervan gevraagd hoe dit zich verhoudt tot het begrotingsrecht van de Kamer. Hij heeft gevraagd: is het Stabiliteitsprogramma bindend en, zo ja, zou het niet in de vorm van wetgeving aan de Kamer moeten worden voorgelegd? Het is niet bindend. Het is een vooruitblik op hoe wij de begroting voor 2014 op het moment van indienen zien. Daarmee geven we de Commissie tijdig inzage in hoe Nederland ervoor staat, wat we van plan zijn te doen en wat dat betekent voor de begroting. Op basis daarvan kon de Commissie vervolgens tijdig, op 29 mei, ons aanbevelingen doen. Dat zijn dus aanbevelingen waarover wij zelf beslissen, op voorstel van het kabinet, in de begroting op Prinsjesdag, en die uiteindelijk door de beide Kamers worden goed- of afgekeurd.

De heer **Reuten** (SP): Ik wil dat graag heel scherp hebben. Als ik het goed begrijp, zijn die programma's een intentie van de regering, maar is de regering er niet aan gebonden. Is dat correct?

Minister **Dijsselbloem**: Nee, de regering is er niet aan gebonden omdat het altijd onder de besluitvorming over de begroting in beide Kamers valt. Het geeft natuurlijk wel de intentie van het kabinet aan. Die intentie kan daarna, en dat zal ook dit jaar het geval zijn, nog wijzigen onder veranderende omstandigheden in het lopende jaar. We moeten nu eenmaal voor 1 mei de stukken naar Brussel sturen, maar daarna gebeurt er natuurlijk altijd nog heel veel. Het stelt de Commissie echter in staat om tijdig te kunnen adviseren in de vorm van aanbevelingen aan Nederland.

Dan kom ik tot enkele opmerkingen over de gesprekken vandaag met Commissaris Rehn. De begrotingscommissaris was vandaag in Nederland en hij heeft met mij, met de minister-president en met de Tweede Kamer gesproken. Hij heeft op een aantal punten de aanbevelingen die op 29 mei zijn verschenen, scherper geduid. In de aanbevelingen is sprake van 2,8% tekort voor 2014. Maar wat is nu de betekenis daarvan? Dat heeft de Commissaris in zijn gesprek met mij, maar ook in de media, verder verhelderd. Hij heeft aangegeven dat hij het gewenst vindt om naar die -2,8% te gaan en om, met andere woorden, een zekerheids-/onzekerheidsmarge in te bouwen ten opzichte van de -3%. Hij heeft daarbij ook gezegd dat de -3% de harde norm is waarop Nederland zich moet richten op basis van het Groei- en Stabiliteitspact. Ik heb in zijn richting bevestigd dat ik het begrijp en dat ik het ook verstandig vind om een marge in te bouwen. Wel heb ik erbij gezegd dat het moeilijk genoeg zal zijn om volgend jaar die -3% te halen. Dat is waaraan we gebonden zijn en dat heeft de Commissaris ook bevestigd. Dat was ook de duiding die hij heeft gegeven aan de ten minste 1,0% bbp, zijnde eveneens een onderdeel van de aanbevelingen. Nederland moet als structurele begrotingsinspanning, ten minste 1% bruto nationaal product doen. Dat "ten

minste" sloeg op het feit dat je 1% moet doen om naar -3% te gaan. Het wordt verstandig geacht een marge in te bouwen en ons te richten op -2,8%. De Commissaris heeft vandaag ook helder aangegeven dat 1% inderdaad 6 miljard betekent. De aanbeveling van de Europese Commissie is dus heel concreet 6 miljard in 2014.

Vervolgens waren er natuurlijk ook vragen over hoe het nu verdergaat in de procedure van het Europese semester met verdere verslechterende cijfers. In het najaar kunnen de cijfers nog verder verslechteren. Moeten we dan 6 miljard doen of toch weer meer, of weer een ander getal? De Commissaris heeft daarvan zowel op het ministerie van Financiën, als tegen de minister-president als in de Tweede Kamer gezegd dat als Nederland die structurele inspanning van 6 miljard op de begroting heeft geleverd en dus aantoonbaar in de begroting heeft opgenomen, belegd met maatregelen, en als tegelijkertijd in het lopende jaar de economische omstandigheden verder verslechteren, het Pact dan de mogelijkheid biedt om een land meer tijd te geven. Verder heeft hij gezegd dat hij daarop op dit moment natuurlijk niet kan vooruitlopen. Dit zijn echter de twee voorwaarden. We moeten ten minste hebben voldaan aan die inspanning van 6 miljard, en als er sprake is van een verdere verslechtering, kan Nederland meer tijd krijgen. De Commissie kan daarin een discretionaire weging maken. De Commissaris heeft daarmee vandaag op vragen die in Nederland leefden over wat er nu precies van ons wordt verwacht, namens de Commissie een nadere duiding gegeven.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Ik dank de minister voor de toelichting. Betekent dit nu dat Nederland gaat voor 3% of voor 2,8%?

Minister **Dijsselbloem**: Nee, ik heb daarover meerdere keren gezegd dat ik de ambitie om een marge in te bouwen begrijp en dat ik begrijp dat de Commissie ons aanbeveelt om ons te richten op een iets verder liggend doel, want je hebt altijd met onzekerheid te maken. Het zal echter een helse karwei worden om -3% in beeld te houden bij de huidige economische omstandigheden. Ik neem kennis van -2,8% als aanbeveling, maar ik richt mij daar niet op. Ik heb dat overigens in het bijzijn van de Commissaris gezegd en hij heeft daarop ontspannen gereageerd.

De heer Reuten, en ik dacht ook mevrouw De Boer, hebben gevraagd of de Commissie nu leidend is of dat het kabinet ook zelf wil bezuinigen. Ik meen dat de heer Reuten vroeg of het kabinet de Commissie gebruikt als stok voor binnenlandse doeleinden. Ja, het is waar dat deze coalitie ook zelf vindt dat we moeten blijven doorwerken aan gezonde overheidsfinanciën en dus stappen moeten blijven zetten. Zeker als er volgend jaar weer enige economische groei is, moeten we stappen blijven zetten op weg naar een begrotingsevenwicht. Nederland is in vele opzichten nog economisch kwetsbaar. Een van die opzichten is onze schuldenlast. Tegelijkertijd zijn we in Europa ook verplichtingen aangegaan die we buitengewoon

serieus nemen. Sommige Kamerleden hebben gesuggereerd dat wij wat laconiek --dat was volgens mij het woord -- hebben gereageerd op de aanbevelingen van de Commissie. Dat is geenszins het geval. Mogelijk heb ik mijzelf schuldig gemaakt aan wat zou kunnen worden gepercipieerd als laconiek reageren op die -2,8% omdat ik mij gebonden weet aan het streven naar die -3%. De -2,8% was in dat opzicht een nieuw fenomeen. We nemen het echter buitengewoon serieus en laconiek is dus zeker niet het goede woord. We vinden ook dat alle Europese lidstaten, binnen de gegeven omstandigheden, de aanbevelingen van de Commissie zeer serieus moeten nemen. Een van de Kamerleden vroeg ook of we ons met die laconieke houding aan de zijde van de heer Hollande hadden geschaard die laconiek of zelfs afwijzend richting Brussel zou hebben gereageerd toen de aanbevelingen naar buiten kwamen. Ook wij vonden dat de heer Hollande tamelijk afstandelijk en zelfs lichtelijk afwijzend reageerde op de dag waarop de aanbevelingen zijn verschenen. Voor Nederland geldt dat niet; wij nemen het buitengewoon serieus. Wij stellen er daarom ook prijs op dat de Commissaris vandaag in Nederland was en hier zelf een heel precieze duiding aan heeft gegeven.

Dit alles gezegd hebbende, beslissen wij, zoals elk jaar, in augustus over ons ambitiesniveau op basis van de aanbevelingen van de Commissie en op basis van het regeerakkoord, en over de invulling daarvan.

De heer Backer heeft nog gevraagd op welke wijze de Nederlandse regering zich in de Raad gaat opstellen ten aanzien van de eigen aanbevelingen. Ik geloof dat hij suggereerde dat het passend zou zijn als Nederland zich zou onthouden van de discussie op het moment dat het over de eigen aanbevelingen gaat. Die spelregel is er niet, hoewel die charmant zou zijn. Wij zullen ons op zichzelf echter niet verzetten tegen de aanbevelingen van de Europese Commissie. Dat is echter nog iets anders dan dat we ze in alle opzichten letterlijk gaan volgen. Zo heeft de Commissie aanbevelingen gedaan ten aanzien van de buitensporigtekortprocedure, dus ten aanzien van de tekortdoelstellingen, en ten aanzien van de noodzakelijke structurele hervormingen. Misschien mag ik opmerken dat de aanbevelingen ten aanzien van de structurele hervormingen in Nederland eigenlijk buitengewoon positief zijn als je die goed leest. Ten eerste is de Commissie zeer positief over de hoeveelheid hooi die het kabinet op zijn vork heeft genomen in het Nationale Hervormingsprogramma. De Commissie is ook positief over het type maatregelen en de inhoud van de maatregelen. Op vier punten zegt de Commissie dat we het sneller zouden kunnen doen, maar dat is een weging die uiteindelijk de Nederlandse politiek maakt. Andere leden van uw Kamer hebben ook nadrukkelijk gevraagd of het uiteindelijk toch nog steeds aan onszelf is om te beslissen op welke wijze we de hervormingen inrichten en welke hervormingen we doen. Het antwoord daarop is ja. Wij hechten daar ook zeer aan. Het blijft een nationale bevoegdheid om de

hervormingspakketten en -maatregelen in te richten zoals wij dat willen.

In de procedure ten aanzien van de macro-economische nevenwichtigheden, en dat is ook nog vrij nieuw, heeft de Commissie zich het meest kritisch uitgelaten over Slovenië en Spanje. Daar hing even de dreiging in de lucht dat zij echt in de excessieve macro-economische onevenwichtigheidsprocedure terecht zouden komen. Dat is een volgende stap in de procedure. Dan word je echt bij de hand genomen en dan krijg je veel dwingender aanwijzingen, omdat de Commissie van oordeel is dat je totale pakket gewoon niet voldoende is om je structurele onevenwichtigheden uiteindelijk weg te werken. Ook voor deze landen is dat overigens niet gebeurd. In het overleg met de Commissie zijn er waarschijnlijk nog extra aanbevelingen gedaan. Wij zullen dat de komende week in Brussel gaan bespreken. Voor Nederland is daar nog helemaal geen sprake van. Nederland heeft een van de beste beoordelingen gekregen wat betreft de macro-economische onevenwichtigheden. Ik zeg dat niet om op te scheppen, maar in al onze somberte, in de zin dat het allemaal niet wil deugen, mogen wij ook constateren dat Nederland positief is beoordeeld op dat punt. Op een aantal punten heeft de Commissie inderdaad ook gezegd dat het wat haar betreft sneller zou kunnen. Dat heeft de Commissaris vandaag in zijn gesprek met de Kamercommissie aan de overkant herhaald.

De heer Terpstra heeft vragen over Frankrijk gesteld. Nederland één jaar en Frankrijk twee jaar, hoe dat te bezien? Frankrijk heeft nog forse hervormingen voor de boeg. De Commissie is daar ook heel duidelijk over geweest. Zij heeft de druk op Frankrijk op het punt van structurele hervormingen opgevoerd. Het wordt nog een hele opgave wat dat betreft. Ten aanzien van de budgettaire inspanning moet van Frankrijk worden gezegd dat het land in het lopende jaar 1,4% bbp moet bezuinigen. Dat is geen geringe inspanning in termen van begrotingsreductie. Is het genoeg? Nee, als de Commissie had gezegd dat Frankrijk in één jaar alsnog onder de -3 zou moeten uitkomen, dan zou Frankrijk in één jaar 2% bbp moeten hebben bezuinigd of lastenverzwaringen moeten hebben binnengehaald, of moeten hebben omgebogen. Nederland moet in één jaar 1% doen. Frankrijk heeft nu twee jaar gekregen voor dezelfde 2%. In termen van ombuigingstaakstelling die Frankrijk is opgelegd door de Commissie, 2% in twee jaar, is dat te vergelijken met de 1% die Nederland in één jaar moet ombuigen. Frankrijk moet nu echter niet gaan back loaden en denken dat het aan het eind van die twee jaar nog wel kan gebeuren. De Commissie zal namelijk volgend jaar beoordelen of Frankrijk voldoende van de taakstelling in het eerste jaar op zich heeft genomen.

De heer Terpstra heeft nog een vraag gesteld over de aanscherping van de huidige begrotingsnormen, de 3% en de 60%. Op zichzelf is zijn weergave van hoe een en ander zich tot elkaar verhoudt en welk rekenmodel er achter zit, juist. Als de economische groei 3% is, jaar in, jaar uit en

het tekort zou 3% zijn, dan ga je als het ware vanzelf naar een staatsschuld van 60% toe. Als wij dat soort groeipercentages niet meer halen, en je zou toch op de -3 blijven zitten, kom je nooit aan die 60%-staatsschuld. Dan wordt je staatsschuld structureel hoger. Dat is een volstrekt juiste redenering van de heer Terpstra. Daarom is dat tekort van 3%, gegeven de lagere groeiverwachtingen voor Europa en dus ook voor Nederland de komende jaren, te hoog. Wij blijven daar qua ambitie dus niet op steken. De ambitie van het kabinet, ook in het vervolg van de kabinetsperiode, is gewoon verder op weg naar die 0%. Dat is echt nodig, omdat wij de staatsschuld anders niet omlaag krijgen, niet naar een percentage van 60. Waarom willen wij die 60%? Dat is in Europa afgesproken. Dat is op zichzelf al een argument, maar het geeft ook enigszins een veiligheidsmarge op het moment dat wij wederom in economisch zwaar weer zouden komen. Ik hoop dat dat pas over een heel lange tijd gebeurt, maar dan zie je hoe snel de staatsschuld weer oploopt. Wij hebben het al gezien sinds 2008. Toen zaten wij op 43%, maar inmiddels zitten wij op 73%, op weg naar 74% staatsschuld. Zo snel gaat het in heel korte tijd. Je moet dus proberen om de staatsschuld omlaag te krijgen in goede tijden zodat, als het fout gaat, je nog iets van een buffer hebt.

Het tweede belangrijke argument, genoemd door verschillende leden, is het feit dat wij nu een heel lage rente hebben in Nederland. Als die oploopt met een staatsschuld die zo hoog is, dan krijg je heel snel een zwaar op de begroting drukkende uitgavenpost. Het gaat nu om 10 miljard per jaar aan rentelasten, maar als de rente gaat stijgen, zou dat voor de staatsbegroting al snel zorgwekkend zijn. Het geldt niet alleen voor de staatsbegroting. Kijk even naar de Nederlandse economie. Ook onze banken zijn zeer afhankelijk van funding, het binnenhalen van kapitaal op kapitaalmarkten. Nederlandse huishoudens zijn overgecrediteerd met hypotheekschulden. Het renterisico is voor onze samenleving echt reëel. Dus moeten wij er alles aan doen, zelfs in deze moeilijke tijden, om stappen te zetten op weg naar begrotingsevenwicht en het terugdringen van de staatsschuld en dat zullen wij ook doen.

De heer Terpstra heeft gevraagd of de Studiegroep begrotingsruimte ernaar kan kijken. Tijdens de laatste Studiegroep begrotingsruimte is er al op ingegaan. Er is een analyse gemaakt van de schulddynamiek. Er is precies onderbouwd wat de heer Terpstra ook betoogde. Er is voorts gezegd dat het tekort niet op de -3 moet blijven hangen, maar verder omlaag moet, omdat wij anders niet richting de 60% zullen gaan. Het is allemaal terug te lezen in het laatste rapport van de studiegroep.

De heer **Backer** (D66): Ik heb de minister nog gevraagd of hij met mij van mening is dat het denkbaar is dat de rentestand zou kunnen stijgen. Ik begrijp goed dat de minister daar als minister van Financiën niet op wil speculeren, zeker niet in het openbaar, maar daarom heb ik er nog een vraag aan toegevoegd. Zou het niet nuttig zijn, ook

ter informatie, om een derde scenario op te nemen, waarin wordt begroot: stel nu dat het gebeurt, wat betekent dat dan voor de verdere en langetermijnontwikkeling?

Minister **Dijsselbloem**: Mij staat bij dat in het Stabiliteitsprogramma een tabelletje is opgenomen waarin de verwachte rente voor de komende jaren is aangegeven. Dan zie je een lichte stijging. Daar wordt dus rekening mee gehouden. Dat is niet zo onlogisch, want bij de huidige rentestand is de kans groter dat de rente de komende jaren gaat stijgen dan dat die nog verder daalt, al kan dat ook nog gebeuren, maar die marge is klein. Ik ben er buitengewoon voorzichtig in, omdat ik vind dat het onze gezamenlijke inspanning moet zijn om het vertrouwen in Nederland en in de Nederlandse economie, maar ook de budgettaire discipline van Nederland, waarmee wij altijd een goede naam hadden, hoog te houden. Daarmee behouden wij het vertrouwen van onze financiers vanuit de kapitaalmarkten, daarmee behouden wij onze rating en dus ook de lage rente. Dat moet onze eerste inspanning zijn. Ik wil niet meegaan in al te veel speculatie over "wat als?" Dat zou buitengewoon slecht zijn voor Nederland. Dus moeten wij er alles aan doen om dat risico weg te nemen.

De heer **Backer** (D66): Daar ben ik het mee eens, maar wij spraken zojuist over de Studiegroep begrotingsruimte. Die doet dat soort studies. Dit scenario is er niet in opgenomen. De minister hoeft niet te speculeren op wat de verwachtingen zijn, want die staan in het Stabiliteitsprogramma, maar op wat er zou kunnen gebeuren als, en wat dat voor betekenis heeft. Het gaat meer om de planning. Wat doe je in die gevallen, is dat zichtbaar voor de Nederlandse staatsbegroting en waarom is het verstandig om daar alvast rekening mee te houden? Dan ben je beter voorbereid en word je minder verrast.

Minister **Dijsselbloem**: Er is in deze Kamer en ook in de Tweede Kamer steeds meer aandacht voor risico's, ook risico's voor de begroting. Dat is terecht, maar ik wil ervoor waken dat wij ons in almaar somberder scenario's begeven. Ik krijg wel eens de vraag wat er gebeurt als de euro instort en uiteenvalt. Of ik dat kan doorrekenen en inzichtelijk maken wat dat betekent voor de Nederlandse economie en de begroting. Kan ik laten zien wat er gebeurt als de rente enorm gaat stijgen? Dan kan er alvast op worden geanticipeerd. Mag ik de heer Backer in overweging geven om niet in de allerzwartste scenario's te duiken, maar ons vooral te richten op die dingen die wij kunnen doen om de Nederlandse economie en de Nederlandse staatshuishouding in veilig water te brengen? Dat lijkt mij wel zo zinvol. We hebben in de Miljoenennota al uitgebreide risicoparagrafen zitten. Die worden verder verrijkt, onder andere via een motie van de heer Postema. De Nederlandsche Bank gaat in op risico's, ook renterisico's, voor de Nederlandse economie. U kunt die vinden in de rapporten van DNB. We hebben het Financieel

Stabiliteitscomité, dat enkele keren per jaar rapportages uitbrengt waarin wordt ingegaan op risico's voor de Nederlandse economie. Mag ik daar voor dit moment naar verwijzen? Er is veel documentatie en het betreft echt terugkerende rapporten.

Misschien dan nu toch enkele opmerkingen over de bankenunie, als het mag. De bankenunie is op dit moment een van de belangrijkste projecten voor Europa, naast onze aanhoudende focus op het op orde brengen van de begrotingen in Europa en het terugbrengen van tekorten. Overigens -- nog één opmerking daarover -- is dat een Europeesbreed belang, niet omdat een theoreticus dat heeft bedacht, maar omdat Europa een vergrijzend continent is waar de volgende generatie en de volgende beroepsbevolking kleiner zullen zijn. Een deel van de ramingen van de economische groei heeft daarmee te maken. We moeten dus echt proberen om de schuld terug te dringen en deze niet in een grotere omvang door te geven aan volgende generaties.

De tweede grote pijler van het Europees beleid binnen de eurozone is de structurele hervormingsagenda. Deze is onderscheidend naar land, want niet elk land heeft dezelfde structuurproblemen in de economie. Een aantal thema's komt echter in alle landen terug. Voorbeelden hiervan zijn het pensioenstelsel en de pensioenleeftijd. Die onderwerpen zijn in bijna alle landen aan de orde. Ook de onderwerpen arbeidsmarkthervormingen en arbeidsmarktmodernisering zijn in bijna alle landen aan de orde, evenals de woningmarkt, een onderwerp dat in opvallend veel landen aan de orde is. Dit geldt ook voor landen als Denemarken en Spanje. Er zijn verschillende landen die ook met een ongezonde woningmarkt te maken hebben. Dit is de tweede grote pijler van de aanpak van de crisis in de eurozone.

De derde pijler is op dit moment de bankenunie. Deze bankenunie is cruciaal, omdat banken de reële economie moeten ondersteunen. Ze moeten ondernemers met goede ondernemingsplannen krediet verstrekken. Zij moeten consumenten die een huis willen kopen en dat ook kunnen betalen van een hypotheek kunnen voorzien. In Nederland, evenals in veel andere Europese landen, is de kredietverlening op dit moment krap. Dat is deels een vraagprobleem, er zal minder vraag naar kredieten zijn, maar is in overwegende mate ook een aanbodprobleem. Dat heeft te maken met het niet goed functioneren van de financiële sector in Europa. Dat heeft op zichzelf te maken met het feit dat banken, onder andere onder invloed van nieuwe regelgeving, denk aan de kapitaalsvereisten, de CAD4-bepalingen, Basel III, bezig zijn om hun balansen te versterken. Het heeft ook te maken met de segregatie en de fragmentatie in de Europese financiële markten; banken hebben zich allemaal teruggetrokken op hun eigen nationale domein. Ook in Nederland zie je dit heel sterk. De buitenlandse banken hebben zich teruggetrokken en de Nederlandse banken hebben zich, hoewel niet volledig, teruggetrokken richting Nederland. Heel veel internationale activiteiten zijn

in de loop van de crisis afgestoten. Op dit moment is het dus geen open financiële markt meer. De bankenunie moet deze problemen adresseren. Zij moet de banken versneld op orde brengen, gezond maken, onder goed toezicht brengen, waar nodig herkapitaliseren en het vertrouwen onderling, tussen banken, herstellen zodat er weer één Europese financiële sector ontstaat.

Op dit moment speelt er heel veel. Zoals u weet is in december overeenstemming bereikt over het gezamenlijke toezicht, het Single Supervisory Mechanism. Dat zal mogelijk medio volgend jaar, in de zomer, van kracht worden. Daarop vooruitlopend moet de Europese Commissie een Asset Quality Review -- vergeef mij alle Engelse termen, ik zal proberen ze zo nu en dan te vertalen -- uitvoeren op de banken, om de problemen in de banken bloot te leggen. Voordat de ECB dat kan doen, en zeker voordat de ECB het kan afronden, moet een aantal instrumenten en procedures waaruit duidelijk wordt hoe we banken die dat nodig hebben gaan herkapitaliseren, duidelijk beschikbaar zijn. Duidelijk moet zijn langs welk mechanisme en in welke hiërarchie dat gebeurt en uiteindelijk, waar nodig, met welke publieke middelen dat kan gebeuren.

Wij zijn dit type besluiten nu aan het voorbereiden. We spreken deze maand in de eurogroep over de directe herkapitalisatie vanuit het ESM. Dat wordt een publieke backstop, zoals dat wordt genoemd, die alleen in specifieke gevallen beschikbaar zal zijn. We spreken ook over de Resolution and Recovery Directive (RRD). Die heeft betrekking op de vraag hoe we in Europa omgaan met banken die in problemen zijn. De richtlijn is vooral gericht op harmonisatie. Het derde punt dat we deze maand hopen af te ronden betreft de harmonisatie van de Europese depositogarantiestelsels. Dat leidt nog niet tot een Europees depositogarantiestelsel, want dat is pas helemaal aan het einde van de bankenunie voorzien. We hebben het nu alleen nog maar over harmonisatie.

Met deze voorstellen hebben we een eerste laag van duidelijkheid van instrumenten neergelegd. Ze maken duidelijk hoe we banken zullen reguleren en problemen in banken zullen aanpakken. Vervolgens komen deze zomer, misschien zelfs nog voor de zomer, de voorstellen van de Commissie betreffende een Europees resolutiemechanisme, waarbij het niet langer meer gaat over harmonisatie maar om een echt Europees stelsel met een Europese autoriteit. Zoals u weet, is er nog veel discussie over de vraag hoe die autoriteit eruit moet komen te zien. Die voorstellen komen pas later, waarschijnlijk in de maand juli. Zo gaan we geleidelijk aan op weg naar die complete bankenunie. Wanneer alle banken er goed voor staan, wanneer het vertrouwen is hersteld en wanneer alle instrumenten er zijn, is het ook denkbaar dat we de laatste stap zetten, namelijk het aangaan van een gezamenlijk Europees depositogarantiestelsel. Ik zeg er echter nadrukkelijk bij dat dit een laatste stap is. We zullen heel veel moeten doen voordat we voldoende

vertrouwen hebben in elkaars systemen en in elkaars banken. Pas dan is die stap denkbaar.

Er is gevraagd hoe ik aankijk tegen de discussie tussen Frankrijk en Duitsland. Deze landen hebben een gezamenlijk paper uitgebracht over de bankenunie. Er zit een heel belangrijk positief element in, namelijk dat Frankrijk en Duitsland duidelijk uitstralen dat de bankenunie er moet komen en dat zij er voortgang mee willen maken. De Duitsers hebben nogal een discussie over de vraag of het allemaal past binnen de huidige Europese verdragen. De Duitse regering is van mening dat een nieuwe Europese resolutie-autoriteit daar niet binnen past. De Commissie zal daar dus een oplossing voor moeten zoeken dan wel de Duitse regering moeten overtuigen dat het er wel binnen past. Ik denk dat een oplossing denkbaar is die past binnen de Europese verdragen. We zullen de voorstellen deze zomer afwachten.

In die gezamenlijke paper van de Fransen en de Duitsers stond ook een opmerking over een permanente voorzitter van de eurogroep. Enkele leden van de Eerste Kamer vragen wat ik daarvan vindt. Daar ben ik buitengewoon ontspannen over. Zoals u weet, heb ik een baan. Ik stel mij dienstbaar op. Zo lang de ministers van Financiën in Europa graag willen dat een van hen, iemand uit hun midden, voorzitter is van de eurogroep, en zo lang die eer mij te beurt valt, doe ik het graag. Als de lidstaten gezamenlijk vinden dat het belang van het crisismanagement of van de economische integratie en coördinatie in Europa ermee gediend is als er een permanente voorzitter komt, kan dat natuurlijk in de toekomst worden besloten. Als voorzitter stel ik mij dus dienstbaar en bescheiden op in deze discussie.

Als Nederlandse minister heb ik er een opvatting over; het Nederlandse kabinet is van oordeel dat de eurogroep beter functioneert met gewoon een minister uit eigen kring. Zij is niet gebaat bij het optuigen van een nieuwe institutie. Dat zat namelijk ook besloten in de voorstellen; het ging niet alleen om een permanente voorzitter maar ook om een uitgebreide staf. Als we dat doen, hebben we zo meteen een Raad en een Raadsecretariaat, een Commissie, een zware organisatie, en parallel daaraan een intergouvernementeel apparaat, namelijk de ondersteuning van de eurogroep. Ik denk dat dat niet nodig is. Wij werken nu heel nauw samen met de Europese Commissie. We werken heel nauw samen met het Raadsecretariaat, dat ook de ondersteuning van de eurogroep doet. Dat functioneert. Nogmaals, het debat over de vraag of er op de langere termijn verdere coördinatie moet komen in de vorm van een economische regering zal volgend jaar worden vervolgd. We gaan het zien. Nederland heeft er in ieder geval een uitgesproken opvatting over.

Er zijn enkele vragen gesteld over de Europese begroting. De heer Ester heeft gevraagd hoe het staat met de 500 miljoen extra afdracht aan de Europese begroting. De besluitvorming daarover is nog niet helemaal afgerond, maar in de laatste vergadering van de Ecofin-Raad heeft een gekwalificeerde meerderheid ruimte gegeven voor

verdere onderhandelingen met het Parlement. Die ruimte kost geld. Als je dat vertaalt naar wat het betekent voor een extra afdracht voor Nederland, komt dat neer op maximaal die 500 miljoen.

Er is ook gevraagd naar de dekking hiervan. Het wordt gewoon meegenomen in de Voorjaarsnota. Daarin zult u in zien dat wij alle meevallers en tegenvallers over het lopende jaar keurig op een rijtje hebben gezet. We houden de uitgavenkaders. Dit is een uitgaventegenvaller, maar er zijn ook uitgavenmeevallers, bijvoorbeeld in de kinderopvang. Ook bij VWS zijn er uitgavenmeevallers. Alles bij elkaar doet zich een overschrijding van het uitgavenplafond voor van 0,7 miljard. We lossen dat op door in het lopende jaar de prijsbijstelling daarvoor in te houden. Daarmee hebben we alles bij elkaar de uitgaven binnen het uitgavenkader weten te houden, inclusief de 500 miljoen. De besluitvorming op dat punt is nog niet afgerond en het bedrag is dus nog niet betaald, maar het leek ons prudent om daarmee wel rekening te houden.

De tegenvaller van 500 miljoen heeft alles te maken met de systematiek van de meerjarenbegroting van de Europese Unie, zoals de heer Terpstra terecht zei. We hebben een meerjarenkader van zeven jaar. In de eerste jaren wordt het geld niet uitgegeven. Daarvoor zijn onvoldoende projecten. Er moeten aanvragen worden ingediend voor structuurmiddelen et cetera en vervolgens krijgen de landen, waaronder Nederland, jaar in jaar uit geld terug. Aan het einde van de periode hopen alle verplichtingen zich op en moet het tot uitbetaling komen. Dan komt er een naheffing vanuit Brussel aan de landen.

Over het totaal van de MFK-periode van zeven jaar springt Nederland er overigens positief uit. Er is een positief saldo over het totaal van die zeven jaar. Desalniettemin is het vervelende van de systematiek dat je niet weet welk jaar er een meevaller komt en dat er aan het einde van zo'n periode een tegenvaller kan komen. Wij vinden ook dat die systematiek ongelukkig is. Mogelijk kan er in de onderhandelingen met het Europees Parlement die nu worden voortgezet meer flexibiliteit komen, zowel tussen uitgavencategorieën als jaren, waardoor de problematiek van mee- en tegenvallers veel minder groot kan worden. Dat is een deel van de oplossing. Nederland zal ook in de periode dat het zelf weer voorzitter is, in 2016, de discussie over toewerken naar een begrotingssystematiek verder proberen te voeren. Het leidt tot heel vervelende tegenvallers in de begroting en tot lastige discussies.

De heer Van Strien heeft gezegd dat het sinds de euro allemaal slecht met ons gaat. Ik maak daar graag een enkele opmerking over. Allereerst is de heer Van Strien uitgegaan van het gemiddelde van de groeicijfers sinds de invoering van de euro. Het nadeel van gemiddelden is dat belangrijke schommelingen soms niet meer zichtbaar zijn. In 2007, het jaar voor de financiële crisis, had Nederland nog een groeipercentage van 3,9. In het jaar daarvoor was dat nog 3,4%. Het waren goede jaren en het waren ook jaren van de euro. Tegelijkertijd kan gezegd worden dat de

introdactie van de euro een aantal structurele onevenwichtigheden heeft vergroot in de Europese Unie. De beschikbaarheid van goedkoop krediet heeft in een aantal landen geleid tot een bestedingspatroon, een consumptiepatroon, dat zich niet verhield tot de structurele, onderliggende economische kracht. Tegelijkertijd konden noodzakelijke economische hervormingen worden uitgesteld omdat landen makkelijk en goedkoop geld konden lenen. De invoering van de euro heeft een aantal zwakheden die al in economieën zaten kunnen verstoppen onder een mantel van lage rentes. Die structurele onevenwichtigheden zijn nu in volle hevigheid blootgelegd. Die moeten ook worden aangepakt. De stelling dat we sinds de invoering van de euro allemaal tot armoede zijn vervallen, is feitelijk onjuist.

De heer **Van Strien** (PVV): Dat we tot armoede zijn vervallen, is een heel sterke formulering. Die heb ik ook niet gebruikt. Ik heb alleen gezegd dat het slechtst ging over een periode van tien jaar sedert de invoering van de euro. Als een periode van elf jaar wordt gezien, dus inclusief 2013, dan ziet de situatie er nog slechter uit. De minister pakte net het jaar 2007 eruit. Dat was inderdaad een jaar met een groei van 4%, volgens EU-cijfers. Ik vergelijk dat met alle voortschrijdende tienjaarcijfers vanaf 1960. De vergelijking is dan heel reëel. Als ik de europ periode van 2002 tot 2012 vergelijk met de aller slechtste perioden in die lijst van tienjaarsgemiddelden sedert 1960, dan zie ik dat de tweede slechtste periode de jaren tussen 1976 en 1986 betreft. De groei in die periode is echter nog altijd twee keer zo hoog dan die in de europ periode. Het was niet mijn bedoeling om iets raars voor te stellen. Wij spreken over de bbp-groei. Er zijn zeker andere variabelen. Die zien er voor deze periode echter ook heel beroerd uit, ook vergeleken met andere perioden.

Minister **Dijsselbloem**: Geen misverstand: we hoeven elkaar niet te bestrijden over de ernst van de huidige economische crisis. Dat is ook niet mijn antwoord op het betoog van de heer Van Strien. Dit is de grootste recessie sinds de jaren dertig. We hebben het op dit moment buitengewoon zwaar. De groei zal in de komende jaren nog zeer beperkt zijn. Dat is allemaal waar. De heer Van Strien pakte één periode sinds de start van de euro, berekende daarvan het gemiddelde en concludeerde vervolgens: zie je wel, de euro is een slecht idee. Ik zeg daarover dat we moeten oppassen met dit soort tienjaargemiddelden. In die periode van tien jaar schommelt de economische groei geweldig, niet alleen in deze periode maar ook in de periodes daarvoor. Soms gaat het langjarig goed, dan weer zijn er geweldige dippen. Ik ben veel meer geïnteresseerd in de onderliggende oorzaak. Welke risico's heeft het worden van één eurozone voor landen met zich meegebracht, hoe zijn wij daarmee omgegaan en hoe moeten wij daarmee omgaan? Dat is een zinnigere begroting dan tamelijk willekeurige gemiddelden trekken.

De heer **Van Strien** (PVV): Het ging er mij ook om dat in dit huis al twee keer gezegd is dat die euro zo'n fantastisch idee is geweest. Ik heb gezegd dat dat op geen enkele wijze is aan te tonen.

Minister **Dijsselbloem**: Ik kan mij herinneren dat de heer Van Strien dat inderdaad niet in mijn richting heeft gezegd, maar tegen andere leden. Dat debat laat ik graag over aan de leden van de Kamer.

Ik zei al dat de opbouw van mijn betoog niet in alle opzichten logisch is. Zo kom ik zomaar ineens weer terug bij de heer Backer. Hij heeft gevraagd welke groei nodig is om extra maatregelen te vermijden. Hij stelde zijn vraag naar aanleiding van het maarpakket van 3,4 miljard. Vervolgens spraken wij met de sociale partners af om dat niet eerder te implementeren dan in augustus om enig optimisme de ruimte te geven. De voorjaarsraming van de Commissie was - 3,6%. Wat was er nodig aan extra groei om die 0,6% weg te werken? Cumulatief zou het na 2013 en 2014 gaan om 1,25% meer. Het ziet er op dit moment niet uit alsof dat wordt gehaald.

De heer Reuten heeft betoogd dat moet worden teruggekeerd naar het zuivere, trendmatige begrotingsbeleid. Hij heeft het kabinet gevraagd om daarnaar terug te keren. Het is waar dat het echte, zuivere, trendmatige begrotingsbeleid niet meer bestaat. Dat heeft te maken met Europese afspraken waarmee wij als het ware midden in dat trendmatige begrotingsbeleid een vangrail hebben gezet. De inkomstentegenvallers laten wij nog steeds in het saldo lopen en de uitgavenkaders houden wij nog steeds, maar tegelijkertijd hebben wij een saldoafpraak gemaakt en moeten wij op dit moment, helaas, ook op saldo sturen. Dat is die - 3%. Eigenlijk zegt de heer Reuten dat het misschien verstandig zou zijn om die Europese afspraak los te laten. Wij delen zijn analyse niet. Wij denken dat -3% eigenlijk al te veel is voor Nederland en dat wij zo snel mogelijk moeten proberen om daarboven uit te komen om gezonde overheidsfinanciën te bereiken. Zodra wij daarvan weg zijn, hebben wij saldosturen niet meer nodig. Die vangrail hebben wij echter wel heel bewust in het regeerakkoord opgeschreven. Wij houden ons aan de Europese afspraak.

De heer **Reuten** (SP): Tegelijkertijd onderkent de minister dat de 3%-norm conjunctuurstabiliserend werkt. Het verschil van mening zit niet bij de 0% structureel. Daar ben ik ook voorstander van. Het gaat mij om het conjunctuurstabiliserende effect. Dat laat je los door de 3%-norm.

Minister **Dijsselbloem**: Het beeld van hoe het begrotingsbeleid van de regering het economisch herstel beïnvloedt, begint grote proporties aan te nemen in het Nederlandse debat.

De heer Terpstra vroeg of het eigenlijk niet zo is dat de overheidsuitgaven nog steeds groeien. Grosso modo denk ik dat wij kunnen zeggen dat de overheidsuitgaven sinds het begin van de crisis nauwelijks zijn toegenomen en in ieder geval niet

zijn afgenomen. Hoewel dit in het populaire debat heel vaak wordt gezegd, is het niet zo dat de overheid nu heel veel geld uit de economie trekt en daarmee een enorme krapte en problemen in economie veroorzaakt. Dat is feitelijk gewoon niet juist.

Wij hebben nog steeds een tekort. Dat betekent dat wij per jaar grosso modo 25 miljard euro meer uitgeven dan dat erin komt. De minister-president zegt altijd dat wij de economie stimuleren met 25 miljard euro per jaar.

Laten wij de redenering eens omkeren. De SP in de Tweede Kamer bijvoorbeeld zegt dat er niet moet worden bezuinigd, maar dat er miljarden extra moeten worden geïnvesteerd. Op dit moment zou een extra miljardenimpuls op allerlei plekken in de samenleving vooral leiden tot balansherstel bij huishoudens, bij banken et cetera. Het is niet gezegd dat banken onmiddellijk de kredietverstrekking zouden verruimen, want zij zijn nog bezig met balansherstel. Volgens DNB zijn er in Nederland inmiddels 1,3 miljoen huishoudens die een hogere hypotheek hebben dan de waarde van hun huis. Een enorme impuls van de overheid zou daar waarschijnlijk leiden tot balansherstel. Dat is op zichzelf prima en nodig, maar dat leidt niet direct tot het aanjagen van de economie. Wij moeten ons dat goed realiseren. Daarom is het belangrijk dat wij de goede analyse maken van het type crisis dat wij in Nederland hebben. Het volgende argument is dat Nederland een open economie is en dat een grote bestedingsimpuls van de Nederlandse overheid voor een belangrijk deel ons land zou verlaten, ook wanneer consumenten en gezinnen die wel onmiddellijk zouden omzetten in meer consumptieve uitgaven en wat zij waarschijnlijk op dit moment niet zouden doen. Zij zijn bezig hun balans te herstellen.

Ik verwijt dat de heer Reuten niet, maar de eenvoudige redenering die vaak te horen is in het maatschappelijk debat, is dat de bezuinigingen heel veel geld trekken uit de economie en de problemen veroorzaken. Ik geloof dat er nu een soort algemene opinie aan het ontstaan is dat de crisis wordt veroorzaakt en verslechterd door het begrotingsbeleid van het kabinet. Dat is een totale miskennis van het karakter van de economische crisis, van hoe wij hierin terecht zijn gekomen en wat de structurele oorzaken zijn. Het is bovendien een overschatting van het effect dat overheidsbestedingen zouden hebben op het type crisis waarmee wij nu te maken hebben.

Dit is ook mijn antwoord op de vraag van de heer Reuten, of het kabinet het instrument van meer overheidsbestedingen zou willen inzetten.

De heer **Reuten** (SP): Voor alle duidelijkheid, het gaat mij om de conjunctuurstabilisatie: remmen in de hoogconjunctuur en duwen in de laagconjunctuur. In een laagconjunctuur kom je dan inderdaad negatief uit. Dat hoeft ik de minister niet te vertellen. Daarover is geen meningsverschil.

Minister **Dijsselbloem**: Zoals de heer Reuten weet, hebben wij op 1 maart besloten om ondanks alle tegenvallende cijfers in het lopende jaar niet extra

te bezuinigingen. Daarmee accepteren wij dat het begrotingstekort dit jaar oploopt. Volgens de laatste raming is dat 3,4%. Ik hoop dat het daarbij blijft. Opnieuw stimuleren wij de Nederlandse economie nog meer extra vanuit de overheidsbegroting. Ik zeg dit maar om een paar nuanceringen te plaatsen bij het beeld dat de overheid de zaak maar zit af te knijpen.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Ik hoor de minister van Financiën eigenlijk een beetje mopperen over iedereen die zo kritisch is op het bezuinigen, op de focus op 3% en die zegt dat bezuinigen alleen maar slecht is in deze tijd. Kan dit niet samenhangen met het feit dat het kabinet zo weinig laat zien wat er in de plaats komt van kortetermijnbezuinigingen; welke structurele hervormingen er zullen plaatsvinden om tot dat begrotingsevenwicht te komen? De mantra is: wij hebben het pakket van 1 maart en in augustus gaan wij nadenken. Volgens mij is er een grote behoefte aan een doorkijkje van waar wordt over nagedacht en over welke extra hervormingen het gaat bij die zes miljard euro. Dan kunnen wij het daarover hebben in plaats van een discussie te voeren over de vraag of het 2,8% of 3% moet zijn en of wij de economie niet kapot bezuinigen. Het gaat inderdaad over algemeenheden omdat wij niet méér hebben. Wij weten niet wat het kabinet gaat doen!

Minister **Dijsselbloem**: Voorzitter. Staat u mij toe op te merken dat ik dit een verrassende opmerking vind. U hebt van ons in afschrift het Stabiliteitsprogramma en het Nationale Hervormingsprogramma gekregen. Daarin wordt vrij gedetailleerd aangegeven welke grote hervormingen wij de komende jaren op de schop nemen. Sommige hervormingen zijn in dit land tientallen jaren uitgesteld, o.a. omdat er sprake was van een politiek taboe. In dit kabinet is besloten alle politieke taboes aan de kant te zetten en te beginnen met het aanpakken van de hypotheekrenteaftrek, met het moderniseren van de arbeidsmarkt en met een zeer ingrijpende modernisering van de AWBZ. Ik heb de heer Backer van D66 horen vragen waarom het kabinet niet veel méér doet in de sfeer van de zorg.

Wij hebben een hervorming van de AWBZ voorgenomen met een budgettaire beslag van meer dan 5 miljard euro aan besparingen op de langdurige zorg. Die is gisteren door de staatssecretaris Van Rijn in de Tweede Kamer verdedigd. D66 deed niet méér in haar programma. Het spijt mij dat ik het even zo precies zeg. Ik geloof niet dat er de afgelopen decennia een kabinet is geweest dat meer hervormingen met een grotere budgettaire impact op zijn agenda had staan.

Hebben die hervormingen een onmiddellijke impact? Nee, het karakter van structurele hervormingen is dat zij tijd nodig hebben om te gaan intikken in begrotingen. Er is tijd nodig om wetgeving door de Kamers te brengen en die moet daarna nog worden geïmplementeerd.

Sommigen zeggen: doe dan de arbeidsmarkt eerder. Wij hebben in het kader van het sociaal akkoord afgesproken om de WW één jaar later te doen. Sommigen van u hebben er vandaag voor gepleit om het een jaar eerder te doen. Dat zou grosso modo 17 miljoen euro in de WW besparen. Het is zo weinig omdat arbeidsmarkthervormingen, dus ook hervormingen in de WW, geleidelijk effect sorteren. Het zijn structureel zeer ingrijpende besparingen, maar niet voor de korte termijn.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik ontken niet dat dit kabinet een aantal grote hervormingen in gang heeft gezet, waaronder enkele die wij van harte steunen. Ook doet het kabinet het nodige aan ombuigingen en bezuinigingen. Wij hebben echter een beetje het idee dat het in maart allemaal tot stilstand is gekomen. Er is een aantal akkoorden gesloten. Het is nu duidelijk dat het kabinet 6 miljard euro wil gaan bezuinigen voor 2014. Op de vraag hoe dat moet worden ingevuld, is het antwoord dat het kabinet daarover in augustus iets gaat vinden. Met mij is iedereen heel benieuwd hoe een en ander zal worden ingevuld. Wij vinden, en dat lees ik ook in de aanbevelingen van de Europese Commissie, dat het niet alleen gezocht kan worden in kortetermijnombuigingen, het moet ook gaan om verdere structurele hervormingen. En daar zijn wij nu juist zo benieuwd naar.

Minister **Dijsselbloem**: In het regeerakkoord zijn op al die terreinen ingrijpende en soms lang uitgestelde hervormingen voor het eerst opgenomen. Is daarover onduidelijkheid ontstaan? Geenszins. Wij waren altijd van plan om de wetgeving voor de hervorming voor het eind van het jaar in te dienen bij de Tweede Kamer. Een aantal zaken is al ingediend, zoals het wetsvoorstel Witteveen-kader en het wetsvoorstel Participatiewet. Alle andere grote hervormingen, waaronder de arbeidsmarkt, de WW, Flex en ontslag worden voor het einde van het jaar ingediend bij de Tweede Kamer. Dat was altijd al onze bedoeling, want zo stond het in het regeerakkoord. We hebben de tijd daarvoor niet alleen benut om de wetgeving voor te bereiden -- dat loopt nu -- maar ook om draagvlak te zoeken in de zorgsector. Zoals bekend heeft het zorgakkoord ten opzichte van het regeerakkoord geen cent gekost. De zorgsector draagt zelf een deel bij aan de ombuigingen en de hervormingen in de zorgsector, zodat de totale opbrengst steeds gelijk is gebleven. Verder hebben we draagvlak gezocht bij de sociale partners bij het sociaal akkoord. Dat leidt ertoe dat we de WW een jaar extra doen. Maar als je ziet hoe we de opbouw van de WW versoberen, dan kun je constateren dat dat nog steeds een ingrijpende hervorming is. Er is dus geen tijd verloren gegaan en de duidelijkheid is eerder vergroot, doordat we nu met sociale partners afspraken hebben gemaakt, dan dat ze is verkleind.

Daarbovenop is de 6 miljard gekomen, omdat alles tegenzit. Mevrouw De Boer zegt dat er sinds maart onduidelijkheid is. Ten eerste kenden

we de 6 miljard van Commissaris Rehn -- misschien is het bedrag straks wel anders -- in maart nog niet. Toen spraken we over 3,4 miljard. De bulk van dat pakket is nog steeds ongewijzigd en ligt gewoon klaar als het kabinet daarover in augustus zou besluiten. We moeten inmiddels meer doen. Kabinet en coalitie zijn in overleg, en dat gebeurt overigens ook met oppositiepartijen, waarmee ik verkennend overleg voer over hun wensen en opvattingen ten aanzien van verdere bezuinigingen en ombuigingen. De besluitvorming komt in augustus. Had veel sneller gekund. De ramingen verslechteren per maand. Sta mij toe dat ik niet al te veel anticipeer, want de bedragen zijn al groot genoeg.

De slotstelling van mevrouw De Boer: die 6 miljard zal uiteindelijk structureel worden ingevuld. Daar heeft ze gelijk in. Maar aangezien het al in 2014 intikt, zullen we een deel ad hoc moeten invullen, maar we zullen ook zeker op zoek gaan naar een volledige structurele dekking van dit bedrag. Dat zal de Kamer aantreffen in de begroting-2015. Voor 2014 zal dat niet meer voor het hele bedrag structureel in een keer kunnen.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik hoorde de minister zeggen dat het slecht gaat met de economie en dat er moet worden bezuinigd. Maar die bezuinigen zijn niet de oorzaak van de slechte economie. Ik heb hier voor me de samenvatting van de doorrekeningen van de partijprogramma's door het CPB: "Keuzes in kaart". Als je ziet wat de invloed van het totale bezuinigingspakket is op het bbp-volume in 2017, dan is dat bij de Partij van de Arbeid, de partij van de minister, het allerslechtste: min 2,3%. Bij de VVD is het min 0,2%. Als ik de doorrekening van al die programma's vergelijk met de werkelijke situatie, dan klopt dat met wat hierin staat en met de resultaten, namelijk een extra negatieve bbp-groei. Er zijn ook andere mogelijkheden, namelijk plus 0,7% boven het basispad, als de maatregelen van de PVV worden doorgevoerd. Daarover hoor ik de minister niet. Mijn stelling is: het effect van het beleid op bbp-groei is behoorlijk negatief. Dat is het probleem.

Minister **Dijsselbloem**: Ik aarzel of ik hierop in moet gaan. Het is een heel betoog over de verkiezingsprogramma's van de twee schragende partijen van deze coalitie. Maar ik sta hier om het Stabiliteitsprogramma te verdedigen in deze Kamer. Misschien heb ik het uitgelokt, wat me dan spijt, maar ik denk dat het verstandig is om terug te keren naar het onderwerp van vandaag.

De heer De Grave vroeg nadere informatie over de zorgkosten, uitgesplitst naar deelsectoren binnen de zorg. Dat zullen we doen. In de Miljoenennota van vorig jaar hebben we daar overigens al extra aandacht aan besteed, maar de heer De Grave is daar nog niet tevreden over. Ik zeg hem toe dat we dit jaar in de Miljoenennota en in de begroting van VWS heel specifiek zullen laten zien hoe de zorgkosten zich ontwikkelen per deelterrein.

De heer Ester vroeg hoe het kabinet het vervallen van de nullijn in de zorg, de 1 miljard in

het pakket van maart, dekken. De besluitvorming daarover vindt plaats in augustus. Dan zullen we het complete pakket, waarvan we nog niet weten wat het uiteindelijke bedrag dat het kabinet zal voorstellen wordt, dekken. Die 1 miljard was een uitgavenbeperking. We kijken sterk naar de verhouding tussen uitgaven en lasten. Nu die 1 miljard vervalt, zullen we dat gat met uitgavenbeperking dekken, zodat de verhouding tussen uitgaven en lasten in het pakket niet verslechtert.

Ook de heer Backer vroeg aandacht voor de verhouding tussen lastenverzwaring en uitgavenbeperking. Hij wees daarbij naar de binnenlandse bestedingen. Ik wil daar een nuancering bij aanbrengen. Veel van de uitgaven van de overheid komen rechtstreeks in de portemonnee van mensen terecht. Zeker als onderwijsuitgaven buiten haakjes moeten worden geplaatst, blijven in de bulk van de begroting sociale zaken en zorg over. Ik noem de kindregelingen en de AOW. Als we het daarin gaan zoeken, dan zijn dat inderdaad uitgavenbeperkingen. Maar als je het hebt over consumptieve bestedingen of de koopkracht van mensen, dan treft dat rechtstreeks de portemonnee van huishoudens en gezinnen. Aan de kant van de zorg geldt dat idem dito. Verhoging van de eigen bijdrage of het eigen risico? Rechtstreeks in de portemonnee van gezinnen. Ik zeg het maar even ter nuancering. In het debat wordt nu vaak gezegd dat je moet snijden in de overheidsuitgaven, en niet in de lasten. Heel veel uitgaven van de overheid vertalen zich gewoon in de portemonnee van mensen. Laten we daar niet te zwart-wit over praten, want zo is het natuurlijk niet. Wel moeten we proberen met die lastenstijgingen de werkgelegenheidseffecten te beperken. Als de heer Backer dat argument zou gebruiken, zou ik sneller aan zijn zijde staan. Lasten verhogen op arbeid, of lasten verhogen voor de werkgevers zal de werkgelegenheid niet toestaan.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denkt de minister nog nodig te hebben? We krijgen ook nog de minister van Economische Zaken.

**

Minister **Dijsselbloem**: Ik probeer slechts de mij gestelde vragen te beantwoorden. Ik denk dat ik nog tien minuten nodig heb.

De heer De Grave heeft gevraagd of wij in de Miljoenennota kunnen ingaan op de relatie tussen het begrotingsbeleid voor 2014 en het houdbaarheidstekort. Wij besteden in de Miljoenennota natuurlijk aandacht aan alle budgettaire effecten, zowel incidenteel als structureel. De effecten van het houdbaarheidstekort zijn moeilijk aan te geven. Het CPB berekent dat, zij het niet elk jaar. Ik zal kijken wat we kunnen doen om de Kamer een zo goed mogelijk inzicht te geven. Ik neem dat punt dus mee.

De heer Ester vroeg naar het gedeeltelijk afschrijven van Griekse schulden. Dat is geen weg die het kabinet op wil. We hebben in het laatste

programma de financiering van de Griekse schulden en het terugbrengen op middellange termijn van hun staatsschuld zodanig vorm gegeven dat het afschrijven van Griekse schulden bijvoorbeeld in noodfondsen of bilaterale leningen wordt voorkomen.

Mevrouw De Boer vroeg naar de houdbaarheid van de staatsschuld, mede met het oog op alle garanties. We hebben daar met deze Kamer vaak over gesproken. We geven uitgebreid inzicht in die garanties. Een van de leden heeft gevraagd of daarvan een apart overzicht kan worden gegeven. Er werd bedoeld op alle garanties in Europa, in de financiële sector et cetera. Dat overzicht staat zeer uitgebreid in de Miljoenennota, en het zal ook uitgebreid in de nieuwe Miljoenennota staan, dus per financiële instelling, per fonds, per land, bilaterale leningen, maar ook borgstellingen en andere garanties. Natuurlijk hangt daarmee een risico samen, waarop we ingaan in de risicoparagraaf in de Miljoenennota. Het is beleid van het kabinet om sterk de rem te zetten op uitbreiding van de garanties. Dat was overigens een vraag van de heer De Lange, die vroeg naar een uitgebreid overzicht van alle garanties. Dat overzicht geven we in de Miljoenennota.

De heer De Grave heeft nog gevraagd naar de beschikbaarheid van kredieten en hypotheekleningen. Hij vroeg of ik daar in de Miljoenennota op in kan gaan. Minister Kamp zal zo ingaan op de hypotheekmarkt, maar ook op de relatie met de pensioenfondsen en kredietverlening. Het is waar dat buitenlandse aanbieders zich hebben teruggetrokken uit de Nederlandse markt. Het is ook waar dat de hypotheekrente in Nederland aan de hoge kant is. Dat komt uit de analyse uit verschillende rapporten. Die rente is 1 tot 2 procentpunt hoger dan in de ons omringende landen. Daarom hechten wij ook zeer aan het creëren van meer concurrentie. Daarbij geldt ook dat een aantal banken restricties opgelegd heeft gekregen vanuit de Europese Commissie. Het is zowel mijn doelstelling als die van de banken om zo snel mogelijk van die restricties af te komen.

In dat kader spant ING zich bijvoorbeeld in om zo snel mogelijk alle leningen terug te betalen aan de Staat. Wij zijn ook met de Commissie in overleg om de restricties op ABN AMRO verder te versoepelen. Ook zullen wij overleg voeren over eventuele restricties op SNS Bank. Wij zetten ons langs deze weg in om te proberen de hypotheekmarkt weer opener en concurrerender te krijgen. Dat zou ook het herstel van de woningmarkt zeer ondersteunen.

Dan heb ik nog een enkele ... uche, uche ... Excuus voorzitter, mijn stem is bijna op, dus die tien minuten ga ik ook niet meer halen. De heer Postema heeft nog enkele opmerkingen gemaakt waar ik op zou willen reageren. Hij heeft gevraagd naar het heroprichten van het FES (Fonds Economische Structuurversterking). Is dat de goede term? De minister van Economische Zaken zal daar dadelijk ook op ingaan. Het FES heroprichten zou in mijn begroting een buitengewoon groot gat slaan. Dus ik sta open voor de suggesties van de heer Postema en hoor graag hoe hij de 15 miljoen aan

gasinkomsten die wij op dit moment in de begroting hebben verwerkt, zou willen dekken.

Overigens was zijn stelling daarbij dat de uitgaven in Nederland aan de kennis-economie drastisch zijn teruggelopen door het wegvallen van dit fonds. Daar heb ik geen cijfermatige onderbouwing van kunnen vinden. Ik geloof niet dat dat juist is. Dit kabinet heeft in het regeerakkoord de uitgaven aan onderzoek, innovatie en onderwijs in algemene zin zeer ontzien bij alle bezuinigingen. Wij blijven dat proberen, ook in deze moeilijke omstandigheden. Het regeerakkoord kende zelfs een netto-intensivering in onderwijs en onderzoek van 313 miljoen in 2013 en 200 miljoen structureel op de wat langere termijn. Dus er zit zelfs een impuls in de onderwijs- en onderzoeksbestedingen.

Voorzitter, ik denk dat ik het hierbij laat voordat ik omval.

De heer **Reuten** (SP): Er is nog één vraag van mijn fractie onbeantwoord gebleven, namelijk of het kabinet hoe dan ook doorgaat op de ingeslagen weg. Meer in het bijzonder was de vraag: op welke cijfers ten aanzien van bijvoorbeeld groei en werkloosheidsvermindering kunnen wij het kabinet in 2014 en 2015 afrekenen? Je kunt namelijk wel zeggen hoe dan ook op de ingeslagen weg door te gaan, maar er zal toch ergens een grens moeten zijn. C'est tout.

Minister **Dijsselbloem**: Wij gaan niet roekeloos en coûte que coûte voort op de ingeslagen weg. Wij hadden budgettaire doelstellingen voor ogen bij de start van dit kabinet, maar die hebben wij al moeten loslaten. Dat is overigens zeer tot onze spijt, want wij vinden dat wij zo snel als verantwoord is, het begrotingstekort moeten wegwerken. Maar onder druk van de huidige omstandigheden hebben wij de -3% dit jaar al moeten loslaten. Wij zetten zaken dus niet coûte que coûte, rücksichtslos voort.

De tweede vraag was: waarop is het kabinet afrekenbaar? Het kabinet is afrekenbaar op het regeerakkoord, waarin een aantal ingrijpende hervormingen en modernisering van onze samenleving is aangekondigd van de woningmarkt, arbeidsmarkt, zorg, inrichting van de overheid et cetera. Daar kan de heer Reuten ons aan houden. Wij committeren ons niet bij voorbaat aan economische kengetallen. Dat zou op dit moment ook op drijfzand zijn gebaseerd.

De heer **Ester** (ChristenUnie): De minister heeft een vraag van mijn fractie laten liggen. Die had te maken met de status van de Commissie-aanbeveling. De minister heeft er wel iets over gezegd, namelijk dat het geen afdwingbare richtlijnen zouden moeten zijn. Hoe plaats ik dat in het kader van het rapport van Van Rompuy, waarin heel nadrukkelijk wordt gesproken van "landencontracten" die gesloten zouden worden aan het einde van het Europees semester? Dat klinkt aanzienlijk dwingend dan "aanbevelingen", de term die de minister in de mond neemt. Kan hij dat duiden?

Minister **Dijsselbloem**: Het begrip "contracten" is natuurlijk nog helemaal niet uitgewerkt. Het komt inderdaad voort uit de visie van de heer Van Rompuy, maar het is nog niet uitgewerkt. De discussie daarover is zeker nog niet beslecht. Het oordeel van het Nederlandse kabinet is ook zeer afhankelijk van de uitwerking, omdat het van mening is dat de Commissie-aanbevelingen in termen van begrotingsdoelstellingen zeer leidend moeten zijn. Dan zitten er ook effectieve sancties aan vast. Het kabinet vindt echter dat er bij aanbevelingen voor structurele hervormingen beleidsmatige ruimte, budgetrecht et cetera moeten zijn en dat de bevoegdheden uiteindelijk bij de nationale lidstaten moeten liggen. Zij moeten vervolgens wel aantonen dat het pakket dat zij hebben samengesteld voldoende antwoord is op structurele onevenwichtigheden in de economie en dat eventuele bedreigingen voor de eurozone van een goed antwoord worden voorzien. De inhoud van de hervormingsmaatregelen, hoe het pakket in elkaar zit, moet ook naar het oordeel van de Nederlandse regering een nationale bevoegdheid blijven. Dat is dus een slag anders in de hervormingspoot, de macro-economische onevenwichtigheden, en het is een slag anders dan in de buitensporigtekortprocedure.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Van mij zijn eigenlijk alle vragen niet beantwoord. De ene vraag die net aan mij werd toegeschreven, had ik niet gesteld. Dat was dus interessant.

Ik sluit hierop aan. In de schriftelijke beantwoording heeft de minister aangegeven aan het CDA dat de afspraak is dat de landen zich verplichten om de aanbevelingen van de Commissie over te nemen. Ik begrijp nu van de minister dat dit wel geldt voor het begrotingsevenwicht, maar niet zozeer voor de hervormingsmaatregelen. Ik heb gevraagd of de minister verwacht dat hij met deze houding problemen krijgt. Nederland is immers juist degene die er zo op heeft aangedrongen dat andere landen zich wel aan de aanbevelingen houden. Misschien kan de minister daarover nog iets zeggen. Hoe ligt dit in Europa en in de Europese Raad? Verzwakt het feit dat Nederland nu van twee aanbevelingen direct al zegt dat wij die niet gaan uitvoeren, de positie van Nederland en de minister niet?

Minister **Dijsselbloem**: Nee, dat denk ik niet. Wij zullen de aanbevelingen ten aanzien van het budget, de begroting en het begrotingstekort buitengewoon serieus nemen. Dat zullen wij ook laten zien in de begroting in september. Ten aanzien van de aanbevelingen op het gebied van hervormingen zijn de lidstaten niet per se gebonden aan de inhoud van de aanbeveling. Dat heb ik al aangegeven. Aan de lidstaten komt een grote mate van beleidsvrijheid toe om het Nationale Hervormingsprogramma zelf vorm te geven. De Commissie zal daarbij dan beoordelen of dit de structurele onevenwichtigheden in de economie in voldoende mate adresseert.

Ik heb proberen te onderbouwen dat het oordeel van de Commissie over het Nederlandse

hervormingsprogramma echt buitengewoon positief is. Vrijwel alle landen hebben veel meer, veel scherpere en veel inhoudelijkere aanbevelingen gehad dan wij. Wij hebben er slechts vier gehad. In alle vier de gevallen zei de Commissie: wat u doet, is goed; dit zijn inhoudelijk de juiste dingen, maar mogelijk kunt of moet u het sneller doen. Het rapportcijfer van Nederland in de hervormingspoot is dus buitengewoon goed. Ik geloof helemaal niet dat Nederland daarbij onder grote druk zal komen te staan. Mevrouw De Boer zou de aanbevelingen van andere landen eens moeten bestuderen om daar een totaalbeeld van te krijgen. De landen die de scherpste aanbevelingen hebben gehad, heb ik genoemd. Dat zijn Slovenië en Spanje.

De **voorzitter**: Dan is het woord aan de minister van Economische Zaken.

**

Voorzitter: Fred de Graaf

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. In aanvulling op hetgeen mijn collega van Financiën naar voren heeft gebracht, zal een enkele zin misschien dubbelop zijn, maar ik hoop dat de leden me dat zullen vergeven. Met het Nationale Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma maken we geen nieuw beleid. Het is misschien goed om dat met elkaar onder ogen te zien. Wij informeren de Europese Commissie over beleid waartoe is besloten en dat met het parlement is besproken. Hier vinden de discussies plaats. Hier worden de besluiten genomen. Wij informeren de Europese Commissie daarover. Het opgezette stelsel van informeren, rapporteren, aanbevelingen doen, met meer kracht richting contractvorm, elkaar aanspreken en afspraken maken over hervormingen is een stelsel dat wij sterk bepleit hebben en dat volgens ons ook bijzonder nuttig is. Juist op de plekken in de Europese Unie waar het achterblijft, is het nodig om de achterstand in te halen, omdat de Europese Unie als geheel voor ons zo belangrijk is. De Europese Unie is de grootste economische macht in de wereld en de grootste exporteur in de wereld. De Europese Unie biedt ook zeer veel mogelijkheden voor Nederland. Die worden op dit moment ook al benut en we willen die graag ook in de toekomst benutten. Onze inzet is om dit te verbeteren en te versterken. Dat is in het belang van Nederland.

Nederland betreft het parlement vanzelfsprekend volledig bij de besluitvorming. Uiteindelijk vindt de besluitvorming hier in het parlement plaats. Tegen de heer Reuten van de SP kan ik zeggen dat de nationale parlementen de volledige besluitvormingsbevoegdheid houden. Nederland brengt dat in Europa ook consequent in. De programma's zijn in die zin ook niet bindend. Het zijn beleidsvoornemens. Die kunnen nog worden bijgesteld. Daarom is het ook niet noodzakelijk dat er stukken hier in het parlement formeel worden goedgekeurd. Die goedkeuring is

vanwege het karakter, de aard van de stukken niet nodig.

We moeten ons ook het volgende goed realiseren. De economische situatie in Nederland is zonder twijfel zorgelijk. Dat weten we allemaal; dat hoeven we elkaar niet te vertellen. Die zorgelijke situatie wordt echter mede veroorzaakt, negatief beïnvloed door een laag consumentenvertrouwen en door stagnatie op de woningmarkt. Als ik in het debat hier vanavond en bij andere gelegenheden de sterke punten van de Nederlandse economie schets, dan is dat niet omdat ik de ernstige problemen waarmee we te kampen hebben, wil bagatelliseren. Het is om aan te geven dat onze uitgangspositie, om het zuinig te zeggen, niet slecht is en we er weer uit kunnen komen.

Laat ik de woningmarkt als voorbeeld nemen. Enkele woordvoerders hebben daar ook over gesproken. Op de woningmarkt in Nederland is er sinds 2008 een reële daling van de prijzen geweest met 30%. Ik zal zo in mijn berekening uitgaan van 20%, de nominale daling. Die 30% reële daling is voor een heleboel mensen natuurlijk een groot probleem. Mijn collega zei al dat er 1,3 miljoen huishoudens zijn waarvan de hypothecaire lening hoger is dan de waarde van het huis. Dat is zeer ernstig. We weten allemaal wat daarmee samenhangt.

Het is echter ook goed om de andere kant van de medaille te zien. We moeten er immers ook weer met elkaar uit zien te komen. De daling van de gemiddelde huizenprijs sinds 2008 is dus 20%. Dat is de nominale daling. De overdrachtsbelasting is in diezelfde periode gedaald van 6% naar 2%. De hypotheekrente, die destijds 5,5% tot 6% was, ligt nu op ongeveer 4,5%. Het effect van dat geheel is dat de betaalbaarheid van koopwoningen op dit moment voor starters op die markt het gunstigste is sinds twintig jaar. In twintig jaar is het voor een starter niet zo gunstig geweest om een huis te kopen. Medio 2008 zou het gemiddelde huishouden 30% aan nettowoonlasten kwijt zijn voor de aanschaf van een gemiddelde koopwoning. Op dit moment is dat 21%. Wat eerst 30% was, is nu 21%. Daarin zijn de effecten van de beperking van de renteaftrek en de aanscherping van de leennormen allemaal meegenomen. De gemiddelde woningprijs, inclusief de overdrachtsbelasting, lag in 2008 op €277.000, nu op €219.000. Ik vergeet even de inflatie en praat niet over reële bedragen, maar nominaal zit daar een daling in van €58.000. We hebben grote problemen op de woningmarkt, maar we naderen altijd een keer de bodem, en dan gaat het weer de goede kant op. Het is heel goed om ook vast te stellen hoe de situatie op dit moment is vergeleken met de situatie zoals die eerst was.

Hetzelfde zou ik willen zeggen over de werkloosheid. Het kabinet is bezorgd over de groeiende werkloosheid en over het aantal jongeren en het aantal ouderen dat daardoor getroffen wordt. De aantallen nemen nog steeds toe en de ongerustheid wordt de laatste tijd zeker niet minder, maar het is toch goed om even te bekijken hoe we in Europa staan. De werkloosheid is namelijk geen Nederlands probleem; het is een

probleem in Europa, waar dus ook Nederland mee te maken heeft. De werkloosheid is in 22 landen van de Europese Unie groter dan in Nederland. De jeugdwerkloosheid is zeker ook een ernstig probleem in Nederland, maar die is in 24 landen van de Europese Unie groter dan in Nederland. Het is verstandig om dat onder ogen te zien en te begrijpen dat wij er toch vanuit een relatief goede uitgangspositie weer uit kunnen komen als we de goede maatregelen treffen. Wij moeten ons vooral daarop richten.

Daarom kijkt het kabinet, behalve naar structurele hervormingen die op de lange termijn gaan werken, ook naar de korte termijn. Het kabinet zet in de eerste plaats in op die lange termijn. Ik noem bijvoorbeeld het verbeteren van de duurzame inzetbaarheid van werknemers, die we straks nog hard nodig zullen hebben als de arbeidsmarkt weer krap gaat worden, en de inzet van het Techniekpact, om ervoor te zorgen dat veel meer mensen kiezen voor een beroep in de technische sector. Daarbinnen zijn namelijk nog steeds grote mogelijkheden om een baan te vinden en te houden.

Dat wil niet zeggen dat wij de korte termijn vergeten. De maatregelen voor de korte termijn zijn in het bijzonder gericht op de meest kwetsbare groepen. Dat zijn bijvoorbeeld de jongeren, waaraan we extra geld besteden voor regionaal beleid. Ook zijn we met mbo's bezig om het volgen van techniekonderwijs te stimuleren. Mensen die eerst een andere opleiding hebben gevolgd, kunnen daar nog een kop op zetten waardoor zij toch in de techniek uit de voeten kunnen. We gaan ook door met het terugdringen van het voortijdig schoolverlaten, waarin we al succesvol zijn geweest. Een vergelijkbare aanpak hebben we voor de ouderen. Er is geld beschikbaar gesteld voor sectoraal beleid. Voor het jaar 2014 is dat 300 miljoen en voor het jaar 2015 nog eens 300 miljoen. In een tijd waarin er zwaar moet worden omgebogen en bezuinigd, doen wij dit omdat wij dit nodig vinden voor de korte termijn, in aanvulling op ons langetermijnbeleid.

Ik ga nu in op het punt van de financiering van het Nederlandse mkb. Daarover is in deze Kamer gesproken, maar ook daarbuiten. Het Nederlandse bedrijfsleven zou geen geld meer kunnen krijgen. Banken zouden niet meer doen wat ze moeten doen, namelijk het bedrijfsleven financieren. Er zijn grote problemen bij die financiering; dat moeten we onder ogen zien. We zijn ook bezig om daarvoor oplossingen te vinden. Ik zal daar zo meer over zeggen. Laten we echter kijken naar de feiten. In het kleinste midden- en kleinbedrijf krijgt op dit moment 58% van alle kredietaanvragen een honorering van de bank, geheel of gedeeltelijk. Het middenbedrijf ziet bijna driekwart van alle kredietaanvragen gehonoreerd. In het grootbedrijf wordt bijna 85% geheel of gedeeltelijk gehonoreerd. Het is dus niet zo dat er geen krediet meer wordt verstrekt door de banken. Het systeem functioneert nog steeds. Er zijn problemen en we moeten eraan werken om die op te lossen.

Een ander punt dat hier vanavond is genoemd en waar wij ook oprecht ...

De heer **De Grave** (VVD): Zou de minister iets meer kunnen zeggen over waaraan hij dan denkt? Deze percentages lijken mij wel ongeveer te kloppen; volgens mij heeft niemand hier gezegd dat er geen krediet meer wordt verstrekt. Er zijn echter hardnekkige verhalen -- die zijn de minister ongetwijfeld bekend -- dat de banken heel terughoudend zijn vanwege hun eigen balansproblemen. Datzelfde geldt een beetje voor de discussie die we hebben gevoerd over de hypotheek. Het feit dat in Nederland de hypotheekrente een stuk hoger ligt, duidt ook weer op schaarste. Volgens mij is dus het brede verhaal in de Kamer geweest dat er zorgen zijn over de beschikbaarheid van kredieten. Op zich is dat vreemd, omdat Nederland beschikt over een spaaroverschot, een ruim overschot op de betalingsbalans. Het zou dus niet zo mogen zijn dat er sprake is van tekorten aan kredietmogelijkheden. Deelt de minister deze analyse? Zo ja, zoekt hij dan ook oplossingen in deze lijn van redeneren? Welke oplossingen heeft hij anders in zijn hoofd?

Minister **Kamp**: De heer De Grave weet dat ik daarop was gekomen, maar de heer De Grave is in de eerste plaats een communicator, dus hij geeft mij de gelegenheid om dit met hem op deze manier te wisselen. Dat stel ik zeer op prijs. Het kabinet doet twee dingen. In de eerste plaats ondersteunen wij de kredietverlening aan het bedrijfsleven. Wij doen dat met verschillende regelingen waarbij we garant staan voor de helft van de hoogte van de lening. Een bank financiert een bedrijf en wij staan garant voor de helft. Daardoor is een bank er eerder toe geneigd een lening te verstrekken. Op dit moment is dat goed voor een totaalbedrag van 7 miljard aan uitstaande leningen dankzij de opstelling van het kabinet. Daarnaast hebben wij samen met de banken ervoor gezorgd dat er een instantie is, Qredits geheten. Als kleine ondernemers aanvragen doen bij banken maar worden afgewezen -- de groep die niet tot de 58% van het kleinbedrijf behoort waarvan de aanvragen geheel of gedeeltelijk gehonoreerd worden, maar de groep die afgewezen wordt -- dan kunnen zij naar Qredits toe. Daar kunnen ze krediet krijgen als ze aan de voorwaarden voldoen -- er voldoen duizenden aan die voorwaarden -- en coaching krijgen. Op die manier kan ook die groep geholpen worden.

In de tweede plaats is er inderdaad, zoals de heer De Grave zei, veel geld in Nederland. Er gaat echter een deel naar het buitenland. Hij zei dat ook in zijn eerste termijn. Van onze institutionele beleggers bij de verzekeraars gaat een percentage van 55 naar het buitenland. Van de pensioenfondsen gaat een percentage van 85 naar het buitenland. Dat betekent dat daar winst te boeken is. De verzekeraars hebben al aangegeven dat zij bereid zijn om meer in Nederland te investeren. Ook met de pensioenfondsen voeren we al lange tijd -- ik vind een jaar in deze

omstandigheden lang -- zeer constructief overleg. De heer Postema zei dat we daar meer druk op moeten zetten; hij bracht dat bijna verplichtend. Het gaat echter gewoon om eigendom. De pensioenfondsen en de verzekeraars hebben vermogen toevertrouwd gekregen. Dat is nu hun vermogen. En zij hebben hun verplichtingen. Wij kunnen hen echter niet voorschrijven wat zij met hun eigendom moeten doen. Dat is een doodlopende weg. Verplichtend voorschrijven werkt niet. Je kunt wel overtuigen, voorwaarden invullen en mogelijkheden creëren. Dat doen wij samen met de banken en de verzekeraars. We hebben een vijftal werkgroepen samengesteld die getrokken worden door mensen vanuit de verzekeraars, de pensioenfondsen en de pensioenuitvoerders. Zij bekijken hoe institutionele beleggers bij de hypotheekverstrekking betrokken kunnen worden. Hoe kunnen ze betrokken worden bij de financiering van het mkb, bij de grote investeringen die in de infrastructuur gedaan moeten worden, bij de investeringen in duurzame energie en bij investeringen die in de zorg gedaan moeten worden, ook in de woonzorgcombinaties? Dat wordt op dit moment allemaal verkend vanuit de banken en de verzekeraars, op vrijwillige basis samen met het kabinet. Wij hopen op 2 juli conclusies te kunnen trekken. We denken dat deze weg van overtuigen, faciliteren, voorwaarden creëren en het zorgen voor een intermediair vehikel de meest kansrijke weg is.

De heer **Postema** (PvdA): Dit is volledig in lijn met de intentie van mijn inbreng. Ik wil niet verplichten, maar faciliteren. Ik denk echter wel dat de noodzaak zo groot is dat de Kamer het op prijs zou stellen na 2 juli over de uitkomsten te worden geïnformeerd.

Minister **Kamp**: Ik ervaar de druk die de heer Postema erop zet en die de heer De Grave erop zet en die mogelijk zelfs de hele Kamer erop zet. Ik zie die als gepast en als belangrijk om het goede resultaat te kunnen bereiken.

Dan kom ik op het armoedebeleid. Daar willen wij ons absoluut niet gemakkelijk over uitlaten. Je zult in deze moeilijke tijd maar met een heel laag inkomen moeten zien dat je je redt, terwijl er van alles om je heen gebeurt. Er is veel onzekerheid en jij zit ertussenin met een laag inkomen en bent kwetsbaar. Het kabinet zal zich daar nooit achteloos over uitlaten. Maar ook wat dit betreft moeten we bekijken wat er aan de hand is in Europa. In Europa ligt het percentage van de bevolking met materiële armoede gemiddeld op 8,8. In Nederland ligt dat op 2,5%. Daar zijn we helemaal niet tevreden mee. We zijn druk bezig om te bekijken wat we daaraan kunnen doen. We bekijken hoe we deze groep op de ene of andere manier op de arbeidsmarkt kunnen krijgen. Je moet bekijken hoe je ervoor kunt zorgen dat zij wat hun inkomen betreft zo veel mogelijk buiten schot blijven. Het maximale bedrag van de arbeidskorting voor mensen met een laag inkomen kan worden verhoogd. Het inkomensafhankelijk maken van de algemene heffingskorting kan worden verhoogd.

Het armoedebeleid kan worden geïntensiveerd, met meer aandacht voor gezinnen met kinderen en ouderen met een laag inkomen. Verder moet je telkens als je maatregelen neemt, bekijken wat de inkomenseffecten voor kwetsbare groepen zijn en hoe je die kunt opvangen, om die last zo veel mogelijk bij hen weg te nemen.

Na deze inleidende opmerkingen kom ik bij de punten die de heer De Grave namens de VVD-fractie naar voren heeft gebracht. Hij vroeg wat de economische visie van het kabinet is. De heer De Grave zal ongetwijfeld gezien hebben dat we dat naast het Nationale Hervormingsprogramma hebben neergezet in een aparte brief, gedateerd 23 april, aan de Eerste en voor de Tweede Kamer. Daarin hebben wij aangegeven dat het herstel na een financiële crisis een lange adem vergt. Overheden, burgers en banken moeten hun schuldpositie op orde brengen, omdat er anders te grote financiële risico's naar de toekomst worden geschoven. Het afbouwen van die schulden gaat ten koste van economische groei op korte termijn. Wat je aflost aan schuld, kun je niet uitgeven.

Daarbij hebben we ook te maken met onomkeerbare processen, zoals de vergrijzing. Het is indrukwekkend om te zien wat er in de krimpgebieden aan de hand is op het gebied van vergrijzing; hoe daar in een regio het aantal ouderen met 35% groeit en het aantal werkenden met 35% afneemt. In die situatie moet toch de zaak aan de gang gehouden worden. Wij zullen proberen om wat dat betreft de dingen te doen die nodig zijn.

Dat betekent vooral dat we aankoersen op een robuust herstel, met versterking van het verdienvermogen van onze economie. We zorgen dat er een gezonde financiële basis is voor herstel, dat we de overheidsfinanciën op orde krijgen en dat we met het stimuleren van kennis, innovatie en ondernemerschap de arbeidsproductiviteit versterken waar die achterblijft. De inzet van ICT moet worden versterkt in sectoren waar deze achterblijft. Verder zorgen we dat we meer mensen technisch opgeleid krijgen. Op die manier proberen we het verdienvermogen van onze economie te versterken en de zaak financieel op orde te krijgen, zodat we de uitdagingen voor de toekomst aan kunnen. Daar werken we consequent aan, ook in deze moeilijker tijden. We doen op de korte termijn wat kan en op de lange termijn wat nodig is.

De heer De Grave heeft ook gesproken over de pensioenfondsen en de institutionele beleggers in bredere zin. Ik denk dat ik daar, mogelijk tot zijn tevredenheid, reeds heb gereageerd.

De heer Terpstra ziet het debat dat wij nu voeren, ook als een soort experiment hoe het Europese beleid en de Europese ambities geïntegreerd kunnen worden met het nationale beleid en onze eigen begrotingscyclus. Daar is mijn collega op ingegaan. Het verheugt mij te kunnen vaststellen dat wij vandaag belangrijke stappen hebben gezet op de weg die wij met elkaar bewandelen, om dat Europese beleid dat wij wenselijk achten en ons eigen begrotingsbeleid zo goed mogelijk in elkaar te schuiven, om te

beginnen met dit debat in de Eerste Kamer en door het contact dat Eurocommissaris Rehn had met de Tweede Kamer over het Europees semester. Ik denk dat wij daarmee weer belangrijke stappen in de goede richting zetten.

De heer Terpstra gaf ook aan dat de situatie in Amerika anders -- naar zijn inschatting beter -- is dan die in Europa. De heer Terpstra volgt dit soort ontwikkelingen nauwgezet. Het zal hem zeker niet ontgaan zijn dat de crisis in de Verenigde Staten eerder is begonnen dan in Europa. Dat betekent dat het herstel daar logischerwijs ook eerder kan beginnen. Zij hebben inmiddels al een omslag in de huizenprijzen bereikt. Dat is een perspectief dat mogelijk ook voor ons kan gloren. De flexibele instituties zijn in Amerika anders dan in ons werelddeel. Dat weet de heer Terpstra ook. Als iemand in Nederland werkloos is, verhuist hij niet gemakkelijk naar Duitsland of België. Wij zijn veel honkvaster. In Amerika verhuist men, onder druk van de feiten, aanmerkelijk gemakkelijker dan in Europa naar een andere staat of naar een ander gebied binnen dezelfde staat waar men werk kan vinden. In de Verenigde Staten kent men ook nog een behoorlijke bevolkingsgroei, waar wij inmiddels een vergrijzend werelddeel zijn. Als je bevolkingsgroei hebt, leidt dit op zichzelf ook alweer tot economische groei. Vanwege wijzigingen in de energiesituatie in de Verenigde Staten is daar sprake van een forse daling van de grondstofprijzen voor de chemische industrie en van een forse daling van de energieprijzen voor de industrie. Dat zorgt voor een versterking van de concurrentiepositie. Dat is nadelig voor ons. Aan de andere kant geeft een revival van de industrie in een groot werelddeel als Amerika, dat lang een trekkende rol in de wereld heeft vervuld, een impuls aan de gehele wereldeconomie. Nederland is heel goed in staat om daarvan te profiteren.

De heer Terpstra sprak ook over toekomstgerichte uitgaven aan onderwijs, innovatie en dergelijke. Die posten moeten volgens hem worden ontzien. Mijn collega zei daar net in zijn laatste antwoorden al iets over. Na de crisis van 2008/2009 hebben we eerst geprobeerd om dingen met extra geld te keren, maar inmiddels hebben we die mogelijkheid niet meer. Er is namelijk geen extra geld meer. Bovendien moeten we het extra geld dat is uitgegeven nu weer zien weg te bezuinigen. Die mogelijkheid bestaat dus niet meer. Als je vergelijkt wat we voor de eerste van de drie crises, die van 2008, uitgaven aan onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, en wat we aan het eind van deze kabinetsperiode daaraan uitgeven, dan is het precies zoals mijn collega zei: er zit nominale, maar ook reële groei in. In een periode waarin we volgens mij voor 50 miljard moeten ombuigen op een begroting in de orde van grootte van 260 tot 270 miljard, is het spectaculair dat we erin geslaagd zijn om de uitgaven over de gehele periode gezien meer dan op peil te houden voor het doel dat de heer Terpstra en wij belangrijk vinden.

De heer Postema sprak namens de Partij van de Arbeid over de pensioenfondsen, maar daar ben ik al op ingegaan. Ik zal niet te diep ingaan op wat hij over de hypotheekrenteaftrek heeft gezegd.

Wat dat betreft past mij enige terughoudendheid richting de heer Postema. Zijn fractie heeft daar opvattingen over die gerespecteerd moeten worden. Hij spreekt echter over een vergiftigende uitwerking van de bovenmatige hypotheekrenteaftrek en een versnelde afbouw van de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrente. Ik wijs hem echter op een van de basisafspraken van dit kabinet, namelijk dat wij graag rust op de woningmarkt willen. Rust op de woningmarkt is van belang voor herstel van de woningmarkt. Herstel van de woningmarkt is van belang om de bouwsector en de economie weer op gang te krijgen. Daarom hebben wij afgesproken dat de hypotheekrenteaftrek in stand blijft, maar dat er wel wat verandert aan de aftrekbaarheid daarvan. Die wordt afgebouwd naar een nader benoemd percentage, namelijk 38. Dat percentage is te bereiken over een periode van 20 jaar. De bedoeling van het regeerakkoord is dat we op deze wijze rust brengen waar die mogelijk verstoord wordt door woorden zoals de heer Postema gekozen heeft. Ik laat de inschatting daarvan echter graag aan hem over. Wij hechten waarde aan de desbetreffende afspraak in het regeerakkoord. Wij vinden het belangrijk dat er rust op de woningmarkt komt en wij denken dat deze politieke afspraak daaraan kan bijdragen.

De heer **Postema** (PvdA): Met respect voor het standpunt van de minister merk ik op dat het hem zou sieren om niet alleen mijn woorden aan te halen, maar ook die van de Europese Commissie. Dat is het debat dat wij vandaag voeren. De Europese Commissie heeft een duidelijk advies gegeven om tot versnelling te komen en daar refereerde ik aan.

Minister **Kamp**: Zeker, voorzitter. De Europese Commissie is voor mij belangrijk, maar de fractie van de Partij van de Arbeid in de Eerste Kamer is voor mij nog belangrijker.

De heer Postema heeft over de werkloosheid gesproken. Ik ga er nu in zijn richting niet apart op in. Hij heeft net meegekregen dat wij zijn zorgen op dat punt delen en dat wij lange- en kortetermijnbeleid erop zetten om alles te doen wat wij kunnen doen.

De heer Postema sprak ook over het beperken van negatieve fiscale arbeidsprikkelers. Dat lijkt mij zeer verstandig. Het kabinet heeft de arbeidskorting in 2013 verhoogd; die zal de komende jaren nog verder omhoog gaan. Dat maakt werken aantrekkelijker. Wij hebben de uitbetaling van de algemene heffingskorting aan de minstverdienende partner verder afgebouwd. De kindregelingen worden hervormd. De armoedeval die nu optreedt als alleenstaande ouders vanuit de bijstand willen werken en waardoor zij netto minder geld overhouden dan in de bijstand, wordt aangepakt met een ingrijpende operatie. Wij delen de opvattingen van de fractie van de heer Postema op dat punt en hebben die vertaald in maatregelen.

De heer Postema heeft gezegd dat hij een verschuiving van het belasten van arbeid naar het belasten van schadelijke en vervuilende activiteiten

wenselijk vindt. Wij vinden het wenselijk dat de belasting op arbeid wordt ontzien en dat wij waar mogelijk een belasting op milieubelastende activiteiten leggen. Dat hebben wij al gedaan in Nederland. Op dit moment zijn wij daarin nummer twee in de hele Europese Unie wat betreft het percentage van de milieubelastingen als onderdeel van de totale belastingopbrengst. Van alle landen in Europa, op één na, heeft Nederland het hoogste percentage van de milieubelastingen. Wij moeten oppassen dat wij dat niet nog verder verhogen, want dat is niet effectief. Vervuilende industrieën zullen zich naar andere landen verplaatsen. Dat is op dit moment al gaande. Wij zijn dan de werkgelegenheid kwijt terwijl de activiteiten in andere landen doorgaan. Het enige resultaat dat wij daarmee boeken, is dat wij banen kwijt zijn en dat de overheid minder belastinggeld binnenkrijgt. Het milieu in Europa wordt er niet beter van, als het er al niet slechter van wordt. De achtergrond van waaruit de heer Postema dit naar voren heeft gebracht, delen wij en is ook in beleid omgezet. Het handhaven van de huidige situatie vergt al het nodige van onze balanceerkunst.

De heer **Postema** (PvdA): Het is toch interessant om te zien dat twee heel grote Nederlandse ondernemingen, Akzo en DSM, in dat klimaat juist excelleren in verduurzaming van hun productaanbod. Dat doen zij niet alleen vanuit hun maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar ook als onderdeel van hun businessmodel. Ik denk dat een goede groene stimulans voor de komende jaren niet per se dit soort bedrijven uit Nederland zal jagen, maar best tot de gewenste innovatie kan leiden.

Minister **Kamp**: Met die benadering van de heer Postema ben ik het geheel eens. Zoals hij zegt, zullen die bedrijven dat om twee redenen doen. Zij denken dat het op den duur het beste is voor het bedrijf, willen duurzaam produceren in een duurzame wereld en willen er ook aan bijdragen. Bovendien is het een onderdeel van hun businessmodel, ook vanwege de situatie die wij tot nu toe hebben gecreëerd in Nederland. De andere kant van de medaille heb ik net geschetst. Het kabinet is zeer gemotiveerd om economische groei vooral groene groei te laten zijn. Wij zien veel mogelijkheden in de biobased economy. Wij zijn zeer gemotiveerd om ervoor te zorgen dat er een energieakkoord komt waardoor wij een breed draagvlak hebben, variërend van de werkgevers, de elektriciteitsbedrijven, tot de natuur- en milieuorganisaties. Als wij dat voor elkaar krijgen, hebben wij duidelijkheid op langere termijn over energievoorziening, energieproductie en energiegebruik. Dat is belangrijk voor grote investeringen die nodig zijn in deze sector. Wij denken op deze manier die vergroening, die groene groei, verder te kunnen stimuleren. De bedrijven die de heer Postema noemde leveren daaraan een belangrijke bijdrage en zo zijn er gelukkig nog vele andere te noemen.

De heer Postema heeft gevraagd naar de mogelijkheden die de Europese structuurfondsen

bieden, in het bijzonder het Europees Sociaal Fonds. Zoals hij weet, is het Europees Sociaal Fonds primair bedoeld voor het aanvullende arbeidsmarktbeleid. Naar verwachting zal het ESF in Nederland dan ook overwegend worden gebruikt voor verhoging van de arbeidsparticipatie. Daar zien wij goede mogelijkheden voor. De staatssecretaris van Sociale Zaken zal op korte termijn de Tweede Kamer informeren over de voorgenomen bestedingsdoelen van het ESF in 2014-2020, de periode van zes jaar die we nu weer voor de boeg hebben. We zijn erin geslaagd om qua organisatie en beheer van de ESF-middelen de zaak goed op orde te krijgen. We profiteren optimaal van de mogelijkheden en proberen vooral de arbeidsdeelname en -productiviteit te laten stijgen, omdat het overschot op de arbeidsmarkt in de nabije toekomst onvermijdelijk zal omslaan in krapte. Dan is het noodzakelijk dat wij er klaar voor zijn.

Over de herintroductie van het FES heeft mijn collega al gesproken.

De heer **Terpstra** (CDA): Ik heb met zeer veel interesse geluisterd naar het commentaar van de minister op alles wat de PvdA-fractie naar voren heeft gebracht. Wij missen nog het commentaar op één punt. Wat vindt de minister van het idee om de hervormingen van de huurmarkt primair ten goede te laten komen aan de sector zelf, en die niet als stoplap voor de begroting te gebruiken? Dat was een suggestie van de heer Postema. Kan het kabinet hier commentaar op geven?

Minister **Kamp**: Het is aan mij en mijn collega om te luisteren naar hetgeen de heer Postema naar voren brengt en erop te reageren. Als de heer Terpstra zegt dat hij op dat onderdeel nog een lacune ziet en hij vraagt of ik daar nog op in wil gaan, doe ik dat graag.

Ik denk dat de maatregelen die we voor de huurmarkt genomen hebben, een belangrijk onderdeel vormen van de dekking van het regeerakkoord. Het gaat om twee maatregelen die ervoor moeten zorgen dat de huurverhogingen zodanig gedifferentieerd worden dat mensen met een laag inkomen, voor wie de sociale woningen bedoeld zijn, er in het bijzonder gebruik van maken. Mensen met een hoger inkomen moeten doorstromen naar wat duurdere huurwoningen. Daarvan is op dit moment onvoldoende aanbod. Door het gewijzigde huurverhogingenbeleid komt er meer ruimte in de markt om in dit deel van de huursector te investeren. We denken dat het met het geheel aan maatregelen mogelijk is om een heffing neer te leggen. Geen enkele heffing is leuk. Niemand betaalt graag en schikt zich graag naar een nieuwe situatie. Het is echter noodzaak, zoals mijn collega heeft uitgelegd. We geven jaar in jaar uit geld uit dat we niet hebben en we zien de structurele situatie van Nederland onnodig onder druk staan. Het is daarom nodig om over de hele linie te saneren en maatregelen te nemen. Daar horen deze afgewogen maatregelen in de huursector bij.

Gevraagd is naar de versterking van het FES met eenmalige middelen uit de gasopbrengsten. Ik heb al gezegd dat na de crisis van 2008-2009 over dit onderdeel is besloten. Toen men nog niet zag aankomen dat er nog twee crises zouden volgen en we in 2013 nog steeds in een crisis zouden zitten, is dat geprobeerd, maar daar is nu geen ruimte meer voor. De aardgasopbrengsten komen mogelijk onder druk te staan omdat het gasveld in Groningen nog ongeveer tien jaar op de huidige voet benut kan worden, maar daarna snel zal afnemen qua gasvoorziening. Van de kleine velden is de productie al over het maximum heen en is de opbrengst al veel minder dan we gewend waren. Wij hebben in het noorden van het land het nodige te doen rondom de aardgaswinning. We hebben onze financiële problemen. Je kunt niet verwachten dat daar nog geld uit gehaald kan worden. Het kabinet ziet die mogelijkheid niet. Vandaar dat ik op deze wijze, aanvullend op wat mijn collega heeft gezegd, reageer op de bijdrage van de heer Postema.

De heer Postema liet zich kritisch uit over de regeldruk. Ik denk dat het toch belangrijk is wat daar aan wijzigingen en verbeteringen is opgetreden. Ik beveel die graag in de aandacht van de heer Postema aan. Het vorige kabinet heeft een vermindering van 1 miljard van de regeldruk kunnen realiseren. Er is heel gespecificeerd aan de Kamer aangegeven hoe dit is ingevuld. Het huidige kabinet heeft gezegd dat dit niet genoeg is. We willen daar nog in deze kabinetsperiode 2,5 miljard bovenop zetten. Ik kan zeggen dat dit een grote opgave die wij met heel veel moeite nu met alle ministeries aan het invullen zijn. Anders dan iedereen zich op ieder moment realiseert, zijn regels immers niet negatief. Regels zijn positief. We hebben heel veel belang bij goede regels, maar er zijn ook regels die ontstaan zijn, die minder belang hebben en die weg kunnen. Er zijn ook regels die achteraf gezien niet de optimale regels zijn. Op dat punt is dus een sanering mogelijk. Er zijn ook nieuwe inzichten over regels. Het is ook mogelijk om meer op vrijwillige basis gedaan te krijgen.

Dit betekent dat wij gemotiveerd zijn om de mogelijkheden benutten om overbodige regels weg te nemen. Daar zijn wij samen met het bedrijfsleven zeer intensief mee bezig. We hebben de vijftien sectoren geïdentificeerd waar de regeldruk het grootst is. We bekijken nu met iedere sector waarvan men precies last heeft en hoe we dat weg kunnen nemen. Zowel wij als het bedrijfsleven zijn daarbij zeer gemotiveerd.

De woordvoerder van de D66-fractie heeft aangegeven dat het EMU-saldo van 3% dat het kabinet wil halen, door het kabinet niet mag worden gebruikt als vergoelijking voor het aantasten van de koopkracht of als rechtvaardiging voor het verder verzwaren van de lasten. Die benadering is zeker ook de benadering van het kabinet. Wij wensen helemaal geen lastenverzwaring. Wij hebben grote moeite met lastenverzwaring die de koopkracht van de mensen in ons land nog verder druk zet of die de lasten voor het bedrijfsleven, waarvan een groot deel het op dit moment moeilijk heeft, nog verder vergroot.

Wij zien ook dat de consumptie nog verder daalt als gevolg van die lastenverzwaring en dat, als je toch moet bezuinigen, het groeivermogen beter wordt versterkt door te bezuinigen op overheidsuitgaven dan door verder te bezuinigen via de koopkracht van de mensen en de lasten voor het bedrijfsleven. In de huidige omstandigheden kunnen we dit echter niet uitsluiten. Dat hebben we in de afgelopen jaren niet kunnen uitsluiten en dat zullen we ook in de komende jaren niet kunnen uitsluiten. Wij zien de bezwaren, maar wij zien ook de bezwaren van alternatieven. In dat geheel zullen we een afweging en een pakket moeten maken. Van jaar tot jaar zal bij de behandeling van de begroting in het kabinet in augustus worden bepaald hoe dat pakket eruit zal zien.

De heer Backer zei dat de voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, de heer Clevers, kritiek heeft geuit op de wijze waarop het CPB omgaat met investeringen in onderwijs en wetenschap. Met alle respect voor de heer Backer denk ik dat hij eigenlijk wel weet hoe dit volgens het kabinet in elkaar zit. Het kabinet heeft dit natuurlijk besproken met het Centraal Planbureau, omdat dit door hem en ook door zijn partijgenoten aan de overkant al een aantal keren naar voren is gebracht. Het Centraal Planbureau heeft aangegeven dat de langetermijneffecten van onderwijs -- daar gaat het in dit geval eigenlijk om -- wel degelijk worden meegenomen in de modellen. Het CPB doet wat het op grond van de huidige wetenschap kan doen. Dat doet het CPB zeker niet slechter dan in de modellen waarop de EU zich baseert.

De heer Backer vroeg ook of wij nog eens extra wilden kijken naar de resultaten van de commissie-Soete, die ook in dit verband de economische effecten van vooral wetenschap onderzoekt. Daar zijn wij zeker toe bereid. Wij zullen goed kijken naar de resultaten van die commissie. Indien daar aanleiding toe is -- dat is zeker denkbaar -- zullen wij daar ook een kabinetsreactie op geven die wij samen met de bevindingen van de commissie aan de Kamer zullen presenteren, zodat de Kamer daarover desgewenst met ons van gedachten kan wisselen.

De heer **Backer** (D66): Om een mogelijk misverstand weg te nemen: ik ken de reactie van het kabinet daarop. Ik ken ook de brief van de heer Teulings aan de minister van Economische Zaken. Daarin zit ook een aantal afhoudende elementen met de strekking: wij doen het zo en val ons daarmee niet te veel lastig. Dit zijn mijn woorden. Daarom vraag ik de minister om daarnaar toch nog eens te kijken en dit te vergelijken met de Europese benadering en het rapport van de commissie-Soete. Ik denk dat dit voldoende is om de aandacht hiervoor te vragen. Het was dus geen misverstand. Ik ken die discussie, maar ik ben er niet gerust op dat die geheel de goede kant op gaat.

Minister **Kamp**: Zeker, ik doe dit graag. De heer Backer staat altijd open voor een gedachtewisseling en een poging om tot gezamenlijke conclusies te

komen. Ik weet wel dat het niet erg gemakkelijk is om de D66-fractie wat betreft onderwijs tevreden te stellen. Op dat terrein is de fractie zeer ambitieus. Wij zullen er dus altijd ons best voor moeten blijven doen.

Ik kom bij de punten die de heer Reuten naar voren heeft gebracht. Ik denk dat ik niets aanvullends hoef op te merken op hetgeen mijn collega heeft gezegd over de wijze waarop Frankrijk en in het bijzonder de president daar optreedt. Ook op de opmerking van de heer Reuten dat het kabinet zonder meer vasthoudt aan de ingeslagen weg, is mijn collega ingegaan. Ik geef een kleine aanvulling. Ik heb er net al op gewezen dat het kabinet zich in de eerste plaats richt op de lange termijn, omdat daar de echte resultaten moeten worden geboekt om er structureel met elkaar uit te komen, en dat wij daartoe goede mogelijkheden hebben met onze sterke economie en onze goede uitgangspositie. Wij zijn in staat om er weer uit te komen en weer groei te realiseren, maar ondertussen mogen wij zeker de ogen niet sluiten voor de moeilijke situatie waarin veel mensen zich op dit moment bevinden. Als wij daarom spreken met de sociale partners en steun kunnen krijgen voor een ingrijpende aanpassing van de arbeidsmarkt, als wij met hen de huidige situatie onder ogen zien en de noodzakelijke maatregelen temporiseren, faseren, als wij steun krijgen, maar de maatregelen wat later uitvoeren, dan denken wij dat wij handelen zoals de heer Reuten bedoelt. Wij bouwen de hypotheekrente af, maar doen dat geleidelijk. Huiseigenaren die op dit moment in de problemen verkeren doordat hun lening hoger is dan de waarde van hun huis, wat een verhuizing in de weg staat, bieden wij de gelegenheid om toch nog tien jaar het extra bedrag dat ze aan hun eerste huis zijn kwijtgeraakt, bij te lenen en de rente daarvan af te trekken. Dat is een ander voorbeeld van een maatregel die wij nemen om op de korte termijn mensen tegemoet te komen. Hetzelfde geldt voor wat ik net heb gezegd over jeugdwerkloosheid en voor de maatregel om de overdrachtsbelasting van 6% naar 2% te brengen. Dit is voor ons een zeer kostbare, maar voor de markt een zeer belangrijke maatregel. Wij hebben de btw op arbeid voor verbouwingen van 21% naar 6% teruggebracht. Wij hebben een investeringsfonds voor energiebesparing voor de gebouwde omgeving opgezet. Wij zijn echt zeer gemotiveerd om ook voor de korte termijn die dingen te doen die noodzakelijk zijn om mensen tegemoet te komen en de overgang redelijk te maken.

De heer Reuten heeft verder gezegd dat hij over de bestrijding van de werkloosheid weinig concreets in het Nationale Hervormingsprogramma kan vinden. Ik hoop dat hij tot een andere opvatting is gekomen door wat ik daarnet en ook eerder tegen de heer De Grave heb gezegd over de lange en de korte termijn. De heer Reuten vroeg zich ook af waarom het kabinet de zwaarste gevolgen terecht laat komen bij één enkele groep mensen. Dat kan ik niet goed plaatsen. Wij laten niet de zwaarste gevolgen terechtkomen bij één enkele groep. Wij zijn ons er zeer van bewust dat

iedereen op dit moment in moeilijke omstandigheden verkeert. Wij proberen voor iedereen die omstandigheden zo goed mogelijk onder ogen te zien en te kijken hoe wij daarmee verantwoord kunnen omgaan. Juist naar degenen die het meest kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld doordat ze minder sterk staan op de arbeidsmarkt of doordat ze op dit moment in armoede leven, gaat extra aandacht van het kabinet om te proberen hun zo veel mogelijk tegemoet te komen.

Volgens de heer Reuten zouden wij vergeten dat wij niet in een periode van hoogconjunctuur leven, maar in een periode van zware stagnatie. Wij zijn ons er zeer van bewust dat wij op dit moment verkeren in een balansrecessie, dus niet in een gewone recessie, maar in een balansrecessie. Vanwege een hoge schuldenopbouw in het verleden moeten banken, huishoudens en de overheid nu hun balansen weer op orde brengen. Dat vraagt maatregelen op lange termijn. Wij hebben een lange adem nodig. Zoals ik net al heb gezegd, wordt de korte termijn daarbij echter absoluut niet vergeten.

De heer **Reuten** (SP): Wij kunnen constateren dat de gevolgen van de crisis en de crisispolitiek het zwaarst zijn voor die 650.000 werklozen. Het kan mij trouwens niet schelen of het er 650.000 zijn; al was het er maar één. Voor hen zijn de gevolgen het zwaarst, niet voor mij of voor iemand anders die 5% moet inleveren. Kan de minister daarvoor een rechtvaardiging geven? In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, die ook Nederland geratificeerd heeft, staat toch dat mensen recht op werk, recht op arbeid hebben?

Minister **Kamp**: Het is moeilijk voor mij om het eens te worden met de heer Reuten op dit punt. De heer Reuten wil de beschikbare arbeid verdelen over iedereen die er is, zodat de pijn door iedereen gedeeld wordt. Deze benadering is niet die van het kabinet. Wij denken dat wij in een markteconomie leven. Wij moeten onze boterham verdienen in concurrentie op de Europese markt en op de wereldmarkt. Wij moeten ervoor zorgen dat het bedrijfsleven naar omstandigheden kan functioneren waardoor het sterk staat op de Europese markt en op de wereldmarkt. Als wij een en ander zouden organiseren op de planmatige manier die de heer Reuten voor ogen heeft, zouden wij in een neerwaartse spiraal verzeild raken, waarbij juist de mensen die het kwetsbaarst zijn het slechtst af zouden zijn. Wij denken dat het beter is om zo veel mogelijk werkloosheid te voorkomen. In relatieve zin hebben wij in Europa tot dusver kunnen bereiken dat wij dat vasthouden, zoals ik in het begin heb aangegeven. Wij moeten ervoor zorgen dat de concurrentiepositie van het bedrijfsleven snel weer zodanig wordt dat er banen in de markt gecreëerd worden. Dat zijn de beste banen.

Waar het beslag van de overheid op de economie nu te groot is, zorgen wij ervoor dat wij de overheid kleiner maken. Vier complete gebouwen van ministeries staan nu al leeg of komen binnenkort leeg te staan. De ministeries

trekken bij elkaar in. De zaak wordt ingedikt en compacter en krachtiger gemaakt. Wij denken dat dat uiteindelijk een betere weg is dan te proberen planmatig met verdelingsmodellen op de huidige situatie te reageren.

De heer **Reuten** (SP): Ik heb toch de indruk dat wij langs elkaar heen praten. De minister zegt eigenlijk: wij leven nu eenmaal in een markteconomie en het effect van een markteconomie is dat je willekeurig getroffen kunt worden door werkloosheid, maar wij zijn niet bereid daar iets aan te doen. Is dat wat de minister zegt?

Minister **Kamp**: Dat zeg ik natuurlijk niet. Alles wat ik gezegd heb, staat haaks op wat de heer Reuten nu zegt. Er is natuurlijk geen sprake van dat wij daar niets aan zouden willen doen. Ik probeer juist aan te geven -- daar zijn mijn collega en ik al een uur of drie mee bezig vanavond -- dat wij er alles aan willen doen om dat te veranderen. Wij willen ervoor zorgen dat wij vanuit onze sterke positie uit de economische crisis komen waarmee wij te maken hebben. Wij willen ten minste stabiliteit in plaats van krimp en vervolgens willen wij weer groei. Ik heb aangegeven met welke maatregelen wij dat op de lange termijn willen bereiken. Ik heb ook aangegeven wat wij op de korte termijn willen doen om voor verlichting te zorgen voor de mensen die het zwaarst getroffen worden. De weergave van onze woorden die de heer Reuten net gaf, komt niet overeen met de werkelijkheid.

Met de heer Van Strien en zijn fractie zou ik graag debatteren, maar hij heeft mij daar vanavond niet echt toe uitgelokt. Als hij spreekt over de EU als de vijand, als hij zegt dat het kabinet ervoor kiest om de hardwerkende Nederlanders te pakken en als hij spreekt over "het regeerakkoord en nog wat akkoordjes", dan is hij niet bezig met het opzetten van een debat, maar met het belachelijk maken van iets. Het kabinet heeft geprobeerd om draagvlak te vinden voor het regeerakkoord, waarin harde en pijnlijke maatregelen zijn opgenomen. Wij zijn erin geslaagd om een pensioenakkoord te sluiten, waarin wij overeenstemming bereikt hebben over het gelijk oplopen van de pensioengerechtigde leeftijd met het toenemen van de gemiddelde levensverwachting. Wij zijn erin geslaagd een woonakkoord en een zorgakkoord te sluiten, zoals gememoreerd is door mijn collega. Ook zijn wij erin geslaagd om een sociaal akkoord te bereiken, waarbij wij bij de sociale partners draagvlak gevonden hebben voor de ingrijpende wijzigingen op de arbeidsmarkt, op basis van afspraken die wij over fasering en temporisering hebben gemaakt. Als de heer Van Strien dan in dit debat spreekt over "het regeerakkoord en nog wat akkoordjes", dan stoot hij ons in het debat van zich af. Dat is dan de keuze die de heer Van Strien maakt.

De heer **Van Strien** (PVV): De kern van mijn betoog was dat de economie achteruitholt en dat er krimp is, en dat het land alleen vooruit gebracht kan worden door groei. Die groei wordt echter verhinderd door belastingverzwaringen en allerlei

andere maatregelen die het kabinet genomen heeft en die leiden tot krimp. Natuurlijk zit er een doel achter die maatregelen. Dat doel is bijna uitsluitend om het begrotingstekort binnen 3%, althans het door Europa gedicteerde percentage te houden. Dat is zo ongeveer het enige doel dat ik kan zien en dat een heleboel mensen kunnen zien. Zij zien dat daardoor de hele economie in de vernieling geholpen wordt. Dat probleem is buitengewoon ernstig, dus ik wil dat zeker niet belachelijk maken. Het probleem is dermate ernstig, dat je af en toe niet weet welke woorden je daarvoor moet kiezen.

Minister **Kamp**: De heer Van Strien weet dat heel goed, want dit is de standaard toonzetting van zijn fractie en ook van de fractie van zijn partij in de Tweede Kamer. De heer Van Strien heeft heel bewust gekozen voor de formulering dat de EU de vijand is. Hij heeft ervoor gekozen om de woorden te gebruiken dat het kabinet de hardwerkende Nederlanders wil pakken. Hetgeen wij bereikt hebben om draagvlak te creëren voor moeilijke maatregelen, wordt door hem betiteld als "akkoordjes". De heer Van Strien kiest echter zijn eigen woorden.

De heer Ester van de ChristenUnie-fractie vraagt zich af of er wel een helder beeld is van de inhoudelijke koers van Europa. Het kabinet heeft een heel helder beeld van de inhoudelijke koers van Europa op het vlak van het economisch beleid. Men wil begrotingsconsolidatie, het herstel van de kredietverlening, het bevorderen van het concurrentievermogen en het tegengaan van de sociale gevolgen van de economische crisis voor de kwetsbaren, waarover de heer Reuten zo-even sprak. Daarnaast wil men dat de overheden moderniseren. Dat zijn de doelstellingen van de Europese Commissie, waar Nederland zich goed in kan vinden, want die prioriteiten zijn immers ook onze prioriteiten. Om dat te realiseren, niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen, trekken wij graag samen op met de Europese Commissie.

De heer Ester vraagt hoe de door de Europese Commissie genoemde maatregelen zich verhouden tot het nationale beleid. Het kabinet heeft de overtuiging -- dat blijkt ook uit de reactie die wij krijgen vanuit de Europese Commissie -- dat de aandachtspunten die wij hebben vastgesteld en waar wij vervolgens de benodigde maatregelen voor genomen hebben, passen in het beleid dat de Europese Commissie heeft vastgesteld. Dat blijkt ook uit het feit dat de aanbevelingen van de Europese Commissie daarmee in lijn zijn en dat op onderdelen een aantal aanbevelingen inmiddels al is vervallen. Ik noem in dit verband de aanbeveling om aandacht te geven aan ons innovatiebeleid. De Europese Commissie heeft vastgesteld dat dit de aandacht heeft gekregen die zij bepleit heeft. Inmiddels staat Nederland op de ranglijst van Europese landen wat betreft de kwaliteit van het innovatiebeleid op de vijfde plek, zoals we op meer vijfde plekken staan, zelfs in de wereld. Ik denk dat we op dat punt de goede lijn hebben ingezet, ook in de ogen van de Europese Commissie.

De heer Ester vroeg aandacht voor de maatregelen met betrekking tot sociale inclusie. Hij

is van mening dat die te weinig aandacht krijgen. Ik hoop dat die indruk bij hem is weggenomen door hetgeen ik eerder heb gezegd over het armoedebeleid. Hij sprak over het ontbreken van een werkgelegenheidsplan in het Nationale Hervormingsprogramma. Ik hoop dat hij inmiddels heeft meegekregen dat wij juist voor de korte termijn heel doelgericht bezig zijn om, waar dat het meest noodzakelijk is, de dingen te doen die wij op dit moment doen. Ik denk dat dit aansluit bij zijn wensen op dat punt.

De heer Ester vroeg hoe wij denken 25.000 banen voor arbeidsgehandicapten te creëren. Hij zette dat een beetje scherp neer. Hij weet dat 2.500 banen per jaar gecreëerd moeten worden, niet alleen door het Rijk, maar ook door provincies, gemeenten en andere overheidsvormen in ons land. Dat moeten we dus met elkaar voor elkaar zien te krijgen. Het gaat om 2.500 banen per jaar. Dat gaan wij in het verbond van de sector, de werkgevers en de overheid met elkaar bespreken. We zullen zien hoe we deze afspraak, waar we zeer gemotiveerd voor zijn, als overheid waar gaan maken. Ook zien wij graag dat het bedrijfsleven daarin slaagt.

De heer Ester vroeg naar de resultaten van het topsectorenbeleid. Ik zal daar kort over zijn. Het topsectorenbeleid is niet het belangrijkste bedrijvenbeleid van het kabinet. Het belangrijkste bedrijvenbeleid is het generieke bedrijvenbeleid, met lage belastingdruk, het stimuleren van innovatie met de innovatiebox en met fiscale regelingen waarbij bedrijven een tegemoetkoming ontvangen voor hun investeringen in innovatie. Daarnaast hebben we het topsectorenbeleid, waarbij we de negen sectoren uit onze economie die in de wereld het sterkste staan en die de concurrentie het beste aankunnen, nog verder versterken. Dat doen wij niet als overheid, maar dat laten wij de bedrijven samen met de onderzoeksinstituten zelf doen. Zij sturen dat zelf aan. Zij hebben zich georganiseerd. Zij hebben een agenda gemaakt en innovatiecontracten met elkaar afgesloten. Die zorgen er ook voor dat er inmiddels meer vanuit het bedrijfsleven in innovatie wordt gestoken. Tot nu toe kwam de helft van de overheid. De groei moet vooral komen vanuit het bedrijfsleven. Onze regeling in het kader van het topsectorenbeleid is er ook op gericht om die investeringen door het bedrijfsleven te stimuleren en uit te lokken. Dat lukt ook goed. We hebben met het bedrijfsleven ook het Techniekpact kunnen sluiten. Het bedrijfsleven heeft dat direct vertaald in het verstrekken van 1.000 beurzen voor techniekstudenten en het beschikbaar stellen van oudere werknemers voor scholen om de liefde voor techniek op scholen over te brengen. Zij hebben ook toegezegd dat zij stageplaatsen zullen creëren. We denken dat we op dat punt met het bedrijfsleven de goede aanpak te pakken hebben. Wij zijn ook zeer gelukkig dat, als gevolg van het topsectorenbeleid, het aantal midden- en kleinbedrijven dat bij die topsectoren betrokken is, is verdubbeld. En we zijn pas net op gang gekomen met het topsectorenbeleid.

De heer Ester was er nog niet van overtuigd dat het kabinet de doelstelling van 16% hernieuwbare energie in 2020 kan halen. Hij zei dat het nu maar 4% is. Het is nu inderdaad maar 4%. Wij hebben de ambitie voor 16% neergelegd in 2020. Dat is een hoge ambitie, maar tegelijkertijd hebben we ook de financiering daarvan geregeld. Via een SDE-plusheffing hebben we bereikt dat dit jaar 100 miljoen voor dit doel beschikbaar komt. Dat loopt op naar 3 miljard in het jaar 2020. Op basis van onze beleidsvoornemens en de financiering hebben het Planbureau voor de Leefomgeving en het ECN een en ander doorgerekend. Zij hebben de conclusie getrokken dat deze doelstelling ambitieus is maar haalbaar. De SER streeft naar een energieakkoord. Wij zijn bezig om daar een breed draagvlak voor te vinden. Mocht dat lukken, dan is er weer een van die akkoordjes bijgekomen, zeg ik tegen de heer Van Strien.

De heer Ester zei ook dat de maakindustrie wegwijnt in Nederland. Ik zou niet zo snel zeggen dat die maakindustrie wegwijnt. Ik ben in de gelukkige omstandigheid dat ik iedere week naar het bedrijfsleven in Nederland toe kan gaan. Je staat versteld wat er allemaal nog steeds aan maakindustrie is en hoe succesvol dat is. Als je de cijfers nakijkt, zie je dat de bijdrage van de industrie aan ons bruto nationaal product net zo groot is als 30 jaar geleden. We doen het weliswaar met minder mensen, maar de bijdrage aan onze welvaart is er nog steeds. Er zijn fabrieken waar vroeger tientallen mensen in een hal werkten, maar waar nu zes mensen met een heleboel robots veel meer produceren dan toen. Ik ben dan ook onder de indruk van de maakindustrie in Nederland. Ik hoop dat ik wat dat betreft de heer Ester iets minder somber heb kunnen stemmen.

De **voorzitter**: Mag ik de minister vragen hoelang hij nog nodig denkt te hebben, gelet op de klok?
**

Minister **Kamp**: Vijf minuten, misschien iets meer. Ik ga, aangespoord door de voorzitter, nu zo snel door dat ik hoop de zaak inderdaad binnen vijf minuten te hebben afgerond en misschien zelfs nog iets sneller.

Ik kom bij de fractie van de OSF. De heer De Lange heeft naar voren gebracht dat het in de economische modellen die door het CPB worden gehanteerd, ontbreekt aan kwaliteit en betrouwbaarheid. De economische modellen die het CPB hanteert, zijn qua kwaliteit vergelijkbaar met de modellen die de OESO en het IMF hanteren. De kwaliteit van de economische modellen van het Centraal Planbureau is niet perfect, maar het zijn wel de beste modellen en daarmee de beste schattingen die we op dit moment tot onze beschikking hebben. Zij geven een waardevolle input voor ons economisch beleid. Het is niet het enige. De prognoses van het CPB gebruiken we graag en we baseren we daar mede op. Het is echter een van de ingrediënten die we gebruiken om tot beleidsbeslissingen te komen. Modellen zijn per definitie een versimpeling van de werkelijkheid.

Ik heb wat remmingen om mij daarover tegenover de geleerde heer De Lange in deze taal uit te laten; hij weet dat zelf. Het is een versimpeling van de werkelijkheid, maar wel een zo goed mogelijke versimpeling van de werkelijkheid. Het past ook in de internationale benchmark die daarvoor is. Ik geloof dat we daarvan terecht gebruikmaken, zonder dat te verabsoluteren. We zien ook dat er andere elementen zijn die onze beleidsbeslissingen moeten dragen.

De heer **De Lange** (OSF): Wat ik probeerde te zeggen, is dat als we deze modellen nemen, de uitkomsten heel erg bepaald worden door de aannames die erin worden gestopt. Dat is het eerste punt. Het tweede punt van belang is dat, als we kijken naar de modellen van het CPB en we vergelijken die met de modellen van de OESO, de uitkomsten bepaald niet identiek zijn en dat de verschillen zelfs behoorlijk groot kunnen zijn. Het derde punt is dat, als we kijken naar de foutenmarges die zelfs uit één model komen, het toch wel erg dienstig zou zijn om in de presentatie naar buiten ook iets over de foutenmarges te zeggen. Het gevaar dreigt anders dat de genoemde getallen, die in het algemeen tot in decimalen achter de komma zijn weergegeven, een verwachting scheppen die niet door de kwaliteit van de modellen wordt gesteund. Dat was, iets langer, mijn commentaar.

Minister **Kamp**: Ik neem graag kennis van de opmerkingen van de heer De Lange en ik denk dat het CPB dat ook zal doen en deze zal gebruiken om het werk zo goed mogelijk te doen. De heer De Lange weet ook dat het Centraal Planbureau aandacht heeft voor de wetenschappelijke kwaliteit van het werk en dat men ook het contact met internationale collega's zoekt en kijkt wat men daarvan kan leren. De kritische opmerkingen van de heer De Lange worden gewaardeerd en daarmee zal ook voordeel worden gedaan.

Mevrouw De Boer van de GroenLinksfractie heeft gezegd dat de Commissie in haar werkdocument meer kritiekpunten heeft benoemd dan in de aanbevelingen die uiteindelijk zijn gedaan. Ze zegt dat de Commissie duidelijke keuzes heeft gemaakt en ze vraagt of het kabinet kan aangeven op basis waarvan die keuzes zijn gemaakt en of er afstemming heeft plaatsgevonden. De Commissie heeft inderdaad een werkdocument opgesteld. Dat werkdocument heeft geen formele status. Het is wel gepubliceerd, maar het is als zodanig niet door de Commissie vastgesteld. Op basis daarvan doet de Commissie haar werk en gebruikt ze het werkdocument en andere input om uiteindelijk tot aanbevelingen te komen. Hoe men precies tot die aanbevelingen is gekomen, met alle respect, ik denk dat die vraag het beste aan de Commissie kan worden gesteld. Bij ons leeft die vraag niet. Dat laat ik dus graag aan mevrouw De Boer over.

De heer **Van Strien** (PVV): De minister zei zojuist dat in 2020 16% van het totale energieverbruik hernieuwbare energie moet zijn. Klopt dat?

Minister **Kamp**: Ja.

De heer **Van Strien** (PVV): Bedoelt de minister daadwerkelijk 16% van het totale energieverbruik, of bedoelt hij 16% van het elektrische energieverbruik? Het aandeel elektrische energieverbruik in het totale energieverbruik is ongeveer 11%. Daar kun je nog aardig wat aan doen, maar als de minister 16% van het totale energieverbruik hernieuwbaar wil laten zijn, ben ik heel benieuwd of de minister in grote lijnen kan aangeven waar dat hernieuwbare energieverbruik dan moet worden gezocht.

Minister **Kamp**: Graag. Ik doel op het totale energieverbruik, niet alleen het elektrische energieverbruik, in het bijzonder de elektrische productie. Als je die ambitie hebt voor het totale energieverbruik, moet je nog veel ambitieuzer zijn wat betreft de elektriciteitsproductie. Dat is conform het gestelde door de heer Van Strien. Hoe willen wij dat realiseren? We hebben een doelstelling voor energiebesparing van 1,5% per jaar. We hebben een doelstelling voor energiebesparing van 1,5% per jaar. Wij hebben een doelstelling voor de reductie van CO₂ waarvoor wij een European trade systeem willen hebben, zodat wij in CO₂-rechten kunnen handelen. Daarnaast hebben wij een doelstelling voor duurzame energie. Wij richten ons bij de doelstelling voor duurzame energie inderdaad op de elektriciteitsproductie. Ik wijs daarbij ook op de gasproductie, aardgas, groen gas en gassen uit vergisting. We bekijken ook welke manieren er zijn om op alternatieve wijze, met geen of weinig gebruik van fossiele brandstoffen, energie te produceren. Ik heb groen gas genoemd, maar ik denk ook aan aardwarmte, getijdenenergie, wind op zee, wind op land en zonnecollectoren. Er zijn wat dat betreft allerlei mogelijkheden. We hebben een subsidiesysteem opgezet, de SDE-plusregeling. Iedereen die een idee heeft over de productie van duurzame energie, kan dat naar voren brengen. Stel dat wij daar 7 cent per kWh aan subsidie voor beschikbaar stellen. Hij of zij kan dan aangeven of de energie voor dat bedrag kan worden geproduceerd. In dat geval kan daarop worden ingeschreven. Dan krijgt men een voorwaardelijke subsidietoezegging. Vervolgens zien wij wel of de energie op die wijze wordt geproduceerd. Alles bij elkaar opgeteld, leidt dit ertoe dat wij in 2020, zoals nu valt te voorzien, met moeite maar met grote inzet die ambitie kunnen waarmaken.

De heer **Van Strien** (PVV): Alle hernieuwbare energiebronnen die ik hoor noemen, leveren elektriciteit op, maar dat levert in totaal slechts 11% op van het totale energieverbruik. Stel dat je de gehele elektriciteitsproductie hernieuwbaar maakt, bijvoorbeeld met windmolens of met biogas, dan nog heb je het maar over 11% van het totale energieverbruik. Er is ook nog een stukje

ruimteverwarming, met biogas. Het totaal hernieuwbaar maken van de elektriciteitsproductie is onhaalbaar. Laten we ervan uitgaan dat we de helft halen. Conclusie: de ambitie van de minister is technisch totaal onhaalbaar.

Minister **Kamp**: Dat is de manier van discussiëren van de heer Van Strien. Hij zegt dat ik alleen maar over elektriciteit spreek, terwijl ik ook heb gesproken over groen gas en energiebesparing. Ik heb het in dit geval over een zeer uitgebreid project. We hebben heel gedetailleerd aangegeven op welke manier wij dit kunnen realiseren. Het is aan de Tweede en aan de Eerste Kamer gepresenteerd. Ik ben graag bereid om daarover bij elke gelegenheid die mij wordt geboden met de Kamer en met de heer Van Strien van gedachten te wisselen. Ik stel echter voor dat hij zijn conclusie dat het totaal onhaalbaar is, of mogelijk een andere conclusie, past trekt nadat hij kennis heeft genomen van onze precieze uitwerking.

Voorzitter, ik kijk even of er nog een laatste vraag van mevrouw De Boer ligt. Zij gaf aan dat het kabinet een groot aantal aanbevelingen eigenlijk gewoon naast zich neer heeft gelegd. Zij vraagt zich af hoe zich dat verhoudt tot de strengheid waarvan wij willen dat de Europese Commissie die naar andere landen toe laat zien. Hoe kan het dat wij zelf de aanbevelingen van de Europese Commissie naast ons neerleggen? Dat is echter niet zo. Wij leggen niet de aanbevelingen van de Europese Commissie naast ons neer. Wij nemen die zeer serieus. Begrotingsconsolidatie, hervorming van de woningmarkt, maatregelen met het oog op vergrijzing, bevorderen van arbeidsdeelname; op al deze terreinen nemen wij maatregelen.

Er is één verschil met de Europese Commissie en dat gaat over het tempo van die hervormingen. We hebben in Nederland een bepaalde werkwijze, waarbij wij proberen om met de sociale partners tot een breed draagvlak te komen om dat wat wij aan ambities hebben in de politiek, met brede steun in de samenleving uitgevoerd te kunnen krijgen. Het kabinet heeft afspraken gemaakt in het kader van het sociaal akkoord, waardoor wij de ombuigingen die wij noodzakelijk achten voor het goed functioneren van de arbeidsmarkt kunnen realiseren, maar waarbij we, gelet op de huidige economische situatie, fasering en temporisering redelijk vinden. Daarover hebben we afspraken gemaakt. Ik denk dat op dat ene tempoverschil na, we het eens zijn met de Europese Commissie. Wat betreft het tempo waarin we de maatregelen treffen, nemen we graag onze eigen verantwoordelijkheid, want uiteindelijk maken wij hier in Nederland zelf de dienst uit.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Afgezien van het feit dat ik nog meer vragen had gesteld, ga ik hier even op in. Ik heb het toch niet verkeerd gelezen, het kabinet legt toch twee specifieke aanbevelingen van de Commissie wel degelijk naast zich neer? Dit betreft in de eerste plaats de aanbeveling om de hypotheekrenteaftrek sneller en sterker aan te pakken. Het kabinet zegt dat het dat niet gaat

doen. In de tweede plaats betreft dit het versneld afbouwen van de overdracht van de heffingsvrije voet. Dit zou je eventueel nog alleen temporiseren kunnen noemen. Het kabinet zegt volgens mij vrij expliciet dat het die aanbeveling niet gaat uitvoeren.

Minister **Kamp**: Ik denk dat wij al een vrij ingrijpende wijziging hebben bij de heffingsvrije voet. In de Nederlandse verhoudingen is dat iets wat je niet lichtvaardig doorvoert. Ik denk dat we daar een goede afspraak over hebben gemaakt. Het principe ligt er. Het tempo waarin het gebeurt, is naar mijn mening een goed tempo.

Ik heb al gezegd dat we op het punt van de hypotheekrente ook te maken hebben met de situatie op de woningmarkt. Daarover bestaan terecht veel zorgen. Wij denken dat het nodig is om weer vertrouwen in en stabiliteit op de woningmarkt te creëren en dat er op dit moment een kans ligt om uit de neergaande ontwikkeling te komen, zodat we weer stabiliteit en op enige termijn mogelijk weer verbeteringen krijgen. Daarbij hoort dat nu duidelijkheid op langere termijn over de hypotheekrente wordt gegeven. De fracties van de PvdA en de VVD hebben daarover overeenstemming bereikt in het regeerakkoord. Mede gezien de brede steun in de samenleving voor deze afspraak, denk ik dat wij daarmee rust kunnen creëren en dat dit in het belang is van iedereen die graag ziet dat de woningmarkt zich herstelt, en dat is eigenlijk bijna iedereen in dit land.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ja, dat had u al gezegd en dus zegt u dat we die aanbeveling van de Commissie niet zullen uitvoeren.

Minister **Kamp**: Zo wil ik het niet zeggen. Ik wil zeggen dat wij alle aandachtspunten die de Commissie heeft gegeven tot de onze hebben gemaakt en dat we alleen wat betreft het tempo op enkele onderdelen van mening verschillen met de Europese Commissie. Dat recht behouden we ons graag voor, met de argumenten die ik daar zojuist voor heb gegeven.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik had in eerste termijn twee vragen gesteld die nog niet aan de orde zijn geweest. Ik zal ze kort noemen, dan moet de minister maar bekijken of hij ze nog wil beantwoorden.

Over de aandachtspunten die genoemd werden in het werkdocument van de Commissie heb ik niet alleen de vraag gesteld hoe de Commissie tot die keuze is gekomen. Ik heb ook de vraag gesteld of het kabinet de analyses deelt die in dat werkdocument zijn gedaan en of het de overwegingen en de suggesties van mogelijke maatregelen gaat betrekken bij het plannen maken voor een nieuwe begroting. Is de minister bereid om een appreciatie te geven van de punten die daar genoemd worden?

Een ander punt, dat aanhaakt op het verhaal van de heer Reuten, is dat het kabinet erg selectief is in het bepalen van welke burgers in bescherming genomen worden tegen verdergaande

maatregelen. Net is aangegeven dat aan de huizenbezitters zekerheid moet worden geboden. Ik vind het selectief om dat voor huizenbezitters wel uit te spreken maar voor de mensen aan de onderkant van de samenleving, de verhuurders en de mensen die zijn aangewezen op zorg niet. Daarmee zeg ik niet dat het kabinet die keuze niet mag maken, maar ik zou het fatsoenlijk vinden als het kabinet daarbij zou aangeven dat dat een politieke keuze is, niet een noodzakelijkheid. Die vraag had ik ook nog gesteld en ik hoor graag dat de minister daarover ook iets zegt.

Minister **Kamp**: Ik ga graag op beide vragen in. De eerste vraag is of wij de analyses van het werkdocument op alle onderdelen delen en of ik een appreciatie van al die onderdelen wil geven. Mijn antwoord daarop is nee. Ik denk dat dat werkdocument interessant is. Het is ook goed dat het gepubliceerd is. Het is een van de elementen op grond waarvan de commissie tot aanbeveling is gekomen. Op die aanbevelingen hebben wij gereageerd. Het lijkt mij niet zinvol om op een werkdocument, dat een van de elementen is die ten grondslag liggen aan de aanbevelingen van de commissie, met appreciaties te komen.

Mevrouw De Boer heeft groot gelijk in haar observatie van het selectief reageren op de omstandigheden waarin de burgers in ons land verkeren. Wij kijken selectief naar degenen die het meest kwetsbaar zijn omdat zij geen werk hebben of hun werk dreigen te verliezen, omdat zij zwak staan op de arbeidsmarkt, omdat zij met beperkingen te maken hebben, omdat zij in een situatie van armoede verkeren of omdat zij een huis hebben dat minder waard is geworden, met een hoge restschuld zitten en niet het geld hebben om ergens anders een nieuw huis te krijgen. Dat zijn de mensen die kwetsbaar zijn en wij reageren selectief om hen zoveel als mogelijk is in de huidige omstandigheden tegemoet te komen. Ik hoop dat wij door zo te handelen mevrouw De Boer uiteindelijk aan onze zijde kunnen vinden.

De **voorzitter**: Ik dank de minister en kijk even rond. Wij zijn inmiddels, op een kwartier na, dertien uur bezig vandaag. Als wij een tweede termijn houden, dan moet die uiterst kort blijven. Hetzelfde geldt voor de ministers. De griffier en ik hebben een ervaring van 30 uur vliegen naar Australië achter de rug en ik wilde er hier geen 24 uur van maken, als u begrijpt wat ik bedoel. Ik constateer uit de reacties van de leden dat er behoefte is aan een tweede termijn. Heel kort graag.

**

*N

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Namens de CDA-fractie dank ik de bewindslieden hartelijk voor de gegeven antwoorden. De les die ik trek uit het debat is dat er geen verschil van mening is tussen het kabinet en mijn fractie, althans wat betreft de rol van dit debat in de begrotingscyclus.

Gelet op mijn eigen sociale gevoel, de kwaliteit van de stem van de minister van Financiën

en de kwaliteit van zijn antwoorden stel ik geen vragen aan de minister van Financiën. Ik heb daarbij niets gezegd over de minister van Economische Zaken. Het betoog dat lastenverhoging voor gezinnen vaak even slecht uitwerkt als bezuinigingen op overheidsuitgaven kan ik helemaal delen. De CDA-fractie heeft lastenverhoging echter steeds afgewezen omdat die schadelijk is voor de werkgelegenheid. De ervaring in Duitsland, waar harder is bezuinigd dan in Nederland, waar de lasten zijn verlaagd en de groei beter is dan hier, is een voorbeeld van ons gelijk. Ik stel verder vast dat de VVD-fractie geen incidentele lastenstijgingen uitsluit, maar dat blijkt wel bij de begroting.

De minister van Economische Zaken en Financiën heeft gezegd dat Nederland de innovatie-uitgaven heeft ontzien bij de bezuinigingen. Mijn vraag is dan waarom Eurocommissaris Rehn toch een aanbeveling doet om die uitgaven te ontzien.

Ik heb met belangstelling kennisgenomen van het standpunt van de woordvoerder van de PvdA over de innovatie en van de kritiek die hij heeft geuit op de verhuurdersheffing. Volgens ons is dit een toonbeeld van voortschrijdend denken. Wij zullen het debat over de verhuurdersheffing afwachten.

VVD en PvdA willen iets met de pensioenfondsen. Wij zijn het zeer eens met de opmerking van minister van Economische Zaken dat hij kan volstaan met Seelenmassage en geen extra aanvullende maatregelen hoeft te nemen.

De kritiek van de SP op het werkgelegenheidsbeleid van het kabinet vinden wij vrij groot. Wij vinden zelf dat de kritiek van een partij groter mag zijn naarmate zij zelf met betere alternatieven komt en die heb ik een beetje gemist.

Ik ben binnen de twee minuten gebleven, voorzitter.

De **voorzitter**: Heel goed, u bent een voorbeeld, mijnheer Terpstra!

**

*N

De heer **Backer** (D66): Voorzitter. Ik ben de bewindslieden zeer erkentelijk voor hun uitvoerige beantwoording. Het is toch een beetje een experimenteel debat. Wij zullen nog evalueren of het een goede gedachte is geweest. Mijn fractie vindt het ook voor de politieke en maatschappelijke discussie zinvol dat wij dit debat nu gevoerd hebben.

Ik ben de minister van Financiën ook erkentelijk voor het feit dat hij uit de eerste hand nog wat inzicht heeft gegeven in de aanbevelingen van Eurocommissaris Rehn. Ik zou de collega's de suggestie willen doen om op een ander moment verder te spreken over de status van deze aanbevelingen, namelijk bij de Wet houdbare overheidsfinanciën. Daar komt dat nog aan de orde.

De minister van Financiën heeft de vervlechting geschetst van de nationale procedures en die van de EU. Het is complex en het wordt steeds complexer. Ik ben hem dankbaar voor de

duiding van de betekenis van de 2,8 miljoen euro en mogelijk de 6 miljard euro. Ik ben het met hem eens dat de inspanning beloond moet worden eerder dan het getal. Dat begrijp ik ook uit de woorden van de heer Rehn. Hij zegt dat een laconieke houding niet past. Gek dat drie fracties het onafhankelijk van elkaar zo hebben geïnterpreteerd, maar goed de minister heeft dat vanavond met veel overzicht uitgelegd. Ik vond het echter enigszins ontsierend en misschien ook wel wat hoogmoedig om dan meteen uit te pakken in de richting van mijn politieke fractie over het meer willen en dat het niet snel genoeg gaat.

Wij hebben ons in al die debatten zeer constructief opgesteld en zullen dat ook doen bij de AWBZ als de voortekenen niet bedriegen. Ook hier in deze Kamer zullen wij wachten op de daden van de regering. Die zullen neerslaan in wetgeving en in de begroting. Dan zal de richting van onze prioriteiten die ik vandaag heb aangegeven ook daarin doorklinken. Het gaat dan inderdaad over onderwijs en innovatie.

In box 1 van het verslag van DNB -- niet de fiscale box, maar box 1 in de tekst -- viel mij op dat gezegd wordt dat de beperking van het Witteveenkader wellicht een buitengewoon interessante bestedingsimpuls kan geven aan de Nederlandse economie. Wij laten ons graag verrassen in het najaar. De minister zegt dat het allemaal op orde is, dat het goed gaat, dat het kabinet het in de hand heeft. Er zit een forse ombuiging aan te komen. Ik hoorde de minister van Economische Zaken, die ik ook dank voor zijn uitvoerige betoog, iets anders spreken over lastenverzwaring. Wij zullen het zien en wij verheugen ons daarop.

*N

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Veel dank aan de beide ministers en hun medewerkers voor de uitvoerige beantwoording van onze vragen. Het is een lang debat geweest, maar het ging ook over wezenlijke kwesties.

Tussen de debatten door hebben we kennis kunnen nemen van de uitspraak van eurocommissaris Rehn dat de begrotingsafspraken van de EU een zekere mate van flexibiliteit kennen. Hij zei letterlijk "the stability- and growthpact is not stupid." Dat vond ik wel een mooie uitspraak, die enige hoop geeft. De 6 miljard bezuinigingen in 2014 zijn uiteraard taakstellend. Mijn fractie is zeer benieuwd hoe het kabinet hiermee aan de slag gaat en vooral tijdig communiceert met het parlement hoe dat pakket eruit gaat zien. We wensen het kabinet daarin alle sterkte en wijsheid, er daarbij vanuit gaand dat ook de Eerste Kamer tussen de aanbieding van de Miljoenennota en de reactie van de Commissie op het bezuinigingspakket een eigen oordeel kan vellen.

Nederland moet in de ogen van mijn fractie echt veel meer werk maken van de jeugdwerkloosheid, en dan zelfs letterlijk. Koste wat het kost moet worden voorkomen dat er een verloren generatie ontstaat. Er moet perspectief komen; er moet een werkgelegenheidsplan voor

jongeren komen. Zij moeten zien dat het kabinet hun weinig florissante positie serieus neemt. Mijn fractie is van mening dat het kabinet hiermee veel doortastender aan de slag moet. De sociale dimensie en de antenne voor de positie van zwakkeren zijn niet de sterkste kenmerken van de documenten die wij vandaag met elkaar bespraken.

Wij zijn de minister van Financiën erkentelijk dat hij vanavond heel duidelijk heeft aangegeven dat het budgetrecht van het Nederlandse parlement niet in het geding is. Voor mijn partij is dat een aangelegen kwestie. We zullen het kabinet heel nauwgezet volgen op dat punt. We hebben kennis genomen van de opvatting van de minister van Financiën over uitlatingen van Van Rompuy over de landencontracten. Hij sprak daar duidelijke taal over.

Hoe moeten we nu verder? Mijn fractie beschouwt dit debat als een eerste vingeroefening in de wijze, waarop we in de senaat met het Europese semester omgaan. Het is duidelijk dat we hier met zijn allen een werkbaar format moeten ontwikkelen. Het debat moet focus krijgen, het moet de eigenstandige rol van de senaat markeren en weerspiegelen, daarbij niet de taak van de Tweede Kamer duplicerend. Het is van groot belang te kunnen borgen dat ons parlement een herkenbare rol in alle fasen van het Europese semester heeft kunnen spelen, dus van de jaarlijkse groeianalyse tot en met de aanbevelingen van de Commissie en de appreciatie ervan door het kabinet.

Mijn fractie denkt dat het goed is dat we als senaat na afloop van de eerste volle ronde van het Europese semester een korte interne evaluatie plegen. Doel daarvan zou kunnen zijn, hoe we de rol van de senaat scherper kunnen krijgen en focus kunnen aanbrengen en wat hiervoor een handzaam formaat kan zijn. Het zou goed zijn als de Commissie Financiën en het College van Senioren hiervoor het noodzakelijke voorwerk verrichten.

*N

De heer **De Grave** (VVD): Voorzitter. Ook mijn dank voor de uitvoerige beantwoording van de beide bewindslieden. Ik sluit aan bij de opmerking van collega Ester over een interne evaluatie van dit debat. Ik had af en toe het gevoel dat we wel heel breed uitwaaierden. Een stuk focus lijkt me goed. Ik denk dat dat ook goed is voor de gemoedsrust van de voorzitter.

Voor de hoofdpunten van het beleid merk ik, los van de steun van de VVD-fractie, ook bij heel veel andere fracties steun, zowel voor het uitgangspunt van het begrotingsbeleid als voor het pakket van 6 miljard. Het is spannend te horen voor welke invulling het kabinet kiest, maar ook om te zien hoe het debat in beide Kamers verloopt. Dan zullen er namelijk ook consequenties moeten worden verbonden aan die keuze. Als een bepaalde invulling van het kabinet niet wordt gesteund, moeten er immers alternatieven zijn. Dat is de consequentie van steun voor de uitgangspunten van dit beleid. Dat maakt de debatten spannend en concreet. Ik kijk daarnaar uit. Maar nogmaals, alles

in volgorde: eerst het kabinet, dan de Tweede Kamer en pas in laatste instantie deze Kamer.

Ik wil graag nog twee punten kort aan de orde stellen, met het verzoek om een korte reactie. Ik vernam het bericht dat de Nederlandse pensioenfondsen ongelukkig waren met een bepaald besluit. Ik krijg daar graag een reactie op, al was het maar omdat zoiets in de publiciteit niet onweersproken mag blijven. Ik zag al op mijn iPad dat de antwoorden van de minister van Financiën onmiddellijk via de media worden verspreid. Dat besluit kennen wij nog niet, maar het schijnt te maken te hebben met het schrappen van de inflatievergoeding. In ieder geval was de kop: investeren in Nederland wordt steeds moeilijker en dat kan niet de bedoeling zijn. Dat heb ik althans gehoord van de minister van Financiën maar zeker van de minister van Economische Zaken. Misschien kan daar dus kort iets over worden gezegd.

Tot slot had ik nog gevraagd of het mogelijk is om bijvoorbeeld in zo'n mooie box in de Miljoenennota in te gaan op het volgende. Als de consumptieve bestedingen in Nederland achterblijven bij de groei -- beide zijn negatief, maar de consumptieve bestedingen zijn veel negatiever -- dan moet er relatief ergens winst worden gemaakt. Waar zit die? Zit die bij de overheidsuitgaven, bij de bedrijfswinsten of, zoals ik vermoed, bij de besparingen? Wellicht kan daar een stuk analyse aan worden gewijd, die van belang kan zijn voor het maken van nadere afwegingen.

*N

De heer **Reuten** (SP): Voorzitter. Ik dank de ministers voor hun antwoorden. Zij hebben aangegeven dat de programma's niet bindend zijn. Ik ben zeer tevreden dat daarmee het begrotingsrecht van de Kamer niet wordt aangetast.

Bij het volgende wat ik te zeggen heb, wil ik aangeven dat ik oprecht waardeer dat beide ministers staan voor hun ideologie. Dat bedoel ik niet negatief. Zij staan oprecht voor hun visie op de koers en de inrichting van de economie. Voor beide ministers heb ik nog een paar vragen.

Allereerst kom ik bij de minister van Financiën. Vanuit mijn economische achtergrond, niet eens vanuit mijn politieke, denk ik dat je eerst moet werken aan groei en dan aan saldoverlaging. Andersom werkt het niet. Het heeft tot nog toe nog steeds niet gewerkt. De minister van Financiën of het kabinet moet aangeven hoever het dan gaat. Hoever laat je je eigen visie op het gelijk doorlopen? Ik vind dat je een grens moet stellen in de zin van: bij een bepaalde negatieve groei en een bepaalde werkloosheid kan het zo niet verder.

Ik heb nog twee vragen aan de minister van Economische Zaken. Hij zegt dat de werkloosheid in Nederland nog relatief laag is vergeleken met de rest van Europa. Tja, als de dijk is doorgebroken, je huis onder water staat -- dat bedoel ik nu letterlijk -- en je zegt dat het water ergens anders nog hoger is, dan helpt dat niet veel. Ik denk dat het pad van eerst saldoverlaging dan groei niet werkt. Dat is het

verkeerde pad, maar ik ben werkelijk bereid om mij daarbij neer te leggen als de ellende niet zou neerkomen bij één groep, namelijk de werklozen. Als wij die ellende gelijk zouden verdelen, dan ben ik bereid voorlopig mijn mond te houden over het beleid van het kabinet en zou ik zeggen dat het zijn gang kan gaan. Laten wij de ellende van deze 650.000 mensen -- het worden er nog meer -- gelijk verdelen. Ik zeg tegen senator Terpstra dat ik wel degelijk plannen heb hoe je dat zou kunnen doen. Het lijkt mij niet opportuun om die hier in detail neer te leggen, want het eerste waarvan het kabinet overtuigd moet worden is dat wij de ellende gelijk moeten verdelen.

De heer Postema heeft zojuist gezegd dat de jeugdwerkloosheid in elk geval ontoelaatbaar is. Ik vind alle werkloosheid ontoelaatbaar, maar ik ben blij dat wij het in elk geval daarover eens zijn.

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. Ook mijn fractie dankt de bewindslieden voor de beantwoording en überhaupt voor de heldere lijn die ook vanavond uiteen is gezet. Van de vele zaken die zijn besproken, wil ik er één ding uitlichten deze tweede termijn. Dat is de kwestie van de aardgasbaten.

Mijn vraag is eigenlijk: hoe kijken wij over 10 of 25 jaar aan tegen het verschijnsel dat wij in de jaren zeventig, begin jaren tachtig lelijk op onze neus zijn gegaan en dat er toen op een gegeven moment verstandig is gezegd dat wij de aardgasbaten vooral moeten aanwenden voor zaken die onze economie structureel versterken? Dat heeft onder andere geleid tot een aantal daartoe beslissende moties, waarvan een van de hand van collega Terpstra samen met toenmalig woordvoerder Melkert. Toen werd overigens nog een deel van de privatiseringsopbrengsten in dat fonds gestopt. Wij hebben het dan over 1995, 1996.

Dat zijn wij ergens kwijtgeraakt, ergens in de turbulente financiëlecrisistijd. De vraag is toch of wij er wijs aan doen om het tien jaar uit te zitten, zoals de minister van Economische Zaken heeft aangegeven, zodat het dan op en klaar is. Of mogen wij er, ook met ons kleineveldenbeleid en wellicht met nieuwe technologie die eraan zit te komen -- ik weet dat het politiek gevoelig ligt -- van uitgaan dat wij dat soort baten niettemin echt in een fonds stoppen ten behoeve van de structurele versterking? Dat kan in fysieke infrastructuur zijn, maar dat kan ook in de kennisinfrastructuur zijn.

Het heeft nog een voordeel. Dat is onlangs nog eens uiteengezet in een artikel van Niels Gilbert en Jante Parlevliet -- volgens mij is dat een mooie Katwijkse naam -- in Economisch Statistische Berichten. Zij hebben aangetoond dat de aardgasbaten, als je daar geen aardgasfonds van maakt, enorm procyclisch werken. Dat is precies wat wij niet willen hebben. Er zijn dus minimaal twee redenen om op enige termijn in te zetten op herintroductie van het FES. De minister van Financiën vraagt dan wellicht om daar een dekking

voor te geven. Die heb ik natuurlijk niet. Het is een institutionele factor die eigenlijk thuishoort bij het houdbaarheidstekort. Als je het vanuit dat oogpunt beziet -- ook de vergrijzing en onze ziektegeschiedenis zijn daarvan onderdeel -- lijkt mij dat voor de komende jaren een ingroei van een nieuw aardgasfonds tot de mogelijkheden moet behoren.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de ministers voor de beantwoording. Er zijn mij een aantal dingen duidelijk geworden. Ik ben blij dat nu duidelijk is dat het kabinet inzet op 6 miljard aan ombuigingen voor 2014. Ik blijf het jammer vinden dat wij ook nu nog niet echt een doorkijk hebben gekregen in welke richting de extra ombuigingen gevonden zullen worden. Wij moeten echt afwachten tot augustus.

Het lijkt mij een goed idee om met de commissie en misschien in een later stadium het kabinet terug te kijken op de vraag wat precies de aard is van het Europees semester. Ik heb namelijk het idee dat het, zoals het hier vandaag is besproken en door het kabinet is gepresenteerd, toch anders is dan bijvoorbeeld is benoemd in de voorlichting van de Raad van State daarover. Het gaat onder meer over de aard van de aanbevelingen. Ik heb het vanavond zo begrepen dat de aanbevelingen van de Commissie vrij dwingend zijn als het gaat om het begrotingsevenwicht en de buitensporigtekortprocedure, terwijl het ten aanzien van de economische hervormingsagenda niet meer zijn dan aanbevelingen en dat daarin veel meer beleidsvrijheid zit. Het lijkt me goed om het daar nog eens over te hebben, en dan niet op inhoud maar op proces.

Het gaat ook over de vraag wat de hervormingsagenda en de stabiliteitsagenda precies voor documenten zijn. Met name de minister van Economische Zaken zei: natuurlijk staat er niets nieuws in, we presenteren alleen maar wat we al hebben. Bij eerdere discussies over het Europees semester ging het echter wel degelijk over nieuwe plannen die zouden worden geformuleerd op basis van de groeianalyses van de Europese Commissie. We moeten het dus nog eens goed hebben over de vraag: waar hebben we het dan over? Daarop was ook de door de Raad van State geformuleerde zorg gebaseerd. Als het nieuwe plannen zijn, die in het voorjaar worden gepresenteerd, dan zal het zwaartepunt van de begrotingsbehandeling en van de vaststelling van de inhoud van de begroting verschuiven van september naar het voorjaar en moet je dus de parlementaire controle een grotere plaats geven. Dat is natuurlijk alleen maar relevant als er nieuwe dingen in staan. Als het dingen zijn die allemaal al met het parlement besproken zijn, dan is het niet zo relevant. Ik wil het dus graag nog eens hebben over de vraag over wat voor soort documenten we het hebben.

Dat was over het proces. Wat betreft de inhoud wil ik toch nog heel even de hypotheekrenteaf trek noemen. Ik constateer

daarover twee dingen. De verdere of snellere beperking levert voor het kabinet echt een "njet" op, terwijl er in deze Kamer een groot draagvlak is om daar wat mee te doen. Ik constateer dit slechts. Ik hoef er verder ook geen antwoord op. Het moet me nog wel van het hart dat ik de suggestie van de minister van Economische Zaken, als zouden de huiseigenaren tot de kwetsbaarste burgers behoren, eigenlijk niet zo netjes vind. Ja, er zijn eigenaren van wie het huis onder water staat en die zijn wellicht kwetsbaar, maar er zijn ook heel veel huiseigenaren voor wie dat niet geldt. Het gaat mij echt te ver om dan die hele groep te bestempelen als de kwetsbaarste burgers, die we vooral moeten ontzien bij alle maatregelen.

Het laatste wat ik hierover zeg is dit: ik nodig het kabinet uit, misschien is het een idee, om toch nog eens te kijken naar de hypotheekrenteaftrek en te bekijken hoe je daar toch verregaand iets mee kunt doen en tegelijkertijd de mensen met een schuld die hoger is dan de waarde van het huis, enigszins kunt ontzien. Het zal vragen om creatief nadenken. De suggestie van de heer Postema komt daarbij misschien ook aan de orde, namelijk dat je dan ook iets moet doen waardoor je de rente kunt verlagen. Ik wil het kabinet echt vragen om ook bij dit dossier te blijven nadenken, want het zal er op enig moment toch van moeten komen.

Ik kom op mijn allerlaatste puntje. Ik vind het jammer dat de minister van Economische Zaken defensief en negatief reageerde op mijn vraag over de suggesties uit het werkdocument van de Commissie. Ik snap nog wel dat hij zegt dat hij aangeeft dat hij niet een hele appreciatie gaat geven. Dat vind ik ook gerechtvaardigd. De vraag was echter ook in hoeverre het kabinet de daarin gedane suggesties zal meenemen bij het nadenken over de verdere invulling van de ombuigingen. Hij kan natuurlijk zeggen: we nemen alles mee. Als hij er echter iets meer over kan zeggen, dan zou ik dat op prijs stellen. Ik denk namelijk dat daarin heel waardevolle suggesties zijn gedaan.

De voorzitter: Ik kijk even naar de bewindslieden. Eerst de minister van Financiën? Hebt u nog enige stem over?

**

*N

Minister Dijsselbloem: Voorzitter. Ik heb nog slechts enkele dingen te zeggen. Ik zal proberen mijzelf verstaanbaar te maken.

Mevrouw De Boer stelde voor om nog eens door te praten over het karakter van het Europees semester en over de aanbevelingen. Dat lijkt mij een goed voorstel, omdat ik ook een aantal elementen heb aangetroffen ... Dit wordt niets, hè? Dit gaat stuklopen.

Ik heb dus een aantal elementen aangetroffen in het advies hierover van de Raad van State waar ik echt mijn vraagtekens bij zet. Ik vraag me af of het een juiste interpretatie is. Ik heb inmiddels heel wat tijd doorgebracht in Brussel en daar toch wel enige studie gemaakt van dit proces.

Ik denk echt dat we het daarover met elkaar moeten hebben.

Ik ga mij nu beperken tot het hoogstnodige. Er is één vraag gesteld over de inflatievergoeding voor de pensioenfondsen. Mijn waarneming is dat het ten eerste geen verrassing was dat het kabinet deze opvatting had, want we hebben daar al met pensioenfondsen over gesproken. Alleen het ABP/APG heeft hier moeite mee. Mijn waarneming is dat bij een aantal ... Dit wordt echt niets, hè? Zal ik hierop nog schriftelijk terugkomen?

De voorzitter: Dat is goed.

**

Minister Dijsselbloem: Dank u wel.

De voorzitter: Het schiet wel lekker op met die schorre ministers! Het woord is aan de minister van Economische Zaken.

**

*N

Minister Kamp: Voorzitter. De heer Terpstra vroeg: waarom zegt Eurocommissaris Olli Rehn dan dat wij de innovatie moeten ontzien, als de bewindspersonen van Financiën en Economische Zaken zeggen dat het eigenlijk wel meevalt wat er gebeurt op het punt van investeringen in onderwijs, innovatie en onderzoek? We kunnen vaststellen dat de Europese Commissie oorspronkelijk een aanbeveling had met betrekking tot innovatie, maar dat zij die op dit moment niet meer heeft omdat zij instemt met het beleid dat wij op dit punt voeren.

De heer Reuten heeft nog aangegeven dat ik heb gezegd dat de werkloosheid relatief laag is. Dat was dan zo'n beetje mijn analyse. Ik denk dat de heer Reuten, met alle respect, mij op dat punt geen recht doet voor wat betreft mijn analyse. Ik heb gezegd dat wij zeer bezorgd zijn over de ontwikkeling van de werkloosheid, dat die sterk groeit en dat dit zeer ingrijpend is voor de mensen die ermee te maken hebben. Wij maken ons daar dus absoluut zorgen over. Ik geef alleen aan dat we ook moeten bekijken hoe het relatief is in Europa. Vervolgens moeten we bekijken wat de uitgangspositie is op grond waarvan we onszelf weer kunnen versterken. De heer Reuten heeft zijn opvattingen over wat je zou moeten doen om de pijn van de werkloosheid als samenleving gezamenlijk te dragen. Die respecteer ik, maar het is niet de manier waarop wij denken dat het zou moeten. Wij denken dat we ervoor moeten zorgen dat de positie van de bedrijven en de markt weer snel sterker wordt en het voor bedrijven mogelijk is om weer mensen aan te nemen, ook als het flexibel moet, en de kansen te benutten die er zijn. Op die manier denken wij de werkloosheid weer terug te dringen. Dat is onze lijn, die mogelijk ook het respect van de heer Reuten zou kunnen krijgen.

De heer Postema heeft gezegd dat hij nog even zou willen doorpraten over de aardgasopbrengsten. Hij vindt dat we nu ook weer geleidelijk in een fonds zouden moeten gaan groeien. Ik vind die gedachte van een fonds

helemaal niet gek. Ik kan me ook heel goed voorstellen dat wij daar destijds voor gekozen zouden kunnen hebben. De heer Postema noemde het voorbeeld van Noorwegen. Ik denk dat dit geen gek voorbeeld is, maar we hebben de kleine velden bijna benut en we hebben voor 65% het veld in Groningen benut. We zitten nu in de situatie dat we grote tekorten hebben. Het bedrag dat we met aardgas behalen is vergelijkbaar met het bedrag dat we in onderwijs steken. Alles wat we nu niet uit de aardgasopbrengsten in de rijksbegroting laten lopen, moeten we of via bezuinigingen of via lastenverzwaring compenseren. Ik zie daar op dit moment de mogelijkheden niet voor, maar we zullen zien wat de toekomst brengt en wat het aardgas in de toekomst nog zal zijn. Over de toekomst wil ik mij niet uitlaten, over het verleden denk ik niet anders dan de heer Postema en wat betreft de huidige situatie hoop ik dat hij de begrotingsproblematiek van de regering naar waarde kan inschatten en die wil accepteren als de onderliggende reden voor mijn reactie op zijn suggestie.

Mevrouw De Boer vroeg of wij toch inhoudelijk in zouden willen gaan op de suggesties die in het werkdocument zijn gedaan. Zij zegt: natuurlijk nemen jullie alles mee, maar ga er eens inhoudelijk op in. Ik zou het graag willen laten bij hoe ik het gedaan heb. De Europese Commissie maakt een analyse. Op grond van die analyse komt zij tot aanbevelingen. Die aanbevelingen worden bij ons gepresenteerd en wij reageren daarop. Natuurlijk zijn er onderliggende stukken, natuurlijk is het mooi dat zij dat publiek maakt, natuurlijk zullen wij de analyses van de slimme mensen in Brussel over Nederland goed besturen en we zullen bekijken wat we daarmee kunnen doen. Mevrouw De Boer merkte op dat we alles meenemen, maar dat is wat mij betreft geen gratuite opmerking. We nemen dat soort dingen ook echt mee. We zullen bekijken wat we ermee kunnen doen. We doen zaken met de Europese Commissie op basis van de aanbevelingen die zij heeft gedaan.

Mevrouw De Boer zei ook dat ik de huiseigenaren kwetsbaar heb genoemd. Ik denk dat mevrouw De Boer dat niet meent. Ik denk dat zij begrijpt dat ik heb gezegd dat er huiseigenaren zijn die op dit moment een hogere schuld hebben dan de waarde van hun huis. Dat staat hen in de weg als zij hun baan kwijtraken, elders een baan moeten accepteren, maar hun huis niet kwijt kunnen. Het kabinet ziet dat als een reëel probleem en heeft daarom de regeling gemaakt dat de last van een schuld meegenomen kan worden naar een nieuw huis. De rente kan dan toch gedurende een overgangperiode van tien jaar afgetrokken worden. Dat is onze tegemoetkoming aan dit deel van de groep huizenbezitters dat kwetsbaar is in de zin zoals ik het net heb beschreven.

Mijnheer de voorzitter, ik geloof dat ik daarmee op de diverse opmerkingen ben ingegaan en ik dank u voor de gelegenheid daarvoor.

De **voorzitter**: Ik dank de minister van Economische Zaken en de minister van Financiën

voor hun aanwezigheid en hun bijdrage aan dit debat.

**

De beraadslaging wordt gesloten.

Sluiting 00.04 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende hamerstukken te doen plaatsvinden op 11 juni 2013:

Wijziging van de Wet op het financieel toezicht, het Burgerlijk Wetboek, de Wet op de economische delicten en enige fiscale wetten ter implementatie van richtlijn nr. 2011/61/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 8 juni 2011 inzake beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2003/41/EG en 2009/65/EG en van de Verordeningen (EG) Nr. 1060/2009 en (EU) Nr. 1095/2010 (PbEU 2011, L 174) (33235);

Wijziging van de Wet op het notarisambt in verband met de uitbreiding van de nationaliteitseis voor benoeming tot notaris tot personen met de nationaliteit van een andere lidstaat van de Europese Unie, van een overige staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte of de Zwitserse Bondsstaat (33419);

Wijziging van de Wet tot wijziging van de Wet op het financieel toezicht, het Burgerlijk Wetboek, de Wet op de economische delicten en enige fiscale wetten ter implementatie van richtlijn nr. 2011/61/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 8 juni 2011 inzake beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen en tot wijziging van de Richtlijnen 2003/41/EG en 2009/65/EG en van de Verordeningen (EG) Nr. 1060/2009 en (EU) Nr. 1095/2010 (PbEU L 2011, L 174) (implementatie vrijstelling artikel 2, derde lid, onderdeel e, van de AIFM-richtlijn) (33589);

b. de stemmingen over de volgende moties en het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 11 juni 2013:

Motie van het lid Ester c.s. over een structureel actieprogramma ter verbetering van de naleving van kinderrechten op de BES-eilanden (33400-IV, V);

Motie van het lid Quik-Schuijt c.s. over het beperken van de gezondheidsschade als gevolg van de aanwezigheid van de Islaraffinaderij (33400-IV, W);

Wijziging van de Wet aanvullende regels veiligheid wegtunnels in verband met het vaststellen van een veiligheidsnorm en het stellen van regels omtrent het gebruik van

gestandaardiseerde uitrustingen en in verband met wijzigingen in het totstandkomingsproces van wegtunnels (33125);

c. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel door de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid te doen plaatsvinden op 18 juni 2013:

Wijziging van de Pensioenwet en enige andere wetten in verband met versterking van het bestuur bij pensioenfondsen en enige andere wijzigingen (Wet versterking bestuur pensioenfondsen) (33182);

d. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen door de vaste commissie voor Financiën te doen plaatsvinden op 18 juni 2013:

Wet inzake houdbare financiën van de collectieve sector (Wet houdbare overheidsfinanciën) (33416);

Wijziging van de begrotingsstaat van het Ministerie van Financiën (IX) voor het jaar 2013 (Incidentele suppletoire begroting staatsinterventie) (33533);

e. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 25 juni 2013:

Aanpassing van de Wet op de ondernemingsraden in verband met wijziging van de financiering van het scholingssysteem voor leden van de ondernemingsraad en enkele andere wijzigingen van deze wet (33367);

Het niet-indexeren van het basiskinderbijslagbedrag in de Algemene Kinderbijslagwet per 1 juli 2013 (33525);

Wijziging van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen (Wijzigingswet kinderopvang 2013) (33538);

f. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel door de vaste commissie voor Economische Zaken te doen plaatsvinden op 2 juli 2013:

Wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet in verband met uitbreiding van de werkingssfeer van beide wetten naar de exclusieve economische zone (32002);

g. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 9 juli 2013:

Wijziging van de Pensioenwet en enige andere wetten in verband met versterking van het bestuur bij pensioenfondsen en enige andere wijzigingen (Wet versterking bestuur pensioenfondsen) (33182);

h. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel door de vaste commissie voor Economische Zaken te doen plaatsvinden op 9 juli 2013:

Wijziging van de Wet inrichting landelijk gebied (decentralisatie investeringsbeleid) (33441).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, houdende goedkeuring van de op 19 oktober 2012 te Washington tot stand Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Staten van Amerika betreffende de status van personeel van de Verenigde Staten in het Caribische deel van het Koninkrijk (Trb. 2012, 226), alsmede een toelichtende nota bij dit verdrag (griffiennr. 153020);

een, van alsvoren, ten geleide van vier fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Richtlijn inzake toelating onderzoekers, studenten en andere categorieën (griffiennr. 153021);

een, van alsvoren, houdende mededeling van de op 28 februari 2013 te Wenen tot stand gekomen briefwisseling houdende een verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Internationaal Agentschap voor Atoomenergie (IAEA) inzake de regionale trainingscursus betreffende "Introduction to Nuclear Forensics" te Den Haag, Nederland, van 28 tot 30 mei 2013 (Trb. 2013, 74) (griffiennr. 152997);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 6 februari 2013 te Kigali tot stand gekomen verdrag inzake luchtdiensten tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Rwanda, met Bijlage (Trb. 2013, 47) (griffiennr. 152994);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 27 februari 2013 te Brussel tot stand gekomen Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Vlaams Gewest tot wijziging van het Verdrag tussen het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden tot verbetering van de verbinding tussen het Julianakanaal en het Albertkanaal (Trb. 2013, 65), alsmede een toelichtende nota bij het verdrag (griffiennr. 152995);

een, van alsvoren, houdende brief van de Voorzitter van de Europese Commissie betreffende het opzetten van een EU rechtsstatelijkheidmechanisme (griffiennr. 152996);

een, van alsvoren, inzake Wijzigingen van de Bijlage bij het Internationaal Verdrag voor de beveiliging van mensenlevens op zee, 1974, Londen, 1 november 1974 (griffiennr. 152998);

een, van alsvoren, inzake Wijzigingen van de Bijlage bij het Internationaal Verdrag voor de beveiliging van mensenlevens op zee, 1974; Londen, 1 november 1974 (griffiennr. 152999);

een, van de minister van Veiligheid en Justitie, inzake afschrift van rapportage aan de Tweede Kamer inzake implementatie Stockholmprogramma 2010-2014 (griffiennr. 153002);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mede namens de staatssecretaris van Financiën, ten geleide van de

meicirculaires gemeentefonds en provinciefonds 2013 (griffiennr. 153004);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van het advies "Maatwerk in onderzoeksinfrastructuur" van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (griffiennr. 152989);

een, van de minister van Infrastructuur en Milieu, ten geleide van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit voertuigen in verband met het verstrekken van tellerstandaarden aan de Dienst Wegverkeer (griffiennr. 153019);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake antwoorden op vragen van de vaste commissie voor VWS over het op 13 februari gepubliceerde voorstel voor een Verordening betreffende de veiligheid van consumentenproducten en de reactie hierop van de regering van 15 maart 2013 (griffiennr. 152630.02);

een, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake Evaluatie Besluit zorgplanbespreking AWBZ-zorg (griffiennr. 153018);

een, van alsvoren, inzake consultatie betreffende vrouwelijke genitale verminking (griffiennr. 153014).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

2. de volgende missives:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het Rapport Contractmanagement bij DBFMO-projecten (griffiennr. 153023);

een, van de Nationale Ombudsman, ten geleide van het Rapport "Verantwoord Politiegeweld" (griffiennr. 153005).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van A.C.H. te B., inzake conflict Syrië (griffiennr. 152968).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties;

een, van H. en L. te N., inzake prostituees (griffiennr. 148330.46).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissies voor Veiligheid en Justitie en voor- Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning;

een, van G.J.H.M.K., inzake vergroting werkloosheid met 50.000 door wetswijziging beroepsonderwijs (griffiennr. 153007).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;

een, van C.S., inzake oldtimer camper (griffiennr. 151564.15);

een, van H.J.N. te A., inzake afschaffing vrijstelling wegenbelasting van oldtimers (griffiennr. 151564.13);

een, van L.A., inzake MRB oldtimers (griffiennr. 151564.14).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Financiën;

een, van G.v.D., inzake wonen in een recreatiewoning (griffiennr. 148188.24).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening;

een, van G.v.d.E., inzake herkeuringsoperatie Wajong (griffiennr. 152988).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van M.S., inzake progressieve multiple sclerose en de relatie tot de zorgindustrie (griffiennr. 153006).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.